FRITS HAMMER KJØLSEN

MIT LIVS LOGBOG

En sooffi cers og diplomats erindringer for og efter 9. april 1940

BERLINGSKE FORLAG

MIT LIVS LOGBOG

En søofficers og diplomats erindringer

før og efter 9. april 1940

Af

FRITS HAMMER KJØLSEN

KØBENHAVN

BERLINGSKE FORLAG

1957

Printed in Denmark

DET BERLINGSKE BOGTRYKKERI

Tilegnet

MIN HUSTRU

der paa saa mange maader har muliggjort,

at denne bog kunne skrives

INDHOLD

Kapitel		Side
I.	Nybo'rsdreng i klunketidens København	11
II.	Kadetskolen før 1914	28
III.	Første verdenskrig og tjeneste i Tyskland efter sammenbruddet. .	42
IV.	Adjudant hos Kronprins Frederik .	62
V.	Togter og rejser i syd og nord . .	77
VI.	Efterretningstjeneste i Hitler's Berlin.	101
VII.	Flaaden sænkes.	161
VIII.	Med den Danske Brigade i Sverige .	189
IX.	Den Parlamentariske Kommission .	213
X.	Marineattaché i Washington – og hjemkomsten derfra	229
XI.	Chef for Grønlands kommando . .	261
XII.	Forord til slut	284

*

Bilag I. Kronologisk oversigt over udkommandoer og grader.
Bilag II. Kronologisk oversigt over publikationer og foredrag.
Bilag III. Personregister.

ILLUSTRATIONER

Billedmaterialet er velvilligst udlaant fra Københavns Bymuseum, Berlingske Tidendes Redaktionsarkiv m. fl. og enkelte privatpersoner.

Familien Kjølsen . . . . . Udfor side 16
Hestesporvogn med firspand ved Østerport . . . . . – 16
Den gamle reberbane ved Østervold . . . . . – 17
Nyboder ved Østervoldgade . . . . . – 17
Krydseren HEJMDAL . . . . . – 32
Kadetter paa landlov i Lissabon . . . . . – 33
Fra sikringsstyrken 1914–18 . . . . . – 48
Ubaade paa neutralitetsvagt i Helsingør havn i 1. verdenskrig – 48
Minesprængt skonnert i Kattegat . . . . . – 49
Kronprins Frederik ombord paa DANNEBROG . . . . . – 64
Kronprinsen paa foraarsrejse . . . . . – 65
Kronprinsen til flyvestævne paa Amager. . . . . – 65
Artilleriskibet NIELS JUEL . . . . . – 80
Ubaad i frisk kuling . . . . . – 80
I ubaaden TRITON's kommandorum . . . . . – 81
Kammerherre Herluf Zahle, dansk gesandt i Berlin . . . – 128
Hollands gesandtskab med militærattachéen, major Sas . . . – 129
Admiral Canaris, tysk efterretningschef . . . . . – 129
Commander Schrader, U. S. N. . . . . – 144
Eline Kjølsen, f. Wilhjelm . . . . . – 145
PEDER SKRAM sænket 29. august 1943 . . . . . – 176
SØBJØRNEN kæntret i Flaadens Leje, 29. august 1943 . . . – 176
Viceadmiral A. H. Vedel . . . . . – 177
Kommandør Paul Ipsen . . . . . – 177
Den Danske Brigade indskibes i Hälsingborg havn, 5. maj 1945 . – 208
General Eisenhower som Ridder af Elefanten . . . . . – 240
Fleet Admiral Chester W. Nimitz, U. S. N. . . . . – 240
NATO underskrives i Washington, 4. april 1949 . . . . – 241
Skandinaviske marineattachéer i U. S. A.. . . . . – 241
Kongebesøg i Grønnedal . . . . . – 272
Admiral Mc Cormick, U. S. N. . . . . – 273
Dansk fregat i grønlandske farvande . . . . . – 273
Chefen for Grønlands Kommando . . . . . – 280

»Et Øjeblik, hvad er et Øjeblik?
Kun en flyvende Gnist, Andet ikke!
Skuffende Spil – hvad er et Liv
Andet end Øjeblikke.«
CHR. RICHARDT (1831–1892)

Nybo'rsdreng i klunketidens København

NAAR guldalderdigteren skriver saaledes om menneskelivet, dets flygtighed og hastigt svindende øjeblikke, har han ret, og man føler det selv saaledes; denne erindringsbog er et forsøg paa at fastholde nogle af disse øjeblikke fra en broget og mangfoldig tilværelse, der indledtes, da aarstallet endnu blev skrevet med attenhundrede og noget, som omfatter epoken fra klunketidens afslutning til atomalderens begyndelse, og som blev præget af to verdenskriges begivenheder.

Da jeg blev født anno 1893 i mine forældres hjem, der laa i Krokodillegade 1 paa »Salen« i Nyboder, eller som det senere kaldtes St. Kongensgade 119, havde kongens København endnu ikke naaet 400.000 indbyggere, og hele tilværelsen, ikke mindst paa det tekniske omraade hvor man endnu ikke kendte elektrisk lys og telefon og andre bekvemmeligheder i almindelige boliger, var saare forskellig fra det Storkøbenhavn, vi kender i dag.

Mine første barndomsminder er præget af livet, som det levedes dengang i en embedsmandsfamilie i København; min fader var søofficer og hjemmets omgangskreds og nærmeste familie, ogsaa igennem min moders slægt Hammer, bestod hovedsagelig af søofficerer. Marinen var dengang et stærkt og sluttet lille samfund med faste traditioner, hvis officerer i høj grad rekruteredes fra deres egen kreds, det vil

sige, det man kaldte »bourgeoisiet«, ligesom søofficererne paa den tid hovedsagelig boede i Nyboder eller i dette lille samfunds umiddelbare nærhed. Nyboder laa som en enklave med kommandantskab og egen politi- og bygningstjeneste midt i klunketidens lille København, der med Kongens Nytorv som centrum hovedsageligt grupperede sig om kongens residens og Christian IX's hof paa Amalienborg. Jeg er saaledes ikke alene københavner, men vaskeægte nybo'rsdreng, og pudsigt nok bor jeg stadig, mens disse linjer skrives, i den samme Krokrodillegade, hvor jeg fødtes, idet jeg senere, da jeg selv blev gift, kunne etablere mit eget hjem i den modsatte ende af den gade, hvis navn altid fremkalder en vis venlig humoristisk virkning. I 1925 flyttede vi ind i den smukke og rummelige gamle bolig, som oprindelig har huset saavel »Det Søe-Militaire Kaart-Archiv og Biblioteks-Selskab« som indtil 1888 ogsaa »Søe-Lieutenant-Selskabet«.

Men tilbage til barndomshjemmet i Krokodillegade 1, som dengang som nu rummede boliger til to yngre officersfamilier, der tilsyneladende havde udmærket plads saavel paa »Salen« som i »Stuen«. I hvert fald tumlede min broder og jeg os med børnene fra »Stuen« i den idylliske lille gaard, der i den ene ende havde en mikroskopisk have, der domineredes af et mægtigt lindetræ, hvori jeg som barn var overtydet om, at H. C. Andersen's eventyr »Fyrtøjet« var foregaaet. I gaardens anden ende var en diminutiv, men veritabel hestestald med røde teglsten, idet en ekscentrisk søofficer i tidligere tider havde hjembragt en lille islandsk hest og opstaldet den der. Som vigtigt inventar fandtes endelig et venligt lille »hus« med hjerte i døren, som førte ind til et blændende hvidskuret indre med gæstfri plads til to, saaledes som man indrettede sig dengang, da W. C. jo praktisk talt ikke kendtes. Om natten hørtes lyden af raslende nøgler og rumlen af tunge vognhjul, naar »natmændene«, som datidens renovationsmænd hed, lukkede sig ind ad gaardens

port for at fjerne, hvad fjernes skulle ved hjælp af natvognene. Naar »husets« indehaver blot huskede nu og da at sætte en lille forfriskning i form af en tallerken smørrebrød og en »halv bajer« til disse brave mørkets mænd, fungerede alt fortræffeligt, maaske bortset fra at det hed sig, at rotterne her tumlede sig i livlig leg om natten. Jeg erindrer imidlertid aldrig, at vi var generet deraf, men en historie gik, at en ældre lidt ængstelig kaptajnsfrue sikrede sig imod alle eventualiteter ved at affyre en med løst krudt ladet gammeldags pistol ned i tønden, forinden hun benyttede »huset«. Disse Nyboders rotter havde deres hovedkvarter i den hundredaarige gamle husarkasernes stalde, der laa som en lang gulkalket længe langs St. Kongensgades østside fra Toldbodvej helt op til, hvor Grønningen og St. Kongensgade løber sammen. Her syntes bygningen gradvis at være sunket i jorden, i al fald var den her ikke højere, end at jeg som lille dreng med lethed kunne naa de røde teglsten paa taget. Jævnligt saa vi gardehusarerne ride gennem St. Kongensgade i deres dengang daglige lyseblaa uniformer med hvide fangsnore og den røde dolman muntert svingende fra skuldrene, med dragne ryttersabler og vajende estandarter under lystige trompetfanfarer, naar de skulle ud til datidens »manøvre« paa Øster Fælled, et langt festligere skue end det beredne feltartilleri, som ogsaa nu og da kom rumlende helt ude fra kasernen paa Christianshavn, og som væsentlig udmærkede sig ved, at kanonernes jernbeslaaede hjul fremkaldte et øredøvende spektakel, naar de kørte henover de toppede brosten i byens gader. Man maa i det hele taget ikke tro, at færdslen i København omkring aarhundredskiftet var mere lydløs end nuomstunder. Var man forskaanet for bilhorn og knallerter, havde man til gengæld en frygtelig vognrummel og klapren af hestesko i gaderne, som alle havde gammeldags brolægning, undtagen Grønningen, der som en s-formet landevej snoede sig igennem et anlæg langs Kastelsgraven bag husarkasernen. Her besørgede de høje to-

etagers hestesporvogne persontrafikken, og formedelst 10 øre blev man befordret den lange vej helt ud til Frederiksberg Have med en sakaldt »Ø-vogn«, trukket af to heste, som dog om vinteren i snevejr forøgedes til firspand.

De fleste gader og ikke mindst St. Kongensgades nordlige del forbi Nyboder var forsynet med meget dybe rendestene med rendestensbrædder, som under stærke regnskyl flød rundt i gaderne, idet daarlige afløb uden kloaker foraarsagede hyppige og store oversvømmelser. Lige uden for vort hus var gadeprofilen saa hvælvet, at en uheldig hestedroske ofte strandede her, fordi dens gamle »Lotte« ikke formaaede at trække køretøjet op igen af rendestenens afgrund. Et festligt og flot, men ogsaa meget larmende skuespil, var det, naar den ildrøde dampsprøjte eller stigevogn under ildløs kom farende med vældigt spektakel fra det galopperende forspand, hvis hestesko slog gnister mod stenbroen, mens brandmændene bidrog til den almindelige forvirring og larm ved en øredøvende kimen fra vognenes flot polerede messingklokker. Hele udrykningen lignede forhistoriske stridsvogne, der i flyvende karriere galopperede i leding, – i realiteten var farten dog ikke større, end at Adel- og Borgergades gadedrenge med lethed kunne holde fart med sprøjterne til stedet, hvor den røde hane galede. Nyboders fredelige gader var i de tider ej heller lydløse, selvom færdselen her var minimal, bl. a paa grund af brolægningen, som mange steder var den oprindelige, hvorfor det ogsaa fortælles, at naar en ny verdensborger lod vente paa sig, var en køretur i lukket karet for den vordende moder op og ned ad Delfingade eller Elsdyrsgade en kur, der med garanti gav resultat. Dog var støjen dengang af en anden og mere hyggelig art, mælkemanden ringede med sin store messingklokke for at tilkendegive sin ankomst, sandmanden raabte med sand til murstensgulvene i Holmens folks smaa stuer eller til kanariefuglene, som fandtes overalt i de lave vinduer, skraldemanden svingede sin ejendommelige nu helt forsvundne

skralde for at faa folk til at komme med deres skraldebøtter, mens brolæggerne, der tilsyneladende altid var i aktivitet, hamrede deres store brolæggerjomfruer ned over de toppede brosten med tunge drøn. Sælgekoner bidrog med sang eller hæse raab til denne symfoni af lyde, naar de falbød deres varer fra kurve og trækvogne, alt akkompagneret af en lirekasses uharmoniske melodier, der fremtrylledes af en lirekassemand, som regel en veteran fra 1864, der med træben, uniformskasket og krigsmedalje paa brystet havde privilegium paa denne særlige levevej. Et morsomt og malerisk islæt var ogsaa Skovshoveds fiskekoner, som støtte sad paa hvert sit faste stade ved gadekrydsene iført deres store hvide kyser, utallige svære grønne skørter samt træskostøvler og solgte deres fisk dag ud og dag ind aaret rundt i alskens vejr fra tidlig morgen til sen aften, da de blev hentet hjem til Skovshoved af en charabanc, kørt af en fisker i den for ham særegne paaklædning med strikket trøje og stiv rundpuldet hat.

Den sociale lagdeling indenfor befolkningen var jo dengang langt større end nutildags, og dette gjorde sig selvfølgelig ogsaa gældende indenfor Nyboder. I officersboligerne, der laa for enderne af Nyboders lange gule længer, kunne man saaledes jævnligt faa malet og repareret, ligesom forgyldte lister langs tapeterne var forbeholdt de særlig begunstigede, i modsætning til underofficerernes mere beskedne boliger, for ikke at tale om de smaa stuer, der tilkom Holmens faste folk, eller pensionisternes og enkernes talrige flok. Jeg erindrer saaledes, at naar min broder eller jeg afleverede rulletøj hos en haandværkers aldrende enke i Hjertensfrydsgade, var den eneste »store« stue bogstavelig opfyldt af en stor haanddreven rulle, der stod paa det kolde murstensgulv; til gengæld kunne disse saakaldte »underklasser« bo i Nyboder til deres dages ende, mens officererne maatte flytte derfra ved højere avancement end til kaptajn.

Dette lille maritime samfund var iøvrigt slet ikke saa

»Ø-vognen« med firspand ved Østerport-Ravelin med husarkasernen og Nyboder i St. Kongensgade. Radering af Søren Lund.

Reberbanen ved den sidste rest af Østervold, som slojfedes i 1912. Til højre ses Stokhuset og noget af Solvgades kaserne.

Nyboder ved Østervoldgade med hjørnehusene ved Delfingade og Krokodillegade i 1957.

af kongehusets medlemmer med de høje hatte saa ejendommeligt paa snur skred eller kørte forbi. Baade Christian IX og senere Frederik VIII saas nemlig jævnlig spadserende ogsaa i Nyboders gader ledsaget af et par kavalerer. Om gamle Kong Christian fortælles, at han her en gang standsede foran en tudbrølende lille dreng, og da kongen deltagende spurgte, hvad der var i vejen, svarede knægten, at han ikke kunne naa op til dørklokken, som han ønskede at trække i. Kongen, som ikke var klar over, at dette var – og forøvrigt stadig er – alle Nyboders uartige drenges kæreste beskæftigelse, selvom de intet har at gøre i bemeldte lejlighed, gav sin sølvknappede stok til sin ledsagende kavaler og løftede venligt den lille dreng op til den attraaede dørklokke og lod ham ringe paa, hvorpaa den haabefulde pode, da han atter var vel nede paa fortovet, raabte til kongen: »Nu gælder det om at spæne, ellers vanker der paa tuden!«

Ude paa Langelinje hvortil promenaden ogsaa henlagdes, især søndag formiddag, beskuede man med ærefrygt de store russiske kejserskibe POLARSTJERNEN og STANDARD, somme tider suppleret med den noget mindre ZAREVNA, som alle laa fortøjet i maanedsvis om sommeren ude i bøjerne paa reden for at være til disposition for Zar Alexander III og senere Enkekejserinde Dagmar, der med deres imponerende følge jævnligt var paa besøg hos »Europa's Bedstefader«, Christian IX paa Fredensborg. Til tider forøgedes dette farverige billede af endnu et kongeskib, nemlig den engelske kongelige yacht VICTORIA AND ALBERT med Prinsen af Wales, den senere Edward VII og Dronning Alexandra ombord. Alt dette i forbindelse med vore egne og fremmede orlogsskibe paa reden bidrog til at give denne del af byen et kosmopolitisk præg af liv og farver, hvortil de elegante russiske søofficerer med de typiske flade kasketter og brede guldepauletter i zarens særlige gardeequipage-uniformer i høj grad bidrog. Om vinteren, naar der var is, løb man paa skøjter i »Skøjteløberforeningen af 1876« paa Kastelsgraven

eller »Vaniljeisen«, som den ogsaa kaldtes, hvor man slog sirlige herresving med diplomatiets og selskabets damer, mens nogle musikere fra garnisonen i Kastellet sad i et lysthus ved bredden og truttede deres messingsuppe udover »Vaniljeisen«. Inde paa Smedelinjen saas ofte Prins Valdemar og Prinsesse Marie eller andre »Kongelige« som tilskuere.

Til det københavnske tidsbillede omkring aarhundredeskiftet hører ogsaa de nu helt forsvundne »bybude« i deres hvide jakker og blanke messingskilte i hatten, og paa særlige gadehjørner holdt en enlig lukket hestedroske, hvis kusk i reglen sad og sov paa sin buk, mens Lotte gumlede i sin mulepose, uden at de tilsyneladende ret ofte blev forstyrret i deres »dolce far niente« tilværelse. At køre i droske var nemlig en ret sjælden og ikke særlig behagelig foreteelse, naar stenbroens beskaffenhed og køretøjets særprægede duft toges i betragtning. Jeg erindrer saaledes, at min gamle bedstemoder, enkefru Henriette Hammer, der var priorinde i »Det Harboe'ske Enkefruekloster« i Stormgade, kun benyttede et saadant transportmiddel een gang om aaret, nemlig juleaftensdag, naar hun skulle paa besøg hos sine børn, de senere kommandører Frits og Regnar Hammer, og Anna, der var gift med den senere kommandør Maegaard, samt min moder, der alle boede i Nyboder. Mens bedstemoder i hvert af de respektive hjem afleverede gaver til børn og børnebørn, sad kusken, gamle Jens fra Rigensgade, i køkkenet og drak kaffe med kandis af underkoppen og ventede til turen gik videre.

At pengene var mere værd dengang, behøver næppe nogen dokumentation, men det vil sikkert alligevel undre, at en premierløjtnant i marinen dengang kunne gifte sig med en indtægt paa to- à tretusind kroner om aaret og tilmed tillade sig at sætte børn i verden, og hvad der var absolut nødvendigt dengang, »holde hus« med tjenestefolk. Til gengæld udgjorde skatten for militære maksimalt 2 procent af ind-

tægten, ligesom huslejen var minimal og i realiteten udgjorde en del af lønnen. Fader betalte saaledes som ung premierløjtnant kun 90 kroner pro anno for vor lejlighed i Krokodillegade. At man til daglig levede langt mere sparsommeligt end nu, er en kendsgerning, som bl. a. kan belyses ved, at min fader og to af hans svogre, der som nævnt alle boede i Nyboder, holdt een fælles avis til alle tre familier, og at min broder Hans og jeg og vore fætre skiftedes til hver dag at hente og bringe denne avis rundt i en bestemt tørn, samt at mine forældre kun meget sjældent tillod sig den luksus at lade os drenge køre i sporvogn. Regelmæssig hver anden morgen modtog min moder i disse telefonløse tider et saakaldt 3-øres korrespondancekort fra sin moder i enkefruekloseteret i Stormgade, og hver anden dag afsendtes et lignende den modsatte vej som svar. Paa den anden side sparedes der ikke paa det væsentligste, nemlig vor opdragelse og skolegang, ej heller paa det som vi i vor tid maa renoncere mere og mere paa, nemlig selskabelighed og hushjælp. En à to tjenestepiger var normen, og de blev som regel saa længe, at de nærmest hørte til familien, trods det at maanedslønnen ikke var stor. Da vor trofaste Marie fra Slagelse efter lange overvejelser blev sat op fra 8 til 10 kroner om maaneden, syntes vi drenge, at nu var forældrene blevet lovlig flotte.

Selskabeligheden florerede livligt, og i vinterens løb blev der indbudt til flere store og en del mindre middagsselskaber for husets familie og venner, ligesom en søofficer, der havde haft chefskommando, altid saa alle sine officerer med damer til stor middag i sit hjem. Saa stod ogsaa hele huset paa den anden ende med diverse »jomfruer«, der skulle dække bordet med det udhuggede københavnske porcelæn eller varte op ved bordet, »kogekone«, der skulle lave maden, og »frisørdame«, der skulle frisere moder. Alle disse hjælpende aander, enten det nu var en jomfru Hansen, en madam Johnsen, eller vaskekonen, som tilsyneladende slet intet hed, var ikke tilfældig og stadig skiftende hjælp, nej de var fast knyttet

baade til os og til den nærmeste familie, som da ogsaa sørgede for dem i deres alderdom, naar de blev for gamle til at »gaa ud« ved at faa dem anbragt paa Vartov eller paa anden maade sikrede deres sidste dage. Naar gæsterne indfandt sig til selskaber, var damerne iført lange kjoler med slæb og handsker, herrerne var i »kjole og hvidt« med miniaturedekorationer, der hang i en fin lille guldkæde, eller »kjole og sort«, d.v.s. sort vest og slips, der nærmest svarede til vore tiders smoking, eller man kunne til visse mindre selskaber komme i lang diplomatfrakke med lille ordenssløjfe og graa benklæder, alt afhængig af retternes og vinenes antal, og de var som regel ikke faa. Selvom tidens bitre politiske brydninger utvivlsomt har været under debat blandt de voksne, mærkede vi drenge sjældent nogen større interesse for politik, – det beskæftigede man sig ikke meget med; det at være socialdemokrat var for en kgl. embedsmand med agtelse for sig selv noget uhyggeligt og revolutionært, og selv venstremænd betragtedes med mistro. Man maa dog springe endnu en generation tilbage for at møde den for et nutidsmenneske højst pudsige opfattelse, at min moder som lille pige ikke kunne indmeldes i Nathalie Zahle's pigeinstitut, men fik privatlærerinde for ikke at risikere at sidde paa skolebænk med »døtre af venstremænd«!

Baade min ældre broder, senere civilingeniør, direktør Hans Kjølsen og jeg gik i Østersøgades Latin- og Realskole, hvor jeg kom i første klasse i 1899, 5 aar gammel, og gik til jeg kom til søs i 1909; vor skolevej gik gennem Østre Anlæg og opover det stykke af Københavns gamle vold, som laa for enden af Stokhusgade udfor det gamle stokhus, som senere blev revet ned for at give plads for Danmarks Tekniske Højskole. Ved foden af volden i selve Østervoldgade laa der endnu i vor skoletid en veritabel reberbane, som først blev fjernet, da den sidste rest af Østervold i 1912 stod for fald, og boulevardbanen skulle udgraves for at forbinde Østbanegaarden med Hovedbanestationen. Selvom dette at have en

reberbane midt inde i byen paa aaben gade lyder ejendommeligt for en københavner af i dag, er det dog endnu mere mærkeligt, at der i mine drengeaar var et mælke- og brændevinsudsalg i stueetagen i et nu nedrevet gammelt hus i St. Kongensgade paa hjørnet af Fredericiagade og oppe paa første sal i mellembygningen stod opstaldet rigtige levende malkekøer, som saaledes aldrig kom ud i den frie luft, endsige nogensinde saa en grøn mark! Ved Østbanegaarden, som Østerport station dengang hed, lærte fader at køre paa cykel paa den saakaldte »Bi-Cycleskole og -bane«, som laa paa det grønne areal, hvor den store ejendom Glacispalæet senere blev bygget, lige overfor jernbanestationen, der netop var blevet færdig i 1897. Her motionerede herrerne sig paa datidens fine og dyre »Bi-cycler« med skraatstillet stel, meget brede styr og gulmalede brede træskærme, mens læreren, der var berider fra husarkasernen, løb ved siden af og om nødvendigt havde et godt greb i sadlen. Cyklerne sprang man, løbende eller hinkende op paa bag fra ved hjælp af en pind paa baghjulets nav, hvorefter man langsomt og adstadigt cyklede rundt, beskuet og beundret af de respektive familier, der stod paa cykelbanens tilskuerplads, for vort vedkommende moder efter datidens mode i kjole med pufærmer, stor hat og parasol, ledsaget af sine to smaa drenge Hans og Frits, iklædt matrosbluser af stribet kadettøj og halvstrømper.

Om sommeren fik vi drenge svømmeundervisning ude paa Orlogsværftets gamle »hønsebro« hos en pensioneret underkanoner, og til vinterfornøjelserne hørte danseundervisningen, der fandt sted paa frøken Christine Svendsen's højt estimerede danseskole; den blev ledet saaledes, at vi alle deltog med liv og lyst, ikke mindst dannede de festlige afdansningsballer i koncertpalæets store sal en afslutning paa vintersæson'en, som vi saa hen til med de største forventninger.

En stor tiltrækningskraft udøvede kadetskolen i Gerners-

gade, den nuværende søværnskommando, hvor en tilrigget korvetmast fra sejlskibstiden stod midt paa pladsen, og hvori søkadetterne havde øvelser i sejlmanøvre; her havde vi et sandt eldorado takket være kadetchefen, kommandør Bardenfleth og senere kommandør Bræstrup, som frit lod os more os her om sommeren, naar kadetterne var til søs. Men selvfølgelig var dog selve sommerferien aarets højdepunkt, enten den saa tilbragtes hos min moders slægt paa Langeland, eller vi sejlede med fader, hvad vi havde rig lejlighed til i de tre aar, hvor han ved aarhundredskiftet med orlov fra marinen førte D.F.D.S.' postskib CHRISTIANSSUND, der gik i rutefart paa Stettin og nordpaa langs hele Norges vestkyst helt op til Trondhjem, og som dengang altid førtes af en søofficer. Paa disse ture lærte vi den idylliske lille norske skipperby Arendal at kende, og vendte i senere sommerferier aar efter aar tilbage hertil, tillokket af dens charme og dens herlige skærgaard, hvor vi som drenge lærte at sejle og ro en baad saa godt som nogen norsk gut. Her stiftede vi bekendtskab med et milieu, der var som taget ud af en af Alexander Kielland's fortællinger, et lille provinssamfund, der baade økonomisk og selskabeligt ganske domineredes af nogle faa sejlskibsreder- og storkøbmandsfamilier, der gennem generationer havde behersket byen. Første verdenskrig med dens hektiske spekulationsaar ændrede væsentligt dette billede, men da vi lærte Arendal at kende, levede bl. a. slægterne Klöcker, Kallevig og Fürst et tilsyneladende sorgløst rigmandsliv paa deres store ejendomme, og vi mødte her i disse aar en udstrakt venlighed i disse saare gæstfri familier. Hvad der paa os ret spartansk opdragne drenge gjorde et uudsletteligt indtryk var den form, hvorunder de hyppige selskabelige sammenkomster fandt sted, og hvor de førende Arendalsfamilier særdeles talstærkt mødtes til overdaadige middagsselskaber allerede kl. 2 om eftermiddagen og i stort toilette. Efter at have indtaget et usandsynligt antal retter og tilsvarende vine midt paa en varm sommerdag,

fortsatte herrerne med at spille kegler og drikke »pjolter«, mens damerne spadserede i parken eller hvilede sig rundt paa de talrige gæsteværelser, for derpaa senere at tage fat igen med fornyede kræfter til et stort aftensmaaltid, der først afsluttedes sent paa aftenen, hvorefter man tog hver til sit, pr. landauer eller baad, dog mest det sidste som det naturlige samfærdselsmiddel i skærgaarden. Et uforglemmeligt syn fra hine svundne tider var det at se fru Petersen-Foss komme roende til disse fester i sin flot udstyrede gig med sine kuske og gartnere rigget ud med blanke hatte som rigtige sluproere, trækkende paa aarerne, mens den gamle dame selv tronede agter med stor parasol og pincenez paa sin spidse næse, stolt styrende sit elegante rofartøj saa godt som nogen chef paa et orlogsskib.

Aaret før jeg kom til søs, blev jeg konfirmeret i Holmens kirke af provst Mathias Fenger, som ikke alene som Holmens provst var vor sognepræst, men ogsaa havde været nær knyttet til mine bedsteforældre Hammer og deres slægt. Egentlig ansaa vi som børn ikke nogen kirkelig handling for at have rigtig gyldighed med mindre den foregik i Holmens gamle kirke og var forrettet af provst Fenger, der med sit udprægede nationale sindelag og hele djærve, levende personlighed var en ledende skikkelse indenfor datidens København.

Jeg kan ikke forlade beskrivelsen af mit barndomshjem, hvortil der er knyttet utallige rige og værdifulde minder, og hvis principper og grundsætninger jeg altid senere har kunnet tage til eksempel og rettesnor, uden i korthed at nævne de slægter, som jeg er rundet af, og hvis milieu og hele livsanskuelse utvivlsomt er saa bestemmende for ens eget liv. Min fader, Rørdam Hans Kjølsen, der som nævnt var søofficer, forlod marinen som kaptajn i 1905 for at overtage embedet som chef for Registrerings- og Skibsmaalingsbureauet; han fødtes i 1858 og var af landmandsslægt fra Vestsjælland. Slægten var oprindelig jydske bønder og boede i

1600-tallet paa Kjølsen-gaarde, som ligger i hjertet af Jylland, nord for Viborg ved Hjarbæk fjord. Familienavnet er saaledes et stednavn, der i tidernes løb antagelig har ændret sig fra det oprindelige, oldnordiske stednavn Khetilseng, igennem Kielseng eller Kiølsing til Kjølsen*). Fader var anset som en dygtig og samvittighedsfuld officer med en omfattende og afvekslende tjeneste i marinen, inden han traadte over i civil virksomhed, der dog ogsaa havde tilknytning til søen. Han bevarede altid stor interesse for den stand, hvori han var opdraget, og stiftede ved min moders død i 1927 et legat, der bærer hans og moders navn til gavn for den bedst bestaaede søkadet ved officerseksamen ombord. Bag faders noget reserverede væsen var der en udpræget beslutsomhed og retfærdighedsfølelse, og han gik ikke paa akkord med, hvad han ansaa for rigtigt. Dette belyses saa karakteristisk ved følgende lille fortælling, som min broder beretter om i sin bog om slægten**). I den periode, da fader havde orlov for at føre postskib paa Vestnorge, havde han bl. a. en passager med, som baade optraadte arrogant og mente at kunne tillade sig at blande sig i skibsførerens kompetence, hvilket selvfølgelig baade var taktløst og nedbrydende for disciplinen ombord, selvom vedkommende var formand for D.F.D.S.' bestyrelse. Da dette havde varet nogle dage, og der ydermere var faldet kritiske bemærkninger i andre medrejsendes nærværelse om »visse søofficerer, der var for unge til at føre skib« etc. lod fader ham kalde op til sig paa broen og gav ham valget mellem enten øjeblikkelig at ændre sin opførsel eller at blive sat ombord i et fyrskib, som laa i rum sø, og som CHRISTIANSSUND i løbet af kort tid ville passere, idet fader tilføjede, at vedkommende som juridisk professor jo maatte forudsættes bedre end nogen at kende sølovens bestemmelser om en skibsførers pligter og rettigheder ombord. Da den noget forbløffede herre

*) Se »Slægten Kjølsen« af Frits Hammer Kjølsen. Kbh. 1931.

**) Se »Slægten Hastrup« af Hans Hammer Kjølsen. Kbh. 1955. Pag. 85.

efter kort betænkningstid valgte det første alternativ og gav en undskyldning for sin optræden, udtalte fader, at det glædede ham, at rejsen kunne fortsættes og tilføjede, at episoden hermed var afsluttet, forudsat aftalen nøje blev overholdt. Det blev den, og turen afsluttedes nogle uger efter med tak til skibets fører fra samtlige passagerer, inklusive professor N.N., som senere altid viste fader den største respekt og agtelse, naar de mødtes.

Min moder var født i Vyk paa Føhr som datter af den kendte søofficer, capitainlieutenant O. C. Hammer, der havde deltaget i Treaarskrigen 1848–50 og med hæder havde ledet forsvaret af Vesterhavsøerne i krigen 1864*). Han var søn af kammerraad Frits Hammer, der havde deltaget i fædrelandets forsvar saavel i felttoget 1848, da han var 56 aar gammel, og som 15 aars dreng i krigen 1807–14, sammen med sin fader, J. C. Hammer, der var ejer af Asminderød kro, begge som frivillige beredne herregaardsskytter. Bedstefader O. C. Hammer var gift med Henriette Hastrup, som var datter af godsejer Julianus Hastrup til »Hjortholm« paa Langeland og hustru Cæcilie født Høffding. Min moder fik navnet Frederikke som opkaldelse efter Frederik VII, der havde ønsket at være fadder ved hendes daab, efter at kongen havde lært O. C. Hammer at kende, bl. a. under sine hyppige besøg paa Føhr. Som typisk tegn paa datidens borgerskabs misbilligelse af kongens forbindelse med grevinde Danner er følgende familiehistorie betegnende. Hammer var i ovennævnte anledning tilsagt til audiens hos kongen, men var, forinden han blev modtaget, blevet underrettet af den jourhavende adjudant om, at det var kongens ønske, at barnet skulle opkaldes efter grevinde Danner og bære navnet Louise. Hammer foregreb imidlertid begivenhederne ved hastigt at takke kongen for den store ære, der vistes ham, ved at hans datter maatte komme til at hedde

*) Se »Kaptajnløjtnant O. C. Hammer. En Livsskildring«, ved kommandør R. Hammer. Kbh. 1928.

Frederikke efter sin kongelige fadder. Saaledes opnaaede bedstefader, hvad han ønskede, men hans lille datter, min moder, som jo var uforskyldt part i sagen, fik derfor aldrig nogen daabsgave af kongen, uden at denne iøvrigt ellers mistede sin interesse for bedstefader eller hans familie.

Bedstefader døde aaret før jeg blev født, og det blev bedstemoder Hammer, der kom til at spille en meget stor rolle baade for os børn og for hele slægten, som omfattede hende med den største ærbødighed og kærlighed som det faste og naturlige samlingspunkt for familierne Hammer, Hastrup, Kjølsen, Maegaard, Finsen, Koch, Høffding, Plesner og Lemvigh m. fl. Da bedstemoder i 1910 fyldte 80 aar blev hun fejret af den talrige slægt og sine venner med en stor fest paa det daværende hotel Phønix i København, hvor min moder og hendes søskende var sammen med over et halvt hundrede kødelige fætre og kusiner. Bedstemoder var typen paa ældre generationers udprægede karakterer, med stærke nationale og religiøse anskuelser, hvorom der gaar adskillige beretninger bl. a. fra krigens tid i 1864. Som ung søofficerskone sad hun alene tilbage paa Føhr, mens Hammer var til søs med sin kanonbaadsflotille. Ved sin resolutte optræden forhindrede hun, at Føhr blev overgivet til insurgenterne og vendte stemningen, idet hun først af alle hejste et stort dannebrog paa flagstangen i sin have, da oprørerne paa dette tidspunkt havde faaet andre til at sætte schleswig-holsteinernes blaa-hvid-røde flag overalt paa øen og i byen Vyk. Jeg erindrer selv, at da Kejser Wilhelm paa det første officielle tyske besøg efter 1864 var i København i 1903 med sin kejseryacht HOHENZOLLERN, demonstrerede bedstemoder sit nationale sindelag ved, i de dage besøget varede, at nægte at forlade det Harboe'ske enkefruekloster, hvor hun var priorinde til hun døde 82 aar gammel i 1912.

Det var saaledes en udpræget national og maritim atmosfære, jeg voksede op i, og som prægede mit barndomshjem, der ofte, under faders hyppige udkommandoer til søs helt

var under moders kærlige og dygtige ledelse. Besøgene ombord i orlogsskibene, hvor min fader, hans kammerater eller onklerne gjorde tjeneste, for ikke at tale om det saa tillokkende orlogsværft, der kunne sætte en drengs fantasi i den livligste bevægelse, – alt dannede baggrunden for, at jeg aldrig drømte om andet end at følge i fædrenes spor, – gaa til søs som kadet og blive søofficer.

»Intet Søe-Cadet-Academie – ingen Søe-Etat, ingen Søe-Etat – intet Danmark.«

H. C. SNEEDORFF (1759–1824)

Kadetskolen før 1914

DEN 7. juli 1909 mødte 14 drenge ombord i fregatten SJÆLLAND*), der laa som vagt- og logiskib ved Hønsebroen paa orlogsværftet i København, for at melde sig til tjeneste som »frivillige lærlinge« i flaaden, iøvrigt som sidste hold ombord paa den gamle træfregat, inden søværnets kaserne paa Nyholm blev taget i brug. Blandt disse var Axel Grove, Henning Kiær, min fætter Johannes Maegaard, Jens Nørgaard og Johan Vest, den senere hofmarskal, der alle blev søofficerer, mens Ole Bjørn Kraft og John Christmas Møller begge senere blev politikere og udenrigsministre. Vi blev først taget i troskabsed af SJÆLLAND's næstkommanderende, en ceremoni der særdeles fornuftigt ikke benyttes mere her i landet, og som allerede dengang var en ren formalitet. Efter en kortere grundlæggende eksercerskole, hvor den væsentligste lærdom for en lærling blev os indprentet, nemlig »at al gang foregaar i løb«, blev vi fordelt til forskellige skibe; her skulle fire heldige, deriblandt jeg, paa togt med krydseren GEISER, der skulle eskortere Frederik VIII ombord i det gamle kongeskib, hjuldamperen DANNEBROG, paa togt til zarens Rusland. Desværre udbrød der koleraepidemi i St. Petersborg, da vi var i Østersøen, og for ikke at aflyse det officielle besøg maatte zaren forlægge opholdet til sin sommerresidens Petershof, et af de smukkeste zarslotte,

*) SJÆLLAND var en af vore sidste fuldriggede og egetræsbyggede fregatter, den løb af stabelen i 1858, deltog i krigen 1864, blev omdannet til kaserneskib i 1887 og ophugget i 1910.

bygget af Peter den Store, der i en Versailles-lignende park laa paa sydsiden af Finske-bugt, en snes kilometer fra St. Petersborg.

En smuk julimorgen sejlede den danske kongedeling, bestaaende af DANNEBROG og GEISER, eskorteret af russiske torpedojagere ind til Kronstadt. Her mødte os et imponerende syn, idet der i flere kilometers udstrækning langs indsejlingen til Kronstadt paraderede soldater, der kompagnivis raabte en russisk form for hurra, efterhaanden som kongedelingen passerede, saaledes at det for os ombord i skibene lød som et mægtigt vedholdende og monotont raab fra de tusinder af soldater, der stod opmarcheret paa land. Synet af de gamle russiske fæstninger, Kronstadts kirkers gyldne løgkupler, der glimtede i solen, de flagsmykkede russiske kejseryachter og orlogsskibe paa reden, der uafbrudt saluterede, og endelig de officielle besøg af søofficerer i epauletter og trekantet hat var altsammen af en vældig virkning, der fik vore 15-aarige hjerter til at banke. Ombord i GEISER skød vi den dag over halvandet hundrede salutskud med korte intervaller, og vi lærlinge var hele tiden travlt beskæftiget med at lade nye salutladninger op, mens Kronstadt's red blev indhyllet i en saa voldsom krudtrøg, som udkæmpedes her et større søslag. Mens vi stod opstillet til parade, saa vi zaren passere tæt forbi os og gaa ombord i DANNEBROG, hvorpaa de to monarker, Frederik VIII og Nikolaj II, med deres følge sejlede til »Peterhof«, hvis festligheder vi desværre gik glip af, da saavel DANNEBROG som GEISER, paa grund af koleraepidemien i St. Petersborg blev sendt op i den finske skærgaard, hvor vi laa til ankers ved Bjørkø, mens besøget varede. En episode, som gjorde et vist indtryk ombord, fandt sted, mens vi laa paa Kronstadt's red. En flot udhalet russisk dampbarkas kom til borde, hvorfra en elegant kejserlig adjudant steg op ad GEISER's faldereb og placerede en jernbeslaaet kasse paa gangspillet paa agterdækket, hvorpaa han uden et ord honorerede flaget og

sejlede bort igen. Da vor vagtchef aabnede kassen, viste den sig at være fyldt med Stanislaus-ordener, og i løbet af et øjeblik var alle officererne kaldt paa dækket, og kunne nu til almindelig glæde hver forsyne sig med en flot russisk orden fra denne eventyrets kasse, hvis hastigt svindende indhold jeg paa nært hold havde lejlighed til at beskue, da jeg havde den ære at faa lov til at holde kassen, mens officererne tog for sig »af retterne«; at vor chef kaptajn Schultz fik den finere St. Anna-orden i en særlig æske, bør maaske tilføjes for fuldstændighedens skyld.

Den 23. juli var vi atter i København, hvor Hans Majestæt inspicerede GEISER og lod os lærlinge forestille for sig, og saaledes endte dette togt til zarens Rusland, som paa en særlig maade er indprentet i min erindring. Ikke alene var det mit første togt, men begivenhederne faa aar efter satte det i et mærkeligt relief, da den russiske revolution tilintetgjorde den sidste enehersker over alle russere, samt rev hele hans mægtige hof og alt, hvad der var knyttet til zarens regime, bort i sin blodige malstrøm.

Togtets sidste del foregik i danske farvande i kommandør Kofoed-Hansen's øvelseseskadre, hvor vi lærlinge fortsatte vor grundlæggende uddannelse og havde et raskt liv ombord, uden at vi blev behandlet med »glacéhandsker«. En stor del af tiden blev anvendt til rengøring og pudsning, vi lærte at skure dæk med sand og mursten, pudse messingtøj med blaar og trippelse, samt at vaske tøj i saltvand. Levefoden var yderst beskeden maalt med nutidens alen, maden bestod væsentligt af suppe og suppekød, rugbrød med det saakaldte »elefantfedt«, samt »skyllevand«, d.v.s. kaffe eller te, der smagte nogenlunde ens, men da vi altid var skrupsultne, mærkedes det ikke synderligt.

Marinen var endnu paa det tidspunkt præget af en underofficersstand, der bestod af gennemgaaende meget dygtige, men højst særprægede folk, der ofte var rene Marryatt'ske typer, f. eks. lignede kanoneren ombord i GEISER paa en

prik den udødelige »Gentleman Chucks« i »Peter Simple«. De var ofte udstyret med de fornøjeligste navne, jeg mindes saaledes vor overhornblæser Abrahamsen, der aldrig kaldtes andet end »Abrablæser Hornhamsen«. Baadsmanden var en ægte gammel søulk, der altid traskede rundt i søstøvler, saakaldte kongestøvler, og en altfor snæver lang tjenestefrakke; under ankringsmanøvre havde han post forude paa bakken, og naar vagtchefen prajede: »Lad falde anker«, gentog den gamle original altid med høj røst, som han skulle: »Lad falde anker«, men derefter og henvendt direkte til ankeret med lav røst: »Lad falde hvad ikke kan staa«, og først efter at dette lille ritual var udført, slog han stopperne fra og lod ankeret rouse i bund. I det hele taget trivedes originaler bedre indenfor tjenesten dengang end nu, hvad talrige fornøjelige anekdoter vidner om. Overtømmermanden, der engang var faldet udenbords fra falderebet, blev i sidste øjeblik bjærget vel ombord igen, og da vagtchefen spurgte ham, om han da ikke kunne svømme, svarede han: »Svømme og svømme, jo gu' kan jeg svømme, men hvem tænker paa det i et saadant øjeblik!«. Det var om samme udmærkede underofficer af den gamle skole, man fortæller, at han, der blev irriteret over, at en næstkommanderende stadig spurgte om, hvorfor det eller det nu ikke var gjort, eller hvorfor dette eller hint ikke var ombord, lidt indisciplinært udbrød: »Ja, hvorfor og hvorfor? Hvorfor er skibet ikke ladet med høje hatte!«. Vi lærlinge havde faaet anvist køje- og skaffeplads paa forbanjerne hos de faste fyrbødere, for som det hed sig, ikke at faa daarlig paavirkning af de fuldbefarne matroser; jeg tvivler dog paa, at nogen af disse overhovedet var i stand til at konstruere den slags udtryk og blasfemier, som datidens »faste fyrbødere« anvendte selv i daglig tale, for ikke at nævne det »blomstersprog« de anvendte ved særlige lejligheder.

Den 24. september blev kommandoen strøget i GEISER paa orlogsværftet, og vi blev hjemsendt efter dette vort

første togt til orlogs. Efter datidens uddannelsesplan for søkadetter skulle man efter et kort grundlæggende sommertogt som lærling det paafølgende foraar indstille sig til adgangseksamen i land paa kadetskolen, derefter sejle om sommeren med kadetskibet som kadetaspirant, for det paafølgende efteraar efter bestaaet adgangseksamen ombord at blive kadet; derefter fulgte fire aar paa kadetskolen med teoretisk undervisning i vinterhalvaaret og sejlads om sommeren. For at gaa op til adgangseksamen i foraaret 1910 læste vort hold om vinteren paa det private »Galster og Holbøll's Kursus«, hvor der foruden os »søbisser« ogsaa gik elever til landofficersskolen, hvis nom de guerre var »landbederne«. Begge parter bekæmpede hinanden med alle til raadighed staaende midler og forenedes kun i et, nemlig i den fælles kamp mod lærerne, en kamp der dog som regel i vor tid var ret harmløs og indskrænkede sig til at hælde blæk i de militære læreres sabelskeder og lignende. I tidligere tider kunne drillerierne overfor de civile lærere have ret skæbnesvangre følger, hvis det er rigtigt, hvad der fortælles, at bl. a. den senere udenrigsminister dr. phil. Peter Munch's idiosynkrasi mod alt militærvæsen grundlagdes her. Han underviste nemlig som ung cand. mag. paa dette kursus og blev udsat for grove løjer fra elevernes side, naar han paa mystisk vis fik ensom arrest ved at befinde sig indelukket alene i lærerværelset, eller han fandt sin undervisningsprotokol sømmet fast til katedret; dog maa jeg tilføje, at denne yderst beklagelige fremgangsmaade fandt sted adskillige aar, inden vort hold frekventerede dette udmærkede kursus, der nu forlængst er ophørt at eksistere som forskole til kadetskolen.

Efter bestaaet adgangseksamen til kadetskolen i april 1910 iklædtes vi den det aar indførte aspirantuniform med matrosbluse og et kronet metalanker som ærmedistinktion. Vi sejlede om sommeren som kadetaspiranter med kadetskibet paa togt i Nordsøen, og besøgte bl. a. Skotland, Island og

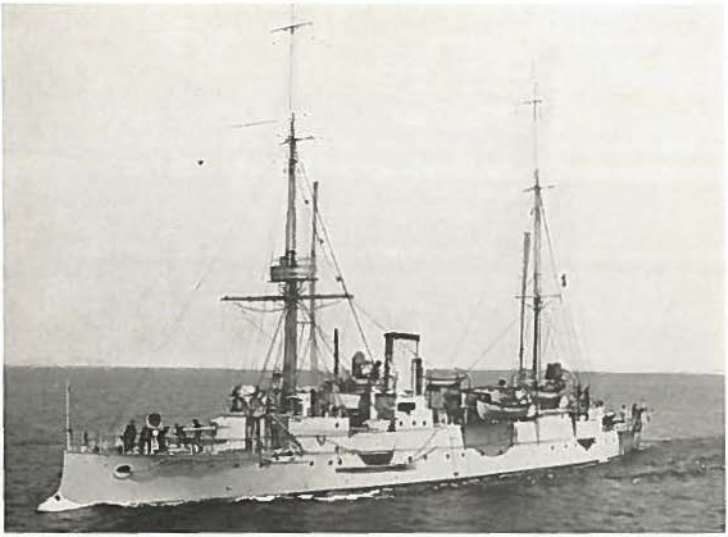

Krydseren HEJMDAL *1910, kadetskib fra 1903 til 1928.*

Tre kadetter paa landlov i Lissabon i 1913.

Norge med paafølgende øvelser i danske farvande. Om efteraaret fulgte udnævnelsen til kadet for 8 af mine kammerater og mig selv, og vi kunne nu stolt iføre os kadetuniformen med dolken i det historiske skulderbandoler af sortlakeret læder, det samme som søkadetterne allerede bar under slaget paa reden den 2. april 1801.

Kadetskolen, eller som den ogsaa kaldtes, søofficerskolen eller oprindelig søcadetacademiet, oprettedes i 1701, men kan føre sin første oprindelse helt tilbage til Christian IV's navigationsskole paa Bremerholm i 1617. Skolen hviler som følge heraf paa meget gamle og nationale traditioner; det er den første højere læreanstalt i København, hvor undervisningen altid er givet paa dansk, i modsætning til universitetet eller andre lærde skoler, f. eks. landcadetacademiet, hvor man tidligere underviste henholdsvis paa latin eller tysk. Kadetkorpset har haft til huse flere forskellige steder i København, bl. a. i kongens nuværende residenspalæ paa Amalienborg, og det var indenfor dette palæ's mure, at kommandørkaptajn H. C. Sneedorff som kadetchef formulerede det motto, hvormed dette kapitel indledes, og det var her, at han faa dage efter slaget paa reden præsenterede sine kadetter for admiral lord Nelson. Det er karakteristisk for den ridderlighedens aand, som dengang herskede imellem to modstandere, som kom lige fra et af datidens blodigste søslag, at den engelske admiral komplimenterede de danske søkadetter for deres i slaget udviste tapperhed og samtidig skænkede to guldmedaljer ledsaget af en meget anerkendende haandskrivelse til kadetkorpset.

Den udprægede korpsaand, der har raadet paa kadetskolen, har været medvirkende til, at søofficererne altid har følt sig som et homogent korps og som en enhed. Dette fremmedes ogsaa ved den gode kostskoleopdragelse, der fik sit præg gennem tiderne ved en række fremragende kadetchefer. Her maa som den mest betydelige atter nævnes, den

senere admiral Sneedorff, der lige fra 1786 til 1824 var knyttet til kadetkorpset, enten som skoleofficer eller som chef. Han var en rigt udstyret personlighed, ejede ogsaa digteriske evner og deltog stærkt i guldaldertidens aandelige liv, hvorfor det sikkert var med rette, at marineminister, admiral Zahrtmann i sine erindringer poetisk udtalte om Sneedorff, at »kundskabs laurbær om sit sværd han klynged«.

Paa denne hæderkronede gamle skole tilbragte jeg en lærerig og lykkelig tid fra mit 16. til mit 20. aar. I disse aar gennemgik jeg kadetskolens fire klasser, om vinteren paa skolen, hvor vi de første to aar havde fast bopæl for derpaa at bo hjemme de to sidste aar, formedelst en kontant maanedlig godtgørelse paa hele 25 kroner, og i sommerhalvaaret til søs paa togter med kadetskibet.

Da hele min kadettid staar for mig som et samlet hele og ikke som fire adskilte aar, vil jeg omtale denne tid under ét trods de forskellige kaar, som en grøn kadet i afdeling D – det første skoleaar – havde sammenlignet med kvarterchefen i afdeling A, der bl. a. som vagthavende kadet paa skolen skulle bistaa den vagthavende skoleofficer med at føre tilsyn med de yngre kadetter. Kadetskolen, hvis elevantal normalt kun omfattede ca. 24 kadetter, raadede gennemgaaende over højt kvalificerede lærerkræfter, hvoraf særligt maa fremhæves professor, dr. phil. Vilhelm Andersen, hvis timer i dansk litteratur var en fest at overvære; til gengæld kappedes han med kadetterne om længst muligt at undgaa de danske stile, som han aabenbart ikke yndede at rette, og kadetterne ikke at skrive. Kunsthistorikeren, dr. phil. Vilhelm Lorenzen gav os fængslende forelæsninger i kunsthistorie, mens dr. phil. Rannow var en udmærket, men noget excentrisk lærer i fransk; professor, dr. phil. Heegaard underviste i matematik og gamle adjunkt, mag. scient. Sundorph i fysik. Kgl. kapelmusikus Mikkelsen havde til opgave at lære os at synge, blandt andet for at korpset kunne synge fædrelandssange, naar vi var paa togt i udlandet. Dog blev sang-

undervisningen aldrig rigtig vellykket, idet de kadetter, som ikke kunne synge rent, mærkværdigvis fik lov at spadsere i byen i sangtimen, hvorfor hæshed og umusikalitet tiltog i forbløffende grad, efterhaanden som kadetterne avancerede op i de ældre klasser. I gymnastik og vaabenøvelser havde vi en hjertensgod, men noget buldrende pensioneret kaptajn i hæren af den gamle skole, hvis undervisning nærmest foregik efter samme mønster som i Frederik VI's dage. I dans bibragte balletdanser ved Det kgl. Teater Berthelsen kadetterne ikke alene almindelig færdighed i trinskole og rund- og turdanse, hvor »herrerne« dansede med bandoler og dolk og »damerne« uden, men gav os ogsaa vejledning i gang og holdning. Vi instrueredes ogsaa indgaaende om, hvorledes man skulle bevæge sig ind og ud ad en dør, samt hvor og hvorledes man skulle placere sin høje hat, handsker og stok ved de dengang obligatoriske visitter før og efter enhver form for selskabelighed. Bibliotekar ved kadetskolens bibliotek var gamle kaptajn Hohlenberg, der af os kadetter blev betragtet med ærefrygt, parret med en undren over, at det var muligt at blive saa gammel; og gammel maa han have været, thi han underholdt os jævnlig med, at han som ung søkadet var sprunget i luften med linieskibet Christian VIII i affæren ved Eckernførde i 1849, samtidig med at han med høj fistelstemme hersede med skolens portner Horn, som sammen med en kadet gik ham til haande i biblioteket.

Min første kadetchef var kommandør Evers, den senere viceadmiral, for hvem vi havde stor respekt. Han var en fortrinlig chef for kadetskolen, støttet som han var af udmærkede næstkommanderende, først kaptajn Cold, senere kaptajn Gad, samt skoleofficererne, premierløjtnanterne Schaffalitzky de Muckadell og Briand de Crèvecoeur, hvis lange og vanskelige navne vi havde en del besværligheder med at lære at stave rigtigt, men som var udmærkede lærere og foresatte for os. Disse officerer afløstes i aarenes løb af andre, men som det i reglen gaar, er det de første indtryk

og her de første lærere, hvorom erindringen tydeligst bevares.

Omfanget af og fordringerne i de forskellige fag var i stadig stigen i min kadettid, men tiden til den teoretiske undervisning den samme, saa vi maatte arbejde ihærdigt for at følge med i undervisningen, dog mærkede man ikke dengang nutidens humørforladte eksamensterperi og indbyrdes konkurrence. Vi bestilte, hvad vi skulle, men jeg erindrer ikke, at vi derfor maatte undvære de talrige baller og andre fornøjelser, som skolens bestemmelser for frihed nu tillod. Undervisningen havde dengang den store fordel, at man tog sig tid til ogsaa at give kadetterne en vis og meget gavnlig humanistisk dannelse og ikke kun koncentrerede sig om de militær-tekniske fag. Hvert skoleaar havde to eksaminer, en teoretisk efter vinterens undervisning i land, og en mere praktisk betonet ombord efter sommertogtet. Af disse eksaminer var de to afgørende, nemlig overgangseksamen efter de to første aar, som bl. a. omfattede fordringerne til styrmandseksamen og studentereksamen, samt endelig afgangseksamen, den egentlige officerseksamen eller embedseksamen, som begge stillede store krav med mange karakterer; til afgangseksamen krævedes der saaledes op mod et hundrede karakterer. Samtidig sørgede skolen dog ogsaa for passende adspredelser, baade under sommertogterne i udlandet, og om vinteren med idræt og sport eller billetter til Det kgl. Teater som opmuntringspræmier. Det aarlige kadetbal var vinterens højdepunkt, hvor vi morede os herligt og hvor jeg ikke tror, at hverken dansen eller den hele lidt stilfulde festivitas havde ændret sig nævneværdigt gennem generationer. Her var baade polonaise, cotillon og souper, hvor korpskadetten, d. v. s. nr. 1 af ældste afdeling, holdt tale for »den sublime kvinde«, som jeg erindrer en kadet engang saa poetisk udtrykte sig. Hver kadet maatte drage omsorg for, at baade den af ham foreslaaede dames og hans eget balkort var behørigt udfyldt før ballet, hvad der jo i nogen grad var afhængigt af

bemeldte persons charme, hvorfor mangen ung dame, uden selv at være vidende herom, blev vurderet, udbudt til salg og betalt i et antal over- eller underkryddere ved kadetternes aftenlige tebord. Men vi morede os som sagt herligt, inklusive chef, skoleofficerer og balletmester, der var ballets leder, samt korpskadettens moder, der var indbudt som »anstand«, et begreb som var nødvendigt ved ethvert bal i hine længst forsvundne tider.

I »Instruks for Søkadetter« var givet strenge regler for, hvad vi maatte, og særlig hvad vi *ikke* maatte. Nogle af disse forbud vil sikkert faa unge af i dag til at trække paa smilebaandet, særlig bestemmelsen om at vi ikke maatte passere Strøget og Bredgade mere end een gang i hver retning, ligesom kadetten kun maatte frekventere saakaldte »1. klasses restauranter«, mens adgangen til »offentlige beværtningssteder« og »sekondteatrene« for ikke at sige varieteer var absolut tabu. Vi maatte ikke forlove os – at gifte sig var utænkeligt –, vi maatte ikke »ryge tobak« paa gaden, ikke »vise os offentligt til hest eller paa cykel« uden »at besidde de hertil fornødne færdigheder«, og ikke bære pakker, da alt dette aabenbart vanhelligede uniformen. Dette sidste bud, som jeg annammede i ungdommens dage, har jeg den dag i dag vanskeligt ved at glemme, – ogsaa naar jeg gaar ærinder med min kone! Vi skulle endvidere beflitte os paa at kende samtlige søofficerer, ogsaa naar de var civilklædte, saaledes at vi kunne aflægge skyldig honnør for dem, vi skulle altid være strengt reglementeret paaklædt i vore jakkeuniformer, hvortil hørte stivede manchetskjorter med meget høje, lige og snævre flipper uden det mindste lille knæk. Disse torturapparater var vi saaledes altid iført, saavel til den daglige undervisning, som naar vi om aftenen sad paa læsesalene i den faste lektielæsningstid og studerede, mens manchetskjorten bulede mere og mere ud, og de stive flipper borede sig ind i hagen. Hver morgen indledtes dagen med kadetskolens gamle morgenbønner, og om søndagen

skulle de yngste kadetter efter tur gøre kirketjeneste til højmessen i Holmens kirke, og her stillede vi i vore bedste paradeuniformer, forsynet med en stor nøgle til at aabne de særlige kirkestole, der var reserveret søofficererne og kadetkorpset. »Instruks for Søkadetter« skal dog ikke forlades, uden at det nævnes, at den selvfølgelig ogsaa havde mange fortræffelige bestemmelser, som særdeles vel kunne benyttes den dag i dag; ikke alene søkadetter, men mange andre ville sikkert have gavn af at erindre sig slutningssætningen i bemeldte instruks, der indskærpede enhver søkadet: »at have for øje«, at »det for den unge er sømmeligere at lytte end at tale«, og at »end ikke den største selvtillid kan give ordet vægt, naar tanken, hvorfra det udspringer, er umoden«.

Paa sommertogtet var vi inddelt i »kvarterer«, bestaaende af én eller flere kadetter fra hver aargang foruden nogle aspiranter, og saaledes at den ældste kadet, kvarterchefen, havde ansvaret for, at de yngste kadetter lærte noget og opførte sig, som de skulle. Dette kunne til tider give anledning til en noget streng opdragelsesmetode af de yngre, der fik indskærpet visse grundregler ved hjælp af sabelskeder eller af de sirligt forarbejdede smaa tampe af tovværk, den saakaldte »korpsaand«, som kun kvarterchefen kunne benytte. Delinkventen fik valget mellem saa og saa mange dask paa bagdelen eller indberetning til skoleofficeren, hvis karakterbøger forstaaeligt nok havde en mere afskrækkende virkning, hvorfor man som regel altid valgte »korpsaanden«. Denne ordning var saaledes væsentlig baseret paa kammeratopdragelsen, og kvarterchefen, der paatrykte sit kvarter sin egen aand og tone, blev ligefrem bedømt efter, hvorledes hans kadetter nu klarede sig. Svagheden ved dette system var, at man gav de ældre kadetter en for stor myndighed i forhold til deres alder, dens styrke, at den udviklede ansvarsfølelse og autoritetsfølelse samt ubrydelig kammeratskab indenfor korpset, men resultatet stod og faldt i for høj

grad med kvarterchefens modenhed og karakter. At dette system ikke kunne forenes med senere tiders opfattelse er klart, og det er da ogsaa blevet ændret; spørgsmaalet er da blot, om skolekommissionerne ikke er gaaet for vidt og har glemt, at en højskole og en kadetskole ikke kan ledes efter de samme principper, og at kadetterne ikke alene skal bibringes kundskaber, men ogsaa skal opdrages til søkrigere. I min tid var straffe paa skolen ret sjældne, kadetkorpset opdrog som nævnt sig selv, ligesom jeg ikke erindrer noget tilfælde af mishandling eller virkeligt overgreb, som man saa ofte hører om fra ældre tiders kostskoler, baade civile og militære.

I det store og hele staar kadettiden for mig som en rask og lykkelig tid, præget af ungdom, godt kammeratskab og intensivt arbejde, men ogsaa af mange adspredelser, baade i København om vinteren og med de interessante og morsomme togter til søs om sommeren. Disse foregik altid med krydseren HEJMDAL, som var ombygget specielt til kadetskib, og her uddannedes vi i alle praktiske sømilitære discipliner saasom sømandskab, navigation, fartøjsøvelser, signalering samt skydning med kanoner eller torpedoer, ligesom vi udførte alle de forskellige tjenester indenfor vagten ombord, fra ordonnans til vagtchef. Søvn var der ikke meget af, udpurringen fandt sted allerede klokken 6 om morgenen, derefter var der rengøring, morgenparade og en kort teoritime før formiddagens øvelser. Klokken halvtolv var der skafning, og saa fulgte middagsstunden, hvor de vagtfri sov rundt omkring paa dæk eller banjer til klokken 14, hvor en rask, men ikke særlig yndet gymnastik eller entring indledede eftermiddagens forskellige øvelser og undervisning, der ofte afsluttedes med svømning. At denne sidste idræt var saa forbavsende upopulær blandt kadetterne skyldtes, at den blev gennemført uanset om vandet var hundekoldt eller ej; dog skulle svømning ifølge bestemmelserne sløjfes, hvis vandets temperatur faldt under et vist antal grader, hvad om-

hyggeligt af de vagthavende kadetter maaltes og indførtes i den meteorologiske protokol. Muligvis ligger heri forklaringen paa det for Meteorologisk Institut saa ubegribelige fænomen, at kadetskibet tilsyneladende altid bevægede sig i en vandmasse, hvis temperatur laa betydeligt lavere end alle andre skibes indsendte maalinger. Hver nat havde vi fire timers vagt og kun hver fjerde nat en saakaldt »bondenat«, i hvilken vi kunne sove, hvis der da ikke var særlige øvelser. Efter tur blev kadetterne indbudt til at spise middag i officersmessen, hvor chefen ligeledes var til stede, for dèr at bibringes en vis selskabelig rutine. Disse invitationer var forstaaeligt nok ikke altid lige estimerede, – langt morsommere var det at deltage i et »blaat øje« i kadetmessen, som fandt sted nu og da lørdagaften, naar vi havde været i søen i længere tid. Vi fik ved disse lejligheder et glas punch, guitarer og mandoliner kom frem, og med mer eller mindre velklingende røster istemte vi muntre korsange eller sentimentale sømandsviser, forsamlede i grupper rundt paa fordækket under Middelhavets stjernehimmel, dersom sejladsen gik til disse længselsfuldt imødesete farvande, eller nede i den lune kadetmesse, naar togtet gik nordpaa, og kadetskibet huggede sin vædderstævn gennem den stormfulde Nordatlants bølger. Hvad enten disse udlandstogter gik nordpaa eller sydpaa var de af stor værdi og dannede højdepunkterne i kadettiden. Foruden at lære at anvende i praksis, hvad vinterens teoretiske undervisning havde bibragt kadetterne, gav de os mulighed for at udvikle en videre horisont og evne til at bevæge os mellem mennesker fra andre nationer.

I 1911 deltog vi i de store festligheder i Rouen, da Normandiets tusindaarsfester fejredes her, og naaede samtidig at besøge Paris; det var paa samme togt, at vi i Middelhavet paa vej til Algier oplevede de interessante dage omkring Agadir-affæren og spændt afventede udviklingen af de storpolitiske begivenheder, som kejser Wilhelm fremkaldte,

da han forsøgte at modvirke Frankrigs planer om at gøre Marokko til protektorat ved at sende en tysk krydser til havnebyen Agadir paa Marokko's Atlanterhavskyst. Næste sommertogt anløb vi blandt andet det franske badested Boulogne-sur-mer og saa her mindesmærket »La Colonne de la Grande Armée«, der er rejst paa det sted hvor Napoleon i sin tid havde planlagt invasionen af England; en af de gamle franske veteraner fra 1870–71, der nu var kustode ved dette mindesmærke, fortalte med stolthed i stemmen, at hans fader havde tjent som grenader under kejser Napoleon, – længere var det ikke siden, at Frankrig havde oplevet sin napoleonske stormagtstid. I sommeren 1913 aflagde kadetskibet det første officielle besøg i Lissabon, efter at Danmark havde anerkendt den nyskabte portugisiske republik. I Lissabon og i det nærliggende smukke kongeslot Cintra saa vi talrige spor af revolutionens kampe, og det gjorde et stærkt og yderst makabert indtryk at se den i 1908 myrdede Kong Carlos I og hans søn Kronprins Luiz bisat i glaskister, hvori de laa balsameret og iført deres karmoisinrøde gallauniformer til offentlig beskuelse i en Lissabon's kirker. Man saa saaledes tydeligt sporene af morderens revolverkugler i de skamferede ansigter.

Mit sidste kadettogt i 1914, da min afdeling var blevet kvarterchefer, gik heldigvis ogsaa til det blaa Middelhav, hvor vi blandt andet anløb Malaga i Spanien og havde den uforglemmelige oplevelse at besøge Granada med de storslaaede paladser i Alhambra, hvis bygmestre var de mauriske konger før deres fordrivelse fra Spanien i 1492. Det var henimod afslutningen af dette udlandstogt, at uheldsvangre skyer trak op over Europa's storpolitiske himmel til et uvejr, der kulminerede i fyrstemordet i Serajevo i juli, og som snart derefter drog den første verdenskrigs ragnarok med sig.

»Der Mann muss hinaus
ins feindliche Leben.«
SCHILLER (1759–1805)

Første verdenskrig og tjeneste i Tyskland efter sammenbruddet

DEN 27. juli 1914 havde vi kadetter landlov i Thorshavn paa Færøerne og sad og spiste pandekager i den lille bys eneste traktørsted, da en af skoleofficererne, løjtnant Laub, skyndsomst kom ind til os og beordrede os ombord med det samme, da vi skulle afgaa paa trawlerjagt. Umiddelbart efter lettede HEJMDAL og stod nordpaa, for saa snart vi var vel ude af sigte af land at dreje rundt og med fuld fart at sætte kurs mod Danmark, samtidig med at der blev blæst »klar skib«; forhaandsammunition blev bragt op til kanonerne og torpedoernes krigsladningsrum skruet paa og forsynet med krigspistoler, mens alle mulige alarmerende rygter svirrede fra for til agter i skibet. Snart fik vi forklaringen af chefen, kommandør Kiær; et kodetelegram fra marineministeriet i København havde kaldt os hjem som følge af, at Østrig 23. juli havde tilstillet Serbien et ultimatum, en begivenhed hvis konsekvenser man med rette frygtede, men ikke kunne overse, hvorfor flaadens skibe koncentreredes i København for at være klar til at gaa til søs og forsvare vore farvande, dersom krigen ikke begrænsedes til Europa's sydlige lande. Vor afsejling fra Færøerne skulle derfor ske saa lidet opsigtvækkende som muligt for ikke at risikere, at krydseren blev afskaaret ved et eventuelt fredsbrud.

Ankommet til København gik vi straks ind paa orlogsværftet for at fylde kul og tage krigsammunition ombord,

og her laa vi, indtil ordren om sikringsstyrkens formering blev udstedt. Denne gjaldt fra den 1. august om morgenen, hvad jo for flaadens vedkommende praktisk talt betød mobilisering. Faa anede dengang, at dette skulle vare mere end fire aar, da vor flaade efter en mønstergyldig mobilisering allerede lørdag aften den 1. august fuldt krigsberedt kunne forlade København for at staa til søs; den var paa dette tidspunkt paa højdepunktet af sin effektivitet siden flaadens ran i 1807 og med en slagkraft som ingensinde senere, alt paa basis af forsvarslovene af 1909. Tavse og alvorsfulde stod folk inde paa Nordre Toldbod og Langelinie og vinkede farvel til deres paarørende ombord i orlogsskibene, da de hin mindeværdige sommeraften stod ud af Københavns havn, mens musikken spillede nationalmelodier paa skibenes agterdæk. Den bevægede og noget dystre afskedsstemning maatte dog vige et øjeblik for det gode københavnerhumør, da en ung kaptajn, kendt for sin kvikhed og ikke særlig økonomiske levevis, greb raaberen, idet han med sin torpedobaad passerede toldbodbommen, og prajede ind til sin kone, der sammen med mange andre bevæget stod og vinkede: »Og husk saa, Dagny, betal endelig ingen regninger, før vi kommer hjem igen!«

Paa kadetskolen, hvor vi kadetter atter var samlede, herskede almindelig forvirring, idet skoleofficererne efterhaanden maatte forlade os for at ile til deres mobiliseringsposter, saaledes at jeg til slut som korpskadet – i meget kort tid ganske vist – fandt mig selv som fungerende kadetchef, indtil ogsaa vi kvarterchefer fik ordre til at give møde ombord i flaadens skibe. For mit vedkommende var det ombord i vagerinspektionsskibet LØVENØRN, som under kaptajn Münter's kommando skulle afgaa sydpaa i særlig mission. Efter et energisk indhug i kadetternes grejer, der i syndig forvirring hulter til bulter var læsset ud i kadetskolens gymnastiksal, lykkedes det mig at faa halet de nødvendigste ejendele frem af bunken af bøger, hvide veste,

sekstanter og søtøj og begive mig til orlogsværftet for at melde mig til tjeneste ombord i LØVENØRN.

Lørdag eftermiddag blev jeg sendt i land for at besørge nogle ærinder og passerede da Raadhuspladsen, som var et bølgende hav af ivrigt gestikulerende og ophidsede mennesker, der sloges om avisernes ekstraudgaver. Ved Dagmarteatret, det nuværende Dagmarhus, saa jeg menneskemasserne totalt splitte en socialdemokratisk procession, der med røde faner og musikkorps i spidsen spillende »Internationale« gjorde forsøg paa at demonstrere deres dengang pacifistiske indstilling. Jeg stod i kadetuniform paa Raadhuspladsen ud for hotel »Bristol«, det nuværende »Absalon«, og betragtede det myldrende menneskehav, da en ældre herre, staaende paa hotellets trappe raabte til mig, saa det hørtes vidt omkring, om flaaden nu virkelig var klar til at gaa i kamp? Med en begejstring, der maaske mere var inspireret af stemningen end af virkelig viden, følte jeg mig foranlediget til med høj røst at proklamere, at den danske marine var fuldt beredt til *alt,* hvilket medførte, at den ældre herre udbragte et trefoldigt »*Leve flaaden*«, der med den lille kadet som midtpunkt gentoges af hundreder af begejstrede københavnere.

Klokken fire næste morgen afgik LØVENØRN sydpaa til Smaalandshavet med ordre om at indgaa i en fremskudt forpoststyrke, bestaaende af tre torpedobaade og et par undervandsbaade, som under kaptajn Bojesen i torpedobaden DELFINEN skulle sættes ind mod et frygtet tysk landgangsforetagende sydfra. LØVENØRN skulle ligge udfor Lolland's vestkyst, foregivende at skifte nogle sømærker, for her at kunne konstatere et eventuelt neutralitetsbrud, og efter radiotelegrafisk at have indberettet dette i givet fald sænke skibet. Det var spændende dage, og da LØVENØRN for sydgaaende passerede Møen for at staa ind i Grønsund, kom lodsen roende ud og prajede til os, at nu var krigen brudt ud mellem Danmark og Tyskland.

Selv om denne alarmerende melding dog blev afkræftet kort efter, da vi meldte os til kaptajn Bojesen's flotille, der laa i Masnedsund med stadig telefonforbindelse til flaadens overkommando i København, var alle dog forberedt paa, at krigen ville komme ogsaa til vort land. Vi havde derfor kun de allernødvendigste ejendele ombord, og i LØVENØRN anbragte vi en bombe i maskinrummet klar til i givet tilfælde at sænke skibet, som ordren lød. Jeg fik til opgave at samle alle fortrolige sager og bøger i en kasse, som jeg fyldt med ballastjern skulle smide overbord, naar den første tysker entrede vor skibsside og kaptajn Münter trykkede paa sprængkontakten oppe paa broen. Heldigvis foranstaltede jeg en lille generalprøve, dog kun paa min del af programmet, hvorved det viste sig, at kaptajn Münter, som var en meget kraftig mand, havde beordret saa meget jern i kassen, at jeg end ikke var i stand til at løfte den en tomme fra dækket, endsige kaste den i søen ud over lønningen. Desuden blev jeg som ordonnansofficer anvendt til at staa i stadig kontakt med flotillechefen, kaptajn Bojesen, og bragte derfor stadig meldinger ud til LØVENØRN. Situationen tilspidsedes dag for dag, lige op til den 4. august, da verdenskrigen i sin helhed var en kendsgerning, og tyskerne næste dag udlagde deres minespærring i den sydlige del af Store Bælt.

Som bekendt beordrede den danske regering paa viceadmiral Kofoed-Hansen's raad Store Bælt spærret af danske miner den 5. august og flaaden formeret i to eskadrer, henholdsvis i Store Bælt og i Sundet. Vi i kaptajn Bojesen's flotille fik ordre til at afgaa til 2. eskadre i Store Bælt, og her deltog LØVENØRN først i omlægning af farvandsafmærkningen, senere som bevogtningsskib ved minespærringerne. Den hektiske stemning aftog gradvis, og tjenesten kom efterhaanden ind i en fast turnus med bevogtningstjeneste i Bæltet og station i Korsør, kun nu og da afbrudt af minesprængninger i spærringerne, et fjernt tysk luftskib

paa rekognoscering i syd eller etablering af skærpet sikringstjeneste, naar et eller andet rygte eller krigsbegivenhed krævede det.

Den 12. august blev vi ældste kadetter uventet udnævnt til sekondløjtnanter i søofficerskorpset. Min udnævnelse modtog jeg 20 aar gammel til søs paa patrulje i Store Bælt, og ved hjælp af et par gamle irgrønne snore, der tilfældigvis fandtes ombord i LØVENØRN, blev min kadetuniform hurtigt forandret, saaledes at min udnævnelse kunne fejres i messen paa behørig vis. Vi kvarterchefer kom saaledes halvanden maaned for tidligt »til verden« som officerer, og blev udnævnt uden nogen samlet embedseksamen, men kun paa grundlag af den teoretiske eksamen i land, altsaa for mig uheldigvis uden resultaterne fra den praktiske prøve ombord, som netop var min styrke. Ved min officersudnævnelse modtog jeg det Hee Vadum'ske legat fra 1834, som gives »unge Søkrigere for udmærket Færdighed i Sømandsskab«. De traditionelle og ofte planlagte festligheder, som vi havde drømt om, naar vi sad paa kadetskolens støvede læsesale, gik vi glip af, ligesom vi ikke fik det obligate vintertogt til Middelhavet eller Vestindien, hvortil de nybagte sekondløjtnanter ellers altid blev udkommanderet; min aargang skulle saaledes have været til Panamakanalens aabning i 1914 med krydseren VALKYRIEN. I stedet fik vi fire lærerige aar hjemme fra 1914 til 1918 under stadig udkommando med flaadens forskellige skibe paa neutralitetsvagt, men altid kun i danske farvande.

For at tilfredsstille de store krav, som stilledes til marinen under første verdenskrig, maatte der udrustes et langt større antal orlogsskibe og fartøjer end nogensinde før, og dette fremkaldte ogsaa et stigende behov for personel, der ikke kunne tilfredsstilles indenfor marinens daværende rammer. Som følge heraf blev ogsaa vi unge løjtnanter tildelt kommandoer og stillet overfor opgaver, som man under normale forhold først ville have faaet i en langt mere fremrykket

alder. I efteraaret 1914 blev jeg midlertidig frakommanderet LØVENØRN for, som næstkommanderende i opmaalingsskibet MARSTRAND, hurtigst muligt at ekvipere dette gamle skib, der som skruekanonbaad havde deltaget i krigen 1864, og gøre det sejlklar. Dette var imidlertid lettere sagt end gjort, thi alle andre, der skulle med MARSTRAND, var enten ældre indkaldte befalingsmænd fra reserven eller uerfarne værnepligtige, der enten havde glemt deres tidligere militære viden eller endnu intet lært, mens jeg som nyudnævnt løjtnant ingen praktisk erfaring havde. Først efter utallige vanskeligheder og mange pudsige episoder lykkedes det mig at faa den gamle skude udrustet, hvorpaa vi sejlede til Lille Bælt og tog station ved de lige udlagte minespærringer. De var dog nærmest symbolske, og de faa miner, der var udlagt, var ikke armerede, hvilket lettede kontrollen med dem betydeligt. Andre opgaver var mere spændende, som naar jeg med bevæbnede patruljer blev sendt i land om natten for at søge efter formentlige tyske spioner i Wedellsborg's skove, eller med MARSTRAND's matroser reddede Willemoes' gamle fødeby Assens, hvor vi havde station, fra at blive hærget af en ildebrand, der var opstaaet i den Plum'ske købmandsgaards store trælager.

Allerede i november fik jeg ny udkommando, denne gang som fører af patruljebaad P 7, hvis fører var blevet syg. P 7 skulle sammen med en anden patruljebaad af samme størrelse, hele 24 tons, ligge paa patrulje eet døgn ad gangen ude ved Thorø-Rev i Lille Bælt og »passe paa« de store tyske jagere, der laa ovre i Aarøsund. Forholdene ombord var meget primitive, da P 7 var bygget 1889 til Københavns defensionsspærringer og ikke til sejlads om vinteren. Der var kun plads om læ til halvdelen af mandskabet, og i mit lukaf agter var intet varmeapparat, hvorfor vi fik indrettet en hane paa et damprør, saaledes at jeg, hvis jeg frøs, kunne lukke en straale damp ind i min »chefskahyt«, ganske vist med det resultat, at dampen kort

efter forvandledes til en mild, men ikke særlig behagelig regn. P 7 var bevæbnet med en gammeldags revolverkanon samt en forhistorisk stangtorpedo, som det oprindelig var meningen skulle rammes ind i siden paa en fjende à la japanernes selvmords-ubaade i anden verdenskrig; heldigvis havde jeg dog strenge ordrer til ikke at røre dette ejendommelige angrebsvaaben, saa dets nærmere virkemaade forblev en gaade for mig. I land boede mandskabet paa en kro ved havnen, mens jeg paa marineministeriets bekostning havde lejet et værelse hos Assens by's biografteaterdirektør og børstenbinder formedelst den betydelige pris af fem kroner om maaneden! At jeg syntes, det var en herlig kommando, er klart, og spændende var det at være paa patrulje og stoppe tyske skibe, der forsøgte at sejle indenom Bogø igennem det spærrede danske farvand i Lille Bælt eller en nat med revolver i bæltet at entre en stor tysk kvægdamper, der var paa forbudne veje. Ved et tilfældigt blik paa skibets førers soignerede hænder og ringprydede fingre fik jeg formodning om, at han maatte være en forklædt søofficer og ikke en tysk skipper, hvad yderligere blev bekræftet, da han forsøgte at faa mig til meddele ham vore minespærringers eksakte beliggenhed ved at byde paa en flot souper i sin kahyt.

Et forhold, som er af den største betydning for en ung officer, ja kan være afgørende for hans fremtidige løbebane, er hans første udkommando, og da særlig hans første chef, som til en vis grad præger den unge mand og lærer ham i praksis, hvorledes tjenesten udføres og livet leves ombord i en orlogsmand. Her har jeg været meget heldig, thi min første chef, kaptajn Münter i LØVENØRN, hvor jeg som nævnt kom ombord som kadet og baade blev udnævnt til sekondløjtnant og premierløjtnant, var en mand, jeg er stor tak skyldig. Ikke alene lod han mig sejle og manøvrere skibet meget selvstændigt og lærte mig uhyre meget om selve tjenesten ombord, men ogsaa paa andre omraader vejledte

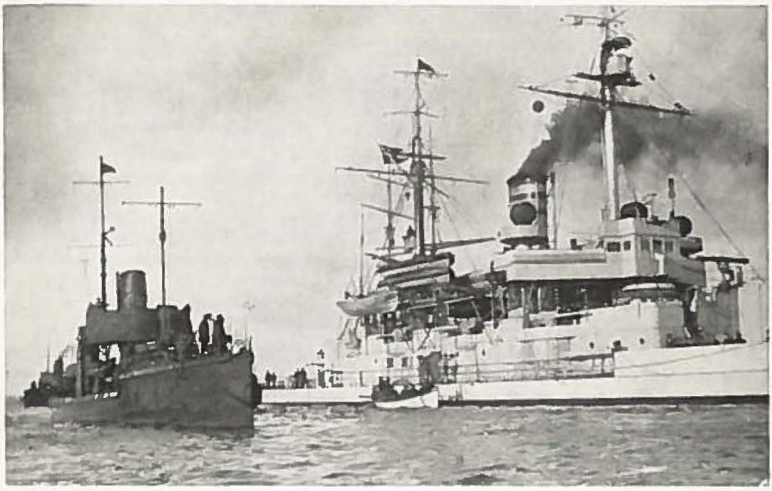

Fra sikringsstyrken 1914–1918.

Ubaade paa neutralitetsvagt i Helsingør havn under 1. verdenskrig.

Minesprængt skonnert i Kattegat 1918.

han mig. Det skyldtes hans gode raad, at jeg allerede paa dette tidlige tidspunkt tegnede den livsforsikring, som dengang var obligatorisk for at faa kongens tilladelse til at indgaa ægteskab. Kaptajn Münter lagde megen vægt paa at holde baade sig selv og mig i god form ved talrige og lange cykel- og traveture i land eller ved at slæbe tunge ballastjern op og ned ad agterdækket. Til tider maatte jeg ved smaa kunstige punkteringer paa vore cykler, som altid medførtes ombord, bremse lidt op for disse af mig ikke altid lige estimerede kraftpræstationer. Paa mangfoldige maader viste min første skibschef mig interesse og velvilje, og det var med stor sorg, at jeg hørte, at kaptajn Münter var blevet dræbt sammen med premierløjtnant Hoeck ved en flyveulykke med en af vore første flyvebaade i sommeren 1915.

Hos min næste chef, kaptajn Aage Bojesen, som var chef for 2. torpedobaadsflotille i Store Bælt-eskadren, tjente jeg som næstkommanderende i torpedobaaden DELFINEN i aarene 1915 og 1916. Han var dengang en af vore dygtigste torpedobaadschefer og lærte mig overordentlig meget om tjenesten i vort daværende mest offensive vaaben. Bojesen, som jeg var fjernt beslægtet med, var typen paa datidens »elegantier«; han var ikke fri for at være noget arrogant og havde nogle ret originale synspunkter, f. eks. taalte han ikke, at vi unge officerer bar uldtørklæde om halsen om vinteren eller gik med for meget overtøj, – selv optraadte han næsten altid i bar figur og elegante haandsyede laksko, selv paa en torpedobaads vindomsuste bro, hvad han ogsaa senere kom til at betale dyrt for i form af gigt og reumatisme. Da en eller anden engang lidt servilt spurgte Bojesen, hvor han dog fik syet sine nydelige laksko, svarede han tørt: »Hos Sørensen i Bredgade, men han leverer ikke fødderne!«

I begyndelsen af 1916 blev jeg udkommanderet med vore dengang splinternye ubaade, der under krigen havde station skiftevis i Slipshavn ved Nyborg, i Helsingør og i Køben-

havn, og lærte her ubaadstjenesten af en række meget dygtige unge chefer, bl. a. kaptajnerne Viggo Clausen, Schaffalitzky de Muckadell og Juel-Brockdorff samt løjtnanterne Prins Axel og Wolfhagen. Naar ubaadene laa paa orlogsværftet, gjorde vi unge løjtnanter vagt i flaadens overkommando i Slotsholmsgade, som havde viceadmiral Kofoed-Hansen til chef og kaptajn Wenck som stabschef. Selvom vor tjeneste her væsentlig var som vagthavende officerer, var dette dog baade lærerigt og interessant, idet verdenskrigens begivenheder kunne følges paa nært hold. Saaledes havde jeg vagt natten efter, at Nordsøslaget den 31. maj 1916 udkæmpedes, og meldingerne herom strømmede ind fra hele landet, mens havarerede lettere enheder fra den slagne tyske »Hochseeflotte« søgte tilbage til Kiel gennem Kattegat og Lille Bælt. Paa denne tid begyndte krigen at sætte sine spor i København med den hektiske dans om guldkalven, som kom til at præge livet saa stærkt under hele denne berygtede »gullasch«-periode. Formuer tjentes og tabtes med lige stor lethed ved spekulationer paa børsen, og fortjenesten omsattes omgaaende i det københavnske forlystelsesliv, der blomstrede som ingensinde før. Selv vi unge officerer, der ikke havde skygge af begreb om børsforretninger, generede os ikke for paa denne maade at komme til en nem fortjeneste. Jeg erindrer, at jeg som resultat af min første spekulation i et eller andet børspapir faa dage efter fik provenu'et udbetalt i 60 guldtikroner! At pengene gik lige saa hurtigt, som de kom, er noget andet, og godt var det, at landtjenesten for vort vedkommende kun varede i korte perioder og hurtigt afløstes igen af en sundere tilværelse til søs.

I 1917 gjorde jeg tjeneste først i kystforsvarsskibet Herluf Trolle, senere i Skjold, der laa paa bevogtning i Store Bælt med station i Korsør. Her mødte vi unge søofficerer en udstrakt gæstfrihed, og vore ellers ret trivielle landlovsdage prægedes af fornøjelige ride- og kane-

ture eller baller med korsørfamiliernes unge døtre, hvoriblandt ogsaa nogle af mine kammerater hentede deres tilkommende hustruer. I foraaret 1918 laa jeg paa patrulje ved Skagen, denne gang med min egen vimpel hejst som chef for torpedobaaden T 6 med ordre til at stryge miner, som formodedes udlagt paa dansk søterritorium fra den af tyskerne lige udlagte minespærring i Kattegats nordlige del, ligesom skibsfarten skulle advares og dirigeres sydover paa dansk farvand i Aalbækbugten. Dette var en krævende og ret spændende tjeneste med mange opgaver og nogle »narrow escapes«. En skønne morgen kom en baad med udmattede og saarede søfolk roende ind til Skagen og fortalte, at deres skib, en stor tremastet skonnert fra Marstal, var minesprængt og nu laa og drev rundt ude i Kattegat. T 6 afgik straks til den opgivne plads og fandt ogsaa E. E. Petersen, som skibet hed, der laa som dødt skib og flød paa sin last af tømmer med sejlene sat og hele agterskibet sprængt af efter mineeksplosionen; agten for vraget fandt vi en dræbt matros, der laa i vandet i et bjærgemærs imellem tømmer og vragstumper fra den havarerede rejsning. Da vi efter en del arbejde fik paabegyndt slæbningen, gik det dybtstikkende skib imidlertid atter paa en mine, og med et vældigt brag slyngedes master og planker højt op i luften for at falde ned i vandet rundt om os i T 6. Jeg selv, der stod paa broen i min torpedobaad, stak instinktmæssigt hovedet ind i kortkassen, i forvirringen glemmende, at den var af glas og derfor næppe kunne yde nogen synderlig dækning. Mærkværdigvis blev ingen af os i T 6 ramt og vraget lykkedes det med besvær at faa bjærget ind til Skagen.

Da freden endelig kom i slutningen af 1918, hjemkaldtes flaadens skibe, eskadrerne opløstes, og minespærringerne blev taget op. Der sporedes da ogsaa en udbredt træthed ved militærtjenesten, og adskillige officerer søgte i de følgende aar ud for at bryde sig andre livsbaner. Jeg fortsatte imidlertid tjenesten i ubaadene, som var et nyt og interessant spe-

cialvaaben med et enestaaende kammeratskab til søs og et fornøjeligt messeliv ombord i den gamle udrangerede krydser HEKLA, som nu var stationsskib for undervandsbaads- og flyvebaadsdelingen paa Holmen.

En sommerdag i 1919 fik jeg ganske uventet forespørgsel, om jeg desuden ville gøre tjeneste i udenrigsministeriet, som havde anmodet om at faa et par yngre søofficerer til hjælp i det stærkt stigende arbejde, blandt andet med hjemsendelsen af sønderjyske krigsfanger. Jeg tog med glæde imod dette tilbud og meldte mig til den daværende kontorchef i udenrigsministeriet's 1. departement, greve Eduard Reventlow, der senere blev ambassadør i London. Med denne dygtige diplomat som chef arbejdede jeg, jævnsides med min tjeneste i marinen, i udenrigsministeriet, som dengang havde til huse i det Harsdorff'ske palæ paa Kongens Nytorv og lærte der noget af dette ministeriums indre tjenestegang at kende, foruden at jeg kom i kontakt med den sønderjyske kommission og det midlertidige ministerium for Sønderjylland.

Igennem mit arbejde fik jeg den store tilfredsstillelse at kunne bidrage en smule til, at mange af de ulykkelige sønderjyske krigsfanger, der havde siddet i krigsfangelejre igennem aar, spredt over hele kloden, blev opsporet og sendt hjem for senere at kunne deltage i afstemningen om Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark. At der ved disse transporter kom andre end dansksindede sønderjyder med, kunne ikke undgaas, da betingelsen for hjemsendelse og afstemning kun var, at de paagældende skulle være født eller have været bosat et bestemt antal aar i Sønderjylland, og ikke om de var danske eller tyske af sindelag. Hjemtransporterne foregik paa forskellig vis, og ogsaa marinen bidrog hertil, blandt andet ved at lade krydserne VALKYRIEN og GEJSER afhente krigsfanger fra henholdsvis Alexandria, Malta og Azorerne, samt fra engelske østkysthavne.

Til trods for at antallet af embedsmænd i udenrigsministeriet dengang var meget beskedent og beløb sig knapt til 25

ialt, var pladsen til os yngre i det ikke særlig rummelige Harsdorff'ske palæ meget indskrænket. Jeg sad med nogle yngre assistenter, thi dengang var der kun een sekretær, nemlig ministersekretæren, paa det saakaldte »høloft«, et besynderligt formet rum over porten, som næppe bar sit navn tilfældigt. Under denne periode i udenrigsministeriet kom jeg for første gang i kontakt med daværende udenrigsminister Erik Scavenius, ligesom med de to departementschefer, kammerherre Clan og Zahle, hvoraf den sidste 20 aar senere skulle blive min chef i gesandtskabet i Berlin, samtidig med at Scavenius paany virkede som udenrigsminister. Jævnsides med dette lille første job i udenrigsministeriet var jeg tjenstgørende i marinen, og som chef for ubaaden NYMFEN laa jeg i november paa patrulje i Lille Bælt med det formaal at forhindre russiske krigsfanger, som under revolutionen i Tyskland i stort antal var flygtet fra fangelejrene der, i at gøre landgang paa de fynske øer. Her modtog jeg telegrafisk ordre om omgaaende at rejse til København, hvor jeg fik den overraskende meddelelse, at jeg skulle rejse til Tyskland og først gøre tjeneste som attaché ved vort gesandtskab i Berlin for efter fornøden instruktion dèr at organisere og lede et nyoprettet paskontor under det danske generalkonsulat i Hamborg.

Faa dage efter var jeg en frostkold vinterdag paa vej gennem Tyskland til Berlin, og undervejs fik jeg mit første stærke indtryk af et krigshærget land. I toget var næsten alle vinduerne slaaet ud og kun nødtørftigt tætnet med brædder eller pap, og alt hvad der kunne skrues af i form af metalknager og dørlaase var fjernet. Jeg frøs i min iskolde kupé, saa tænderne klaprede i munden paa mig, til trods for at jeg havde hyllet mig i et lag af indkøbte aviser, og hver gang toget standsede, maatte jeg ud paa de snavsede og mørke stationer, som endnu bar rester af iturevne vimpler og velkomsthilsener til »unseren heimkehrenden Balticumtruppen«. Jeg havde nemlig faaet den betroede opgave at

medbringe den af udenrigsministeriet som »meget vigtig« betegnede kurérbagage, nogle uerstattelige automobildæk til gesandten i Berlin, greve Moltke, og jeg maatte ved hver station ud af min kupé og holde vagt over dem ved pakvognen for ikke at risikere, at de blev stjaalet. Under kørslen igennem Mecklenburg's trøstesløse landskab mærkede jeg pludselig et voldsomt ryk, og snart viste det sig, at mit gebrækkelige tog var gaaet midt over, saaledes at lokomotivet kørte videre med pakvognen og et par andre vogne, mens min waggon holdt ene og forladt midt i sneen og først senere blev transporteret videre. Saaledes blev jeg af gode grunde befriet for det tunge og noget besværlige hverv, som var paalagt mig paa denne min første rejse som kongelig kurér i udlandet.

Gesandtskabet i Berlin laa dengang i Alsenstrasse 4 og lededes myndigt og sikkert af greve Carl Moltke, der, som tidligere søofficer, modtog mig meget venligt og anviste mig tjeneste i gesandtskabets paskontor, som min et aar ældre kadetkammerat, premierløjtnant Svend Jessen stod i spidsen for. I dette velordnede paskontor lærte jeg snart dets organisation og praktiske ekspedition at kende, samtidig med at jeg fik indblik i gesandtskabets øvrige virksomhed gennem den senere gesandt Otto Mohr, der lige havde afløst Henrik Kauffmann som 1. legationssekretær, samt af greve Moltke, der nu og da kaldte mig op til sig og meget diplomatisk belærte mig om forholdene i Tyskland. Saaledes erindrer jeg, at jeg engang indgaaende blev informeret om Tysklands stærkt stigende kulproduktion, hvilket jeg opmærksomt lyttede til, mens jeg i mit stille sind beklagede, at vi i gesandtskabet ikke kunne faa lidt del i denne overflod, saa temperaturen ogsaa i paskontoret kunne hæves blot et par grader, thi hverken dengang eller 20 aar senere under anden verdenskrig har jeg frosset saa meget som i den barske berlin'ske vinter, der var indbegrebet af uhygge, mørke og kulde. Julen blev fejret hos grev Moltke og i Jessen's gæstfrie hjem, efter

at vi havde overværet julegudstjenesten i Berlin's domkirke, hvor prædikenen, al revolution til trods, formede sig som en monarkistisk hyldest til kejser Wilhelm, hvis loge stadig stod reserveret, klar til at modtage den flygtede monark, mens hver plads i den store kirke ellers var optaget.

Omkring nytaarstider meldte jeg mig i generalkonsulatet i Hamborg, der laa i det gamle havnekvarter i Reimersbrücke 5, og hvis chef var generalkonsul Louis Amundsen, en elskværdig ældre herre, som var ret svagelig og snart efter min ankomst rejste hjem. Generalkonsulatets ledelse blev derefter overtaget af konsulatssekretær greve Erik Schack, med hvem jeg fik et fortræffeligt samarbejde. Min tjeneste bestod i at lede paskontoret, som var en selvstændig virksomhed under generalkonsulatet, med det formaal nøje at kontrollere, hvem der søgte ind i Danmark, da der i disse sammenbruddets aar var mange tyskere, der af den ene eller anden grund ønskede at forlade deres land for at søge tilflugt nordpaa. Derfor maatte der oprettes paskontorer henholdsvis i Berlin og Hamborg, og visum til Danmark kunne kun udstedes efter bestemte ret strengt formulerede regler.

Det var med noget blandede følelser, at jeg ved min ankomst stiftede bekendtskab med de uordentlige papirdynger, som laa stablet hulter til bulter paa gulve og i vinduer i de smaa daarlige kontorer i generalkonsulatet, som hidtil ikke havde kunnet overkomme efterkrigstidens stærkt stigende arbejde. Saa meget morsommere var opgaven at organisere paskontoret fra bunden, indrette kontorer, engagere sekretærer og fremskaffe tryksager m. m., saa ekspeditionen kunne fremmes bedst muligt. Noget let arbejde var det imidlertid ikke at skelne mellem de mange ansøgere, hvoraf nogle var arbejdssøgende, andre underernærede tyskere, der søgte adgang til Danmarks kødgryder, og endelig politisk eftersøgte personer fra krigen og revolutionen. Blandt de sidste var der baade de saakaldte spartakister og bolschevikker, og for dem alle gjaldt det, at den eneste legale vej til det forjætte-

de land mod nord var via paskontorerne. Store »kanoner« som de tyske officerer, der havde været impliceret i mordet paa spartakisterne Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht, eller flygtende generaler som Ludendorff var ikke saa svære at opdage, selvom de fik briller og falsk skæg, thi dem var man i forvejen advaret imod, men andre mindre kendte personer kunne være vanskeligere at vurdere. De letteste afgørelser faldt der, hvor der antydedes direkte eller indirekte bestikkelse, saa var sagen utvivlsom, og afslaget faldt omgaaende. Interessant var arbejdet imidlertid, og de faa klager, der skriftligt kom fra fornærmede og uønskede visumsøgende, der ikke havde faaet den ønskede tilladelse, maatte tages med som en »risque de métier«. Et lille humoristisk middel til forsøg paa beroligelse af vrede tyskere, der havde faaet nægtet visum, opfandt jeg i form af en plakat, som anbragtes paa indersiden af døren til mit kontor, saaledes at meget ophidsede ansøgere, der havde tiltvunget sig adgang, efter afslaget forelaa, blev stillet overfor følgende sentens: »Mensch, ärgere Dich nicht!« Sommetider havde dette beroligende middel mærkværdigvis den modsatte virkning.

Livet i Hamborg i disse triste efterkrigsaar var præget af arbejdsløshed, sult, forbrydelser og almindelig opløsning; tusinder af hjemløse demobiliserede soldater og militære var berøvet alt og maatte ofte, iført deres pjaltede uniformer, opretholde livet ved tiggeri, tyveri eller røveri. Mange gader laa hen i mørke eller var kun sparsomt belyst, og kom man et saadant sted ud for en sulten forhenværende frontkæmper og raabet: »Hände hoch« lød, gjorde man bedst i aldeles omgaaende at udlevere, hvad man havde af værdi, hvis man da ikke ville risikere en revolverkugle gennem livet. Kriminaliteten var i det hele uhyggelig høj, og naar jeg kom hjem i den store ellers ubeboede villa, som jeg under slutningen af mit ophold havde lejet af en bortrejst polsk dame, der gerne ville have en »Bescheinigung« klistret paa sit hus, som dermed stillede det under den danske stats beskyttelse, gik jeg

altid, før jeg gik i seng, en runde gennem huset med en lommelygte i den ene haand og en stor parabellumpistol i den anden, klar til at fyre, dersom nogen viste sig. Da jeg senere fik stjaalet det meste af min garderobe og henvendte mig til borgmesteren, der pudsigt nok stadig understregede Hamborg's særrettigheder som fristad ved ofte at føre officielle samtaler paa engelsk, lovede han mig al mulig støtte fra politiets side, men, som han noget mismodig tilføjede: »tiderne er vanskelige«; det maatte jeg give ham ret i, da han som eksempel herpaa anførte, at mange af de talrige indbrud, der skete rundt i storbyen, blev foretaget af hans egne kriminalbetjente. Aarsagen var, at alle sultede eller frøs mer eller mindre, og selv vi paa generalkonsulatet, der af og til modtog »Røde Kors«-pakker hjemmefra, var bogstavelig talt konstant sultne, og naar vi festede lidt indbyrdes, var det som regel, fordi vi lige havde faaet madvarer fra Danmark. I de uopvarmede teatre sad folk iført alt deres overtøj og tyggede uafbrudt paa medbragte tørre brødskorper med marmelade under lydelig knitren med papir, hvad der ikke bidrog til at hæve stemningen i kunstens templer.

Der var jævnlig tilløb til uroligheder og store arbejdsløshedsdemonstrationer, som maatte nedkæmpes af tropper med datidens panserbiler, der dirigeredes til stedet af lavtgaaende flyvemaskiner, – for ikke at tale om forsøg paa revolution, hvoraf Kapp-Putzet i foraaret 1920 var det alvorligste. Jeg overværede et par gange, hvorledes en officer fulgt af to trompetere gik frem mod den demonstrerende menneskemængde og opfordrede den til at sprede sig, for saa hvis dette ikke gav resultat, at give sine soldater ordre til at rykke frem med fældede bajonetter, hvad Reichswehrsoldaterne tilsyneladende gjorde af hjertens lyst til hævn for alle de sten og murbrokker, de hidtil havde faaet i hovedet. En anden fremgangsmaade var paa et øjeblik at placere maskingeværer rundt omkring et torv eller anlæg og saa pludselig at aabne ilden, hvad der fik demonstranterne til at forsvinde

som dug for solen ved at søge dækning, hvilket de alle havde lært under krigen, for ved fronten havde de fleste jo været. Jeg undredes ofte over, hvor faa dræbte og saarede der blev tilbage efter en saadan aktion; enten maa soldaterne have skudt for højt, eller ogsaa er det ikke saa farligt at gaa i krig, som man tror. For eksempel har jeg set Grosse Bleichen, en af Hamborg's hovedgader fyldt med demonstrerende menneskemasser i løbet af et øjeblik blive totalt ryddet af maskingeværsalver, men kun med et forsvindende antal saarede eller døde, der blev baaret væk fra en ellers fuldstændig mennesketom gade. Selv opdagede jeg snart, at et af de sikreste steder under en saadan aktion var at kravle ind under en af de lastautomobiler, hvorfra soldaterne skød med maskingeværer, og ligge der paa maven paa stenbroen, saalænge skydningen holdt paa ovenover en; saa gjaldt det blot om at komme ud og væk, inden vognen kørte videre. Det hændte, at den sultne befolkning tog sig selv til rette, og til tider heldigvis ogsaa paa en ret harmløs maade. Da en bager havde solgt undervægtigt brød, blev han placeret paa den kæmpemæssige rytterstatue af Kejser Wilhelm I paa Rathausmarkt, ridende paa hesten som en lille hvid pusling foran den hedengangne tyske kejser, hvorpaa mængden fjernede brandstigen og lod den ulykkelige bager se, hvorledes han kunne komme helskindet ned igen.

Ved min ankomst til Hamborg fik jeg anvist bolig i en stor tidligere rigmandsvilla i Harwesterhude, som under kriken var omdannet til pensionat. Det blev ledet af en pensionatsværtinde fra Holsten, som havde en dyb aversion mod Danmark og danskere, hvorfor mit ophold der heller ikke blev af længere varighed. Hendes typisk tyske tankegang demonstrerede hun i en diskussion om afstemningen i Sønderjylland, der jo var højaktuel, idet hun hævdede, at Danmark benyttede sig af det slagne Tyskland til nu at rane tysk jord. Paa min replik hertil og henvisning til tyskernes voldsdaad i 1864, udtalte hun, at det var helt berettiget

fra Tysklands side, for det skete jo ved en krigshandling, eller som hun sagde: »Es war doch im Kriege gewonnen«, og saa var jo alt ifølge tysk logik i den skønneste orden. Dette pensionat og dets beboere var et eksempel paa, hvilke mer eller mindre mærkelige personer af forskellige nationaliteter krigen havde skyllet sammen i Hamborg, og hvoraf nogle havde slaaet sig ned i denne tilsyneladende saa elegante villa i Neue Rabenstrasse. Her traf jeg en ung sympatisk ungarer, afskediget som officer efter krigen, hvis familie var totalt udryddet under revolutionen, og som i Budapest havde kæmpet mod bolschevikkerne, som han hadede med fanatisk raseri. Her boede musikalske og melankolske hvide-russere, der holdt hemmelige politiske møder, og her optraadte en splittergal mexikansk diplomat en skønne aften og ryddede hele huset med en stor revolver i den ene haand og en dolk i den anden. Kun ved en tilfældighed lykkedes det mig at slippe forbi ham ind i en telefonboks og hidkalde politiet, der slæbte af med ham, trods hans paaberaabelse af diplomatisk immunitet. Her mødte jeg ogsaa en forhenværende preussisk husarløjtnant, der tilsyneladende var født med monokel i øjet, og som en gang i fuldt alvor til min store overraskelse højtideligt udfordrede mig til duel over en sag, som beroede paa en fuldstændig misforstaaelse. I aanden saa jeg mine kammerater hjemme i kongens København tage sig en god latter over mine oplevelser i det fremmede, hvis jeg var kommet hjem med ansigtet skamferet af en tysk ryttersabel. Til sidst blev pension von Horsten mig dog for broget og samtidig for dyrt, idet inventar og ejendele i mit værelse efterhaanden svandt ind, og en skønne dag flyttede jeg til værtindens store vrede, mens et flot hornorkester, som var lejet af nogle af mine venner, truttede af hjertens lyst ude i haven for fejre denne celebre begivenhed.

Paa embeds vegne og i mine ferier rejste jeg en del baade i Nord- og Sydtyskland. Paa øen Helgoland saa jeg de mægtige tyske fæstningsværker blive desarmeret som følge af Ver-

saillestraktaten, ejendommelig nok af et tysk firma, som stærkt reklamerede med at være specialist netop paa dette omraade. Jeg var rundt i Holsten og Sønderjylland for at konferere med medlemmer fra Den Internationale Grænsekommission »C.I.F.«, som holdt hof i Flensborg, og besøgte Vesterhavsøerne Sild og Føhr. Det sidste sted traf jeg folk, hvis fædre havde tjent ombord i de danske kanonbaade under min bedstefaders kommando i 1864, og saa min moders døbenavn Frederikke Hammer indskrevet i kirkebogen i Boldixum kirke, hvilket berettigede hende til at deltage i afstemningen om Sønderjylland. Den 20. juli 1920, da Kong Christian X red over grænsen, og Sønderjylland blev genforenet med Danmark, sejlede jeg opad Rhinen og kunne konstatere, at tyskerne her tilsyneladende ikke interesserede sig det mindste for denne begivenhed, hvis betydning aabenbart svandt jo længere, man kom sydpaa i Tyskland. Den samme mangel paa interesse karakteriserede ikke polakkerne, der havde sendt en regeringsdelegation til generalkonsulatet i Hamborg for at spørge os om, hvor meget vi i Danmark betalte tyskerne for at deltage i afstemningen om Sønderjylland og stemme dansk, idet de samtidig fortalte os, at de ved en tilsvarende grænseafstemning i Polen agtede at betale op til 600 mark pr. polsk stemme! Da vi kort meddelte dem, at vi i Danmark ikke havde i sinde at købe danske stemmer, gav de tydeligt deres mistro til kende.

Under min rejse i Sydtyskland oplevede jeg det dystre skuespil at se øldrikkende tyske studenter ved Heidelberg's universitet, klædt i deres karnevalsuniformer genoptage deres barbariske skik med at snitte hinanden i ansigtet med klinger saa skarpe som barberblade ved den saakaldte »erste Mensur nach dem Kriege«. Min rejse blev pludselig afbrudt i München, idet jeg fik telegram om, at der havde været indbrud i min lejlighed i Hamborg, og at det meste af min garderobe var stjaalet. Heldigvis havde jeg lige faaet forsikret, og det lykkedes mig ogsaa at faa noget af assurancesummen ud-

betalt, selvom man fint antydede, at jeg selv havde arrangeret indbruddet, men det var nærmest en katastrofe, idet tøj i Tyskland paa dette tidspunkt praktisk talt ikke var til at opdrive. Senere hen blev det ved en tilfældighed opklaret, at tyven var en tidligere tyrkisk officer, der nu havde specialiseret sig som »gentlemantyv« i Hamborg, og med hvem jeg havde et overfladisk bekendtskab. Han havde benyttet sig af min bortrejse til at bryde ind og stjæle mit tøj, som han derpaa afsatte paa den sorte børs til høje priser, paa et tidspunkt hvor man kun kendte til erstatningstøj af papir eller tang. Pudsigt nok hændte det mig nogle maaneder senere i den modsatte ende af millionbyen Hamborg i en sporvogn at komme til at sidde lige overfor min egen hos Brdr. Andersen i København syede sommerfrakke! En fejltagelse var udelukket, og den iøvrigt pæne unge tysker indrømmede da ogsaa, at han havde købt frakken ved sin dør af en ham ubekendt mand, og overlod den igen til mig mod en klækkelig betaling, idet han samtidig resigneret tilføjede, at han skulle altsaa alligevel have fulgt sin kones raad, da hun i morges spaaede regnvejr og fraraadede ham at tage den nye fine frakke paa.

Om efteraaret modtog jeg ordre fra marineministeriet om at rejse hjem for at gennemgaa en supplerende uddannelse paa marinens officersskole i vinteren 1920–21, og saaledes endte denne min første lille diplomatiske virksomhed i vort store naboland mod syd, – en virksomhed der skulle fortsættes 20 aar senere.

»All sailors belong to one family.«
JOSEPH CONRAD (1857–1924)

Adjudant hos Kronprins Frederik

En foraarsmorgen i 1926 bragte værten i vort lille pariserhotel paa Montparnasse et brev, som han med alle tegn paa ærefrygt overleverede, efter øjensynligt først indgaaende at have studeret det store laksegl og afsenderadressen, der lød: »Le Prince Royal de Danemark«. Brevet var ganske rigtigt fra Hans Kongelige Højhed Kronprins Frederik og indeholdt en henvendelse til mig om at gøre tjeneste som hans adjudant, en ganske uventet opfordring, som imidlertid ikke behøvede længere overvejelse for at kunne besvares og fejres.

Vi, min hustru og jeg, var i Paris paa ferie, hvor vi var sammen med mine svigerforældre, maleren Johannes Wilhjelm og Johanne Marie Wilhjem, idet jeg aaret inden var blevet gift med deres yngste datter. Vort bryllup stod i Holmens kirke den 25. januar 1925, og provst Fenger forrettede vielsen, hvad han gjorde med saa lang en tale, at bruden var en besvimelse nær. I de aar var afrustningstanken stærkt fremme paa rigsdagen, og den gamle nationalt sindede provst lod heller ikke denne lejlighed gaa fra sig til i vor bryllupstale at polemisere stærkt herimod. Med en direkte appel til bruden sluttede han med at sige, at ville nogen trække uniformen af hendes mand, skulle hun – som provsten med tordenrøst tilraabte hende – »trække den paa ham igen«. Disse ord har min kone ej heller nogensinde glemt; ved mangfoldige lejligheder har hun indirekte som direkte ydet mig uvurderlig støtte, naar situationen senere i vort omskiftelige liv har krævet dette, helt uanset hvad hun paa

anden maade har betydet i vort hjem og for vore børn. Sammen med sine tre søstre og ene broder er hun udgaaet fra mine svigerforældres højt kultiverede hjem, som hendes fader, der var en kendt og anset kunstner, havde skabt sammen med sin hustru, født Kløcker fra Arendal i Norge. Mine svigerforældre var hver paa sin vis betydelige personligheder og i deres smukke hjem samledes en udsøgt kreds af kunstnere og videnskabsmænd, som det var en stor berigelse for os unge at træffe. For mig var det en oplevelse at deltage i kunstnerfesterne hos mine svigerforældre og lytte til de livlige diskussioner om kunst og politik, som altid fandt sted i dette saa aandeligt levende hjem. Min svigermoders norske temperament og straalende værtindeskab suppleredes i sjælden grad af min svigerfaders fine og ægte personlighed. Han efterlod ved sin død i 1938 en lang række kunstværker fra Italien, Sydfrankrig og Nørrejylland, der nu findes rundt paa museer og i privat eje.

Efter vor hjemkomst fra Paris i maj tiltraadte jeg som kronprinsens adjudant en tjeneste, der varede i tre aar, foruden at jeg ved et par lejligheder senere fungerede i kortere tid. Mit arbejde bestod i almindelig adjudanttjeneste, det vil sige ledsage kronprinsen, naar han optraadte ved officielle lejligheder i hjemlandet som kronprins eller som regent under kongens udenlandsrejser og, hvad der ikke var det mindst interessante, at følge kronprinsen paa hans officielle eller private rejser rundt i Europa, foruden at jeg selvfølgelig skulle passe den mere officielle korrespondance. At Kronprins Frederik valgte sine adjudanter blandt søofficerer kan ikke undre, naar man ved, at han ikke alene havde gennemgaaet kadetskolen, men ogsaa havde gjort praktisk tjeneste til søs som enhver anden søofficer. Han havde som følge heraf ogsaa en stor del af sine omgangsfæller blandt sine gamle kadetkammerater, som han i disse glade ungdomsaar ofte saa i sin egen hyggelige lejlighed i kong Christian's residenspalæ, ligesom han var en hyppig og trofast gæst rundt hos

de kammerater, der efterhaanden havde stiftet deres eget hjem, hvad enten disse nu laa i Hellerup eller i Nyboder.

Naar »HK«, som kronprinsens »nom de guerre« var blandt kammeraterne, truttende holdt udenfor vore hjem i sin aabne blaa fiatbil, som han med saa stor dygtighed og glæde selv kørte, vidste man, at dette var indledningen til et kortere eller længere, men altid fornøjeligt og kammeratligt samvær. Da jeg tiltraadte tjenesten, var Kronprins Frederik 27 aar gammel og søløjtnant, og foruden hans kærlighed til marinen var hans hovedinteresse dengang som nu musik; hans yndlingskomponist var Wagner, hvis opførelser han sjældent svigtede, og han saas jævnligt i Det kgl. Teaters kongeloge, ivrigt følgende med i partituret, naar en opera blev opført. Han dirigerede allerede dengang ofte livgardens orkester ved interne festlige lejligheder, blandt andet paa sin egen fødselsdag, som altid fejredes ved en stor fest hos kongen og dronningen. Forinden holdt han langvarige prøver i musikstuen paa gardekasernen, hvilke jeg som adjudant var indbudt til at overvære, ofte alene, indtil »HK« opdagede, at min forstaaelse af Wagner's musik næppe lod sig udvikle udover et vist niveau, hvorfor han senere søgte sine tilhørere blandt andre og mere værdige.

I disse aar begyndte kronprinsen at blive en passioneret jæger og baade i Corselitze's skove som protektor for det Classenske Fideikommis og paa forskellige godser udvikledes hans store jagtglæde. At han var en særdeles habil danser, viste han ofte baade ved danseaftener hos venner og bekendte, eller naar han selv samlede kredsen til fornøjelige karnevaller eller baller i sin lejlighed paa Amalienborg. Her gav han sig med stor færdighed hen i den paa den tid stærkt florerende tango's indviklede trin og variationer, ligesom han en gang imellem lidt modstræbende indvilligede i at deltage i et bal, der til hans ære blev arrangeret i et af gesandtskaberne.

At disse linier imidlertid ikke paa nogen maade tilstræber at give nogen karakteristik af vor daværende kronprins og

Kronprins Frederik som sølojtnant
ombord paa det gamle kongeskib DANNEBROG *i 1927.*

Kronprinsen paa Gedser-Warnemünde færgen paa foraarsrejse i 1928. Desuden ses fru Nanni Jarl f. Wilhjelm, civilingeniør C.F. Jarl og adjudanten.

Kronprinsen til internatio
flyvestævne paa Amager i
med kommandørkaptajn
Gad som formand i Kgl.
Dansk Aeronautisk Selsk
direktør Benny Dessau og
adjudanten.

nuværende konge, eller beskrivelse af hans færden i ind- og udlandet, mens jeg var adjudant, er indlysende, men ingen af os, der dengang hørte til »HK«s nærmeste omgangskreds, kan tænke tilbage paa disse muntre ungdomsaar uden at mindes dem med glæde, ligesom jeg som adjudant ikke kunne have en bedre chef.

Det første besøg af udenlandske statsoverhoveder, jeg oplevede som adjudant, fandt sted i oktober 1926, da Finland's præsident Relander aflagde officielt besøg i København. Dette besøg var omgivet af det sædvanlige festlige ceremoniel, som udfolder sig ved slige lejligheder, men var forbundet med mere dramatik end normalt er, idet nogle medlemmer af »Danmarks Kommunistiske Ungdomsforbund« ledet af en ung student Arne Munch-Petersen*), demonstrerede ved Det kgl. Teaters galaforestilling for præsidenten. Umiddelbart efter at de to landes nationalmelodier var spillet, skar en stemme fra galleriet gennem det store rum med raabet: »Ned med hvidgardisternes Finland, ned med blodhunden Relander«, og samtidig flagrede en tæt regn af lyserøde papirlapper langsomt ned gennem teatret. Jeg snappede et par stykker, der dalede ned forbi kavalerlogen, og ilede ud i foyer'en, hvor jeg saa en sværm af store københavnske betjente i fuld firspring op ad trappen for at gribe demonstranterne; inde i teatret fandt demonstrationen dog snart et værdigt udløb, idet det galaklædte publikum med høje raab forlangte »Kong Christian« gentaget. Kapelmester Georg Høeberg løftede da ogsaa omgaaende taktstokken, og for anden gang lød kongesangen gennem teatret, denne gang dog saaledes at alle tilskuere staaende istemte sangen, og snart kunne ouverturen til »Liden Kirsten« spilles i et tilsyneladende roligt teater, der dog nu var tæt besat af politi.

I april 1928 aflagde det belgiske kongepar, Kong Albert I og Dronning Elisabeth besøg ved hoffet i København, og

*) A. Munch-Petersen forsvandt senere paa mystisk vis i slutningen af trediverne i Rusland, som Danmarks kommunist-partis repræsentant i Komintern.

samme aar i september ankrede den spanske krydser PRINCIPE ALFONSO op paa Skagen's red og Kong Alfons af Spanien, der var ombord, aflagde en lynvisit hos kongeparret paa Klitgaarden. I anledning af en stor britisk udstilling i september 1932 besøgte Prinsen af Wales, der senere som Edward VIII abdicerede og blev Hertug af Windsor, København nogle dage, og da jeg netop i denne periode atter fungerede som adjudant, fik jeg lejlighed til at stifte bekendtskab med denne senere saa omdiskuterede kongelige person. Prinsen boede under opholdet med sine to ledsagende kavalerer i Christian VII's palæ paa Amalienborg, og om disse to herrer sagde man, at den ene, der blandt andet forfattede prinsens taler, var et af England's klogeste hoveder, mens den anden ikke kunne rose sig af særlige intellektuelle gaver, men tilsyneladende kun havde een beskæftigelse, nemlig den at spille golf med sit høje herskab. Prinsen selv virkede paafaldende nervøs, især foran enhver offentlig fremtræden, som for eksempel her i København, hvor han blot med ganske faa ord skulle erklære udstillingen for aabnet, ganske vist midt i raadhushallen, der var fyldt til sidste plads. Det var med synlig lettelse, at han atter tog plads og lyttede til lurblæsernes kraftfulde toner, for endelig at afslutte aabningshøjtideligheden med at skrive sit navn i raadhusets gyldne bog. I udstillingens kølvand fulgte en lang række festligheder, dels hos kongen paa Sorgenfri og paa Amalienborg, dels i den engelske legation hos gesandten, sir Thomas Hohler. Der var desuden galaforestilling i Det kgl. Teater og et straalende bal paa skydebanen, hvor marineministeriet var vært. At prinsen var træt, da de seks dages officielle program var til ende, er forstaaeligt nok, ikke mindst naar man betænker, hvor mange lignende officielle pligter, der var at varetage for en Prins af Wales indenfor det verdensomspændende britiske rige.

Den del af min adjudanttjeneste, som jeg imødesaa med størst glæde, var imidlertid, naar jeg blev kaldt op paa

Amalienborg og fik besked om at ordne en af de mange rejser, som kronprinsen skulle foretage. Han blev foruden af sin adjudant altid ledsaget af sin udmærkede kammertjener Jensen, kongens senere 1. hoffurer, som ogsaa var mig til megen nytte i utallige tilfælde paa rejserne. Kort før jul i 1927 var det London, der var rejsens maal, idet kronprinsen var anmodet om at holde festtalen ved »Anglo Danish Society«s aarlige store middag paa Hyde Park Hotel. I forbindelse hermed var der planlagt en lang række festligheder, dels hos gesandten greve Ahlefeldt-Laurvig og hans fængslende russiskfødte hustru, født baronesse de Gohr, dels hos forskellige notabiliteter i London. Her var der lejlighed til at træffe adskillige medlemmer af det engelske kongehus, og interessant var det at møde en række regeringsmedlemmer med premierminister Stanley Baldwin og arbejderpartiets fører Ramsay MacDonald i spidsen. Ogsaa den senere saa tragisk bekendte czekoslovakiske minister Jan Masaryk traf jeg foruden et stort udsnit af andre fremstaaende medlemmer fra det politiske liv og højere society i London. Kronprinsen spiste lunch hos Kong George V og Dronning Mary paa Buckingham Palace, besøgte Windsor Castle og hilste paa Hertugen og Hertuginden af York, samt Prinsen af Wales, der deltog i den officielle middag for kronprinsen i gesandtskabet. I St. James Palace imponeredes jeg en del paa embeds vegne ved at stifte bekendtskab med det enorme omfang af post, Prinsen af Wales blot paa een dag modtog, og det kan ikke undre, at hans hofetat, der saa vidt jeg husker lededes af en viceadmiral, havde et efter vore begreber vældigt omfang. Det var med andre ord et morsomt indblik at faa i det eksklusive engelske society, som det formede sig i London i disse aar, hvor selskabeligheden var saa stor, at den ofte omfattede baade lunch, eftermiddagsreceptioner, samt middag og flere baller paa samme dag. Der var lejlighed til at gøre mange iagttagelser, og det skortede ikke paa humoristiske episoder. Ved en middag, hvor jeg havde det

ærefulde hverv at have lady Neville Chamberlain til bords, drejede konversationen sig om de dengang saa yndede tatoveringer, som mange englændere, især officerer, i saa rigt maal var udstyret med. Under samtalen tog de fleste af damerne meget energisk til orde herimod, mens herrerne aabenbart indtog en mere neutral holdning til dette betydningsfulde spørgsmaal. Det havde sin naturlige forklaring, som viste sig, da damerne, som skik og brug nu er i England, forlod bordet efter desserten for at lade herrerne alene tilbage for at drikke det obligate glas portvin. Næppe var døren lukket efter den sidste dame, før herrerne henrykt smøgede deres skjorteærmer op og under almindelig munterhed sammenlignede deres med forskellige tatoveringer smukt dekorerede muskuløse underarme. Heldigvis var ogsaa jeg samme dag blevet forsynet med en mindre kinesisk drage hos den dengang saa berømte skotte, der havde mange af Europa's kronede hoveders egenhændige signatur tatoveret paa sin ryg, som tak for veludført arbejde, og jeg behøvede saaledes ikke ved denne lejlighed at optræde som en spurv i tranedans.

Ved den tidligere omtalte banket i »Anglo Danish Society«, hvor kronprinsen havde holdt en fortrinlig festtale, indtraf der en ganske lille mislyd. Selskabets kasserer meddelte, ganske vist i spøgende form, de tilstedeværende medlemmer den triste kendsgerning, at selskabet desværre havde et underskud, hvorpaa han nævnede dette deficit, som i danske penge udgjorde en ret betragtelig sum, og opfordrede derfor medlemmerne til at betale deres kontingent rettidigt. Umiddelbart derefter rejste formanden, mr. Brudenell-Bruce, sig imidlertid og korrigerede meddelelsen, idet han kort og godt udtalte, at der nu ikke mere var noget underskud, tværtimod! Forklaringen herpaa var den, at formanden for den danske koloni i London, hr. Krøyer-Kielberg, efter kassererens meddelelse havde udfyldt en check paa mere end det manglende beløb, som han derpaa diskret overgav til sel-

skabets formand, en gestus som paa grund af beløbets størrelse næppe ret mange af de tilstedeværende havde kunnet gøre ham efter.

At det ikke er billigt at rejse som kronet hoved, kunne jeg som adjudant konstatere paa denne londonrejse, især var drikkepengene til det altid meget talstærke tjenerskab en meget betydelig udgift. Selvom rejsen formelt ikke kostede kronprinsens chatolkasse noget, idet han selvfølgelig rejste gratis med de danske statsbaner og var indbudt baade af D. F. D. S. og de engelske jernbaner samt boede som gæst hos gesandten, har jeg sjældent afleveret et saa dyrt rejseregnskab som efter dette besøg i den engelske hovedstad anno 1927.

Et par gange gik rejserne sydpaa, henholdsvis i foraaret 1927 og 1928 for at fejre paasken i Rom, som kronprinsen allerede paa dette tidspunkt holdt meget af, og paa vejen besøgtes da enten Paris eller Berlin, hvor vi boede i de respektive legationer, samt gjorde ophold i Cannes paa den franske riviera. Ejendommeligt var det her at se Dronning Alexandrine's ungdomshjem, villa Wenden, hvor hendes bryllup med Prins Christian, vor senere konge, blev fejret i april 1898. Denne smukt beliggende villa stod dengang ubeboet, men fuldt møbleret, kun passet af en gammel russisk kammerjomfru, der med stor pietet værnede om mindet om dronningens moder, den russiskfødte Storhertuginde Anastasia Michailovna af Mecklenburg-Schwerin. Hun berettede mystiske historier om, hvorledes forlængst hensovede fyrstelige personer efter hendes bestemte opfattelse stadig færdedes i det store hus, og hver aften blev storhertugindens elegante aftentoiletter skiftevis lagt frem, klar til brug, som om huset stadig skulle danne rammen om straalende soiré'er og fester. Under opholdet i Cannes besøgte kronprinsen Kong Gustav V af Sverige, der ofte boede i Monte Carlo, og vi deltog med ham i selskabelighed og morsomme udflugter langs Côte d'azur.

I Rom boede kronpinsen paa det nu nedlagte Hotel de Russie ved Piazza del Popolo, og i paaskeugen overværede vi messer og maleriske kirkeprocessioner samt lyttede til den herlige kirkemusik i St. Peter's kirken. I selskab med en kreds af kronprinsen's venner, som befandt sig i Rom paa dette tidspunkt, turede vi rundt og glædede os over den skønhed og de rige kulturminder, der møder en i den evige stad. Morsomt var det at opleve den stenrige svenske pavelige markis Lagergreen's pragtfulde Palazzo Brancaccio, hvis have var anlagt over Nero's gyldne hus. Ved modtagelsen af kronprinsen paraderede tjenerstaben paa marmortrappens trin med tændte vokskærter i hænderne, klædt i sorte renaissancedragter med spændesko, kort kappe og kaarde og store pibekraver om halsen. Under et af besøgene i Rom havde jeg den oplevelse at blive modtaget i audiens af Pave Pius XI i vatikanet, hvor der var lejlighed til at beundre den pavelige hofetats pragtfulde og maleriske etikette. I forgemakket dannede lakajernes røde livré en virkningsfuld kontrast til de tjenstgørende kammerherrers stilfulde spanske uniformer, mens et mylder af audienssøgende, nonner og prælaterne i deres sorte og violette ordensdragter, for ikke at glemme en kardinal med purpurkappe og kalot, bidrog til en saare virkningsfuld effekt. Det samme gjorde de jourhavende adjudanter i sølvkyraser og dragonhjelme med vajende hestehaler og de pavelige livvagter, der paraderede udenfor vatikanets talrige gemakker. Der var grenaderer iført dragter fra napoleonstiden og renaissancen's schweizergarde i Michelangelo's uniformer, der afgav honnør for de forbipasserende ved at støde deres sølvblinkende hellebarder i marmorgulvene. Inden afrejsen fra Rom ofrede vi hver gang den obligate mønt i Fontana di Trevi, med ryggen til fontænen, kastende med højre haand over venstre skulder, sikker paa at dette offer ville gøre sin skyldighed og at vi atter skulle gense den evige stad.

Adskillige gange i disse aar var Kronprins Frederik paa

besøg ved det svenske hof og boede snart hos Prins Carl og Prinsesse Ingeborg, snart hos Kronprins Gustaf Adolf og Kronprinsesse Louise. I 1932 ledsagede jeg kronprinsen til den islandske uge i Stockholm, og ligeledes i 1935, hvor lysningen fandt sted for Prinsesse Ingrid og kronprinsen i Hofkyrkan til det forestaaende bryllup. Ved denne lejlighed holdt prinsessen sit sidste bal som ugift paa Stockholm slot, en aften der formede sig som en straalende fest. Paa disse sverigesrejser oplevede jeg det stilfulde svenske hof i al dets glans, som det dengang udfoldede sig, blandt andet ved Kong Gustaf's store hoffester paa Stockholm slot, hvor op imod 1500 gæster deltog med herrerne i galla og damerne i de pompøse hofkjoler.

Efter at have oplevet nederlagets Berlin i 1919, var det en mærkelig oplevelse at gense Tyskland's hovedstad som en blomstrende by, da kronprinsen i foraaret 1929 opholdt sig der nogle dage. Vi boede hos gesandten, kammerherre Zahle i gesandtskabet, og foruden at overvære timelange Wagneroperaer i »Städtische Oper« og nogle heldigvis noget kortere teaterforestillinger, aflagde vi besøg hos Dronning Alexandrine's søster, Ekskronprinsesse Cecilie af Tyskland. Ved frokosten paa Schloss Cecilienhof var forskellige medlemmer af huset Hohenzollern til stede, men derimod ikke Ekskronprins Wilhelm, der paa dette tidspunkt boede andetsteds. Dog mødte jeg ham senere, da jeg ledsagede Kronprins Frederik paa et kort besøg i »Kronprinzenpalais« paa Unter den Linden i Berlin, og jeg maatte da erindre mine første indtryk af den dekadente tyske kronprins iført livhusarregimentets prunkende gallauniform ved Frederik VIII's bisættelse i 1912, hvor jeg i kadetkorpset paraderede udenfor slotskirken i København. Mit første indtryk af ham gaar helt tilbage til mine drengeaar, hvor han vakte opsigt i følget ved Christian IX's bisættelse i 1906, da cortègen med kongens baare drog gennem København, efter at den gamle konge havde ligget paa castrum doloris i slots-

kirken for at landets borgere kunne faa et sidste billede af deres afdøde konge.

Under en af sine berlinerrejser aflagde Kronprins Frederik besøg hos Rigspræsident Hindenburg, der paa dette tidspunkt var 82 aar gammel. Mens jeg stod i forgemakket til præsidentens palæ, der laa i Wilhelmstrasse, omtrent der hvor Hitler senere indrettede sit »Reichskanzelei«, og talte med adjudanten, hørte vi et vældigt spektakel fra de indre gemakker. Som svar paa mit spørgende udtryk forklarede adjudanten smilende, at det intet betød, det var blot Reichspräsident und General-Feldmarschall von Beneckendorff und von Hindenburg, der tumlede sig i munter leg med sine smaa børnebørn bag fløjdørene.

Mens kongens nytaarskur og de derpaa følgende festligheder ved hoffet med tafler og aftenselskaber hidtil var foregaaet paa Amalienborg, enten i residenspalæet eller i Christian VII's skønne rokokopalæ, indlededes en ny æra i januar 1928, da nytaarskuren og kongeparrets store hoffester atter blev holdt paa Christiansborg, første gang siden slottet brændte i 1884. Det var en stor oplevelse for min hustru og mig som ganske unge at være blandt de mange gæster, der deltog i dette første farverige og straalende hofbal. Her paraderede livgarden i rød galla og husarer i blaa galla i drabantsalen, mens lakajer og biløbere var placeret op ad trapperne, festlige at skue i kanariegule knæbukser og rødt liberi med en dusk blomster paa hovedet, der oprindelig var levende blomster med det formaal at dæmpe staldlugten i hoffets gemakker. Festen sluttedes med den ved hoffet traditionsmæssige kop varm chokolade, som blev serveret i taffelsalen, inden vognene kørte frem i dronningeporten, og efter at de kongelige var taget til Amalienborg.

Naar kongen og dronningen i det tidlige foraar rejste sydpaa til Cannes og kronprinsen overtog regentskabet, udvidedes min tjeneste paa forskellig vis, og jeg boede som jourhavende adjudant en uge ad gangen paa Amalienborg

samt gjorde tjeneste ved kronprinsregentens audienser paa Christiansborg. Her kom jeg i berøring med mange mennesker, baade høj og lav, der søgte foretræde, og jeg maatte beundre den takt, der blev lagt for dagen ved disse lejligheder, baade af kongens højtansete kabinetssekretær, kammerherre Krieger, og af chefen for kongens intendantur, den kloge gamle hofmand, kammerherre C. P. M. Hansen. Jeg mindes med hvilken venlighed og samtidig behændighed en lille, men stadig tilbagevendende flok af kværulanter eller svage i aanden, der kom for at beklage sig eller ville forære regenten kanariefugle eller broderede sofapuder, blev placeret paa særlige pladser i forgemakket. Naar audiensen var forbi, blev de med nogle gode ord afskediget, for troligt at vende tilbage ved den næste audiens.

En pudsig oplevelse havde jeg engang som jourhavende adjudant, da Th. Stauning klædt i tilsyneladende ulastelig jaket og stribede benklæder indfandt sig paa Amalienborg. Jeg stod i forgemakket sammen med den aldrende og noget pertentlige hofmand, chef for den kongelige staldetat, kammerherre, greve Krag-Juel-Vind-Frijs, der aabenbart at dømme efter de noget skarpe bemærkninger, der faldt over for statsministeren, ikke ubetinget delte hans politiske anskuelser! For at vise sin dédain over for staldmesteren stak Stauning haanden i bukselommen og fremviste en revne i bukselinningen, saaledes at hans lyserøde underbukser tydeligt kunne ses, et syn der fik den gamle hofmand til blegnende at trække sig tilbage med den største rædsel malet i sit ansigt. Derefter trak ministeren atter haanden op af lommen, lod jakkens skøder dækkende falde ned over hullet og marcherede strunk forbi grev Frijs ind til regenten.

Den 15. februar 1927 overværede kronprinsregenten sørgegudstjenesten for Enkedronning Maria Christine af Spanien i St. Ansgar kirken i Bredgade, og det paafølgende aar var han til stede ved den gribende og mærkelige bisættelses-

højtidelighed for Enkekejserinde Maria Feodorowna af Rusland, eller som hun altid kaldtes her i Danmark Enkekejserinde Dagmar. Selve bisættelsen fandt sted i Roskilde domkirke den 19. oktober 1928, men forinden afholdtes der en sørgegudstjeneste i Alexander Newski kirken, og her i den russiske kolonis kirke i København samledes ved flakkende kærters skær og i en luft, der var mættet af røgelse og blomsterduft, en saare repræsentativ og særpræget forsamling. Blandt den tilstedeværende danske kongefamilie var ogsaa Hertuginde Thyra af Cumberland, den eneste endnu levende søster til den afdøde Kejserinde Dagmar og den sidste af Christian IX's smukke døtre. Alt, hvad Europa endnu havde tilbage af slægten Romanoff og zartidens storfyrster, var mødt op foruden højtstaaende russiske officerer og den russiske emigrantkoloni i København for at bringe deres højtelskede »zariza« den sidste hyldest. Metropoliten Eulogios bistaaet af russiske prælater celebrerede messen efter græsk-katolsk ritual, æresvagter flankeret af kejserindens to livkosakker stod omkring kisten, mens alle vi, der var tilstede i det tætpakkede kirkerum, stod oprejst, hver med et osende vokslys i haanden. Gribende virkede synet af disse mærkelige fysiognomier, og mange af russerne bar præg af store afsavn og lidelser; flere drejede sig nervøst til højre og venstre, og især syntes den høje svageligt udseende Storfyrst Kirill, nominel zar og »vogter af zarernes trone« og leder af alle hviderussere, at være mærket af en slags forfølgelsespsykose. Ved denne lejlighed var adskillige af de mænd til stede, hvis navne saa ofte fløj over verden i aarene omkring den russiske revolution. Der var Storfyrstinde Xenia's gemal, Storfyrst Alexander Michailowitch, og hans datter Irina, gift med Fyrst Felix Jussupow, Rasputins banemand, Storfyrst Dimitri Paulovitch, en nær slægtning af den afdøde Zar Nikolai, kejserindens hofchef, Fyrst Dolgoruckij, og general Besobrasov. Mange af russerne havde atter iført sig deres gamle gallauniformer, som vel var mærket af tidens

tand, men dog endnu bar præg af zartidens glans. Nogle af de fyrstelige personer med deres ledsagere boede under opholdet i København paa Amalienborg, og her traf jeg chefen for Storfyrst Kirill's kancelli og hofchef, kommandørkaptajn Graff, kendt fra sin deltagelse i den russisk-japanske krig. Det gjorde et stærkt indtryk paa mig, da han fortalte om hviderussernes liv i eksil, og hvordan det gamle aristokratis medlemmer, der havde været saa rigt repræsenteret indenfor hofetaten og blandt de russiske officerer, fristede en kummerlig tilværelse. Mærkeligt var det at høre ham berette om, hvorledes der ogsaa under deres emigranttilværelse opretholdtes en streng rangforordning, samtidig med at nominelle avancementer fandt sted og æresbevisninger blev uddelt, som var den russiske revolution kun en forbigaaende begivenhed. Kommandørkaptajn Graff's paaklædning var et tydeligt eksempel paa de vanskelige kaar, som den russiske emigrant maatte døje, hvilket dog ikke paa nogen maade forhindrede ham i at være en yderst distingveret fremtoning.

Jævnsides med sine officielle pligter tog kronprinsen sine udkommandoer om sommeren med flaadens skibe paa samme maade som vi andre, og blev udkommanderet paa kortere togter i danske farvande. Nu og da sejlede han med kongeskibet DANNEBROG og besøgte kongeparret paa »Klitgaarden« paa Skagen og paa »Marselisborg«, hvor jeg ofte havde lejlighed til at tale med Kong Christian og lytte til hans kyndige betragtninger om strategi og taktik.

Nogen virkelig hofmand tror jeg dog aldrig det lykkedes mig at blive, i al fald ikke i den grad som en noget ældre søofficer, der tidligere havde været adjudant hos kongen, og som senere blev min chef. Da han engang bad mig om et frimærke til et brev til Dronning Alexandrine, og jeg bragte ham to fem-øres frimærker, udtalte kaptajn C. misbilligende, at dem kunne han virkelig ikke benytte, thi, som han udtrykte sig: »Husk, at til landets dronning anvender

man eet ti-øres frimærke og ikke to fem-øres.« En anden gang var situationen derimod ikke til at redde og jeg gjorde en højst uheldig figur. Ved et taffel hos Kong Christian fortalte kongen en morsom historie, der paakaldte alles opmærksomhed, ogsaa en af lakajernes, der stod lige bag min stol, og det i den grad, at han kom til at hælde sit store sølvfad med østers saa meget, at en straale iskoldt vand uheldigvis ramte mig lige imellem flippen og nakken og løb ned ad min ryg. Denne uventede og ubehagelige afkøling overrumplede mig i den grad, at jeg kom til at udstøde en høj hvinende fløjtetone, hvorved lakajen straks rettede fadet op, og alle stirrede stærkt misbilligende paa mig, der tilsyneladende havde afbrudt kongens morsomme historie paa en højst upassende og umotiveret maade. Alt i alt gik min adjudanttid, som jeg altid vil se tilbage paa med glæde, dog vist ganske godt. I alt fald stod kronprinsen fadder til vor ældste søn Claus ved hans daab i 1928, og jeg havde den ære at modtage ridderkorset af Kronprins Frederik paa hans fødselsdag den 11. marts 1927.

I foraaret 1929, efter de fastsatte tre aars tjeneste, blev jeg af marineministeriet beordret til at fratræde som adjudant for at faa den nødvendige søtjeneste og blev udkommanderet paa togt til Grønland. Siden da har jeg som nævnt ved et par lejligheder gjort tjeneste ved hoffet, sidst i januar 1953 ved Dronning Alexandrine's bisættelse, hvor jeg var attacheret Kong Haakon af Norge mens han boede paa Amalienborg. Ved denne lejlighed havde jeg den ære at modtage storkorset af St. Olav's ordenen af Kong Haakon, som samtidig glædede mig med at udtale nogle anerkendende ord om mine indberetninger fra Berlin omkring den 9. april 1940 og mit samarbejde med den norske legation dengang.

»*Navigare necesse est...*«
POMPEIUS (106–48 f. Chr.)

Togter og rejser i syd og nord

MED en tjenestetid som søofficer i linjen i samfulde 46 aar er det ikke til at undres over, at jeg har haft lejlighed til at sejle med de fleste af marinens forskellige skibe, lige fra artilleriskibe og krydsere til undervandsbaade og torpedobaade. Længst tid har jeg tjent i undervandsbaadene, hvortil jeg blev udkommanderet som løjtnant allerede i 1916 og for første gang kunne hejse min egen vimpel som chef i 1919, og som jeg først forlod som orlogskaptajn og som chef for undervandsbaadsflotillen i 1934, dog med mange andre udkommandoer ind imellem. Heldigvis har jeg ogsaa været søofficer i en tid, hvor tjenesten til søs var det vigtigste og mest eftertragtede, saaledes at jeg kun i kortere perioder sled min buksebag paa kontorstole i land eller naar jeg var til tjeneste i udenrigsministeriet.

Af udkommandoer til søs i de unge aar er togtet med NIELS JUEL til Sydamerika i vinteren 1923–24 saa langt det mest bemærkelsesværdige og kan sammenlignes med tidligere generationers vintertogter til De Vestindiske Øer, da disse endnu var i vor besiddelse. Som led i bestræbelserne for at lade »handelen følge flaget«, og efter den lange afspærring i krigens aar, blev vort daværende nyeste og største orlogsskib NIELS JUEL i vinteren 1923–24 beordret paa togt til Sydamerika, som ikke havde haft dansk orlogsbesøg i trekvart aarhundrede. En efteraarsdag stod NIELS JUEL til søs med kommandør Bojesen som chef, og allerede i Nordsøen fik den 230 mand store besætning lejlighed til at stifte be-

kendtskab med de ublide jævndøgnsstorme og blive lidt søvant, inden vi med et nogenlunde velorganiseret skib kunne ankre paa den engelske kanalhavn Dartmouth's red. Efter et par dages ophold stod vi atter til søs for at sejle sydpaa, bort fra Nordsøens vinter og kulde mod breddegrader, hvor havet er mere blaat og solen højere paa himlen. Vi kom over Biscaya med en frisk »piper« agterind, men ud for Portugals kyst blev vejret fint, saaledes at vi den 4. november kunne salutere det spanske flag og gaa til kaj i den gamle andalusiske by Cadiz. Her mødte vi for første gang paa togtet syden med blændende sol paa kridhvide huse og et myldrende liv af fremmedartede og brogetklædte mennesker i palmealle'erne eller i byens snævre gyder. Blandt de mange seværdigheder, vi fik at se under opholdet her, var højdepunktet Cadiz' berømte katedral, mens en udflugt til Jerez de la Frontera staar i en særlig behagelig erindring, takket være den gyldne sherryvin, som stedet er saa berømt for. Der var tilrettelagt en række officielle fester af byens øvrighed og de militære myndigheder, som dengang prægedes af Primo de Rivera's jernhaarde militærdiktatur. Selv holdt vi et stort bal ombord, hvor damerne mødte iført deres skønne andalusiske dragter med store skildpaddekamme og brogede blomster i det sorte haar, og hvor dansen gik lystigt under solsejlet, mens lysene fra Cadiz by spejlede sig i bugtens mørke vand.

Fra Cadiz sejlede vi sydpaa til Madeira og ankrede paa Funchal's red, hvorfra den frodige vindyrkende ø hæver sine terrasseformede højder med den herligste udsigt, ikke mindst smukt ved solnedgang, naar lysene tændes dybt nede i Funchal by. Efter fem døgns sejlads ankom vi til Kap Verderne og ankrede i Porto Grandes havn ud for byen Midello, hvor vi stiftede bekendtskab med disse ejendommelige øde vulkanske øer og deres lidet tillidsvækkende befolkning, der for en stor del er en blanding af negre og tidligere deporterede portugisiske straffefanger. Deres hoved-

næringsvej syntes at være at pille frimærker af den engang frankerede post og derpaa paany at sælge de sjældne frimærker, mens brevene gik i papirkurven. Naar vi færdedes ude efter mørkets frembrud, blev vi tilraadet at bære revolver synligt, hvad der sikkert ogsaa var hensigtsmæssigt, især naar man begav sig ud paa landet og op i de vildsomme bjerge.

Livet ombord i rum sø paa den lange sejlads sydpaa over Atlanten formede sig som sædvanligt ombord i en orlogsmand paa togt til fjerne farvande. Vore blaa uniformer afløstes efterhaanden af hvide tropeuniformer, mens det daglige timeskema, som benyttes i hjemlige farvande, erstattedes af et særligt program, saaledes at øvelserne henlagdes til de tidlige morgentimer og sene eftermiddage. Øvelserne begyndte som regel med motionsgymnastik, som den vagtfri besætning med befalingsmændene i spidsen deltog i, og afsluttedes med hurtigløb rundt paa dækket, mens skibets musikkorps i stadig hurtigere tempo truttede »Forgangen nat vor sultne kat«. Desuden var der vaabenøvelser og eksercits, afvekslende med artilleriøvelser eller rullemønstringer, hvor mandskabet undervistes i at betjene det indviklede tekniske apparat, som et moderne orlogsskib frembyder. Den mest populære sysselsættelse for mandskabet var her som altid »tøjeftersyn«, som afholdtes en gang om ugen, hvor tøjet blev efterset og bødet, og besætningen grupperede sig rundt paa det skyggefulde dæk, der takket være solsejl fra for til agter var det behageligste opholdssted. Breve hjemmefra blev paany taget frem og gennemlæst eller besvaret, mens Atlanterhavets blaa dønninger rullede skibet i en langsom rytme og flyvefisk i store stimer fór henover havet eller klaskede mod skibssiden, altsammen bidragende til, at en stemning af harmoni og fred hvilede over skibet.

Ved en saadan lejlighed oplevede vi en underholdende kaskelotfamilie, bestaaende af to mægtige hvaler med deres lille hvalunge, der nysgerrigt forsøgte at nærme sig skibet.

Hver gang den kom for nær NIELS JUEL, der laa stoppet for at alle kunne more sig over dette usædvanlige syn, svømmede moderen imellem for at passe paa, mens papa kaskelot laa i ophøjet ro paa lidt længere afstand med sit store firkantede hoved og betragtede det hele med sine smaa kloge elefantøjne. Af og til fik vi et glimt at se af en hajs rygfinne eller af dens hvide bug, naar den lynsnart skar op langs skibssiden for at søge føde, der kastedes overbord. Da vi en dag havde haft bjærgemærs-manøvre, beredte besætningen paa redningsbaaden, da den kom tilbage, at der havde været hajer, der havde bidt efter fartøjets aarer. Chefen gav da tilladelse til hajfangst, og vi firede en stor hajkrog agterud, forsynet med en god luns saltet flæsk, og et øjeblik efter havde vi fanget en kæmpemæssig haj. Jeg skød den et par pistolskud gennem hovedet, hvad der ikke syntes at genere uhyret synderligt. Vi fik først taget livet af den, da vi med taljer havde faaet den indenbords og hugget halen af den. Da vi senere sprættede den op, fandt vi kun rester af ufordøjede flyvefisk; kødet er fortrinligt som bøfkød, men skal forinden hænge i passende tid i fri luft, hvilket imidlertid paa grund af lugten ikke skærper appetitten. Hajens rygrad har jeg nu som spadserestok, men sent skal jeg glemme det hæslige udtryk af ondskab, som lyste ud af dens smaa øjne, da vi fik den indenbords paa NIELS JUEL's dæksplanker.

Efterhaanden som vi kom sydpaa, og Karlsvognen og Nordstjernen svandt under horisonten for at erstattes af den sydlige halvkugles ikke nær saa smukke Sydkors, nærmede dagen sig, hvor vi skulle passere ækvator eller »linien«, som den kaldes af alle søfolk. Dette kræver efter ældgammel tradition en »daabshandling«, som er særdeles fornøjelig, maaske især for dem, der allerede har gennemgaaet ritualet ved en tidligere lejlighed, og den medfører visse attraaværdige privilegier, blandt andet det, at det er tilladt at spytte til luvart! Dagen inden vi ifølge vor navigations-

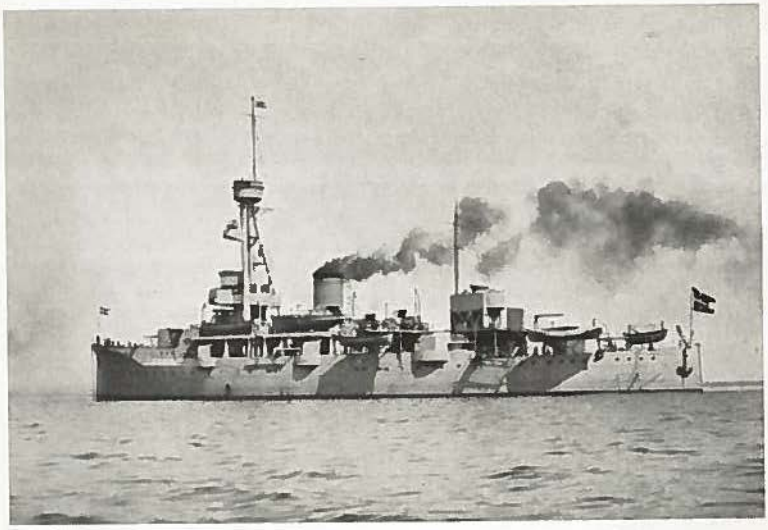

Artilleriskibet NIELS JUEL *i 1924.*

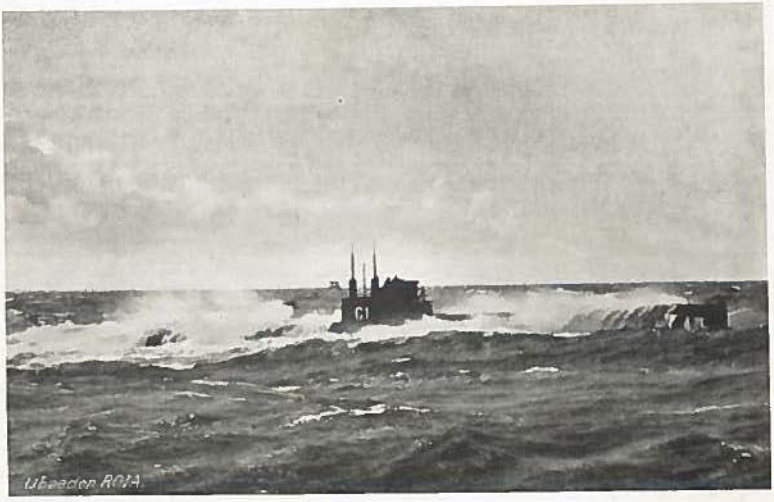

Ubaad i frisk kuling 1925.

I ubaaden TRITON*'s kommandorum 1922. Chefen ved periskopet, baadsmanden ved dybderoret og maskinmesteren ved dykketankenes luftafgange.*

officer kaptajnløjtnant Vedel's – den seneret viceadmiral – observationer skulle passere linien, kom Neptun's sendebud ombord, iklædt et pragtfuldt kostume, som en mellemting imellem en admiral og en gammel sejlskibsskipper, ledsaget af en lige saa pragtfuld hornblæser. Han fik foretræde for chefen, som hilstes med smukt formede heksametre, hvori hans majestæt kong Neptun's ankomst meldtes til næste dag, samtidig med at kongens blaa flag med en hvid tregrenet fork afleveredes til brug under ceremoniellet ved liniedaaben. Paa selve dagen for liniepassagen var alle øvelser indstillet, hele besætningen var i skinnende hvidt tøj udvendig og vistnok ingenting indenfor af hensyn til dagens temperatur paa over 40 grader, og stillet op til parade, da udkiggen fra mærset varskoede: »Kong Neptun med følge til borde.« Lidt efter indfandt hans majestæt sig, ledsaget af dronning Amfitrite med følge bestaaende af 15 kavalerer, iklædt de mest fantasifulde kostumer og vældig svedende under vægten af store parykker og skæg af blaar og tvist, hilst af baadsmandspiber og reglementeret orlogshonnør fra den opmarcherede skansevagt. Kong Neptun blev derefter modtaget af chefen og ønsket velkommen til disse breddegrader, alt imens Neptun's flag gik til vejrs hilst af drønende salutskud.

Efter en kort tale til mandskabet tog deres majestæter, (som til daglig var overmatros og fyrbøder) plads paa deres trone, og efter at en kongelig astronom havde konstateret, at bredden var nøjagtig o°oo'oo", paabegyndtes daabshandlingen med de dertil knyttede løjer. Næsten alle blev, uden persons anseelse, indsæbet, barberet og væltet baglæns ned i et af sejldug forarbejdet badebassin, og i et nu var det ellers saa veldisciplinerede orlogsskib forvandlet til en kaad drengeskole, der havde faaet lov til ulimiteret at sprøjte med vand i det store frikvarter, mens fotografiapparaterne knipsede og det store silkeflag, som Marineforeningen havde skænket til denne anledning vajede agter. Samtidig gennemskar Niels

Juel's vædderstævn det stykke linegods, som, baaret af flydebøjer, omhyggeligt skulle markere ækvator og grænsen til den sydlige halvkugle. Om aftenen var der festmaaltid, serveret i omvendt rækkefølge, d.v.s. med desserten først, og herunder fik alle deres smukt udførte daabsattest med diverse underskrifter udleveret, og dagen sluttede med filmsforestilling paa dækket i tropenatten.

Efter 14 døgns sejlads, hvor vi intet andet land saa, end de mærkelige smaa klippeøer eller rev, St. Pauls Rocks, der ligger øde og utilgængelige midt i det Atlantiske Ocean ved ækvator, stod vi smeltende varme ind og ankrede paa Rio de Janeiro's red. At Brasiliens hovedstad har ord for at være et af de skønneste steder i verden, undrer en ikke, naar man har set denne smukke by, der ligger flankeret af Corcovadobjerget og det navnkundige Sugarloaf paa den ene side og den malerisk skønne bugt paa den anden. Her ser man tropernes urskove med deres eksotiske og rige flora strækkende sig næsten helt ind til storstaden, hvor livet udfolder sig efter solnedgang paa de store boulevarder og avenida'er. Kommandør Bojesen, ledsaget af nogle af sine officerer, blev ved ankomsten modtaget af Brasiliens præsident i det tidligere portugisiske kongeslot, mens vort eget landgangskompagni paraderede udenfor, og under udfoldelse af stort ceremoniel blev der nedlagt mægtige kranse ved pompøse monumenter for os aldeles ukendte sydamerikanske frihedshelte. Der fulgte nu ti begivenhedsrige dage, idet der var lagt et stort program for alle ombord af den gæstfrie danske koloni og af de stedlige myndigheder. Der var for baade besætning og officerer tilrettelagt morsomme udflugter i selve Rio og i den sjældent skønne omegn, hvor vi oplevede troperne i hele deres rige udfoldelse.

At vort besøg ikke var uden merkantil betydning, vidnede de talrige breve om, som chefen senere modtog fra forretningsdrivende indenfor den danske koloni i Brasilien, der udtrykte deres taknemlighed for indbetalte tilgodehavender

eller udvidede forretningsforbindelser med brasilianske borgere, der gennem NIELS JUEL's besøg og dets omtale i pressen overbevistes om, at der eksisterede en virkelig statsmagt bag ved de stedlige »daneses«.

Faa dage før jul sejlede vi op ad La Plataflodens skidengule vand efter en 1200 sømile lang sejlads sydpaa langs Sydamerika's kyst, som bragte os en behageligere temperatur, efter at Brasilien's ulidelig fugtige tropetemperatur var blevet afløst af Argentina's tørre sommervarme. Buenos Ayres ejer ikke tilnærmelsesvis den skønhed, som er karakteristisk for Rio, men virker nærmest ved sit rige og moderne storstadspræg. Vi blev modtaget med megen hjertelighed af byens store danske koloni, som med argentinerne kappedes om at vise os gæstfrihed. Ligesom i Rio forsøgte vi ogsaa her efter evne at vise gengæld, dog ikke i den grad som den herværende danske gesandt i sin glæde over besøget havde tænkt sig. Han forelagde nemlig chefen og mig, som havde det ingenlunde lette hverv som messeforstander at planlægge hele togtets officielle selskabelighed ombord, en indbydelsesliste paa ikke mindre end 1500 gæster. Vi maatte desværre bedrøve ham med, at dette var ugørligt, da NIELS JUEL maksimalt kunne tage 300 gæster til reception. I Buenos Ayres syntes tilværelsens væsentligste værdimaaler at være penge og atter penge, og i den stedlige millionærklub, »Jockey Club«en, mødte vi en rigdom, som sjældent ses i Europa. At vi dog holdt hovedet nogenlunde klart, viser følgende lille træk. En af vore officerskammerater var paa nippet til at kaste sig ud i en noget hovedkulds forbindelse med en ung dame, datter af en stenrig sydamerikaner; for at redde ham fra at komme til at friste tilværelsen som svigersøn i dette rigmandshjem, startede vi en hviskekampagne, idet vi udspredte det højst beklagelige og suspekte rygte, at bemeldte løjtnant hjemme i Danmark virkelig var saa slet økonomisk stillet, at han maatte leve af sin gage! Dette bevirkede hurtigt, at saavel bruden in spe, som hendes

familie tiltraadte et hastigt tilbagetog. At bemeldte løjtnant senere takkede os sammensvorne kammerater, der ligesom han selv uden undtagelse var henvist til at leve af vor gage, bør maaske tilføjes, – og det i stigende grad efterhaanden som vi nærmede os de danske strande og dermed ogsaa de søde danske piger.

Fra Buenos Ayres sejlede vi over paa den anden side af La Platafloden og aflagde et vellykket besøg i Uruguay's hovedstad, Montevideo, og derefter gik det atter nordpaa med et kort ophold i Pernambuco eller Recife, som er hovedstad i den brasilianske stat af samme navn. Hovedindtrykkene herfra var en ulidelig hede og negre, der solgte abekatte og papegøjer, samt at man med en vis stolthed fortalte, at de fleste revolutioner i Sydamerika's brogede politiske liv startedes her, hvilket for os lød saare troværdigt.

Herfra paabegyndtes den lange sørejse tilbage over Atlanten til Azorerne. Undervejs indtraf der en sørgelig begivenhed, som gjorde et stærkt indtryk ombord, idet en af orlogsgasterne under særlig tragiske omstændigheder afgik ved døden. Da det var nødvendigt, at begravelsen skulle foregaa i rum sø, fandt den sted med det særlige ceremoniel, som en begravelse til søs fra et orlogsskib kræver. Paa det tidspunkt højtideligheden begyndte, laa NIELS JUEL stoppet med orlogsflaget paa halv stang, duvende i Sydatlantens store dønninger. Da skibsklokken lød til gudstjeneste, hejstes gudstjenestestanderen, skansevagten traadte an, og hele besætningen samledes i paradedragt paa agterdækket, hvor kisten stod dækket af et stort dannebrog. Efter at en salme var sunget og chefen havde talt og læst bønnen for den døde fra »Andagtsbog for Flaaden«, blev kisten baaret til styrbordsfaldereb af 8 menige orlogsgaster. Efter jordpaakastelsen, mens slutningssalmen blev sunget, sattes kisten overbord og sank langsomt ned i det uendelige hav, hvor det hvide kors i flaget længe saas lyse gennem det krystalklare vand. Da sidste vers var sunget til ende, affyrede skansevagten tre

smældende geværsalver ud over skibssiden, og ved sidste skud sattes flaget paa hel stang igen, gudstjenestestanderen blev halet ned, og skibsklokken lød af, mens alle tavse gik forefter. Umiddelbart efter lød signalet »fuld kraft frem« fra skibets maskintelegrafer, og NIELS JUEL fortsatte sin rejse hjemover efter denne i al sin enkelhed gribende højtidelighed.

Vort ophold paa Azorerne var fastsat til et par dage, men vejret tillod ikke NIELS JUEL at gaa før efter 5 døgns forløb. Ponta Delgada's red viste ogsaa tydeligt, at Atlantens vinterstorme ikke er til at spøge med, thi ikke mindre end tre afmastede og haardt medtagne havarister laa der og vidnede om, hvad man kunne vente sig ude til havs. Allerede dagen efter afgangen maatte vi holde af for vejret og lænse for en nordvestlig storm ind mod Afrika's kyst, men kærligheden fik vi dog først rigtig at føle den paafølgende dag paa dagvagten, hvor vi maatte dreje til for en vestlig storm, der snart voksede til orkan og blæste med uformindsket styrke i næsten tre døgn. Vi mistede her to af vore redningsbaade, som søen slog los og smed ned i skruerne, der i et øjeblik huggede dem til pindebrænde, naar agterskibet hævedes op af søerne. Vandet vældede ind over skibet hele tiden, ilden slukkedes i kabyssen og alle havde nok at gøre med at surre, hvad bjærges kunne og saa iøvrigt klamre sig fast til et eller andet.

Om natten paa hundevagten slog vor svære dampbarkas sig løs ved skibets voldsomme bevægelser og var ved at hugge hul i skibssiden, da den hang ned fra daviden i den ene talje og i overhalingerne med vældige drøn slog ind mod panserpladerne – som heldigvis holdt – indtil vi fik den surret ind til skibssiden med wirestropper og taljer. Paa dagvagten viste det sig, at skibet ikke mere kunne holdes op mod søerne, der stadig brød over os og truede med at kaste skibet tværs, hvilket utvivlsomt ville have faaet skibets store trebensmast til at gaa over bord. Grunden hertil var, at rorkæderne var sprængt, saa det svære ror slog fra borde

til borde med vældige brag, hvorfor skibet maatte manøvreres med skruerne for at holde stævnen op mod søerne, indtil næstkommanderende og hans matroser, under stor risiko for at blive kvæstet, fik rigget reservestyretaljer op. Mens stormen rasede, stod eller rettere holdt chefen sig fast oppe paa broen, drivende vaad og efterhaanden næsten helt hvid af salt fra søerne og uddelte roligt sine ordrer kort og klart, mens han gav alle ombord et fremragende eksempel paa godt sømandsskab.

Jeg vil aabent indrømme, at selvom alle havde nok at gøre, mens orkanen hylede, og vi tumlede rundt mere eller mindre drivvaade og forslaaede, og vandet væltede ind overalt, knusende hvad der overhovedet kunne slaas i stykker, var der vist faa, især i de begsorte nætter, der ventede, at vi skulle opleve ret meget mere paa dette togt. Sikkert er det, at den skibsgudstjeneste, som chefen lod afholde, da vi langt om længe kom ind til Plymouth, havde en ganske særlig baggrund, og det er den gudstjeneste ombord af dem, jeg har oplevet, der er blevet paahørt med størst opmærksomhed.

Fra den engelske flaadehavn, hvor havarierne delvis blev udbedret, gik rejsen hjemover til vore isfyldte farvande, hvor Niels Juel strøg kommandoen den 30. februar 1924 efter at have udsejlet 15.000 sømil paa et af de interessanteste togter, som vor marine havde i mellemkrigsaarene.

Som tidligere nævnt har undervandsbaadene været mit specialvaaben og ved dette tilbragte jeg mine bedste aar som søofficer og oplevede, hvorledes ubaadsvaabenet efterhaanden udviklede sig til at være vort dengang mest effektive vaaben til søs. Da jeg under første verdenskrig var elev og næstkommanderende i ubaadene, var det et vaaben paa begyndelsesstadiet og erfaringerne var endnu smaa. Mangen en »narrow escape« fandt sted ved en for hastig udført dykning, eller naar en torpedo's 100 atmosfærer blæste ud i baaden og overtrykket blev saa stort, at tromme-

hinderne var ved at sprænges, eller man et øjeblik fik overladt chefens periskop og deri kun opfattede noget rødt, hidrørende fra en dampers røde bundfarve, der paa meters afstand gik klar af at vædre vor lille ubaad.

Allerede faa aar efter 1. verdenskrig indgik ubaadene i vore øvelseseskadrer og hævdede sig her særdeles godt, selvom deres ydeevne ofte blev sat paa en alvorlig prøve. Under øvelserne forcerede panserskibe og krydsere under høj fart paa zig-zag kurser gennem Store Bælt, dækket af torpedobaade og flyvebaade, mens ubaadenes opgave var, neddykket og uset, at manøvrere sig paa skudhold og ramme skibene med øvelsestorpedoer. Risikoen for paasejling var stor, og ubaadene blev sat paa en prøve, som næsten svarede til de fordringer, der dengang ville blive stillet i krig. Heldigvis skete der ingen større katastrofer og selvom der nu og da fandt en mindre kollision sted imellem en neddykket ubaad og en hurtiggaaende torpedobaad i dækningsstyrken, slap vi dog godt fra det, og der skete kun materiel skade. Selv er jeg med TRITON under en angrebsøvelse kollideret med en anden ubaad, begge neddykkede, heldigvis et ret enestaaende tilfælde. Osaa her skete der mærkværdig nok kun mindre havarier.

Da den store ulykke hændte ombord i krydseren GEISER i 1923, var næsten alle øvelseseskadrens officerer forsamlet ombord for at overvære demonstrationen af antændelsen af en fosforbombe, der skulle anvendes til at udvikle kunstig taage. Ved den frygtelige eksplosion, der indtraf, blev ikke mindre end 56 befalingsmænd og menige mer eller mindre haardt saaret og forbrændt, medens 1 søofficer dræbtes. Kun fordi ubaadene laa neddykket og klar til at angribe eskadren efter demonstrationen undgik vi katastrofen.

Af og til manglede det lidt paa forstaaelse fra nogle af de ældre officerers side af disse moderne vaaben, som ikke var opfundet i »deres tid«, hvad følgende lille episode fra eskadren i 1925 illustrerer, da jeg var chef for vor dengang nyeste ubaad FLORA. Eskadrechefen havde kaldt mig ombord

i flagskibet, for at jeg skulle gøre rede for, hvorfor jeg ikke havde besvaret et signal, som Hans Excellence havde hejst efter mit i dagbrækningen udførte neddykkede angreb paa eskadren syd for Langeland. Jeg forklarede, at jeg som eneste officer ombord efter uddykningen havde været fuldt optaget af at finde og bjærge mine udskudte torpedoer, og derfor ikke havde kunnet se noget signal, men at jeg nu meget gerne ville vide indholdet deraf. Admiralen, der hidtil ikke havde været særlig venlig og ikke havde anelse om, hvad signalet betød, kaldte let irriteret paa sin adjudant, som til de tilstedeværendes slet dulgte munterhed læste indholdet op af signaljournalen. Signalet var afgivet til chefen for FLORA for at tilkendegive den kommanderendes *tilfredshed* over det vellykkede og uobserverede angreb, der satte tre torpedotræffere ind paa flagskibet! Mødet, der var startet i en noget dyster stemning, endte i almindelig munterhed, hvori selv den lidt syrlige eskadrechef var nødsaget til at deltage.

Efterhaanden som flere erfaringer blev indhøstet, deltog ubaadene ogsaa i øvelseseskadrernes togter til udlandet. Paa det første meget vellykkede togt i 1921 til Stockholm efter krigen indgik to af de store ubaade, ROTA og BELLONA, i eskadren, og i sommeren 1924 deltog jeg ombord i FLORA med orlogskaptajn Wolfhagen som flotillechef i de tre nye ubaades besejlingstogt rundt England til Færøerne og tilbage. Det var en krævende og anstrengende tur, som paa det tidspunkt, da vore ubaades sødygtighed for første gang skulle staa sin prøve, vakte en del opmærksomhed. I England, hvor vi blandt andet anløb Chatham, var vi indbudt til en stor reception, hvor der udspandt sig en i højeste grad fornøjelig scene. En af vore yngste løjtnanter begyndte, let oplivet af de drinks, der serveredes, en venlig konversation med en lille, ældre distingveret gentleman, der stod alene i et hjørne i civil paaklædning. Den unge løjtnant indledte med at spørge, om vedkommende kendte noget til orlogs-

livet, hvilket den ældre herre indrømmede at han gjorde, da han selv havde været søofficer. Om han da havde gjort tjeneste i ubaadene? Dette beklagede englænderen ikke havde været tilfældet, hvorpaa løjtnanten udbredte sig om den ansvarsfulde og specielle tjeneste ubaadene frembød, mens hans tilhører lyttede høfligt og tilsyneladende interesseret til den ungdommelige fremstilling. Det behøver knap nok at tilføjes, at bemeldte unge løjtnant ikke døde i synden, da vi senere til hans forfærdelse oplyste ham om, at den ældre gentleman, som han havde taget sig saa venligt af, var ingen mindre end sejrherren fra historiens største søslag, »The Battle of Jutland Bank« i 1916, Admiral of the Fleet, Viscount Jellicoe of Scapa!

Da det fire ugers u-baadstogt var slut, og vi vaade og trætte løb ind i Skagens havn, satte Wolfhagen ikke det sædvanligt anvendte signal om, at den kommanderende tilkendegiver sin tilfredshed, men lod hejse signalet: »Den kommanderende tilkendegiver sin u-tilfredshed«, hvilket vi opfattede og forstod som en særlig anerkendelse fra vor højt estimerede chef.

I 1925 deltog de tre ubaade i øvelseseskadrens togt til Finland, Estland og Letland. Det var første gang efter den finske frihedskrig, at den danske marine aflagde besøg i Helsingfors, hvor vi fik et stærkt indtryk af en nation, som med store ofre lige havde tilkæmpet sig sin selvstændighed og befriet sig for det frygtelige aag, som tidligere havde hvilet over landet. Man mærkede dette paa mange omraader, officererne var ordknappe og alvorlige, præget af de lidelser, de havde været igennem. En ung finsk kaptajn fortalte mig, at til den samme sal i Helsingfors' store officerskasino, hvor vi nu stod, indbudt til fest og dans, havde han for syv aar siden i spidsen for sit kompagni sprængt dørene og fundet 68 russiske officerer myrdet med bestialsk grusomhed af de røde soldater. Blodet var trængt saa dybt ned i salens parketgulv, at det, som han viste mig, havde været nødvendigt at høvle

meget dybt ned for at fjerne sporene. Man forstaar, at oplevelser af den art mærker mennesker for resten af deres liv.

Fra Helsingfors gik togtet til Reval, hvor de smukke historiske bygninger og byens vaaben, der er saa lig det danske, bringer Valdemar Sejr og grundlæggelsen af Tallinn, »de danskes by«, som det betyder paa estnisk, i erindring fra en tid, da vort fædreland var et mægtigt rige. Ogsaa her var livet præget af frihedskampen og rundt i officielle bygninger saa vi talrige mærker af revolverkugler i vægge og loft, der talte deres eget sprog om frihedskampens bitterhed. Vi saa ved en officiel lejlighed, at en estnisk officer foragtelig spyttede paa gulvet lige bag sovjetgesandten, hvor han som medlem af corps diplomatique knapt var taalt og absolut ikke velset.

Under besøget i Riga, den tidligere hovedstad for de russiske Østersøprovinser, var vi indbudt hos den lettiske præsident Tschakste i den tidligere russiske generalguvernørs residens, en pragtfuld gammel borg, der nu bar stærkt præg af revolutionen og dens ødelæggelser. Her traf vi ogsaa chefen for den lille lettiske marine, den tidligere russiske zarofficer, graf von Kaiserling, der var kendt for sin deltagelse i admiral Roshestvenskij's herostratisk berømte togt til det fjerne Østen i den russisk-japanske krig.

Min tjeneste i ubaadene var dog, som nævnt, flere gange afbrudt af anden udkommando, og da min adjudanttid hos kronprinsen var slut i 1929, sejlede jeg i de to følgende aar paa togter nordpaa som næstkommanderende i marinens nybyggede inspektionsskib HVIDBJØRNEN med orlogskaptajn Ackermann som chef. I sommermaanederne laa vi paa fiskeriinspektion langs Grønlands udstrakte vestkyst. Vi besøgte en række af kolonierne og stiftede bekendtskab med den grønlandske befolkning og landets skønne særprægede natur, og dette kendskab blev mig tyve aar efter til megen nytte. Vor opgave var ogsaa at assistere færøkutterne, der laa paa fiskeri, og af og til maatte vi anholde udenlandske fiskere, naar

de kom ind paa vort territorium. Dette var engang tilfældet med nogle franske fiskere, som blev bragt for domstolen i Godthaab, hvad der fremkaldte en glødende protest fra den franske skipper med den motivering, at Frankrig ved Versailles-freden havde skaffet Danmark Sønderjylland tilbage! I september gik vi til Island for i et par maaneder at holde inspektion rundt denne ø's barske kyster, derefter tog vi station paa Færøerne, og først lige op til jul afsluttede vi dette lange togt og satte kursen mod København.

Næste foraar gik det atter nordpaa; paa dette andet togt til Grønland havde vi en ministeriel delegation med, deriblandt den socialdemokratiske folketingsmand, redaktør J. P. Larsen fra Helsingør. Han befandt sig tilsyneladende saare vel ombord, men var trods sin stilling som formand i socialdemokratiets afrustningskommission, aabenbart noget krigerisk anlagt. Under en spændende trawlerjagt paa Island, hvor chefen lod affyre de obligate løse varselskud for at faa den flygtende trawler til at stoppe raabte folketingsmanden i den største ophidselse til chefen, at trawleren øjeblikkelig skulle beskydes, som han udtrykte sig, med sprænggranater!

Vi var paa dette togt helt oppe i Melvillebugtens is paa 74 graders nordlig bredde og besøgte Kraulshavn, et af de nordligste bosteder, hvor jagten paa bjørn, hvalros og narhval blev drevet med stort udbytte. Det mislykkedes for os at forcere isen paa Hudson Bay og dermed at overvære afsløringen af et af canadierne rejst mindesmærke for den danske admiral Jens Munk, der i 1619 overvintrede i Hudson Bay efter sit forgæves forsøg paa at finde Nordvestpassagen. Som første større skib gik vi ind paa den lange, endnu ikke opmaalte Evighedsfjord og den omtrent 100 sømile dybe Søndre Strømfjord med ankrene firet 10 favne ned for i tide at kunne varsko for grunde eller skær. Disse dybe grønlandske fjorde med isbræer og straalende klart vand havde et præg af majestætisk skønhed, som var betagende, og en uberørthed, som blandt andet viste sig ved, at fuglevildtet dengang

var saa lidt vant til mennesker, at det kunne tages med hænderne.

Mens vi i juni laa i Diskobugten, fik jeg radiotelegram om, at vor næstældste søn var født hjemme i København, hvilket fejredes med champagne og gaver, hvor iblandt var en mægtig hvalrostand, der skulle symbolisere barnets første tand. Desværre forhindrede et radioblack-out mig i samfulde 10 dage i at sende drengens moder et lykønskningstelegram, noget hun havde vanskeligt ved at tilgive mig, indtil hun selv mange aar senere ved selvsyn lærte de særlige forhold paa Grønland at kende.

Under statsminister Stauning's besøg i Grønland samme sommer kom han ombord i HVIDBJØRNEN i Upernavik og sejlede med os derfra hjem til København. Statsministeren blev meget afholdt ombord og deltog med stor fornøjelse i messelivet, baade hos chefen og i officersmessen. Han var ikke bange for at optræde med fasthed, naar situationen krævede det, hvad vi saa i Thorshavn, som vi anløb for sydgaaende, hvor han ved en meget bestemt optræden i lagtinget dæmpede de ophidsede færøske gemytter, der truede med stenkast og andre færøske argumenter. Fra dette togt stammede mit særlige tillidsforhold til statsminister Stauning, som tilsyneladende altid mindedes sit grønlandstogt med glæde, naar vi mødtes. Dette hændte iøvrigt ikke sjældent, ikke mindst under krigen, da jeg fra Berlin efter hans opfordring jævnlig aflagde referat for ham personlig.

I efteraaret 1930 rejste jeg med min hustru og to smaa drenge til Paris for i et aars tid at gennemgaa den franske marines ansete »Ecole de Guerre Navale«, som gav franske søofficerer den supplerende stabsuddannelse, som kvalificerer til tjeneste i overordnede stabe og til at føre højere kommando. Stabsskolen laa dengang i nærheden af Eiffeltaarnet med den meget dygtige admiral Mouget som chef og havde en lærerstab af højt kvalificerede stabsofficerer, samt professorer fra Sorbonne. Eleverne bestod af 14 franske

kaptajnløjtnanter, der i forvejen havde gennemgaaet en særlig adgangseksamen, og 4 udenlandske søofficerer. Af disse var 2 polakker, der selv hævdede, at de betragtede sig som »observateurs americains«, hvilket de gennemførte konsekvent, mens den svenske kaptajn Stig H:son Ericson, den senere viceadmiral og chef for den svenske marine, og jeg til gengæld maatte strenge os vældig an for paa en gang at overvinde sprogvanskelighederne og at følge med i den meget krævende undervisning. Studierne paa skolen kunne dog heldigvis forenes med, at min hustru og jeg ogsaa kunne nyde tilværelsen i Paris med denne bys mangfoldighed af herlige museer, teatre og morsomme restauranter, hvoraf vi af de sidste fortrinsvis opsøgte de billige, men af dem var der ogsaa mange og gode i Paris den gang. Takket være min hustrus tidligere fleraarige ophold i Frankrig, havde vi en morsom og meget fransk-præget tilværelse, som i høj grad bidrog til at udvikle mine franske sprogkundskaber. Ved franske venners hjælp fik vi den morsomste lille lejlighed, højt til vejrs, og med en vidunderlig terrasse med udsigt over Paris' tage.

I forsommeren aabnede den store og interessante »Exposition Coloniale« under ledelse af marskal Lyautey for at vise Frankrig som kolonimagt. Udstillingen var tilrettelagt med en smag og opfindsomhed, som var Frankrig værdig, og hvert nyt besøg dèr bragte et fængslende pust af orientens mennesketyper, kunst og ikke at forglemme kulinariske nydelser, for der fandtes et utal af eksotiske madsteder. Festligt var det ogsaa at deltage i et gallabal i det franske marineministerium paa Place de la Concorde, hvor vi blev forestillet for republikkens præsident Doumer, der aaret efter fik en saa tragisk afslutning paa sin præsidentværdighed, da han i maj 1932 blev myrdet. Da Frankrigs berømte feltherre fra første verdenskrig, marskal Joffre under stor højtidelighed blev bisat, oplevede vi en af disse farverige tropperevy'er, som franskmændene elsker, og som er af

umaadelig effekt, ikke mindst naar kolonitropperne deltager med chasseurs d'Afrique, kamelryttere og beredne spahis i flagrende hvide burnus'er og med lange krumsabler.

Sommermaanederne tilbragte vi i en lille bjergby i Haute Savoie, hvor jeg, med en inspirerende udsigt over Lac Léman og med Mont Blanc i det fjerne, udarbejdede mine to store afsluttende eksamensarbejder. De bestod af henholdsvis en taktisk-strategisk og bunden opgave, som skulle afleveres skriftligt, og en fri historisk opgave, som skulle holdes som foredrag og derpaa forsvares mundtligt overfor en jury sammensat af franske admiraler. Jeg valgte hertil »La guerre entre le Danmark et l'Allemagne de 1848 à 1850«, et emne der lod til at interessere mine franske tilhørere. Efter mit timelange foredrag spurgte jeg spændt mine franske officerskammerater, om det sproglige havde været nogenlunde. De svarede med tiltalende ærlighed: »Oui, à la fin vous avez presque parlez Français«, saa kunne jeg selv om at opfatte det som en kompliment eller ej. Eksamensresultatet blev et smukt eksamensbevis fra det franske marineministerium i form af et »Brevet d'Officier d'Etat-Major général de la Marine Française«. Desværre gik dette for mig værdifulde dokument tabt, da PEDER SKRAM blev sænket den 29. august 1943.

I december afsluttedes vort indholdsrige og uforglemmelige aar i »La belle France«, som blev det første af de mange længere ophold, som min hustru og jeg under omskiftelige forhold kom til at tilbringe i udlændighed.

Efter i sommeren 1934 at have sejlet med artilleriskibet PEDER SKRAM, kom jeg til landtjeneste og afløste min fætter, orlogskaptajn Maegaard som næstkommanderende paa søofficersskolen, der havde kommandør Godfred Hansen som chef. Han var kendt fra sin deltagelse i Roald Amundsens ekspedition gennem Nordvestpassagen og senere som leder af en ekspedition, der udlagde depoter for Amundsen's Nordpolsekspedition i 1919–20, samt talrige chefskommandoer

i vor marines tjeneste, og var en personlighed af sjældent format. Det er med stor taknemlighed, at jeg mindes denne chef, som baade menneskeligt og tjenstligt var saa ypperligt et eksempel for sine medarbejdere. Her paa vor marines ansete gamle skole havde jeg i fire aar et interessant arbejde med at tilrettelægge undervisningen, gennemføre nye skoleplaner og ordne skolens tjenestegang. Vigtigst af alt var dog opgaven at arbejde med søkadetterne og lære de nye kuld til marinens søofficerskorps at kende; i disse aar kom der baade siamesiske og islandske søkadetter til uddannelse paa skolen, foruden at de nyoprettede linjer for intendanturkadetter og kystkadetter for første gang traadte i kraft.

I sommeren 1935 indsendte jeg besvarelse paa Søe-Lieutenant-Selskabet's prisspørgsmaal med titlen »Sikkerhedstjenestens Organisation i vore Artilleriskibe«. Dette arbejde var baseret paa de erfaringer og den nyorganisation, som blev udarbejdet og prøvet, mens jeg var næstkommanderende paa Peder Skram's togt i 1934; det belønnedes med selskabets smukke sølvmedalje med Henrik Gerner's portræt og inskriptionen »Søløjtnant-Selskabet af 1784«, samt det Tegnerske Legat paa 500 kr.

Sammen med søværnets bygningsvæsen fik jeg til opgave at udarbejde planer for en nybygning af kadetskolen, der havde haft til huse i Gernersgade i Nyboder siden 1869 og efterhaanden var blevet alt for lille til sit formaal. Dette medførte en studierejse til Tyskland og England, hvor jeg sammen med nogle af søværnets arkitekter besøgte derværende nye kadetskoler. Ganske vist havde disse arbejdet med et betydeligt større budget end vi, der kun maatte planlægge en skole til ca. 1 million kroner, hvorimod f. eks. den nybyggede britiske kadetskole i Granwell for Royal Air Force med næsten samme antal kadetter som vi skulle have, nemlig godt 100, havde kostet 12 millioner kroner. Betegnende for engelsk konservatisme var der, i stærk modsætning til hvad vi saa i Tyskland, ingensomhelst luftbeskyttelses-foranstaltninger

truffet i denne splinternye engelske kadetskole, thi »saadant bruger vi ikke i dette land«, udtalte officererne i Royal Air Force til os i det Herrens aar 1937!

Søofficerernes vurdering af tidens forsvarspolitiske situation, i forbindelse med trangen til at søge at genopbygge noget af det, der blev brudt ned ved den uheldige forsvarslov i 1932, havde til følge, at en kreds af søofficerer i efteraaret 1932 dannede »Den Sømilitære Oplysningskreds« (D.S.O.K.) under kommandør Godfred Hansen's inspirerende ledelse. Formaalet var at organisere et oplysningsarbejde til forstaaelse af nødvendigheden af søværnets rekonstruktion og sagligt at klarlægge de katastrofale følger, som efterkrigsaarenes forsvarslove i 1922 og især af 1932 havde haft for flaadens vedkommende. Denne tanke var parret med den opfattelse, at efterslægten med rette kunne kalde vort slægtled af søofficerer til regnskab, dersom vi uden sværdslag lod den danske flaade sygne hen, og affødte at D.S.O.K. i forbindelse med Søe-Lieutenant-Selskabet i løbet af relativ kort tid fik udarbejdet et flaadeprogram og gennemført et vist oplysningsarbejde. Det er sandsynligt, at dette arbejde i nogen grad bidrog til den lille forbedring, som forsvarslovene af 1936 fik for flaadens vedkommende, især i teknisk henseende, men at vort forsvar og maaske i særlig grad søværnet var uegnet til at løse virkelige krigsopgaver, hvis saadanne var kommet i anden verdenskrig, er utvivlsomt – i stærk modsætning til hvad tilfældet var i 1914.

Den 1. februar 1937 tiltraadte kommandør Wolfhagen som kadetchef og afløste den nyudnævnte kontreadmiral Godfred Hansen, der skulle gøre tjeneste i marineministeriet for ad aare at blive chef for marinen. Sørgeligt var det, at denne afholdte søofficer kort efter afgik ved døden, og den samme skæbne ramte hans afløser, kommandør Wolfhagen, kun to aar senere. Begge var højt kvalificerede og tabet af disse to betydelige søofficerer bevirkede, i forbindelse med

at viceadmiral Wenck af politiske grunde blev tvunget ud af marinen i 1932, en saa følelig aareladning indenfor relativt faa aar af vort numerisk set saa lille søofficerskorps' ældre officerer, at følgerne heraf den gang var meget alvorlige.

Min sidste større udkommando til søs før krigen var den dengang meget eftertragtede og selvstændige kommando som chef for »Fiskeriinspektionen i danske Farvande og Nordsøen samt ved Færøerne«, som jeg tiltraadte, efter at jeg i foraaret 1938 havde taget afsked med kadetskolen. Jeg havde i 1938 min vimpel hejst ombord i inspektionsskibet ISLANDS FALK og skulle føre tilsyn med, at vore nordsøfiskeres rettigheder blev respekteret. I henhold til nordsøtraktaten kunne vi anløbe de nordsøhavne indenfor de kontraherende lande, hvor fiskerikonferencer skulle afholdes eller erstatningssager ordnes, uden den sædvanlige diplomatiske anmeldelse i forvejen, som ellers kræves, naar orlogsskibe anløber udenlandsk havn. Som følge heraf besejlede vi Nordsøen og Nordatlanten og anløb Færøerne og de forskellige fiskerihavne i England, Belgien, Holland og Tyskland, hvor det nu krævedes, samtidig med at mandskab og befalingsmænd ombord fik en udmærket sømandsmæssig og orlogsmæssig uddannelse.

Mens vi i juli maaned havde station paa Færøerne, havde vi en rigsdagsdelegation ombord, som bestod af statsrevisorer og nogle folketingsmænd, for at de kunne foretage en rundrejse paa Færøerne. Denne forløb ogsaa vellykket og saaledes, at delegationen endte med at indbyde skibets officerer, foruden nogle stedlige honoratiores til en afskedsfest. Ganske vist viste det sig, at man maatte anmode mig om selv at arrangere denne middag ombord, hvilket dog ikke var saa helt let, naar man kender Færøernes ressourcer i saa henseende. Ved denne lejlighed viste min fortræffelige hovmester, der maaske var mere vestjysk fisker end egentlig hovmester, at konduite det havde han. Da han ved denne

»gallamiddag« skulle servere hovedretten, de fra København i huj og hast forskrevne kyllinger, var han saa uheldig at kure paa halen ned ad agtertrappen. Jeg præsiderede inde i chefskahytten og svedte angstens sved, idet jeg baade kunne høre og opfatte katastrofen i dens fulde omfang. Stor var derfor min lettelse, da jeg kunne lytte mig til, at Poul resolut samlede de uerstattelige kyllinger op og klaskede dem ned paa fadet, for derpaa fuldkommen uberørt at træde ind i kahytten og servere den let derangerede hovedret for de intetanende gæster.

Senere paa aaret gik ISLANDS FALK til Skotland og laa et par dage i Aberdeen. Da jeg en aften vendte tilbage efter en udflugt med officererne fra det stedlige regiment af »Gordon Highlanders«, aabnede jeg for radioen og hørte Hitler's diktatorbrøl fra nazistævnet i Nürnberg. Det var her, at »der Führer« gjorde sudetertyskernes sag til sin og direkte truede Czekoslovakiet, mens hele Europa lyttede hertil i angstfyldt spænding. Der var efter denne radiotale for mig ingen tvivl om, at den udenrigspolitiske situation i Europa nu var saa alvorlig, at man maatte vente et krigsudbrud. Jeg gav øjeblikkelig ordre til afgang, og det lykkedes mig ogsaa at komme ud af dokkerne klokken 2 om natten og var lige naaet ud i frit farvand, da jeg pr. radio fik marineministeriets chiffertelegram om snarest at afgaa til Danmark.

For anden gang i mit liv sejlede jeg nu hjemover under truende krigsfare; forrige gang, i august 1914, var jeg kun kadet, men denne gang havde jeg som chef ansvar for skib og besætning, som skulle være forberedt paa alt, hvad vi ogsaa var under sejladsen over Nordsøen og Kattegat, indtil vi kunne staa ind paa Holmen. Her laa vi klar sammen med de øvrige udrustede skibe, indtil Chamberlain's historiske besøg hos Hitler ved firemagtskonferencen i München den 29. september 1938 bragte en afspænding i den øjeblikkelige situation. Desværre skulle Chamberlain's opti-

mistiske udtalelse om, at han havde sikret »peace in our time« jo senere vise sig at være en noget naiv vurdering af Tyskland's hensigter.

Inden jeg næste aar skiftede kommando til chef for inspektionsskibet INGOLF, blev jeg under et ophold i København i juli sendt til Kiel som marineministeriets repræsentant og leder af et dansk søofficershold ved en stor international marinekapsejlads, som den tyske marine afholdt, og hvori 10 europæiske nationer deltog. Stævnet var baade vellykket og interessant, og de danske farver hævdede sig godt i den vanskelige starbaadssejlads paa Kielerfjorden. Det afholdtes imidlertid midt i den højspændte udenrigspolitiske situation, hvor atmosfæren var ladet paa grund af den truende krigsfare, og den britiske marineattaché i Berlin, den senere fra krigen bekendte krydserchef, admiral Troubridge, vakte unægtelig opsigt med sin velmente, men lidt ubehændige tale for den tyske marine under en gallamiddag ombord i Hitler's store yacht GRILLE. For at vise de tyske værter en høflighed, forsøgte han at tale paa tysk, men kom da uheldigvis til at sige, at han haabede, at det var baade første og sidste gang, at han talte dette sprog. Han mente selvfølgelig dermed, at han beherskede tysk saa daarligt, at det skulle man forskaanes for at lytte til en anden gang. Baade storadmiral Raeder og admiral Carls, mellem hvem jeg var placeret, blev imidlertid højst opbragte og opfattede det som en tilsigtet fornærmelse, hvad jeg gjorde mit bedste for at overbevise dem om ikke var Troubridge's hensigt.

Den paafølgende maaned krydsede INGOLF i Nordsøen og her blev jeg for *tredje* gang i min tjeneste i marinen, den 24. august 1939, telegrafisk kaldt hjem paa grund af optrækkende krigsfare, og denne gang desværre for alvor, thi den 1. september var den anden verdenskrig en kendsgerning, efter at tyske tropper var rykket ind i Polen.

Efter krigsudbruddet fik INGOLF station i Store Bælt, og

da tyskerne i november »henstillede«, at Danmark spærrede bælterne, laa det sammen med en torpedobaadsgruppe som vagtskib ved de minespærringer, som marinen udlagde i Langelands-Bæltet, udfor Albuen nord for de tyske minespærringer. Her fulgte nogle ugers forceret tjeneste med at overvaage farvandet, lodse skibe igennem minespærringerne og give sejlanvisninger. Jeg maatte praktisk talt nat og dag være paa broen, thi officererne var efterhaanden blevet frakommanderet til deres mobiliseringsposter og erstattet af søkadetter, som var baade flinke og villige, men naturligvis ganske uerfarne.

Vi maatte gang paa gang stoppe store tyske krydsere og destroyere, deriblandt KØLN og LEIPZIG, der kom nordfra, og lodse dem igennem spærringerne, og ved flere lejligheder maatte vi næsten gaa ind i minespærringen for at bjærge de overlevende fra tyske vagtskibe, som bogstavelig talt blev minesprængt i deres egne spærringer for øjnene af os.

I december blev INGOLF afløst og beordret til Lille Bælt, hvor der hidtil havde været forholdsvis roligt, men uheldigvis sprængte umiddelbart efter skibets ankomst hertil nogle miner i de derværende spærringer, hvad der fik chefen for Bælternes marinedistrikt til højst irriteret at udbryde: »Det er da ogsaa ligemeget, hvor p . . . . . man sender Kjølsen hen, saa skal han nok sørge for, at der sker noget!«

»*For an intelligence officer it isn't enough to get the right information to the right man at the right time, you have also to make sure he doesn't let it molder in his »in-basket«.*

FLEET ADMIRAL WILLIAM F. HALSEY, U.S.N. (1882–)

Efterretningstjeneste i Hitler's Berlin

Den 14. december 1939 modtog HMS. Ingolf et radiotelegram om, at chefen skulle søge telefonforbindelse med marineministeriet, hvorfor jeg lod mig sætte i land i Mommark og ringede København op. Her modtog jeg en forespørgsel om, hvorledes jeg ville stille mig til en udkommando til Berlin som marineattaché; jeg svarede, at da jeg i sin tid blev udnævnt til officer, havde jeg lovet at tjene kongen til vands og til lands, hidtil havde jeg gjort det første, men havde man brug for mig til lands, var jeg ogsaa rede dertil. I løbet af et døgn gjorde jeg klar til afrejse, og for sidste gang i mit liv »ringede jeg af« paa maskintelegrafen som skibschef og overgav min kommando til kommandørkaptajn Scheibel. I København meldte jeg mig i marineministeriet, aflagde besøg i udenrigsministeriet og hos flere af vore ledende rederier; hos de sidste fik jeg forskellige oplysninger, idet en af mine opgaver i Berlin ville blive at arbejde for vor skibsfarts interesser i disse krigens vanskelige aar.

Den 22. december afrejste jeg til Tyskland og en epoke fuld af dramatik og spænding tog hermed sin begyndelse. Det var med ejendommelige følelser, at jeg kørte sydpaa i Tyskland i et tog, der var saa mørkelagt, at man daarligt i kupeen kunne skelne sine medrejsendes ansigter. Jeg sad og overvejede, hvad fremtiden nu ville bringe, og hvorledes

jeg skulle gribe tingene an med at begynde en virksomhed, som var uden præcedens, og som jeg nu alene skulle bygge op, thi udover rederiernes ønsker med hensyn til vor skibsfart i Nordsøen, som jo allerede var krigsskueplads, havde man – muligvis af gode grunde – hverken fra regeringens eller administrationens side givet mig nogen mundtlig eller skriftlig instruktion med paa rejsen.

Min første vandring i Berlin gik fra hotel Adlon og forbi den udbrændte rigsdagsbygning, hvorpaa man endnu kunne læse den pompøse indskrift »Zum Deutschen Volke«. Paa vejen hen til Alsenstrasse mødte mit blik det dystre skue af en skare lasede polske krigsfanger, der gik med bare ben i trætøfler i 20 graders frost og skovlede sne, et billede der gav mig et stærkt og haandgribeligt bevis for, at jeg nu befandt mig i det nazistiske krigsførende Tyskland. Paa gesandtskabet meldte jeg mig til gesandten, kammerherre Zahle, som havde vanskeligt ved helt at skjule, at han i nogen grad betragtede udsendelsen af en marineattaché til sit gesandtskab som en underkendelse fra udenrigsministeriet af ham selv. Heldigvis ændrede han senere denne opfattelse, i al fald fik jeg et fortræffeligt samarbejde med kammerherren. Mine nærmeste medarbejdere blev i den kommende tid første legationssekretær, legationsraad Steensen-Leth, den senere ambassadør i London, og anden legationssekretær Schøn samt presseattaché Per Faber.

Straks efter nytaar aflagde jeg officielt besøg i »Oberkommando der Kriegsmarine« og i »Reichsluftfahrtministerium«, hvor jeg blev modtaget af henholdsvis storadmiral Raeder og generaloberst Milch, der begge forestillede mig for de tyske officerer med hvem jeg specielt skulle have kontakt. Desuden gjorde jeg visit hos den svenske og norske gesandt, hos vaabenattaché'ernes doyen, den højtansete svenske oberst Juhlin-Dannfelt, foruden samtlige marine- og luftattaché'er, for derved hurtigst muligt at kunne faa etableret de kontakter, som er alfa og omega for en vaaben-

attaché's arbejde. For at introducere mig i ledende tyske militære kredse foranstaltede kammerherre Zahle en frokost med en række prominente officerer, hvor jeg bl. a. traf hærens generalstabschef, generaloberst Halder, og viceadmiral Schniewind, der var »Chef des Stabes der Seekriegsleitung«. Kort efter min ankomst blev jeg budt velkommen af oberst Juhlin-Dannfelt i vaabenattaché'ernes kreds ved en stor lunch, som regelmæssig en gang om maaneden fandt sted i restaurant Horcher, og hvor hele det brogede internationale selskab af ca. 70 fremmede vaabenattaché'er mødtes. Pudsigt nok var det dengang endnu coutume, at de officielle taler i denne kreds blev holdt paa fransk, og jeg blev baade budt velkommen af vor doyen og maatte takke paa dette sprog, til trods for at Tyskland befandt sig i krig med Frankrig.

I begyndelsen bestod mit arbejde i at assistere gesandtskabet med de talrige søfartssager, som fremkom ved blokadekrigens indvirken paa vor landbrugseksport til England, men meget snart gled den militærpolitiske efterretningstjeneste i forgrunden. Det kan maaske derfor være af interesse allerede nu, inden begivenhederne tager fart, at omtale, hvad en marineattaché's arbejde omfatter, naar han som her er tjenstgørende i et krigsførende land. Først og fremmest skal han til enhver tid være det officielle forbindelsesled imellem sin egen marine og det lands marine, i hvilket han er akkrediteret, ligesom han er sin gesandts raadgiver og hjælper i alle spørgsmaal af maritim art. Endvidere skal han saa vidt muligt holde sit gesandtskab à jour med de militære begivenheder og meddele sin regering saa meget han kan af interesse vedrørende den militære og militærpolitiske situation. Dette forudsætter, at vaabenattaché'en altid er velunderrettet, ikke alene om situationen, som den foreligger, men ogsaa – og det er selvfølgelig det vanskeligste – om begivenheder, som antagelig vil indtræffe. Denne efterretningstjeneste er maaske vaabenattaché'ens primære, men naturligvis ogsaa sværeste opgave.

Der er forskellige maader at samle oplysninger paa; de kan fremskaffes ved flittigt studium af inden- og udenrigspolitiske publikationer og radioudsendelser, men ikke mindst ved udveksling af nyheder og iagttagelser med velunderrettede personer. Her gælder det i højeste grad, om man er i stand til at vurdere sine kilders lødighed, hvilket kan være overordentlig svært. Derfor har den selskabelige omgang, som spiller saa stor rolle i det diplomatiske liv, en vældig betydning, man faar lejlighed til at lære hinanden nærmere at kende og kan vurdere sine partnere og derigennem deres meddelelsers værd. At erhverve, opretholde og stadig udbygge kontakter med de rigtige personer, det er kunsten, som paa den anden side ikke levner én mange rolige stunder, i særdeleshed ikke under de mægtige begivenheders pres, som man oplevede det under krigstidens Berlin. Det er værd at understrege, at en vaabenattaché, især fra et lille land som Danmark, kun bør beskæftige sig med det saakaldte legitime efterretningsvæsen og holde sig fjernt fra alt, der smager af militær spionage, fremskaffet af betalte agenter eller ved andre illegale midler.

Meddelelsen hjem – midlet til at gøre sine iagttagelser bekendt for rette vedkommende – er selvsagt af største betydning. Dette er ikke let, naar kurértjenesten kan generes eller rent ud stoppes, og post, telegram og telefon systematisk kontrolleres og aflyttes. Tilbage bliver det primitive, men sikreste meddelelsesmiddel, nemlig den mundtlige rapport, som imidlertid ogsaa kan hæmmes af transport- og pasvanskeligheder. Som følge af de højst effektive kontrolforanstaltninger fra tysk side maatte jeg allerede første gang i januar 1940 og derefter mindst een gang om maaneden rejse til København for at afgive referater i marineministeriet og i udenrigsministeriet; senere kom de ogsaa til at omfatte kongen, kronprinsen og visse andre myndigheder i København, alt afhængig af omstændighederne.

Som nævnt ligger en af vanskelighederne ved vaaben-

attachéens arbejde i at kunne vurdere sine kilders paalidelighed. Det er et raffineret spil, der foregaar i et krigsførende land, og det kan være svært at gennemskue, naar blandt andet det saakaldte »materiale til desinformation« tages med i betragtning. Det bestaar af bevidst falske militære eller politiske efterretninger, som vedkommende lands kontraspionage udarbejder til det specielle formaal, og som spilles anden magt i hænde ved at udsende dem netop med en passende blanding af rigtige oplysninger. Saaledes forlød det for eksempel i Berlin, da invasionen af England stod for døren, at tyskerne havde konstrueret et vældigt rullende fortov af gummi, der i en stille nat skulle rulles ud tværs over Kanalen mellem Frankrig og England og danne bro for en tysk invasionshær! Et rygte der dog ikke kunne vinde synderlig tiltro, i al fald ikke hos den, der kender noget til strøm- og vindforhold paa søen. Det var bemærkelsesværdigt, hvor godt mange af ens kolleger var underrettet. Den paastand, man ofte har hørt fremsat, at vestmagternes vaabenattaché'er i Berlin maa have været slet informeret, naar den tyske lynkrig, panservaabnenes gennembrud eller stukabombernes taktik kunne komme saa overraskende, behøver aldeles ikke at holde stik. Forklaringen har snarere været den, at de respektive regeringer ikke har fæstet lid til de indberetninger, de modtog fra Berlin, fordi de ikke passede ind i det billede, de selv havde dannet sig, og manglede fantasi til at forme et nyt. Som følge heraf tillagdes indberetningerne ikke den betydning, de i virkeligheden havde, saaledes som tilfældet ogsaa var for vort eget lands vedkommende inden den 9. april, og senere ved angrebet paa Holland og Rusland.

Grunden til at stormagter overhovedet tolererer neutrale militærattaché'er indenfor deres grænser i krigstid, er den simple, at de selv ser deres fordel ved at have vaabenattaché'er hos de neutrale magter. At virksomheden til gengæld er underkastet intensiv opmærksomhed fra den stats side,

hvori man opholder sig, er en selvfølge, og i Tyskland kappedes saavel den tyske overkommandos afdeling for kontraspionage, den saakaldte »Abteilung Abwehr«, og Gestapo om til stadighed at overvaage hvert skridt, vi tog. Det blev meget tydeligt demonstreret for mig en dag, hvor jeg var til et møde med en officer fra hærens attachégruppe i generalstaben. Den tyske major, med hvem jeg konfererede, havde den ambition partout at ville tale svensk med mig, et sprog som han talte godt, fordi hans hustru var af svensk fødsel. Under vor samtale blev han pludselig afbrudt af en vigtig telefonopringning og efter at have sagt »Ursäkta« til mig, førte han nu en længere telefonsamtale paa tysk, og efter indholdet at dømme aabenbart ved en distraktion totalt glemmende, at jeg ogsaa forstod og talte dette sprog. Som følge heraf overværede jeg en detailleret instruktion til det tyske militærpoliti, som skulle skygge en af mine kolleger, nemlig den russiske militærattaché, general Tupikow, som man havde »erfaret« ville køre ud fra sovjetambassaden i sin bil paa et nærmere angivet klokkeslæt. Politiet fik af majoren indgaaende ordre til at finde ud af, hvor den russiske general agtede sig hen og skulle udenfor Berlin følge hans vogn i en afstand af 1 à 2 km saa »unauffällig« som muligt. Blev de tyske politifolk i bilen alligevel opdaget, maatte de hævde, at det var for at »beskytte« militærattaché'en, at de var beordret til at skygge ham. Efter at denne for mig ret oplysende ordre var afgivet, og som jeg tilsyneladende ganske uinteresseret havde hørt hvert ord af, lagde majoren atter røret paa og genoptog sin afbrudte samtale med mig paa flydende svensk.

At vore kontorer og hjem til stadighed blev telefonaflyttede var alle vidende om, hvorfor vi altid trak stikkontakten til telefonen ud eller dækkede apparatet med den dertil velegnede tevarmer, naar vi diskuterede fortrolige sager. Dette giver dog ingen garanti mod mikrofoner i ens lysekroner eller i væggene, hvilket er meget vanskeligt at gardere sig imod,

især i nybygninger, hvad vi ogsaa maatte gøre os klart i vort nye gesandtskab, som tyskerne byggede til den danske stat i Tiergartenstrasse. Ofte kørte man derfor tur i Tiergarten i egen bil, selvanden med den man nu skulle udveksle konfidentielle meddelelser med, thi saa var man i al fald dengang nogenlunde garderet mod Gestapo's mikrofoner. Den amerikanske marineattaché's assistent i Berlin, commander Graubart, som blev min gode ven, fortalte mig følgende, der belyser disse forhold ganske godt: i den amerikanske ambassade, som havde til huse i det gamle Blücherske palæ paa Pariserplatz, havde man bestilt eksperter fra USA for at imødegaa tyskernes telefonaflytning i ambassaden. Det viste sig, da huset var blevet undersøgt fra kælder til kvist, at der i stedet for de officielle kendte 10 telefonledninger i realiteten var over dobbelt saa mange i palæet. Ambassadøren gav derfor ordre til at klippe de overflødige ledninger over, hvorpaa der omgaaende indfandt sig nogle teknikere fra Berlin's telefoncentral, der tjenstivrig meddelte, at da der var konstateret fejl paa ambassadens telefonsystem, ville man gerne have tilladelse til at reparere dette. De blev vist op til ambassadøren, der demonstrerede, at saavel hans som alle andre officielle telefoner i ambassaden fungerede ganske upaaklageligt, hvorfor han ikke saa den fjerneste grund til at foretage nogle reparationer og viste de slukørede tyskere bort.

Der behøves ikke megen fantasi for at forestille sig, hvilket enormt apparat tyskerne maatte sætte i scene for effektivt at aflytte ikke alene Berlin's store corps diplomatique og de udenlandske pressefolk, men ogsaa de mange tyskere, der af en eller anden grund skulle kontrolleres. Det blev dog ikke desto mindre gjort, og tysk grundighed skulle nok overvinde de dermed forbundne tekniske vanskeligheder. Paa den anden side kunne netop denne grundighed og sans for detaljer, hvormed tyskerne gik til værks ogsaa i alle militære forberedelser, virke afslørende; det var saaledes enkeltheder som oprettelsen af lynkursus i nordiske sprog,

udlevering af søsygemidler til særlige troppeafdelinger før 9. april, som ogsaa gav os indicier for, at efterretningerne om det forestaaende angreb var paalidelige.

En interessant episode fra det svenske gesandtskab i dagene før overfaldet paa Danmark viser efterretningstjenestens mosaik i et krigsførende land, og hvordan den ene brik efter den anden efterhaanden former billedet. Svenskerne erfarede, at en forretningsmand, der solgte gulvfernis, tilfældig over et cafébord paa en restaurant havde hørt, at der i Stettin laa en masse skibe, der lastede tropper til Skandinavien; et par dage efter hørte forretningsmandens hushjælp det samme i en mælkeforretning, og samme dag sagde en tysk soldat til en norsk sømand, som refererede det videre, at Norge nu maatte afgøre, om det ville gaa med England eller Tyskland, for nu indladede man krigsmateriel i Stettin. Alt dette løb sammen hos den svenske militærattaché, som derpaa ved at sende en mand til Stettin kunne konstatere rigtigheden af bemærkningerne.

Saaledes formede arbejdsvilkaarene og atmosfæren sig i Berlin, da jeg begyndte min virksomhed dèr i vinteren 1940. Det store og elegante hotel Adlon, hvor jeg først havde taget ophold, viste sig hurtigt uegnet til bolig med mine opgaver for øje, og det af forskellige grunde. Ganske vist kom der mange interessante mennesker omend af højst forskellig art. Jeg har saaledes her oplevet at træffe den forhenværende ambassadør i Rom Ulrich von Hassell, som jeg kendte fra hans gesandttid i København, hvor han og hans hustru, der var datter af storadmiral v. Tirpitz, havde vundet sig mange venner. Hans navn kom som bekendt senere til at lyse som en af de ledende mænd i oprørsforsøget mod Hitler i 1944, hvad der kom til at koste ham livet. Ved en anden lejlighed har jeg siddet i hotellets beskyttelsesrum sammen med Quisling under et engelsk luftangreb. Der var næppe tvivl om, at den overvejende del af Adlon's fine tjenere, der vimsede rundt overalt, svingende deres store sølvfade og opsatser med

saa godt som intet spiseligt paa, grundet paa den strenge krigsrationering, var i Gestapo's sold; ingen af de vaabenattaché'er, som man ønskede at omgaas, ville derfor aabne munden for at meddele noget af betydning i hotel Adlon's pompøse omgivelser. Saa hurtigt det lod sig gøre, lejede jeg derfor en møbleret lejlighed i Landgrafenstrasse i en af de store ældre ejendomme nær Lützow Ufer, og samtidig hermed rejste min hustru til Berlin, saa vi nu blev i stand til selv at føre hus.

Allerede den 8. januar 1940, altsaa knapt tre uger efter min ankomst til Berlin, modtog jeg under et besøg hos den græske marineattaché, kommandørkaptajn Constantinides, de første ret vage, men som det senere viste sig, forbavsende rigtige informationer om Tysklands militære planer. Disse meddelelser gik i hovedsagen ud paa, at den daværende militære situation i krigen ville forblive nogenlunde uforandret indtil foraaret 1940, hvor visse militære forberedelser var naaet. Derefter skulle et angreb finde sted paa Holland, samtidig med at Tyskland ved et tryk paa Danmark ville tvinge os til at tillade oprettelsen af tyske luftbaser i Jylland, hvilket ville medføre, at Nordsøens nordlige del med forbindelseslinier til norske havne i højere grad kunne komme under tysk kontrol. *). Denne ligesom alle mine senere vigtige politiske indberetninger blev sendt direkte fra mig til marineministeriet i København, mens en kopi samtidig via gesandtskabet med følgeskrivelse herfra blev sendt til udenrigsministeriet i København. Paa denne maade skulle der være sikkerhed for at begge ministerier, saavel det militære som det udenrigspolitiske, var underrettet samtidig. Indberetningen sendtes hjem ved hjælp af den kurértjeneste, der indtil 9. april var etable-

*) Se D.P.K. I., betænkn. pag. 15 og 68–70 og bilag pag. 133, samt marineatt.'s indberetning til marineministeriet af 8/1 1940 M.L.N. 5.
Anm.: Den Parlamentariske Kommissions Betænkninger, el. som det officielle navn er: »Beretning til Folketinget afgivet af den af Tinget (under forsk. datoer) nedsatte Kommission i H.t. Grundlovens §45«, vil i det følgende blive betegnet i forkortelse med D.P.K.

ret imellem udenrigsministeriet i København og gesandtskabet i Berlin. Lidet anede vi dengang, hvor lidt interesse udenrigsministeriet havde for disse indberetninger, og ofte end ikke gjorde dem til genstand for ekspedition. Udenrigsminister dr. Munch har saaledes udtalt over for Den Parlamentariske Kommission, at han »intet kendskab« havde til disse indberetninger, ligesom udenrigsministeriets daværende direktør, minister O. C. Mohr, der ellers er kendt for sin blændende hukommelse, hævder, at han ikke mener nogensinde at have set dem*).

Godt en maaned efter, nemlig den 13. februar fik jeg de næste efterretninger, denne gang fra den tidligere rumænske militærattaché, der nylig var sendt til Stockholm og der havde talt med den derværende tyske marineattaché. Denne havde ladet sig forlyde med, at man i den tyske overkommando nu overvejede visse operationsplaner, der foruden det tidligere omtalte angreb paa Holland og Belgien gik ud paa at etablere tyske militære støttepunkter i Jylland samt paa den norske vestkyst. Derimod skulle lignende operationer i første række ikke omfatte Sverige, baade fordi dette land ikke besad de af Tyskland saa eftertragtede nordsøhavne og paa grund af Sveriges bedre militære beredskab. **). Disse oplysninger blev i lighed med de foregaaende omgaaende sendt til København og der behandlet paa samme maade, det vil sige uden at give anledning til nogen reaktion, hverken hos militære eller politikere. ***).

Den militærpolitiske situation udviklede sig i det tidlige foraar saadan, at jeg fandt det nødvendigt at rejse til København for at kommentere mine indberetninger i mundtlig form. Aftenen før jeg skulle af sted, blev jeg ringet op af kammerherre Zahle, der ønskede yderligere at tale med mig inden min afrejse, hvorfor jeg opsøgte ham tidlig næste mor-

*) Se D.P.K. 1., betænkn. pag. 15 og bilag I, A 27, pag. 216, 217 og 218.

**) Se *) paa pag. 109 samt marineatt.'s indb. til marineministeriet af 13/2 1940 L.N. 33, M.L.nr. 18.

***) Se D.P.K. 1., betænkn. pag. 69 og 70.

gen den 1. april. Kammerherren, som jeg fandt ret oprevet, vandrende rundt i sit soveværelse i slaabrok, ønskede at drøfte situationen efter af redaktør Helge Knudsen at have modtaget oplysninger, hvis indhold gik ud paa, at man i pressekredse talte om en opblussen af krigen. Det hed sig, at der forestod begivenheder i Nordskandinavien, nærmere bestemt omkring den saakaldte »Kalot«, idet man mente, at vestmagterne ville angribe de svenske malmlejer dèr, som var af saa stor betydning for Tysklands krigsindustri. Paa grund af min nær forestaaende rejse formulerede gesandten hastigt et brev, som han imod sædvane skrev i haanden, stilet til udenrigsminister Munch for at viderebringe Helge Knudsen's meddelelse, foruden at et rygte, som jeg havde erfaret fra andre vaabenattaché'er om troppekoncentrationer i Nordtyskland, blev omtalt. Denne haandskrivelse er forklaringen paa, at der ikke findes kopi af dette brev, som senere har været saa efterspurgt, og som ifølge dr. Munch's oplysninger til Den Parlamentariske Kommission ved en fejltagelse senere blev tilintetgjort i udenrigsministeriet. *).

Med dette vigtige brev kørte jeg i hast til Tempelhof flyveplads og kunne samme formiddag aflevere det til udenrigsministeren. Efter Zahle's anmodning kommenterede jeg det i en timelang samtale under fire øjne, hvor jeg redegjorde for den alvorlige situation, saaledes som vi mente den forelaa. Inden jeg forlod dr. Munch, udtalte han meget bestemt til mig, at hvis vestmagterne virkelig ville angribe Norge, vidste han, at Norge ville forsvare sig, hvilket ogsaa var tilfældet for Sveriges vedkommende, ligesom vi i Danmark agtede at forsvare os med vaabenmagt, dersom vi blev angrebet; dette ønskede dr. Munch, at jeg ved lejlighed meddelte rette vedkommende i Berlin. Denne betydningsfulde udtalelse noterede jeg ordret ned i min dagbog, ogsaa fordi det i høj grad undrede mig at høre saadan tale fra en ledende radikal politiker, der i aarevis havde modarbejdet dansk forsvar.

*) Se D.P.K. 1., bilag, Akt. 3, pag. 17.

Dr. Munch har ved sine ord utvivlsomt hentydet til det i december 1939 afholdte udenrigsministermøde i Oslo og muligvis ogsaa til Folketingets erklæring af 19. januar 1940, om at det forsvar vi raadede over skulle anvendes til værn af rigets uafhængighed. At dr. Munch senere har forklaret overfor Den Parlamentariske Kommission, at disse hans udtalelser ikke skulle forstaas som et løfte om at gennemføre en haabløs kamp*), men kun fastslaa det principielle, at man ville modsætte sig neutralitetskrænkelser, rokker intet ved selve udtalelserne, som han dengang fremkom med. De tyder maaske paa, at dr. Munch til en vis grad paa det tidspunkt selv har frygtet, at Norden denne gang ville blive inddraget i krigen.

I marineministeriet gav jeg et tilsvarende referat for viceadmiral Rechnitzer og flere andre og uddybede de tidligere omtalte oplysninger om, at tyske troppestyrker var sammendraget i Sønderjylland og stod fra Flensborg og vestpaa, samt at der samledes tropper og transportskibe i Stettin.

Efter at være fløjet tilbage til Berlin om onsdagen og refereret mødernes forløb for kammerherre Zahle, sad jeg torsdag den 4. april i mit kontor paa gesandtskabet, da den svenske marineattaché, kommandørkaptajn Forshell kl. ca. 13 uanmeldt kom stormende ind til mig og i sammentrængt form hastigt meddelte mig følgende sensationelle oplysninger: *Der forestod en tysk aggression mod Danmark, som skulle finde sted i næste uge, og dette angreb skulle ogsaa udstrækkes til Norge, som Tyskland havde til hensigt at besætte; derimod forelaa der intet om fjendtlige hensigter mod Sverige, men sandsynligvis forberedtes noget senere et angreb mod Holland og Belgien.*

Der forelaa desuden paalidelige oplysninger om, *at der var sammendraget troppetransportskibe paa ialt ca. 115.000 tons i Swinemünde, og visse troppestyrker hertil skulle allerede delvis være indladet, men endnu ikke afgaaet. Endvidere*

*) Se D.P.K. 1., betænkn. pag. 16.

blev der drevet forceret uddannelse i gasangreb indenfor visse alpejægerregimenter, og at dette i flere tilfælde havde gjort de tropper, der laa i kantonnement omkring Berlin, blandt andet i Nauen, urolige, og endelig maatte man forvente, at gennemførelsen af denne operation mod Danmark–Norge ville blive udført med hensynsløs indsættelse af alle midler.

Efter at have sikret sig at der ingen var i Alsenstrasse, der kunne observere ham, skyndte Forshell sig derpaa ned i sin bil og kørte bort. Næppe var han væk, før den hollandske militærattaché, major Sas, indfandt sig hos mig og gav nøjagtig ligelydende oplysninger og meddelte, at disse stammede fra paalidelige kilder indenfor »Oberkommando der Wehrmacht«. Nogle højtstaaende tyske officerer, som var til tjeneste dér, var utilfredse med Hitler og hans nazistiske styre, hvorfor de ved flere lejligheder havde givet militære oplysninger af stor betydning for derved at undergrave nazisystemet, som de mente ville føre til Tysklands undergang. Paa mine nærmere forespørgsler herom hævdede major Sas, at selvom han selvfølgelig ikke kunne sige noget yderligere om disse planers realisation, var han overbevist om oplysningernes paalidelighed, hvad planernes udarbejdelse angik, idet meddelelserne kom fra en kilde, hvis troværdighed flere gange havde bestaaet sin prøve. Han spurgte paa sin side mig, om Danmark var mobiliseret og anmodede om, jeg ville holde ham underrettet, dersom vi erfarede noget. Kontakten os imellem maatte ske saa forsigtigt som muligt og paa en af os særlig aftalt maade, idet han var vidende om, at vi vaabenattaché'er fra de lande, som var impliceret i operationen, netop i disse dage blev særlig overvaaget af Gestapo.

Saa forsvandt ogsaa han, lige saa hastigt som han var kommet, og jeg sad tilbage med disse yderst alvorlige og alarmerende underretninger, som jeg efter at have gennemtænkt dem og sammenholdt dem med tidligere oplysninger ikke

tøvede med at viderebringe til gesandten. Han opfattede hurtigt og klart situationen, erkendte dens fulde alvor og efter at have drøftet den med legationsraad Steensen-Leth, besluttede han, at legationssekretær Schøn samme eftermiddag skulle flyve til København som specialkurér med en indberetning. Kammerherren bad mig formulere den og meddele alt, hvad vi vidste om situationen, som den nu forelaa, hvorefter han selv underskrev den. Det var for at understrege skrivelsens vigtige og alvorlige karakter og for eventuelt at kunne kommentere den med hensyn til kildernes paalidelighed, at han ønskede, at Schøn blev sendt hjem til Danmark med oplysningerne. Det var under overvejelse, at jeg skulle være kurér, men det blev opgivet, da gesandtskabet derved ville tabe kontakten med mine informationskilder i Berlin.

Efter ankomsten til København samme aften afleverede Schøn personlig indberetningen til udenrigsminister Munch i dennes bolig paa Østerbro. Efter at have læst skrivelsen afskedigede han Schøn uden et ord, idet dr. Munch, som han selv senere har udtrykt det til Den Parlamentariske Kommission*), ansaa gesandtens meddelelser for saa »tvivlsomme«, at han ikke mente det nødvendigt at benytte lejligheden til at udspørge legationssekretæren og lade denne kommentere indberetningen. Schøn tog derfor »noget forstemt«, som han selv sagde, ind til udenrigsministeriet for der at tale med afdelingschef Svenningsen. **).

Om lørdagen fløj Schøn tilbage til Berlin medbringende et haandskrevet brev til Zahle fra udenrigsministeren, hvori denne gav udtryk for, at der efter hans mening intet forelaa, der tydede paa, at Tyskland kunne være interesseret i at angribe Danmark.

Det vil føre langt udover denne bogs rammer at følge begivenhederne, som de udviklede sig i København i disse skæbnesvangre første dage af april, men karakteristisk for ind-

*) Se D.P.K. I., betænkning, pag. 17.
**) Se D.P.K. II., beretning, pag. 18, 19, 20.

stillingen i København er den scene, der udspilledes paa udenrigsminister dr. Munch's embedskontor paa Christiansborg den 5. april ved middagstid. Her sad dr. Munch med to andre ministre samt fhv. udenrigsminister Erik Scavenius og spiste spejlæg, idet de samtidig læste kammerherre Zahle's alarmerende indberetning fra Berlin af 4. april om den forestaaende tyske aggression mod Danmark. Da Scavenius havde læst skrivelsen tilende, udtalte han som sin opfattelse af indholdet kategorisk: »Det er noget vrøvl«! Udtalelsen behøver ingen nærmere kommentarer, men bør erindres som givende situationen paa Christiansborg i de bevægede aprildage 1940 i en nøddeskal*).

I Den Parlamentariske Kommissions Betænkning til Folketinget kan man desuden læse om ministermøder og overvejelser, og man kan søge at udfinde grundene til, at Det Udenrigspolitiske Nævn ikke blev indkaldt og undres over, hvorfor oplysningerne ikke blev videregivet til rette vedkommende. Man kan læse om viceadmiral Rechnitzer's urigtige oplysninger til forsvarsminister Alsing Andersen**), og hvorledes den kommanderende general Prior sidst af alle blev sat ind i situationen, og hvorfor det ikke lykkedes ham at faa indkaldt sikringsstyrken. Er ønsket om fyldestgørende oplysninger ikke tilfredsstillet ved at studere Den Parlamentariske Kommissions bindstærke og dybt forstemmende beretninger om forspildte muligheder og forsømt initiativ, kan det anbefales at læse dr. phil. Vilh. la Cour's »Danmarks Historie 1900–1945«, hvori der gives en korrekt og yderst saglig fremstilling af de begivenheder, som jeg har set og oplevet.

Begivenhedernes gang i København i disse dage var vi i Berlin ude af stand til at følge. Vore bestræbelser koncentreredes om at sikre os rigtige oplysninger for derefter hurtigst muligt at sende dem hjem, og af den grund opretholdt vi nær kontakt til det svenske, norske og det hollandske

*) Se D.P.K. II., beretning, pag. 21 og II bilag. Sten. ref. spalte 76.
**) Se D.P.K. 1., betænkning, pag. 76.

gesandtskab. Den 4. april om eftermiddagen paalagde Zahle mig det triste hverv at underrette den norske gesandt personlig om situationen, idet denne ikke havde nogen vaabenattaché knyttet til sit gesandtskab, og den ældede og svagelige minister Scheel blev, som naturligt var, meget altereret over at erfare i hvilken dybt alvorlig stilling hans land befandt sig, hvilket mødte ham ganske uforberedt. Senere paa eftermiddagen kom den norske legationsraad Ulrich Stang over til os, og her blev situationen gennemdrøftet mellem ham, Steensen-Leth og mig. Alle de oplysninger, som vi sad inde med i forbindelse hermed, blev Stang delagtiggjort i og fik ogsaa at vide, at Schøn havde været i København med indberetningen. Stangs udtalelser her gik paa væsentlige punkter imod mine oplysninger, idet han hævdede, at angrebet ikke ville blive rettet mod Danmark og Norge, men mod Holland og vestfronten. Han ville ikke udtale sig om sin kilde, men oplyste kun, at hans viden stammede fra »civil side« *). Hverken den eftermiddag eller de paafølgende dage, hvor Stang stadig var i forbindelse med os, nævnte han med eet ord, at han selv var blevet advaret af major Sas om angrebsplanerne mod Danmark-Norge. Det kunne synes som Stang ogsaa i begyndelsen har holdt denne betydningsfulde meddelelse skjult for sin egen minister. Det maa nemlig antages, at det var Stang, der har inspireret minister Scheel til at sende indberetningen af 4. april til det norske udenrigsdepartement, uden at der heri med et ord nævntes, at de tyske angrebsplaner ogsaa gjaldt Norge, til trods for at minister Scheel havde faaet informationer herom gennem mig samme dag. Først den næste dag fik ministeren øjensynlig betænkeligheder og eftersendte en supplerende rapport, denne gang telegrafisk, hvori angrebet paa Norge omtaltes, men dog kun som »rygter« **).

*) Se D.P.K., I, bilag, spalte 23 og 24 og II, bilag, spalte 283.

**) Se D.P.K., III, bilag, aktstykker pag. 62 og 63, samt artiklen »General Osters varsko« af overlæge Scharffenberg i norsk »Morgenbladet« af 8. og 9. juli 1957.

Dette at major Sas ogsaa havde advaret Stang samtidig med os er først blevet kendt her efter krigen. Ved retsforfølgelsen i Norge efter befrielsen blev Stang ikke dømt for sit forhold før 9. april, men derimod fik han en meget streng dom i første række for sine ondartede og provokerende artikler om nordmænd tilhørende den nationale front *).

Samme aften, altsaa den 4. april, blev jeg anmodet om at komme til et møde hos den svenske minister, envoye'en Richert, der havde en fortrinlig kontakt med kammerherre Zahle. Her blev den svenske marineattaché og jeg anmodet om at redegøre for situationen, som den forelaa efter vor opfattelse, overfor ministeren og en del af hans nærmeste medarbejdere i den svenske legation. Vi gav begge med saa stor kraft, som det var os muligt, udtryk for vore synspunkter og vor militære opfattelse, som var den, at vægtige momenter talte for, at disse meddelelser var rigtige og at en aggression mod Danmark–Norge var nær forestaaende, en opfattelse, som gik imod de fleste andre tilstedeværendes. Minister Richert erkendte imidlertid situationens alvor og vore argumenters vægt, og det endte med, at han samme aften underrettede Stockholm i et chiffertelegram i overensstemmelse med vore informationer, hvilket blandt andet var medvirkende til den svenske saakaldte »tysta mobiliseringen« med troppekoncentrationer mod syd.

Hvorledes dr. Munch i sin forklaring til Den Parlamentariske Kommission da kan hævde, at Stockholm ikke kunne fæste lid til indberetningerne fra Berlin, forekommer uforstaaeligt, især naar man samtidig læser, at den svenske forsvarsstab i en klar meddelelse til marineministeriet i København den 5. april klokken 14 udtaler, at det efter deres sikre formening drejer sig om en mod Danmark rettet aktion **). At den svenske gesandt i København, greve Hamilton, ifølge

*) Denne sidste oplysning er givet af den norske samtidshistoriker cand. jur. Sverre Hartmann, der efter befrielsen var politifuldmægtig i Oslo.

**) Se D.P.K. 1., betænkning, pag. 19 og 73 og bilag sp. 506.

den svenske hvidbog, den 8. april 1940 giver udtryk for at: »Dr. Munch syntes emellertid mindre uppskrämd över denna sak än man här är på militärt håll«, og i sit Promemoria af 12. februar 1947 udtaler: »att danska vederböranda läto komma tillsynas eet åtminstone i någon mån mindre allvarligt beaktande av situationens oroande aspekter än det, som från svensk sida anlades«, tilføjes kun for at fuldstændiggøre billedet *).

Den næste morgen tidlig, fredag den 5. april, udarbejdede jeg en mere detaljeret indberetning til marineministeriet og udenrigsministeriet, som min hustru maskinskrev i vort hjem, noget der nu og da fandt sted for at sikre visse indberetningers fortrolighed og undgaa Gestapo's eventuelle forbindelse med gesandtskabets underordnede personale, og fik den afsendt pr. luftkurér til København. Denne indberetning uddybede Tysklands offensivplaner udfra en ren militær betragtning og redegjorde for, hvad der talte for sandsynligheden af en tysk besættelse af norsk og dansk territorium. Desuden kunne jeg meddele, at rigskansler Hitler havde haft et vigtigt møde i rigskancelliet med de højstkommanderende indenfor de tre værn med deres stabe den 2. april, og gav supplerende oplysninger om mine kilder og om konspirationen imod Hitler fra højtstaaende tyske officerers side. Indberetningen sluttede med efterretningen om troppekoncentrationen og den natlige indladning af tropper i Stettin, om at lynkursus i skandinaviske sprog for politistyrker var oprettet, og at et antal ubaade var afsejlet fra tyske nordsøhavne omkring den 1. april **).

Samtidig afsendte gesandten endnu en indberetning, hvor han blandt andet omtalte, at den svenske gesandt havde rettet en forespørgsel til statssekretær von Weizsäcker i Auswärtiges Amt om grunden til de tyske troppekoncentrationer

*) Se: »Förspelet til det tyske Angreppet på Danmark och Norge den 9/4 1940«. Aktstycken utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, Stockholm 1947. Pag. 256 og 351.
**) Se D.P.K., I, bilag pag. 38 og 39.

i Stettin og Swinemünde, men faaet et afvisende svar, hvorfor man maatte anse en lignende henvendelse fra dansk side som unyttig. Disse indberetninger afsendtes samtidig og indtraf i København samme aften.

Fredag forløb for os i Berlin i angstfyldt spænding og i en venten paa, at reaktionen i København skulle indfinde sig, idet vi var overbeviste om, at det kun var et spørgsmaal om timer, før der indløb meddelelse om, at mobilisering havde fundet sted i Danmark og Norge. Da eftermiddagen imidlertid gik, uden at nogen nyheder hjemmefra indfandt sig, foreslog jeg, at vi skulle hidkalde redaktørerne Kronika og Helge Knudsen og anmode dem om ved saa urovækkende korrespondancer som muligt til deres blade i København at alarmere offentligheden og dermed om muligt ogsaa regeringen. Det viste sig, at de begge havde været foruroliget over den usædvanlige tillukkethed, der i de sidste dage mødte dem fra den officielle tyske pressерepræsentation. De forsøgte nu med saa megen fynd og klem, som det var en korrespondent muligt under de givne omstændigheder, at alarmere offentligheden gennem nogle fortrinlige artikler i henholdsvis »Nationaltidende« og »Berlingske Tidende« for 6., 7. og 8. april, men desværre havde ej heller disse nogen indflydelse paa sagernes gang hjemme.

Samme dag forsøgte jeg at telefonere en privat meddelelse til København, som i tilslørede vendinger gik ud paa, at vore børn som boede i vort hjem i Nyboder »af helbredshensyn« skulle sendes paa landet, noget som dog først kunne realiseres den 9. april tidlig om morgenen, samtidig med at det tyske »Oprop« til befolkningen dalede ned over hovedstaden, og tyskerne besatte København.

Fredag aften var alle corps diplomatique's missionschefer og vaabenattaché'er med damer opfordret af rigsminister, generalfeltmarskal Göring til at overvære den realistiske tyske krigsfilm »Feuertaufe« i Ufa-Palast i Berlin. I denne stort set dokumentariske film saa man for første gang den moderne

luftkrigs rædsler i al dens gru med optagelser fra Warzawa's luftbombardement og fra andre af Polens byer, der i de 18 dage det polske felttog varede blev forvandlet til en samling rygende ruiner. »Die festliche Uraufführung«, som tyskerne kaldte forestillingen, endte med at man saa et englandskort udvide sig i stadig større format for til sidst til regiment Göring's musikkorps øredøvende »Fliegerfanfare« at knuses i stumper og stykker ved en mægtig eksplosion; samtidig kom et vældigt hagekors til syne, hvorpaa man læste ordene »England kaput«! Da min hustru og jeg tavse og dybt forstemte var paa vej ud, banede et tysk søofficerspar, som vi kendte, sig vej hen til os og rettede følgende taktfulde spørgsmaal til min kone: »Hat es Ihnen gefallen?«. Et spørgsmaal som overhovedet ikke blev besvaret, idet vi kort vendte dem ryggen og gik. Filmen, der samtidig fremvistes officielt i de tre nordiske hovedstæder og overalt vakte den største misstemning og afsky, tilsigtede i den groveste nazistiske propagandaform at slaa enhver nation med rædsel, der ikke godvillig ville underkaste sig Tysklands pansrede næve. Denne tendens var ikke til at misforstaa, kun et medlem af Den Parlamentariske Kommission i Danmark har aabenbart saa sent som i 1945 ikke opfattet dette, idet vedkommende karakteriserede gesandtskabets indberetning herom som »ligegyldig«. *).

Om lørdagen den 6. april sikrede jeg mig ved en kontroloppringning til marineministeriet i København, at samtlige mine hidtil indsendte nummererede indberetninger alle var modtaget der og forelagt viceadmiral Rechnitzer. Gesandten havde samme formiddag skrevet en koncept til en indberetning, som var holdt i en form, der uden at give udtryk for optimisme, dog kunne tendere noget i retning af at svække de tidligere indberetninger om den fare, der truede Danmark, og bad Steensen-Leth og mig om at gennemse dette udkast. Vi foranledigede, for at undgaa misforstaaelser hjemme, at

*) Se D.P.K. I, bilag, sten. referat, spalte 38.

enkelte udtryk blev ændret heri, saaledes at den med gesandtens underskrift kunne afsendes med et indhold, som uddybede de tidligere indberetninger uden at give udtryk for nogen afspænding i situationen. Dette bør nævnes, fordi der fra visse sider, blandt andet af dr. Munch, senere er blevet hævdet, at denne indberetning var beroligende og at Zahle saa lysere paa situationen.

Den næste dag, søndag den 7. april indledes med, at jeg modtog meddelelse fra USA's marineattaché, commander Schrader, at transportflaaden ved Swinemünde nu var afgaaet med vestlig kurs i Østersøen. Han mente, at destinationshavnen var Narvik, som skulle naas omkring den 11. april, men var iøvrigt ikke sikker paa de to sidstnævnte punkter. Disse oplysninger meddelte jeg straks pr. chiffertelefon til udenrigsministeriet i København med anmodning om at videresende dem til marineministeriet, da forholdene ikke gjorde videre telefonering fra Berlin ønskelig. Paa grund af sløseri i København blev denne meddelelse ikke viderebefordret i den form, den var modtaget, ej heller meddelte man, fra hvem den var kommet; den naaede kun forsvarsminister Alsing Andersen som et »rygte«, og dette har muligvis været medvirkende til, at regeringen stadig ikke foretog sig noget af betydning, men foretrak at vente og se tiden an.

Jeg kørte derefter hen til major Sas, som fortalte mig, at der nu var givet ordre fra den tyske overkommando til at udføre operationen, idet hans kontaktmand havde meddelt ham, at »Befehl ist ausgegeben«. Dette sikrede jeg mig, at den norske og svenske legation fik del i, og gesandten indberettede det i en skrivelse, hvori han desuden polemiserede ret skarpt mod udenrigsministerens politiske betragtninger af situationen, som Zahle kaldte »irrelevante«. Han udtalte til slut, at vi i den nærmeste fremtid hjemme kunne blive stillet overfor problemer til hvilke ingen forakter fandtes uden at man gik ret langt tilbage i historien. Hermed kunne der ikke gøres mere fra vor side indenfor gesandtskabet, og mens

vi svingede mellem haab og frygt, følte vi, at klokken var ved at falde i slag.

Om aftenen afrejste jeg modvilligt, men efter gesandtens udtrykkelige ønske i en af den tyske overkommando for vaabenattaché'erne arrangeret frontrejse, der, som det senere kom frem under Nürnberg-processen, var efter Hitlers personlige initiativ, for at fjerne os fra Berlin i disse dage. Vi skulle se den »uindtagelige« og hidtil for besøg hermetisk aflukkede »Westwall«s udstrakte kassematter, talrige fæstningsanlæg, bunkers og moderne tankspærringer ved grænsen til Frankrig paa Saarbrückenfronten. Paa denne rejse, som iøvrigt var meget interessant, og hvor jeg fik lejlighed til at træffe flere af de tyske generaler, der kom til at spille en rolle baade i krigen og senere i opstanden mod Hitler, blandt andre armékorpschefen general von Witzleben, var jeg som eneste dansk officer udsat for en pinlig interesse fra de ledsagende tyske officerers side. Med største besvær søgte jeg at undgaa at blive placeret i vogn sammen med japanske admiraler eller med den tyske attachégruppeleder, Kapitän zur See Mirow, hvis omsorg var utrættelig for at holde mig og de amerikanske eller andre ikke pro-tyske vaabenattaché'er adskilte fra hinanden. Sent om aftenen da vi kom til Kreuznach, hørte vi rygterne om den britiske minespærring, der skulle være udlagt paa norsk søterritorium, og overalt sporede vi en stærk forøget militær virksomhed af troppestyrker under omgruppering.

Rejsen afsluttedes tirsdag den 9. april om morgenen, hvor jeg ved sovevognens ankomst til Potzdammer Bahnhof i Berlin blev modtaget af min hustru, der hurtigt førte mig ind i vort ventende automobil, hvor hun dybt grebet meddelte mig, at hun samme morgen fra den amerikanske marineattaché's kontor havde modtaget den fortvivlende oplysning, at tyske tropper samme morgen var gaaet over grænsen i Sønderjylland. Vi kørte straks hen til gesandtskabet, hvor vi fandt alle i travl aktivitet. Schøn mødte jeg i gaarden, han

var i gang med at bære kufferter fulde af papir ned i legationens centralfyr, idet minister Zahle netop havde givet ordre til, at alle politiske indberetninger siden 1933 skulle brændes øjeblikkelig sammen med hele det fortrolige arkiv, da han med rette maatte frygte, at legationen i løbet af kort tid ville blive besat. Jeg lod imidlertid marineattaché'ens særlige arkiv køre bort og gemme, for at det kunne bevares og senere afleveres til marineministeriet. Denne foranstaltning har været til stor nytte ved de senere undersøgelser, idet det maa erindres, at flere originaldokumenter blev tilintetgjort i København omkring den 9. april, hvorfor dokumentation af begivenhederne senere har været saa vanskelig, ogsaa fordi mange efter krigen har haft en forbavsende daarlig hukommelse, netop i relation hertil.

I legationen traf jeg foruden den amerikanske chargé d'affaires, mr. Kirk, som kom for at bevidne Zahle sin deltagelse, Prins Axel, der var kommet til Berlin den 7. om aftenen i anledning af den udenrigspolitiske situation i forbindelse med forsøg paa at ordne nogle skibsforhandlinger. Han havde om morgenen haft den bitre oplevelse at blive underrettet om Danmarks besættelse af rigsmarskal Göring. Efterhaanden som rækkevidden af begivenhederne gik op for os, følte alle vi danske os hensat i den mørkeste sindsstemning, og til trods for at en del af os for saa vidt var forberedt paa slaget, virkede det dog aldeles knusende.

Til trods for at det, som det fremgaar af ovenstaaende fremstilling, er dokumenteret, at meddelelser om Tyskland's aggressionsplaner imod Danmark og Norge i tide er tilgaaet regeringen, nemlig i første række udenrigsminister, dr. Munch, samt chefen for søværnskommandoen, viceadmiral Rechnitzer, og til trods for at disse meddelelser fra Berlin var sammenfaldende med adskillige andre oplysninger af alarmerende natur og fandt sted, efter en verdenskrig var udbrudt, havde den danske regering dog ikke villet beordre mobilisering af vore militære enheder. Ja, den havde end

ikke villet foretage blot de samme militære forholdsregler, som blev taget i 1914, hvilket ikke alene kunne have bidraget til at faa Norge mobiliseret i tide, hvad der ville have vanskeliggjort erobringen af dette land, men ogsaa muligvis have kompromitteret den tyske operationsplan, som fortrinsvis var baseret paa overraskelsesmomentet.

Hvad først en dansk mobilisering og dens indflydelse paa norske militære forberedelser angaar, maa det erindres, at Norge ikke havde mobiliseret sine styrker før det tyske overfald den 9. april. Dernæst har kendsgerningerne vist, at til trods for manglende militært beredskab og de slette militære magtmidler, som Norge raadede over, og som dengang laa under, hvad Danmark sad inde med, og trods det kaos der herskede i norske kommandoforhold den 9. april – nordmændenes tapre personlige forsvar her ganske ufortalt – kunne Norge dog opretholde et forsvar i to maaneder; desuden ved vi, at det var paa et hængende haar og kun med store tab, at de meget dristige tyske operationer lykkedes.

Det kan saaledes slaas fast, at hvis Norge havde været mobiliseret i tide, ville dette paa grund af landets enestaaende naturlige forsvarsmuligheder ikke alene have vanskeliggjort den tyske operationsplans udførelse, men hele den militære operation mod Danmark-Norge ville i saa tilfælde næppe være bragt til udførelse. Vi ved nemlig nu, at Norges besættelse var det tyske operationsmaal, mens besættelsen af Danmark kun var midlet til at naa dette maal. Hvis aktionen mod Norge derfor var opgivet, ville Danmark altsaa ikke være blevet okkuperet. Det maa desuden anses for sandsynligt, at en *rettidig dansk mobilisering,* som kunne have været udført den 4. april om aftenen, utvivlsomt i høj grad ville have bidraget til, at Norge ogsaa havde mobiliseret.

Vil man dernæst betragte selve den tyske angrebsplan »Weserübung«, var den som bekendt udarbejdet under

Hitler's personlige ledelse af en særlig stab af udvalgte officerer i selve rigskancelliet; den gennemførtes udenom chefen for hærens overkommando, generaloberst v. Brauchitsch, og trods det at den tyske marines chef, storadmiral Raeder, nærede store betænkeligheder ved planens gennemførelse[18]). Det fremgaar klart blandt andet af chefen for de tyske invasionstropper i Danmark, flyvergeneral v. Kaupisch's egne udtalelser, baade under og efter krigen, at det var af afgørende betydning for operationens heldige udførelse, at hele Danmark kunne blive taget paa een dag. Blot faa dages opsættelse kunne have kompromitteret hele den skandinaviske aktion, ligesom planens absolutte *hemmeligholdelse* og *overraskelsesmomentet* var af afgørende betydning for operationens gennemførelse.

Rent bortset fra æresbegreber og hvad man af ideelle grunde mener at skylde sit land, fremgaar det altsaa klart, at hvis vi foruden mobilisering ogsaa havde anvendt selv de svage styrker, vi raadede over, ville blot en ganske kort henholdende kamp kunne have haft afgørende betydning. At vore regulære styrker, rigtig anvendt, ville have kunnet gøre dette, – deres faatallighed til trods – vil næppe nogen med rette kunne bestride.

Alt dette kunne vi selvfølgelig ikke være vidende om i disse skæbnesvangre dage i Berlin, for os gjaldt det om at underrette København saa hurtigt som muligt, saa maatte vore ansvarlige myndigheder dèr træffe afgørelsen om, hvad der skulle gøres. Noget andet var, at vore bestræbelser netop gik ud paa at fremkalde en mobilisering for at kompromittere overraskelsesmomentet, men fejlen var blot den, at de af vor regering og vore militære myndigheder, der var informeret, ikke gjorde brug af deres viden. Det er en betydningsfuld faktor, at afsløringen af operationsplanen hidrørte fra højtstaaende tyske officerer, der var saa utilfredse med Hitler's nazistiske styre, at de tilsigtede at ødelægge planens

*) Se D.P.K. XII bilag, pag. 595.

gennemførelse for dermed at komme Hitler til livs og faa ham styrtet. Nu lykkedes operationen desværre trods alt, og Hitler's renommé som »grösster Feldherr aller Zeiten« steg til uanede højder og styrkede hans regime, – var foretagendet derimod mislykkedes, kunne *følgerne maaske have haft uoverskuelige verdenspolitiske konsekvenser.*

Hvem var da disse tyske officerer, som her spillede dette høje spil, og hvis eksistens saa mange har haft saa svært ved at fæste lid til? Det er nu oplyst, at hele dette arbejde, som i sin teknik hører til noget af det mest fantastiske, verden har set, lededes af selve chefen for den tyske militære spionage-, sabotage- og kontraspionagecentral i Bendlerstrasse i Berlin, nemlig admiral Walter Wilhelm Canaris. Han raadede over en stab af specialister, hvoriblandt alene »Abteilung Ausland« omkring krigsudbruddet omfattede 7–800 mennesker med oberst Hans Oster som souschef og Kapitän zur See Bürkner, samt Korvettenkapitän Liedig som nogle af hans nærmeste medarbejdere. Af disse var Liedig anbragt i Hitler's tidligere omtalte særlige arbejdsstab, der som nævnt forberedte aktionen mod Danmark–Norge, som Canaris' specielle efterretningsofficer. Hele denne organisation var af Hitler selv opbygget som en urørlig og selvstændig institution, selv for nazismens inderkreds, og i 1943 havde den styrke, som admiral Canaris havde kommandoen over, naaet et meget betydeligt omfang*).

Canaris' primære opfattelse var, at kun i forbindelse med England kunne Tysklands magtstilling opbygges, og som følge heraf maatte Hitler med alle midler styrtes. Allerede før Østrig's »Anschluss« i 1938 modarbejdede han Hitler, men Münchenmødet med de ogsaa for tyskerne forbløffende Chamberlain-aftaler gav Hitler vind i sejlene, saaledes at det czekiske Sudeterland kunne indlemmes, uden at oppositionen kunne forhindre det. I foraaret 1939 optog Canaris imidlertid igen kampen mod Hitler og knyttede

*) Se ogsaa »Oprørere i Hitlers Borg« af Helge Knudsen, København 1947.

forbindelse med vatikanet, for ad denne vej at paavirke udlandet til forstaaelse af Hitler's planer og derved eventuelt forebygge krigen. Inden verdenskrigens udbrud forsøgte Canaris forgæves at overbevise Hitler om, at England virkelig ville hjælpe Polen, og at krigen derfor maatte udsættes, men som bekendt blev det udenrigsminister Ribbentrop's synspunkter, der gik af med sejren, og krigen var dermed en kendsgerning. Vi har set, hvorledes Canaris-gruppen trekvart aar efter forgæves søgte at spænde ben for Hitler's krigsudvidelse mod nord ved at kompromittere overraskelsesmomentet ved angrebet mod Danmark og Norge, for derved ogsaa at holde mulighederne for en forhandling med England aaben længst muligt, og det samme gentog sig, da angrebet mod vest aabnedes med overfaldet paa Holland.

Det var Canaris' nærmeste medarbejder, oberst Oster, der ønskede at advare Danmark og Norge, og som benyttede major Sas som mellemmand, vel vidende at denne ville lade informationerne gaa videre, ganske vist uden at man i »Abteilung Abwehr« havde drømt om, at oplysningerne ikke ville blive udnyttet. Det er trist, men lærerigt at konstatere, at præcis den samme mistillid til indberetningerne, som fandt sted i Danmark og Norge, gentog sig i Holland godt en maaned senere, hvor major Sas paa ganske samme maade i tide blev informeret af Canaris-gruppen om, at angrebet paa Holland ville finde sted den 10. maj. Den hollandske gesandt i Berlin, minister de With underrettede derefter den hollandske regering, der ej heller ville fæste lid til informationerne og undlod i tide fuldtud at foretage de store oversvømmelser af landet og ødelæggelse af broerne over de talrige kanaler samt andre forsvarsforanstaltninger, som ville have gjort tyskernes fremmarch betydelig vanskeligere.

Hvor utroligt det end lyder, var det ogsaa admiral Canaris' – denne gang falske – efterretninger om England's uindtagelighed, der medvirkede til at Hitler i sommeren 1940 efter Frankrig's fald ikke vovede springet over kanalen,

trods det at sandheden paa dette tidspunkt efter Dunkerque i virkeligheden var den, at England bogstavelig talt ingen vaaben ejede til sin hær. Samme aar advarede Canaris Franco mod at tillade Hitler gennemmarch mod Gibraltar, og i marts 1941 den jugoslaviske regering om »Luftwaffe«s planlagte angreb paa Beograd den 6. april, og omtrent samtidig underrettedes den britiske minister i vatikanet om tidspunktet for angrebet paa Rusland. I februar-marts 1942 skal spionagechefen have givet Sverige et vink om Hitler's paatænkte aktion mod dette land, hvilket havde til følge, at Sverige forstærkede sit militære beredskab, og aktionen blev som bekendt aldrig til noget.

Efter Stalingrad desorganiserede admiral Canaris den tyske hærs forsyningstjeneste ved flere lejligheder, og det i en saadan grad, at i krigens sidste fase, efter de allieredes invasion i Nordfrankrig, blev forstærkninger, der skulle vestpaa, i stedet for dirigeret til Rusland. Han forsøgte gang paa gang forgæves at faa generalerne til at gøre oprør og stod i realiteten sammen med generaloberst Beck og borgmester Goerdeler bag attentatforsøgene mod Hitler, hvortil han blandt andet leverede sprængstof af britisk oprindelse. Helt til februar 1944 var han aktiv paa denne linie, da blev hans hidtil urørlige hemmelige apparat slaaet i stykker, idet han blev afsat, da Himmler nu endelig naaede at faa fuld kontrol over værnemagtens efterretningstjeneste. General Oster blev afskediget i 1943, og Canaris blev fængslet efter attentatforsøget paa Hitler i juli 1944; han blev tortureret og sad blandt andet i en maaned lænket krumbøjet i sin celle i koncentrationslejren Flossenburg i Øvrepfalz, og blev til slut sammen med Oster under rystende omstændigheder hængt den 9. april 1945.

Denne højst mærkelige mand fødtes i 1887 i Westfalen havde været kejserlig tysk søofficer i den første verdenskrig og blev i 1935 chef for den tyske militære efterretningstjeneste. Han var i besiddelse af en rig fantasi, havde sto

Kammerherre Herluf Zahle, dansk gesandt i Berlin fra 1924 til 1941.

Det hollandske gesandtskab i Berlin ankommer til Schweiz efter tyskernes invasion i Holland den 10. maj 1940. I midten ses gesandten dr. de With, yderst til højre militærattachéen major Sas.

Admiral Canaris, chef for tyske militære efterretningstje 1935–1944.

menneskekundskab og var foruden at være et sproggeni baade politisk og strategisk begavet langt ud over det almindelige. Han blev af inderkredsen i det militær-politiske Tyskland, da jeg var i Berlin, anset for at være den eneste, der kunne overtage magten efter Hitler. Hans kodenavn var »gule fugl«, sandsynligvis en hentydning til hans navn. Canaris var dybt religiøs, hadede voldshandlinger og var som følge deraf en stærk modstander af den behandling som blev jøder og polakker til del. Han »glemte« simpelthen at lade de franske generaler Weygand og Giraud myrde, som beordret, og afviste blankt at have noget at gøre med Heydrich's plan, der gik ud paa ved forfalskede papirer at bevise, at sovjetmarskallen Tukhatchevskij skulle have begaaet landsforræderi, hvilket Himmler og Heydrich saa selv maatte foranledige *).

Jeg husker admiral Canaris som en lille spændstig mand med kridhvidt haar, hvis øjne var forbløffende stærke og faste, og som havde den for en tysk officer store ejendommelighed, at han næsten altid var klædt i civil og meget sjældent lod sig fotografere. Man fortalte mig, at han ofte sagde det modsatte af, hvad han mente, og som regel stillede kontraspørgsmaal til den, der spurgte ham. Sidste gang jeg saa ham, var umiddelbart før jeg blev udvist af Berlin i 1941, da han kaldte mig ind i overkommandoen ved Tirpitzufer og forsikrede mig, at han intet havde at gøre med min udvisning. Det var den tyske marine, der krævede den, sagde han, – en udtalelse, som jeg af gode grunde bed mærke i, da jeg umiddelbart før havde været hos marinen, der højtideligt havde erklæret over for mig, at de intet som helst havde at gøre med, at jeg skulle væk; det skrev sig fra helt andre instanser, udtalte man, idet der samtidig pegedes i retning af »Abteilung Abwehr« og admiral Canaris' kontorer.

Ved Norges krigserklæring til Tyskland efter overfaldet

*) Se »Canaris« af K. H. Abshagen, Stuttgart 1950.

den 9. april, blev den norske gesandt, minister Scheel og hele det norske gesandtskab med kort varsel udvist af Berlin. Den 19. april om aftenen fandt afrejsen sted, og saavel vi fra det danske gesandtskab med kammerherre Zahle i spidsen, som det svenske gesandtskab med envoyé'en Richert, tog en bevæget afsked paa banegaarden med nordmændene, da de kørte bort. Vi danske maatte imidlertid forblive i Berlin, og nægtes kan det ikke, at det var en lidet misundelsesværdig stilling, og at det kunne føles som en bitter ydmygelse for en dansk officer at være repræsentant for sit lands forsvar under disse forhold. Det viste sig dog hurtigt, at der var nok af opgaver til at tage hele ens arbejdskraft og -evne i brug, idet min tjeneste som efterretningsofficer ogsaa efter 9. april lagde beslag paa al min tid.

I hint bevægede krigsforaar 1940 fulgte begivenhederne hurtigt efter hinanden. Allerede den 10. maj invaderedes Holland, og jeg naaede lige at tage en hastig afsked med en dybt skuffet major Sas, forinden han med gesandtskabets øvrige medlemmer forlod det hollandske gesandtskab, hvor der den morgen tidlig raadede den vildeste forvirring, og røgen fra de brændte arkiver væltede ud af gesandtskabsbygningens skorsten. Dette sidste var et ufravigeligt tegn, naar tyskerne gik til angreb mod et land, og naar man i den svenske militærafdeling ringede og meddelte den triste nyhed, at »nu eldar dom mycket« i den eller den legation, vidste vi, hvad meningen var. Efter krigen mødte jeg atter Sas, denne gang i Washington; da var han blevet general og skulle tiltræde som militærattaché i U. S. A., og vi glædede os til at genopfriske fælles oplevelser fra de bevægede dage i Berlin, naar han vendte tilbage efter at have hentet sin familie i Holland. Han kom imidlertid aldrig tilbage igen, idet generalmajor Jacobus Gybertus Sas meldtes dræbt, da en hollandsk passagermaskine forulykkede og brændte paa Prestwick flyveplads i Skotland den 21. oktober 1948.

Efter at Holland og Belgien var nedkæmpet, rullede lynkrigen videre gennem Frankrig og naaede foreløbig sin kulmination i katastrofen ved Dunkerque. Norges hær kapitulerede, Italien sluttede sig til aksen, og vaabenstilstanden med Frankrig blev underskrevet i Compiegneskoven. Næsten hver dag bragte budskab om nye katastrofer og nederlag for vestmagterne, mens »Oberkommando der Wehrmacht« under trompetfanfarer brølede særmeldinger om nye fantastiske sejre fra alle Berlin's radioer og højttalere, ja, tyskerne begyndte endog at indgaa væddemaal om, hvornaar Hitler ville holde sit indtog i Buckingham Palace. Hver eftermiddag kom redaktørerne Kronika og Helge Knudsen ind paa mit kontor i gesandtskabet, hvor vi studerede krigskortene, og knappenaalene til at markere fronterne maatte flyttes med forfærdende hast. Vi udvekslede her gensidige og triste nyheder, journalisterne hvad de havde hørt ved propagandaministeriets møder, og jeg hvad jeg havde erfaret fra kolleger, og dette dannede baggrunden for og nedfældedes delvis i korrespondancer, indberetninger og referater. Jeg fik her erfaring for, hvor værdifuldt samarbejdet i udlandet er imellem kvalificerede pressens mænd og vaabenattaché'er, forudsat at man gensidig har fuld tillid til hinanden.

Saa snart jeg fik tid, udarbejdede jeg et kronologisk og udførligt memorandum over begivenhederne op til den 9. april, som de havde formet sig for vort vedkommende i Berlin, og som gengav alle vore fortrolige indberetninger m. m. in extenso. Rigtigheden af dette memorandum lod jeg saavel legationsraad Steensen-Leth som legationssekretær Schøn attestere, hvorefter det blev anbragt paa et saa sikkert opbevaringssted som muligt og senere efter mange mærkelige skjulesteder kom frelst baade til Sverige, da jeg var der, og tilbage igen til Danmark, og som har været til uvurderlig nytte senere netop paa grund af manglen paa saa mange autentiske dokumenter fra denne periode.

I begyndelsen af maj 1940 var min hustru i Køben-

havn for at ordne vore sønners skolegang, mens vor lille pige blev i Berlin og blev undervist sammen med Steensen-Leth's børn. Samtidig med disse gøremaal aflagde min hustru paa mine vegne mundtligt referat i marineministeriet. Ved maanedens slutning var jeg selv i København første gang efter besættelsen for at føre forhandlinger med hjemlige myndigheder om min tjeneste og for at aflægge referat, hvilket efterhaanden blev det væsentligste informationsmiddel hjemover, da vi ikke længere turde stole paa, at vore skriftlige indberetninger kom i de rette hænder. Ved denne lejlighed havde jeg ogsaa en længere og meget interessant samtale med dr. Munch, hvor han klart over for mig erkendte, at der havde foreligget to muligheder for ham før den 9. april: enten var vore indberetninger rigtige, og saa maatte han tage den fulde konsekvens heraf, eller ogsaa var de det ikke, og saa gjaldt det for ham om ikke at skabe panik, og at kun saa faa som muligt fik kendskab til dem; da han ingen absolut sikkerhed havde for det første alternativ, valgte han det sidste. Dr. Munch har i sin erklæring til Den Parlamentariske Kommission i 1945 bortforklaret disse udtalelser ved at hævde, at alle, der skulle have besked om indberetningerne, efter hans mening fik det, men kendsgerningerne synes at vise, at det i realiteten desværre var alt for faa, der fik besked *). Dette var min sidste samtale med udenrigsminister, dr. Munch, hvis personlige redelighed ingen, der har kendt ham, kan drage i tvivl, men hvis skæbnesvangre politiske fejlsyn, som kulminerede op til den 9. april, nødvendigvis maatte have konsekvenser ogsaa for ham personligt, idet dr. Munch ved den nye regerings dannelse i juli 1940 som bekendt ikke blev medlem heraf.

Dette første besøg i København efter besættelsen var en trist oplevelse paa mange maader. I marineministeriet, hvor viceadmiral Rechnitzer havde maattet tage konsekvensen

*) Se D.P.K. I betænkn., pag. 31.

af sin svigtende militære dømmekraft og taget sin afsked, forsikrede de ledende søofficerer mig, at de ikke havde set mine indberetninger op til den 9. april, og det samme sagde generalerne Prior og Gørtz i generalkommandoen. Gamle Kong Christian, der havde ønsket at tale med mig, gjorde denne gang et meget bevæget og træt indtryk; det var dog en stor opmuntring at modtage kongens tak og anerkendelse for, hvad vi i gesandtskabet i Berlin havde udrettet i de sørgelige aprildage.

I Berlin blev den nye gesandtskabsbygning i dette foraar overdraget os og taget i brug. Det var en ret imponerende bygning, som laa midt i det saakaldte »Diplomatenviertel« lige ved Tiergarten; desværre levnede den mindre plads til kontorer end det gamle gesandtskab og rummede, foruden en meget stor og repræsentativ residens til gesandten, en stor gæstebolig, som kongen skulle benytte, naar han var paa gennemrejse eller besøg. Det var derfor med nogen ret, at man sagde, at gesandtskabet bestod af en tredjedel kongebolig, en tredjedel gesandtbolig og en tredjedel kancelli. Mærkeligt nok var det danske gesandtskab et af de meget faa, som ikke blev jævnet med jorden senere under Berlin's luft- og artilleribombardementer, idet det kun fik tagetagen raseret, og senere under reparationen blev indrettet paa en mere hensigtsmæssig maade.

Da bygningen var opført af tyskerne under det tredje rige, var vi i 1940 vel vidende om, at der var indbygget mikrofoner, men disse er som nævnt praktisk talt umulige at lokalisere i en nybygning. Fordelen var det nye gesandtskabs beliggenhed, der lettede forbindelsen meget med de andre repræsentationer, især med den svenske legation, hvormed der næsten daglig var forbindelse. Efterhaanden maatte vi ogsaa genoptage de selskabelige kontakter, som havde hvilet i tiden lige efter 9. april, da disse var en kilde til informationer, som man paa ingen maade maatte negligere. Her drejede det sig ikke blot om, hvad der foregik indenfor murene, men og-

saa hvad de forskellige chauffører, der holdt udenfor gesandtskaberne og ventede paa deres herskab, havde at berette. Herude gik snakken nemlig mindst lige saa livligt som indenfor, oplysninger og oplevelser udvekstedes, og især de store nazipamperes chauffører kunne fortælle mangt og meget, som var værd at lytte til for en opmærksom kollega. Naar man saa kombinerede det, man selv havde erfaret blandt gæsterne med det en opvakt og vaagen chauffør kunne berette, saa kunne et tilsyneladende ørkesløst cocktail-party dog give en del værdifulde informationer.

Ved disse diplomatmodtagelser, som selvfølgelig ikke alle var lige spændende, men som man altsaa af forskellige grunde var nødt til at gaa til, kunne man opleve det ejendommelige syn, at en elegant tysk dame i et ubevogtet øjeblik skovlede konfekt og kager fra de nærmeste fade ned i sin rummelige taske, som bidrag til en udpint hjemlig tysk krigshusholdning. Selskabeligheden florerede endnu paa dette tidspunkt i Berlin ret livligt indenfor diplomat- og regeringskredse, selvom den fortrinsvis foregik ved frokoster eller eftermiddagsmodtagelser, idet luftalarmer og luftangreb i stigende grad gjorde aftenselskabelighed til en højst blandet fornøjelse. Vor gæstebog fra denne periode rummer mange og ejendommelige navne, og til trods for at diplomater havde mange lettelser, og vi ogsaa for vort vedkommende fik varer hjemmefra, kunne husførelsen dog give anledning til hovedbrud for husmoderen. Alle varer var mere eller mindre rationerede eller umulige at skaffe, og indkøbene kunne kun udføres ved en »specialist« i faget, der hos os repræsenteredes ved en tyk, tysk kokkepige, som kendte alle knebene indenfor levnedsmiddeltuskhandelen. At saa det meste af hendes familie levede paa vor bekostning var noget, man var nødt til at affinde sig med. En vis kontrollerende virksomhed i saa henseende kunne dog udføres af vor uundværlige frøken Nielsen, som havde været hos os i aarevis, og som, naar vi havde gæster, blandt andet suppleredes med en gammel her-

skabstjener ved navn Odebrecht. Han var i sjælden grad dygtig og taktfuld, og, hvad vi efterhaanden kom under vejr med, absolut ingen tilhænger af det politiske system, der herskede i det tredje rige. Betegnende var hans beretning fra en stor fest hos Göring, hvor denne lod hele tjenerskabet, deriblandt Odebrecht, ransage for at finde et forsvundet og meget kostbart guldcigaretetui. Dette blev imidlertid ikke fundet der, thi som Odebrecht harmdirrende udbrød: »Göring skulle hellere have undersøgt sine egne gæster, for der ville han have fundet baade guldcigaretetuiet og meget andet«. Den gamle hædersmand Odebrecht er en af de tyskere, vi mindes med mest glæde fra krigens Berlin, og vi bad ham da ogsaa som den sidste prente sit navn i gæstebogen, inden vi i 1941 blev udvist.

Tilværelsen i Berlin var i høj grad præget af, at man befandt sig i en mørkelagt og af krigsrestriktioner mærket hovedstad og bød absolut ikke paa adspredelser af nogen art. Aftenliv var der næsten intet af, teater- og biografforestillinger var faa og af ringe standard, og frivilligt færdedes man ikke paa de bælgmørke gader efter mørkets frembrud. Reparationer var næsten haabløse at faa udført paa grund af indkaldelser og mangel paa materialer; da vi en gang skulle have et armbaandsur repareret og spurgte en gammel urmager, hvor lang tid reparationen omtrent ville tage, svarede han med et suk, at vi maatte regne med: »Ein bis zwei Jahre Lieferungszeit«.

Vi vaabenattaché'er maatte kun bevæge os indenfor en radius paa 100 km med Berlin's centrum som midtpunkt, udenfor kunne vi kun færdes efter speciel tilladelse fra overkommandoen, og den var meget vanskelig at opnaa. Derudover kunne vi kun rejse i Tyskland i de af overkommandoen arrangerede fællesture, hvortil vi var mer eller mindre tvangsindlagte. I juli blev der saaledes iværksat en tur til krigsskuepladsen i vest, for at vi der kunne overbevises om resultaterne af lynkrigens rasen i Holland, Belgien og

Nordfrankrig. Indtrykkene fra de bomberamte byer, de brændte gaarde, evakuerede landsbyer og sprængte broer vil sent glemmes, ligesom valpladsen for den britiske hærs fantastiske retræte over Kanalen i og omkring Dunkerque, hvor kampene var afsluttet kun faa uger, inden vi kom dertil, var et forfærdende syn. Vi kørte ud til Dunkerque ad veje, som var ryddet ved, at bulldozer's bogstavelig talt havde pløjet sig igennem tusindvis af ødelagte og forladte engelske køretøjer af alle slags, mens krigsmateriel, ammunition, hjelme og haandvaaben laa hulter til bulter overalt, saa langt øjet rakte. Langs kysten saas de interimistiske landgangsbroer, som var dannet af biler, der var kørt ud i vandet, mens man saa vragene af sænkede skibe og fartøjer stikke op over vandets overflade, ja, en sønderskudt stor fransk destroyer stod helt oppe paa selve strandbredden.

Fra væltede og sønderskudte stabsvogne blæste vinden papirer udover markerne, og mærkværdig nok fandt jeg her et kort over Skandinavien, som sandsynligvis har været benyttet ved de allieredes uheldige felttog i Nordnorge. Ifølge tyskernes opgørelse havde vestmagterne efterladt ca. 42.000 forskellige køretøjer i og omkring Dunkerque, hvor bilerne var kørt saa langt frem som det havde været muligt, og for at blokere vejene var kørt ind i hinanden, hvorefter de engelske soldater var løbet videre til fods mod stranden. Valpladsen ved Dunkerque var i det hele taget præget af en saadan nederlagets ødelæggelse og uhygge, at de der har set den aldrig vil glemme indtrykkene herfra.

De britiske luftangreb over Vesttyskland naaede første gang ind over Berlin den 22. juni 1940, og snart maatte vi hyppigt om natten ned i husenes luftbeskyttelseskældre, naar sirenerne hylede og antiluftskytsets gennemtrængende knalden lød over Berlin, akkompagneret af bombernes dumpe brag og lyden af luftskytsets sprængte granater, der raslede ned over gadernes asfalt. Selvom skaderne ved disse første luftangreb i realiteten var meget smaa, maa den virkning, som

blot faa britiske luftfartøjer kunne opnaa ved at angribe Berlin, ikke undervurderes. Nat efter nat at sidde i beskyttelsesrum i timevis indtil »Entwarnungssignal« lød, gjorde en storbys beboere sure og uarbejdsdygtige den næste dag i en grad, som nok kunne mærkes, selvom det var for lidet at regne mod det inferno, som Tysklands storbyer senere maatte opleve.

I september fandt vi atmosfæren i Berlin saa præget af utryghed, saa ogsaa den yngste af vore børn blev sendt til Danmark og fandt som sine ældre brødre et trygt tilholdssted hos min svoger og svigerinde, hofjægermester de Neergaard's paa Førslevgaard. Selvfølgelig betød det et stort savn for os at maatte undvære børnene, men endnu var forholdene dog saaledes, at de nu og da i deres ferier kunne besøge os. Dette foregik som regel bedst pr. flyvemaskine, selvom vi ikke var altfor glade over disse luftrejser over et krigsførende land, hvor trafikmaskinerne ofte maatte flyve ganske lavt af hensyn til engelsk indflyvning. Børnene generede det tilsyneladende ikke, og de beroligede gerne ængstelige familiemedlemmer, der fulgte dem til Kastrup, med at sige: »I skal saamænd ikke være bange for os, husk paa at vi rejser paa diplomatpas!« Deres forældre var sikkert mest betaget af disse luftrejser, og da jeg en gang fortalte en af vore venner, den amerikanske luftattaché, at nu kom vore børn flyvende alene fra Danmark, lød han ganske uimponeret, indtil der pludselig gik et lys op for ham, og han interesseret udbrød: »Aah, det er maaske deres eget luftfartøj, de kommer med?«

Efter regeringsrekonstruktionen i juli blev minister Mohr sendt til Berlin for at overrække den tyske regering udenrigsminister Scavenius' servile erklæring med det beskæmmende knæfald for Stortyskland. Dette gav indirekte anledning til forsøget paa at gennemtrumfe en handelsoverenskomst, eller som den kaldtes »Mønt- og Toldunionen«. Med trafikminister Gunnar Larsen i spidsen rejste en dele-

gation udenrigsministerielle embedsmænd flere gange i august til Berlin og forsøgte udenom gesandten at faa denne overenskomst gennemført. Dette blev imidlertid kammerherre Zahle for broget, og hans reaktion herpaa var først at søge orlov, dernæst at »stille sit embede til disposition«, som han udtrykte sig; samtidig reagerede heldigvis den offentlige mening hjemme saa voldsomt imod forslaget, da planen sivede ud, at hele sagen maatte opgives, og Zahle kunne forblive paa sin post.

Det næste forsøg paa tilpasning kom fra tysk side, idet storadmiral Raeder gennem sin stabschef, Kapitän zur See Schulte Mönting, meddelte mig, at man i den tyske marinestab havde udarbejdet nogle planer om indledning af et vist maritimt samarbejde imellem Danmark og Tyskland efter krigen. Den danske marine skulle opbygges og varetage bevogtningen af danske farvande og derved gaa en »glorreiche Zukunft« i møde, men selvfølgelig under det sejrende Stortysklands ledelse af hele Europa, hvad begribeligvis var underforstaaet. Snedigt nok var forudsætningen for disse planer, at initiativet hertil officielt skulle tages fra dansk side. Dette var gesandten og jeg enige om burde refereres mundtligt for regeringen, foruden den sædvanlige skriftlige indberetning herom.

I København forelagde jeg sagen for kongen og kronprinsen, ligesom jeg var hos udenrigsminister Scavenius og forsvarsminister Brorsen, hvor henvendelsen diskuteredes. Med undtagelse af udenrigsministeren var alle imod planen, kun gjaldt det om at finde en passende formulering for at afværge den. Efter et ministermøde om sagen fik jeg instruktion om, at jeg mundtlig skulle meddele den tyske marines overkommando, at man i København foreløbig ikke havde noget imod at se disse stabsarbejder for nærmere at orientere sig om indholdet heraf. Dog skulle jeg gaa til værks med den største forsigtighed, idet man overlod til mig at svare, naar jeg selv fandt tidspunktet hertil belejligt, og om muligt tilstræbe at »sylte«

sagen længst muligt. At gøre sig bekendt med stabsarbejderne involverede jo intet, og i Berlin lykkedes det at trække tiden ud til den 17. oktober, hvor jeg blev kaldt op i »Oberkommando der Kriegsmarine«. Her viste det sig, at forslaget havde bragt den tyske marine i aabent modsætningsforhold til det tyske udenrigsministerium, idet udenrigsminister v. Ribbentrop havde bebrejdet storadmiral Raeder, at han præjudicerede de kommende fredsforhandlinger. Storadmiralen havde paa det stærkeste tilbagevist dette, hvorpaa det, som saa ofte var tilfældet i Hitler's Tyskland, resulterede i et større indre skænderi. Til mig udtalte man sig i overkommandoen meget bittert om den tyske minister i København, Renthe-Fink, der straks havde telefoneret til Auswärtiges Amt og fortalt om storadmiralens henvendelse, og som man udtrykte det: »Renthe-Fink er hundeangst for Ribbentrop og søger altid at dække sig, blot han hører en fugl fløjte«.

Resultatet blev imidlertid, at hele sagen heldigvis afgik ved døden, og da jeg nok skulle vogte mig for at bringe den paa bane igen, hørte vi aldrig mere herom.

I slutningen af oktober fik jeg ordre til at ledsage en dansk søofficersdelegation, som skulle foretage en tur, arrangeret af overkommandoen, til krigsskuepladserne i Nordfrankrig. Delegationen bestod af 8 søofficerer, deriblandt kommandørkaptajn Vedel, orlogskaptajnerne Pontoppidan og Mørck, og var under ledelse af kommandør Grandjean. Højst mærkeligt var det paa denne rejse at se det saa ofte omtalte belgiske nøglefort Eben Emael, som med sin 1200 mands store besætning var blevet erobret af kun 75 mand tyske luftlandetropper. Senere kørte vi igennem det krigshærgede og afbrændte Ostende foruden andre kanalhavne og saa Le Havre's store havn og dokker i en tilstand af fuldstændig ødelæggelse. Vi besøgte et dystert og ukendeligt Paris, der med tysk militær overalt, og med en tavs og fjendtlig befolkning intet havde til fælles med den indtagende og livsglade by, som man havde kendt og holdt af.

Da vi den 29. oktober kørte mod nord og befandt os omtrent ud for Compiègne, ramtes vi af en alvorlig ulykke. Det automobil, hvori kommandørkaptajnerne Nørgaard og Heiberg samt jeg befandt os, blev ved en pludselig opbremsning af hele automobilkolonnen, der kørte med meget høj fart, bragt i slinger og kom derved over i venstre kørebane, hvor vi blev paakørt af en modgaaende fransk bil, der i stærk fart kom imod os. Resultatet var, at begge automobiler blev slynget op og helt rundt i en baglæns saltomortale og faldt ned med hjulene i vejret. Ved sammenstødet blev Nørgaard og den franske chauffør dræbt paa stedet, den tyske chauffør dødelig saaret, og Heiberg og jeg, der sad paa bagsædet, kvæstet.

Efter at de saarede var blevet nødtørftigt forbundet og havde faaet morfinindsprøjtninger af en tilfældig forbipasserende militærlæge, besluttede man, at de dræbte skulle føres tilbage til Paris, mens vi saarede blev kørt videre til et feltlazaret i Bruxelles. Mærkeligt nok var det kommandørkaptajn Nørgaard selv der, kort forinden ulykken skete, havde bedt om at bytte plads med mig, saaledes at han kom til at sidde paa forsædet i ulykkesøjeblikket, mens Heiberg og jeg sad bag i vognen. Fra selve begivenheden har jeg nogle ganske tydelige indtryk, som fra en film der pludselig standses med bestemte intervaller. Det første var billedet af en modgaaende bils sølvglinsende kofanger ca. 1 meter fra vor, hvorpaa jeg hørte en tydelig klang af metal. Det næste var, at jeg laa paa noget mærkeligt brunt lærred, som viste sig at være vognens tag; saa opdagede jeg en klar og en mørk straale, der løb lige ned foran øjnene af mig og konstaterede, at det første var benzin, og det andet blod fra et saar, jeg havde faaet i panden. Ved at dreje hovedet lidt til siden, saa jeg lige ind i min kadetkammerats brustne øjne, og derpaa lagde jeg mærke til, at han endnu holdt en tændt cigar i haanden.

Saa forsvandt bevidstheden igen, indtil jeg atter vaagnede op og laa i noget dugvaadt græs langs vejen og saa lige op

i en blaa himmel med drivende skyer over mig, og ved siden af havde et af de talrige smaa trækors, hvorpaa en fransk soldaterhjelm var anbragt. Jeg hørte en af mine kammerater, der stod bøjet over mig, udbryde: »Naa, bevæge sig det kan han da«, hvorpaa jeg atter besvimede ovenpaa denne beroligende kammeratlige udtalelse.

Vi kørte saa en lang og drøj tur til Bruxelles, og det blev aften, inden vi blev indlagt paa det italiensk-tyske flyverlazaret Sct. Gilles i en af byens forstæder; for mit vedkommende konstateredes hjernerystelse, brækkede ribben og et flækket laarben, hvad jo trods alt var naadig sluppet. Opholdet paa Sct. Gilles staar for mig som noget af et mareridt. Det var i højeste grad overbelagt af saarede italienske flyvere, plejet af alt for faa og overanstrengte sygeplejersker. Hertil kom at britiske luftfartøjer regelmæssig indfandt sig hver aften og kastede restbeholdninger af deres bombelast over byen, inden de returnerede til England efter afsluttet tysklandsraid. I betragtning af at hospitalet overhovedet ikke ejede nogen form for beskyttelsesrum, og patienterne ogsaa gennemgaaende var for daarlige til at flyttes, afventede alle blot med stoisk ro, at angrebet skulle drive over.

En nat var jeg saa uheldig at glide ud af sengen, og da jeg var helt indbunden i skinner og ganske hjælpeløs, raabte jeg paa sygeplejersken for ikke at ligge og fryse mig en lungebetændelse til paa cementgulvet. Langt om længe indfandt, ikke sygeplejersken, men derimod to flyvere sig, fuldstændig dækket af bandager, saa de nærmest lignede en reklame for Michelin-autogummi, og ved deres hjælp blev jeg lempet op i sengen igen. Da overlægen næste morgen med tysk selvfølelse roste sig af dette hospital, et tidligere belgisk fattighjem, som tyskerne allerede i første verdenskrig havde ombygget til feltlazaret, og nu for anden gang indrettet til samme formaal, bemærkede jeg tørt, at jeg haabede, at de i næste krig ville indlægge varme, saa patienterne ikke risikerede at fryse ihjel.

Heldigvis varede det ikke længe, før min hustru kom fra Berlin og hjalp mig igennem denne ubehagelige tid. Hver aften maatte hun køre tilbage til Bruxelles, som regel under luftalarm, men med militær befordring, som tyskerne havde stillet til disposition. Da chaufføren tilsyneladende havde sans for den dejlige gamle arkitektur, hvorpaa byen er saa rig, spurgte hun ham, hvad han var i det civile liv og hvorfra han stammede, hvortil han med et resigneret suk svarede: »Ach, gnädige Frau, ich bin Gutsbesitzer in Oesterreich«. Den tyske generaloberst von Falkenhausen, der var øverstkommanderende i Belgien og Nordfrankrig og iøvrigt senere viste sig at være med i konspirationen mod Hitler, og hans stabschef oberst von Harbou, hvis familie stammede fra Danmark, gjorde, hvad de kunne for at hjælpe kommandørkaptajn Heiberg og mig. Det var Harbou, som havde mistet begge sine sønner i begyndelsen af krigen, der en dag under et besøg hos mig med dæmpet røst sagde, at: »Der Krieg ist jetzt zwecklos«. Han udviklede derpaa, at naar Hitler ikke havde villet udnytte lynkrigens resultater efter Dunkerque ved et omgaaende angreb paa England, ansaa man i generalstaben allerede nu krigen som tabt.

I november blev min kone og jeg fløjet tilbage til Berlin, selvom jeg endnu langt fra var rask, og jeg maatte holde sengen en tid. Paa dette tidspunkt ankom en gruppe danske officerer fra hæren, der i lighed med marinen maatte acceptere en indbydelse til en tysk frontrejse, og under ledelse af general Gørtz opholdt de sig et par dage i Berlin, hvor jeg forsøgte at være dem behjælpelig. Hele min tilstand var imidlertid saaledes, at jeg maatte paa rekreation i Danmark, og i december kørte min hustru og jeg nordpaa i bil for at tilbringe julen og nytaaret hjemme sammen med vore børn, for at jeg kunne genvinde mine kræfter efter automobilulykken.

Forinden vi atter rejste tilbage til Berlin, havde jeg flere konferencer om den almindelige politiske situation blandt an-

det med statsminister Stauning og forsvarsminister Brorsen. Ved denne lejlighed meddelte jeg, hvad gesandtskabet havde erfaret om stigende tysk interesse for dansk indenrigspolitik, og at den antagelig ville ytre sig ved et voksende tryk paa regeringen for at faa denne rekonstrueret, idet Stauning skulle vige pladsen som statsminister og erstattes af en mand »udenfor partipolitikken«. Udenrigsminister Scavenius underrettede jeg blandt andet om, hvad jeg havde erfaret i Belgien om Tysklands svindende chancer for at vinde krigen, efter at tidspunktet for angrebet paa England var forpasset. Dette paahørte Scavenius med interesse, som altid naar man meddelte ham noget af betydning, hvorpaa han vendte sig til minister Gunnar Larsen og direktør Styhr, der, som det ofte var tilfældet, var tilstede i hans kontor, og sagde smilende til dem: »Ja, dersom det kommandørkaptajn Kjølsen siger er rigtigt, og det er efter min mening højst sandsynligt, kan vi tre«, hermed pegede han paa sig selv og de to herrer, »vente at blive hængt i det højeste pæretræ«! Det karakteristiske ved denne situation var Scavenius' smilende ro, i stærk modsætning til hvad der prægede de to andres ansigtsudtryk ved denne drastiske udtalelse fra en mand, til hvis ord de fæstede saa stor lid. En af farerne ved udenrigsminister Scavenius' kyniske standpunkt, altid at bøje sig for den øjeblikkelige magthaver, var, at han derved fik en del svage eller naive sjæle indenfor sine nærmeste omgivelser til at blive mere forstaaende overfor tyskernes synspunkter end godt var. Da jeg ved en senere lejlighed ad illegal vej havde faaet fat i biskoppen af Münster, Graf von Galen's berømte prædikener, hvor den katolske kirke i Tyskland for første gang offentlig tog aabent standpunkt imod Hitler, og jeg gav disse til en højtstaaende embedsmand i udenrigsministeriet, udtalte han i tilsyneladende fuldt alvor til mig, at det som stod i disse papirer næppe kunne være rigtigt, »thi«, som han sagde, »det har jo ikke staaet, hverken i de tyske eller danske aviser«!

Midt i januar kørte vi i forrygende snestorm atter sydpaa og var næppe kommet tilbage, før den næste sensation meldte sig, saaledes at det var med nogen ret, at vi efterhaanden regnede med, at hver maaned havde mindst een større overraskelse, som sjældent var af glædelig natur. Lørdag den 18. januar opsøgte Kapitän zur See Besthorn fra den tyske marines overkommando mig i min lejlighed og meddelte, at Tyskland krævede vore torpedobaade udleveret, da de skulle anvendes som øvelses- og patruljeskibe i Østersøen indtil krigens afslutning. Han oplyste, at storadmiral Raeder i den anledning ønskede en samtale med mig og tilføjede lavmælt, at han »ikke haabede, at dette kunne give anledning til misforstaaelse i Danmark«!

Denne højst alvorlige sag var gesandten og jeg straks enige om maatte mødes med en saa kraftig protest som muligt fra vor side allerede nu, ligesom vi omgaaende rapporterede sagen hjem. Om mandagen indfandt jeg mig i overkommandoen hos storadmiral Raeder, hvor hans stabschef, Kapitän zur See Schulte Mönting ogsaa var til stede. Her fremførte jeg en protesttale i saa kraftige vendinger som muligt og argumenterede saa stærkt jeg kunne imod planen. Efter at storadmiralen havde paahørt dette, erklærede han imidlertid meget kategorisk, at Tyskland's krav om snarest at overtage 12 af vore torpedobaade, nemlig 6 af linien og 6 af reserven, var uigenkaldelig og absolut. Baadene skulle fortrinsvis anvendes i Østersøen til uddannelse i angrebstaktik og torpedoskydning. Selve overtagelsen kunne ske, som Danmark ønskede det, enten ved køb eller, som Raeder udtrykte det, ved overtagelse til søs »auf feierliche Weise«, eventuelt med dansk flag og delvis dansk besætning ombord, eller hvordan vi nu ønskede det. Kun maatte jeg erindre een ting, og det var, at Tyskland befandt sig i »äusserste Notlage« midt i en kamp »auf Leben und Tod«, hvorfor kravet som saadan ikke paa nogen maade kunne fraviges. Min opgave var nu, ifølge Raeder, at rejse

Commander Schrader, U.S.N., amerikansk marineattaché i Berlin 1938–1941.

Eline Kjølsen, f. Wilhjelm.

til København, referere samtalen og komme tilbage med instruktioner om, hvordan sagen bedst kunne gennemføres.

Efter den omtrent to timer lange og bevægede samtale fulgte stabschefen mig til døre; i modsætning til Raeder, der virkede ved sin afdæmpede og akademisk-prægede personlighed, var Schulte Mönting en hensynsløs, men utvivlsomt intelligent officer. Han benyttede lejligheden til at sige mig, at han var vel vidende om fra den tyske marineattaché i København, Kapitän zur See Henning, at vi danske søofficerer havde afslaaet ethvert reelt samarbejde med tyskerne udover rene bagateller, men nu kunne vi og vor regering jo faa lejlighed til at vise, til hvilken side vi ønskede at slutte os.

Straks næste morgen fløj jeg paany til København, hvor jeg refererede sagen for kongen og i de forskellige ministerier og deltog i en række forcerede møder i anledning af dette meget alvorlige spørgsmaal. Alle danske myndigheder forlangte en klar afvisning undtagen Scavenius, der truede med at trække sig tilbage som udenrigsminister, hvis tyskernes krav ikke blev imødekommet, idet han hævdede, at da vi alligevel blev nødt til at aflevere skibene, kunne vi lige saa godt gøre det frivilligt. Forsvarsminister Brorsen, støttet af søværnskommandoen, fik dog gennemført, at man ved en note til tyskerne forsøgte at faa dem til at frafalde deres krav. Minister Renthe-Fink besvarede omgaaende denne note den 22. januar med et kategorisk afslag, hvorfor der samme dag afholdtes endnu et ministerraad. Resultatet heraf blev, at Scavenius fik gennemtrumfet, at torpedobaadene blev udleveret, hvilket minister Mohr omgaaende fik ordre til mundtlig at meddele den tyske minister.

Kongen fik saaledes først senere, i statsraadet den 25. januar, formelt underretning om ministerraadets beslutning om torpedobaadenes udlevering, men da var det hele afgjort, og tyskerne havde faaet meddelelse om, at regeringen

ville bøje sig for kravet. Samarbejdsudvalget fik heller ikke lejlighed til at tage stilling til sagen, og tyskerne nægtede offentliggørelse af et pressecommuniqué om, at udleveringen kun fandt sted under protest. Marineministeriet maatte nu nedsætte et udvalg for nærmere at føre forhandlinger med tyskerne om formen for udleveringen af torpedobaadene. Da vi var forsamlet til møde den 24. januar, kom der meddelelse fra den tyske overkommando i Berlin, der insisterede paa at videre forhandlinger skulle føres der, og som følge heraf fik jeg ordre til omgaaende at rejse tilbage til Tyskland.

Det var unægtelig noget af en uriaspost at rejse ned til, idet jeg alene dansk skulle føre disse forhandlinger i Berlin med fire højtstaaende tyske søofficerer fra overkommandoen, og det i et spørgsmaal, der for vor marine og nationen var af saa sørgelig og ydmygende art. Det var maaske den bitreste opgave en dansk søofficer kunne faa, men det var mig dog til nogen trøst, at det efter lange og ret spændende forhandlinger i »Oberkommando der Kriegsmarine« lykkedes at faa antallet af torpedobaade reduceret fra 12 til 8 og senere til 6. Mine argumenter herfor gik ud paa, at torpedobaadene af »Springerklassen« var i reserven og derfor ikke kunne være til nogen nytte for tyskerne, og at de var alt for smaa til at optræde i Østersøen. Endvidere bøjede tyskerne sig for det danske krav om, at de 6 torpedobaade af »Drageklassen« kunne afleveres uden artilleri, torpedoer, radioanlæg, ammunition og nogen som helst anden militær udrustning. Tyskerne maatte selv hente skibene og slæbe dem bort, og tysk flag og kommandotegn maatte først sættes udenfor dansk søterritorium; heldigvis kunne den tyske marines tilbud om betaling af skibene afslaas.

Zahle gratulerede mig til dette resultat, som blev meddelt København, og den 5. februar fandt bortslæbningen af skibene sted. Der blev saaledes ingen festlig overlevering med champagne og taler, som tyskerne havde tænkt sig,

tværtimod maatte de stiltiende den dag finde sig i, at der overalt i den danske marine efter kongens ordre, flagedes paa halv stang. Der skulle dog gaa mere end to aar, før modstandsviljen i Danmark havde vokset sig saa stærk, at vi ikke mere nøjedes med demonstrationer og protester, men valgte at skride til aktion og selv sænke vore orlogsskibe hellere end at overgive dem i tyskernes hænder.

Kort efter torpedobaadssagens afslutning bad admiral Canaris mig komme op i O.K.W.*) til en samtale med ham. Her i det »allerhelligste« af »Abteilung Abwehr« i hans spartansk udstyrede kontor modtog han mig meget venligt og gav udtryk for sin forstaaelse af danske søofficerers følelser ved torpedobaadenes fjernelse; han tilføjede, at han godt vidste, at min stilling i Berlin ingenlunde var let, men at han og hans afdelingschef, Kapitän zur See Bürkner altid ville forsøge at støtte mig personlig, dersom jeg trængte dertil. Med ønsket om alt godt for mit land sluttede han med at sige, at vi alle kunne forenes i eet stort haab, nemlig en snarlig afslutning paa krigen. Admiralen fremsatte saaledes og sikkert med vilje intet ønske om, at krigen skulle afsluttes med en sejr for Hitler, men kun at krigen som saadan snart kunne faa en ende.

Omkring 1. marts var jeg igen i København til referat og holdt samtidig efter opfordring et foredrag i »Søe-Lieutenant-Selskabet« med titlen »Meddelelser fra marineattaché'en i Berlin«. Dette foredrag omhandlede optakten til 9. april og gav en analyse af Tyskland's hele militære stilling og en vurdering af krigens udfald. Senere fik jeg en paalidelig meddelelse om, at foredraget i hovedsagen dagen efter laa paa den tyske minister Renthe-Fink's skrivebord, trods det at jeg selvfølgelig havde understreget, at indholdet var fortroligt, og at »Søe-Lieutenant-Selskabet« er et lukket selskab. Om dette er sket ved indiskretioner eller ved installation af mikrofoner, er aldrig blevet oplyst, men fore-

*) Oberkommando der Wehrmacht.

dragets tendens har i al fald ikke bidraget til at faa min stjerne til at stige i Berlin.

Under samme ophold i København havde jeg efter flere søofficerers opfordring nogle samtaler med forsvarsminister Brorsen og andre for at forhindre, at souschefen i marinestaben, kommandørkaptajn Vedel, netop da blev frakommanderet denne vigtige post hvilket ville være uheldigt saa længe stillingen som chef for søværnskommandoen efter admiral Rechnitzer's afgang ikke definitivt var afgjort.

I slutningen af april blev kammerherre Zahle alvorligt syg, og med bange anelser fulgte vi hans tilstand, vel vidende om hvilket tab det ville være, hvis han faldt bort, og hvilke komplikationer der kunne opstaa ved en ny gesandts udnævnelse. Efter kun 8 dages sengeleje døde kammerherre Zahle den 4. maj 1941, 68 aar gammel, og det var saaledes en meget kort sygdomsperiode der gik forud, selv om vi, der stod ham nær, var klar over, at han i længere tid havde været svagelig. Verdenskrigens begivenheder havde taget stærkt paa ham, og han følte stor skuffelse over, at »Den dansk-tyske Ikke-Angrebspagt« fra 1939, som han havde sat saa store forhaabninger til, viste sig værdiløs, netop da den skulle staa sin prøve; ogsaa ærgrelserne over de hyppige tilsidesættelser fra udenrigsministeriet i København i denne periode sled stærkt paa kammerherren. De tiltagende luftangreb paa Berlin var utvivlsomt ogsaa en belastning for hans svage hjerte, og han havde da ogsaa i april truffet forberedelser til eventuelt at evakuere gesandtskabet til en ejendom udenfor Berlin.

Et par dage efter at han var blevet syg, kaldte han mig op til sig i sit soveværelse og bad mig drage omsorg for, at hans sidste ønsker med hensyn til hans begravelse blev gennemført og respekteret. Han ønskede fuld honnør med alt det ceremoniel, der tilkom ham som Danmarks gesandt, fra det lands side, hvori han var akkrediteret, saa længe han befandt sig paa denne magts territorium, dog ønskede

han ingen blomster eller dekorationer paa selve kisten. I Danmark skulle begravelsen derimod foregaa i stilhed. Kammerherren var allerede da stærkt afkræftet, og hans tilstand forværredes saa hurtigt, at vi telegrafisk maatte sende bud til Danmark efter hans hustru, som paa grund af sit svage hjerte ikke taalte opholdet i Berlin med de hyppige luftangreb. Ligeledes tilkaldtes hans to døtre fra Stockholm og Oslo, der ogsaa naaede til Berlin, forinden den gamle kammerherre lukkede sine øjne.

Mindegudstjenesten i Mathäuskirken i Berlin, hvor gesandtskabspræsten, pastor Blauenfeldt talte, overværedes af hele corps diplomatique, den danske koloni og repræsentanter for det officielle Tyskland; der var kranse lige fra Ekskejser Wilhelm til Rigspræsident Hitler, og et æreskompagni paraderede udenfor kirken, og højtideligheden formede sig paa en maade, der var helt i overensstemmelse med kammerherre Zahle's respekt for form og ceremoniel.

Forinden havde vi dog haft nogle bevægede stunder i Berlin med indgaaende overvejelser om, hvorledes vi skulle undgaa, at det officielle Nazityskland slog begravelsen op til en større politisk manifestation. En sen aftentime indfandt en tysk officer fra overkommandoen sig i min bolig og meddelte, at »der Führer« personlig havde givet ordre til, at gesandtens kiste skulle transporteres fra Warnemünde til København ombord paa en stor tysk krydser; denne skulle eskorteres af to destroyere, hvorefter kisten skulle bringes i land under salut i Københavns havn. Heldigvis fandt min hustru og jeg paa at benytte fru Zahle's svage helbred som paaskud til at undgaa denne højst uønskede demonstration. Efter at have indhentet kammerherreindens sanktion og, i samraad med Steensen-Leth, kunne jeg derfor næste dag meddele overkommandoen, at fru Zahle's helbred desværre ikke paa nogen maade taalte det nervepres, som var forbundet med, at kisten skulle føres gennem det minefyldte farvand. Det lykkedes saaledes efter nogle vanskeligheder

at faa hele det stort anlagte tyske maritime ceremoniel reduceret til, at en enkelt tysk jager eskorterede den danske færge, hvor ombord kisten og følget befandt sig, fra Warnemünde til dansk søterritorium udfor Gedser. Noget andet var, at det officielle Tyskland tog os dette afslag meget unaadigt op, og vi fik nogle højst sarkastiske forespørgsler til fru Zahle's helbred fra storadmiralens stabschef.

Med kammerherre Zahle mistede Danmark en meget erfaren diplomat; hans sidste post som gesandt i Berlin bestred han i 17 aar, og han havde saavel under Weimar-republikken som under de vanskelige aar under nazidiktaturet aftvunget betydelig respekt om sin person. Det udtryktes paa følgende maade af chefen for Hitler's præsidentkancelli, minister Dr. Meissner, da budskabet om den danske gesandts død naaede ham: »Zahle var nicht nur eine Personalität, er war ja eine Institution«. Selv vil jeg huske kammerherren som en god og loyal chef, der satte pris paa selvstændighed og aaben tale fra sine medarbejdere, og hvis store erfaring man kunne lære meget af. Han var en typisk repræsentant for »l'ancien régime« indenfor diplomatiet og satte ikke alene pris paa form og værdig optræden, men var desuden en mand med stor æstetisk sans og sikker smag, vel bevandret i historie og med en oprigtig kærlighed til litteratur og teatrets kunst. Han betroede mig saaledes engang, at hans store ønske havde været at blive chef for Det kgl. Teater. Hans fremtræden var præget af stor værdighed, og faa kunne som han ved repræsentative lejligheder skride gennem gesandtskabets sale og være centrum for alle tilstedeværende. Kom man Zahle paa nærmere hold, var han baade elskværdig, aaben og fuld af lune, og han gav alle os, der arbejdede under hans ledelse i det danske gesandtskab i disse vanskelige tider, et eksempel, som man mindes med respekt og agtelse.

Samme dag som gesandten afgik ved døden, maatte jeg efter Steensen-Leth's anmodning, der nu var blevet chargé d'affaires, repræsentere gesandtskabet ved Hitler's store

national-socialistiske rigsdagsmøde i Kroll-Opera ved Königsplatz. Her fik jeg lejlighed til paa nært hold at se og høre »der Führer«, der med skingrende stemme og vildt gestikulerende redegjorde for det nys overstaaede Balkanfelttog. Til stede var naturligvis alle partiets koryfæer og kendte navne; der var rigsprotektoren fra Prag, eksudenrigsminister von Neurath, og den herostratisk berømte ambassadør v. Papen, og her præsiderede Göring, fed og glad i sin selvkomponerede sølvgraa rigsmarskaluniform. Han havde anbragt sig lige bag Hitler's talerstol, hvor han henrykt sad og legede med sin store marskalstav og mest af alt lignede et hedensk gudebillede, der traadte frem med en vældig ørns sølvglinsende vinger som baggrund. Desuden havde jeg lejlighed til at iagttage v. Ribbentrop, Goebbels og Himmler, den sidste lignede mest, sine sadistiske tilbøjeligheder tiltrods, en lille tysk skolelærer med pincenez paa næsen. Salens ene halvdel var optaget af højtstaaende officerer fra værnemagten og rødkravede generaler med v. Brauchitsch og Keitel i spidsen. I salens anden langside var alle nazipamperne fra partiet anbragt, alle iklædt uniform og med nogle forbavsende fede dobbeltnakker. Begge sider skulede ondt til hinanden og forenedes kun, naar de med passende mellemrum skreg »Heil Hitler« og strakte armen i vejret, som trukket af en snor, mens et militærorkester blæste øredøvende trompetfanfarer, hver gang Hitler udbasunerede en ny stor sejr over det ulykkelige Jugoslavien.

I Kroll-Opera saa jeg ogsaa Hitler's stedfortræder Rudolf Hess, der 8 dage efter foretog sin opsigtsvækkende flugt med luftfartøj til England, en flugt, som medførte saa mange arrestationer og henrettelser indenfor nazisternes egen kreds.

Naar man har oplevet Hitler ved en saadan lejlighed og erindrer den afsky, som hans hysteriske diktatorvæsen fremkaldte hos én, undredes man samtidig over at konstatere den næsten fanatiske afgudsdyrkelse, som hans person var

genstand for, og den hypnotiske magt, som denne mand udøvede paa det store flertal af den tyske nation. Gang paa gang oplevede vi, at tilsyneladende ellers normale tyske søofficerer talte om Hitler paa næsten ekstatisk vis. En af hans personlige adjudanter, Fregattenkapitän v. Puttkamer hævdede i dybeste alvor over for mig, at efter hans fulde overbevisning vidste Hitler betydeligt mere om enkelthederne ved ethvert dansk orlogsskibs armering eller konstruktion, end jeg gjorde som dansk søofficer! At tyskerne trods deres nationale selvforherligelse og førerforgudelse dog inderst inde var usikre, kunne pludselig komme for dagen ved det spørgsmaal, der mødte os: »Warum sind wir Deutschen so verhasst?« Og hvilken næsten rørende naivitet afsløredes ikke, da en tysk søofficers frue med stolthed fremviste et nyt fotografi af sin mand og med begejstring spurgte, om vi ikke syntes, at han lignede en rigtig *engelsk* søofficer!

Allerede fra begyndelsen af maj 1941 fik vi de første nogenlunde autentiske efterretninger om de tyske angrebsplaner mod Rusland, og fra de første dage af juni var det klart for os, at en tysk offensiv kun var et spørgsmaal om dage. Mit kontor i gesandtskabet, som forlængst var forsynet med kort over Rusland, oplevede et livligt ryk-ind i denne tid af forskellige vaabenattaché'er, som mente, at de maaske her kunne faa værdifulde informationer. Grunden hertil var blandt andet, at jeg havde knyttet en god forbindelse med den russiske marineattaché, kommandørkaptajn Woronzow, som jeg tilfældigvis havde haft lejlighed til at gøre en lille tjeneste. Nogen tid inden, da han lige var ankommet til Berlin, havde han ved en bestemt lejlighed dokumenteret sit ukendskab til vesteuropæisk skik og brug, idet han en formiddag arriverede til en filmsforevisning i den tyske overkommando iført smoking, henrykt over sin nyerhvervede civile garderobe. Jeg naaede at give ham et vink om, at dette var en aftenpaaklædning og her ville en jakkeuniform være mere paa sin plads, og i saa god tid, at han kunne naa

hjem og skifte tøj og være rettidig tilbage. Denne og forskellige andre smaatjenester af lignende art glemte han mig ikke, og han blev snart en flittig gæst i mit kontor og gav mig værdifulde oplysninger, hvad ikke kan forbavse, naar man hører, at tyskerne efter krigsudbruddet opdagede, at han havde haft over 600 betalte agenter i Berlin. Han selv, der var en intelligent og dygtig officer, lærte at tale og forstaa tysk nogenlunde paa faa uger og endte med at tale særdeles godt. Naar vi indbød ham i vort hjem, maatte vi altid sætte hans hustru, der var en stor og frodig russerinde, til at se billeder, thi hun kunne til gengæld ikke eet ord andet end russisk – hed det sig i al fald. Om hun nu var hans rigtige kone eller ikke, fik vi aldrig rigtig opklaret, idet de russiske officerer og diplomater aabenbart blev sendt ud med politiske kommissærer af det smukke køn, der var anmeldt som deres hustruer. Dette røbede han engang indirekte for mig, da han spurgte, om den svenske luftattaché's elegante frue nu var oberst Enell's »Dienstfrau oder seine richtige Frau?«

Jeg var adskillige gange i Sovjetambassaden, som befandt sig i en imponerende bygning paa Unter den Linden fra Frederik den Store's tid, baade ved modtagelser paa den røde armés fødselsdag og ved ambassadør Dekanosow's tiltrædelsesfest i januar 1941. Ved disse store modtagelser serveredes en sand overflod af russiske vine, hobevis af kaviar og mange andre herligheder for et stort antal gæster, hvoraf langt de fleste i uniform, og hvor toppen af den nazistiske verden var rigt repræsenteret.

Som bekendt stolede Stalin fuldt og fast paa Ribbentroptraktaten af 1939, og paa at Tyskland ikke ville gaa til angreb, men tog, som saa mange andre, grundig fejl. Da Hitler's arméer overskred den russiske grænse søndag morgen tidlig den 22. juni 1941, var det lykkedes den altid velunderrettede russiske marineattaché velbeholden i tide at bringe sig i sikkerhed paa den anden side af grænsen.

Tyskerne havde naturligvis først nægtet ham udrejsetilladelse, da han ansøgte overkommandoen herom, men han blev ved at insistere derpaa. Da tyskerne ønskede at vide grunden hertil, forklarede han med den mest fornøjelige frækhed, at han og en anden russer, der absolut skulle være tilbage i Moskva før ugens udgang, og som havde sit visum i orden, var saa stærkt engageret i en stor skakturnering, at det parti skak, som de nu sad midt i, ikke paa nogen maade kunne afbrydes, og det var derfor ubetinget nødvendigt, at de rejste sammen til Rusland nu. Da tyskerne ikke turde vække mistanke ved fortsat at nægte den russiske marineattaché udrejsetilladelse, maatte de bide i det sure æble og lade ham rejse. Woronzow, der senere er blevet admiral i den sovjetrussiske flaade, fortalte mig henrykt historien, da han umiddelbart før sin afrejse kom for at tage afsked med mig.

Det var et ejendommeligt og langt fra uinteressant udsnit af menneskeheden, man kom i berøring med i datidens Berlin. Den japanske marineattaché, admiral Yendo hørte til de mest særprægede fremtoninger. Jeg vil sent glemme ham, naar han bukkende og gnidende sine haandflader i cirkelbevægelser paa maven, affabelt smilende modtog sine gæster i en sal, hvor hans husalter, som han bøjede sig dybt for, hver gang han passerede det, kunne drejes ind i væggen og forvandles til en bar ved at trykke paa en knap. Ved sine middagsselskaber tilstræbte han maalbevidst at drikke sine kolleger paa pelsen ved at placere en lille japansk officer paa hver side af os, og som kun havde een opgave ved bordet, nemlig uafbrudt at skaale med os. Da de lignede hinanden til forveksling, var det ikke nemt at opdage, at den ene af disse bordkavalerer umærkeligt, naar vi vendte os til den anden side, blev udskiftet med en ny og helt frisk afløser, efterhaanden som den første var blevet lidt anløben. Kun fordi vi i forvejen var advaret mod denne ejendommelige japanske bordskik, undgik vi vor skæbne. Selv de tyske officerer fra overkom-

mandoen var ikke helt glade ved at have at gøre med disse akseforbundsfæller, de hævdede saaledes spøgende, at hvis man skulle ud paa tjenesterejse med et vist antal japanske officerer, maatte man være forberedt paa at disse formerede sig paa vejen.

Undrede vi europæere os over visse ejendommeligheder hos Østens repræsentanter, var det omvendte sikkert i lige saa høj grad tilfældet. Zahle fortalte mig engang, at han havde spurgt den kinesiske gesandt i Berlin, som han kendte godt, hvad han nu syntes om sit ophold i Europa, og denne havde da betroet ham, at det eneste han aldrig havde kunnet vænne sig til, var den højst ubehagelige lugt, som alle europæere havde!

I hele denne brogede og uensartede kreds af vaabenattaché'er, med hvem mit arbejde bragte mig i berøring, blev jeg af mange grunde særlig knyttet til svenskerne, amerikanerne og finnerne; her kunne jeg faa de bedste efterretninger og fandt ogsaa forstaaelse for vore særlige vanskeligheder og problemer, og iblandt dem fik jeg ogsaa gode venner, med hvem jeg senere, da krigens mareridt var slut, har kunnet genopfriske denne mærkelige tids begivenheder.

Den amerikanske militærafdeling, hvor jeg var en hyppig gæst, flyttede i 1941 fra ambassaden til en særlig bygning, som laa i Budapesterstrasse. Her konstaterede man indbyggede mikrofoner, som blev lokaliseret og uskadeliggjort med undtagelse af een, der anvendtes til det udmærkede formaal at vildlede de aflyttende nazister. Ofte benyttede amerikanerne den for at hjælpe en eller anden, ofte tysk person, der enten paa grund af sin politiske opfattelse eller en ikke »arisk« ekstraktion, forfulgtes af Gestapo, og som amerikanerne eller andre, der arbejdede paa linie med dem, ønskede at støtte. Vedkommende blev da anbragt under den lysekrone, hvor tyskernes mikrofon befandt sig, og blev efter forudgaaende aftale stillet overfor forskellige spørgs-

maal af politisk karakter, som vedkommende saa skulle besvare i nazisternes favør, – for eksempel fremsætte betragtninger om, at Hitler var en meget fremragende og afholdt personlighed eller lignende. Det viste sig da med forbløffende stor sikkerhedsprocent, at Gestapo's bevogtning af delinkventen hurtigt svækkedes; faren drev maaske over, eller han kunne betydelig lettere ekspederes over grænsen.

Minister Mohr havde i juni overtaget stillingen som kammerherre Zahle's efterfølger, og han var i august lige returneret til Berlin efter et kort københavnerbesøg, da han en skønne dag kom ind paa mit kontor og paa sin ordknappe maade meddelte mig, at tyskerne ønskede, at jeg skulle hjemkaldes fra min post som marineattaché i Berlin. Denne meddelelse havde minister Mohr lige modtaget i København fra direktøren i marineministeriet, kontreadmiral Vedel, der var blevet opsøgt af den derværende tyske marineattaché, som kort og godt havde forlangt dette. Han havde ikke givet nogen grund hertil, men kun i almindelige vendinger udtalt, at det muligvis skyldtes, at jeg, som han udtrykte sig, »havde været for lidt tilbageholdende overfor mine kolleger og været centrum for de tyskfjendtlige marineattaché'er i Berlin«. Da der saaledes ikke forelaa nogen acceptabel motivering for denne mærkelige fremgangsmaade, forlangte jeg omgaaende en samtale med den tyske marines overkommando for at faa grunden at vide, og næste dag havde jeg en timelang samtale med Kapitän zur See Schulte Mönting, »Chef des Stabes des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine«. Han modtog mig særdeles korrekt, men der sporedes en tydelig usikkerhed i hans væsen, da jeg anmodede om at faa grunden at vide til dette overraskende skridt, som kom ganske uden varsel fra tyskernes side. Han svarede undvigende og forsikrede, at han personlig ingen lod eller del havde heri, det var beordret »von oben«. Da jeg imidlertid meget bestemt insisterede paa at faa

grunden opgivet, svarede han, at »det ikke skulle lykkes mig at faa ham kørt op i et hjørne«, hvorpaa han bladede i en stor aktpakke, der laa paa hans skrivebord og flere gange gentog: »Ich darf es nicht sagen«.

Det eneste jeg kunne faa ham til at love mig var, at han ville give mig alle oplysninger i sagen efter krigen, hvorpaa jeg meddelte ham, at da han som stabschef i O. K. M. var blevet mig svar skyldig, agtede jeg ikke mere at indfinde mig i overkommandoen før min afrejse, hvorpaa jeg for sidste gang forlod den tyske »Oberkommando der Kriegsmarine«. Efter dette møde afgav jeg en kort telefonisk meddelelse til marineministeriet, der anmodede mig om at komme til København, men inden jeg rejste dertil, drøftede jeg sagen indgaaende med legationsraad Steensen-Leth og med vor doyen, den svenske oberst Juhlin-Dannfelt, der begge udtalte deres forbavselse over denne usædvanlige fremgangsmaade. Senere havde jeg ogsaa en længere samtale med den svenske minister Richert, der modtog mig uhyre venligt og beklagede, at min hustru og jeg skulle forlade Berlin, men syntes at vi kunne rejse hjem med tryg samvittighed. Han gav udtryk for det beklagelige i, at kammerherre Zahle ikke levede mere, da hans position havde tilladt ham at kræve en forklaring af storadmiralen. Minister Mohr havde ganske vist forsøgt at faa en saadan i »Auswärtiges Amt« hos statssekretær v. Weizsäcker, men herfra kom der efter nogen tid kun det svar, at man beklagede ikke at kunne fremkomme med nogle konkrete oplysninger om, hvad der laa til grund for udvisningen.

Den 12. august fløj jeg til København, hvor jeg aflagde referater og ogsaa var tilsagt hos kongen, der udtalte sin anerkendelse af min tjeneste i Berlin. Der forelaa forskellige hypoteser om aarsagen til tyskernes handlemaade, blandt andet den at de ved at fjerne mig som udsendt fra en mindre og besat stat, hvorfra man ikke behøvede at frygte politiske konsekvenser, kunne give de andre i Berlin værende marineatta-

ché'er en advarsel om at indtage en for Tysklands militære situation mere positiv holdning end tidligere. Andre mente, at der fra forskellige sider hjemme skulle have fundet indiskretioner sted vedrørende mine indberetninger og referater, eller at det muligvis var mit samarbejde med den amerikanske ambassade i forbindelse med hele min efterretningstjeneste, som havde foranlediget udvisningen. Senere har den britiske og amerikanske efterretningstjeneste meddelt mig, at det skulle være mine kontakter til Canaris-gruppen, der skulle være grunden, idet Hitler havde faaet færten af, at baade Danmark, Norge og Holland var advaret om de tyske angrebsplaner. En indgaaende undersøgelse var da blevet iværksat, uden at det dog dengang lykkedes nazisterne at fremskaffe beviser for, hvem der stod bag advarslerne. Dette foranledigede imidlertid, at Canaris-gruppen nu selv blev interesseret i snarest at faa mig fjernet fra Berlin, hvorefter det var en let sag at fabrikere en grund herfor.

Selvfølgelig har forhandlingerne i Berlin efter tyskernes krav om udleveringen af vore torpedobaade og min maaske noget spinkelt motiverede modstand mod at acceptere det tyske tilbud om at føre den afdøde gesandts kiste til København, foruden forskellige andre forhold uden tvivl ogsaa bidraget hertil. At heller ikke min hustru var vel anskrevet i nazisternes kreds var en kendsgerning, som blandt andet kom mig for øre, da stabschefen i O.K.M., Schulte Mönting, engang sagde til en af mine udenlandske kolleger, at man skulle være meget forsigtig med forskellige af marineattaché'ernes fruer, særlig fru Kjølsen, der, som han saa smagfuldt udtrykte sig, var »eine verdammt kluge Frau«.

Myndighederne hjemme, med hvem jeg diskuterede sagen, beklagede, at det var lykkedes tyskerne at slaa et informationsorgan i stykker, som ved forskellige lejligheder havde vist sig effektivt, og paa en vis maade beklagede jeg paa dette tidspunkt ogsaa selv det skete, udfra det synspunkt at jeg kunne gøre mere nytte i Berlin end hjemme. Noget andet var,

at det til tider havde været uendelig bittert at sidde som dansk i Berlin under disse forhold og at skulle spille dette ydmygende dobbeltspil, – at skulle se tyske i sit hjem og modtage gæstfrihed hos dem, naar man notorisk betragtede dem som sit lands fjender. Det var saaledes baade godt og ondt, men følte s paa mange maader som en stor lettelse, og det var ikke faa lykønskninger jeg modtog baade hjemme og blandt mine kolleger i Berlin til den, som de opfattede det, paa sin vis smigrende udvisning. I Berlin gik vi straks i gang med at ordne vor flytning og tage afsked med vore venner og de kolleger, der havde staaet os nær. Specielt glædede det os, at den svenske minister, trods risikoen herved som en neutral magts repræsentant, holdt en stor afskedsmiddag for os, hvor han i en meget hjertelig tale til min hustru og mig bragte begivenhederne den 9. april i erindring og udtalte, at vi begge havde arbejdet til hæder for vort land. Kort før vor afrejse fik jeg en højst uventet invitation fra den tyske overkommando, som indbød os til afskedsfrokost. Denne indbydelse modtog vi ikke, før baade marineministeriet i København og minister Mohr havde udtalt som deres udtrykkelige ønske, at vi trods alt burde efterkomme den, og vi maatte saa affinde os med den paradoksale situation at være hædersgæster ved en officiel tysk frokost, samtidig med at vi blev udvist af landet. Den fandt sted i restaurant Horcher, og foruden de tyske værter var legationsraad Steensen-Leth og hans hustru og vi til stede. Den forøvrigt sympatiske Kapitän zur See Besthorn takkede mig med en stemme, der dirrede af nervøsitet i en tale for min tid i Berlin under vanskelige forhold og overrakte mig til sidst til min grænseløse forbavselse en sølvtallerken med inskription! Jeg svarede i en saa kort tale som muligt og vogtede mig vel for at udtale nogen form for tak til tyskerne. A propos denne tallerken, som jeg var nødt til at modtage, omend uden begejstring, saa bemærkede udenrigsminister Scavenius, da jeg fortalte ham herom, med den for ham karakteristiske betragtningsmaade, at den skulle

jeg passe godt paa, »thi den kan tyskerne i givet tilfælde ikke senere løbe fra, i modsætning til afskedsfrokost og taler«.

At tyskernes forøvrigt vel begrundede mistillid holdt sig til det sidste, fremgaar af, at vi blev kørt til grænsen i en tysk militærbil under ledsagelse af en søofficer fra den tyske overkommando, Kapitänleutnant v. Krosigk, medens min egen vogn, kørt af en tysk soldat fulgte efter. Ruten, der gik over Schwerin, Lübeck, Kiel og Flensborg, var lagt saaledes, at vi fik mindst muligt at se af de bomberamte steder. Om aftenen slog befrielsens time, da vi naaede Krusaa, og vi sagde farvel til v. Krosigk, som vi kendte særdeles vel og satte pris paa, og hvis gæster vi havde været paa hans store forfaldne, men romantiske gods »Poplitz« ved Magdeburg. Netop fordi han var en tiltalende og kultiveret mand, forbløffedes vi over hans tyske mangel paa forstaaelse; ved afskeden spurgte han nemlig min kone, om han maatte besøge os i Danmark, hvortil hun svarede: »Ja, nach dem Kriege«, hvortil han replicerede: »Aber auch während des Krieges?« Dertil havde vi kun tavshed, jeg hilste formelt, og v. Krosigk's udtryk afspejlede pludselig, at han nu omsider forstod meningen. Situationen var ret pinlig, og os gjorde det i virkeligheden ondt, at vi havde maattet give netop en af de tyskere, vi syntes godt om, denne tilrettevisning.

I vor egen lille Mercedes Benz kunne vi endelig rulle over grænsen, ladende Hitler's Tyskland bag os og med en følelse af uendelig lettelse konstatere, at vi nu atter var hjemme.

»Det er bedre at vove et terningkast
end at sygne hen i sin stue.
Det er vakre at høre en streng som brast
end aldrig at spænde en bue.«

VERNER VON HEIDENSTAM (1859–1940)

Flaaden sænkes

EFTER min fratræden som marineattaché gjorde jeg tjeneste ved kystflaadens stab for i juli 1942 at tiltræde som stabschef ved kystflaaden med kommandør Paul Ipsen som chef. Min virksomhed bestod her først og fremmest i at lede stabens arbejde og under chefen for kystflaaden at administrere kystflaadens forskellige divisioner og øvelsesskibe. Foruden dette gjorde jeg tjeneste i marineministeriet for efter forsvarsminister Brorsen's ønske at udarbejde maanedlige militærpolitiske referater over krigens udvikling. Dette var en naturlig fortsættelse af mit arbejde i Berlin og en udnyttelse af nogle af de kontakter, jeg havde haft der, i første række redaktørerne Jacob Kronika og Helge Knudsen, som af og til aflagde besøg i København. For den sidstes vedkommende gjaldt det dog, at han selv i sommeren 1943 fik nægtet tilbagerejsevisum til Berlin og dermed maatte slutte sig til os andre, som var erklæret for »unerwünscht« i det 3. rige. Foruden informationer herfra og fra andre kilder kom mine referater til verden ved intensiv aflytning af de krigsførende landes radioudsendelser, hvoraf vestmagternes dog i høj grad forstyrredes af tyskernes støjudsendelser; desuden kunne der samles meget værdifuldt stof ved daglig at gennempløje de udenlandske aviser, som man kunne faa fat i, og især de svenske blade var ypperlige kilder at øse af.

Paa basis af dette mosaikarbejde udformedes et resumé, samtidig med at mine krigskort over de forskellige fronter

stadig førtes à jour. Denne virksomhed var ikke helt let, da tyskerne jo konsekvent modarbejdede al virkelig efterretningstjeneste og autentiske informationer om krigen og fra Tyskland, til gengæld gav det mig den tilfredsstillelse, at jeg derigennem i nogen grad kunne bidrage til at give forskellige ledende personer militærpolitiske oplysninger, som de maaske ellers ville have vanskeligt ved at skaffe sig, ogsaa fordi vor officielle presse i stigende grad var under censur.

Det tog mig tre ugers intensivt arbejde at udforme en saadan oversigt, der foruden til forsvarsministeren og enkelte af regeringens andre medlemmer, underhaanden fordeltes til kongehuset samt de øverste militære myndigheder, foruden til forskellige politikere og ledende pressemænd. Indsamlingen af stof til dette arbejde og dets fordeling bragte min hustru og mig i forbindelse med mange forskelligartede mennesker, hvis politiske indstilling og nationale sindelag vi sympatiserede med, og vor bekendtskabskreds blev i denne periode stærkt udvidet gennem de personlige kontakter og det frimurerskab, som udvikledes saa ejendommeligt i besættelsestidens aar. Tillidsforhold og venskaber opstod, og andre gik maaske til grunde i disse dramatiske aar, hvor man næsten kan sige, at en ny maalestok blev anlagt for menneskers indbyrdes forbindelser.

Ved et »Trollebal« paa Herlufsholm, hvor vor ældste søn var discipel, traf jeg min kammerat fra ungdomsaarene, fhv. minister Christmas Møller, med hvem jeg senere i hans lejlighed i København blandt andet drøftede begivenhederne omkring 9. april, og her var jeg sammen med ham og hans hustru lige inden deres vovelige flugt til England i maj 1942.

I begyndelsen af 1942 holdt jeg et foredrag i Søe-Lieutenant-Selskabet med titlen »Nordens Fremtid«, hvor jeg fremsatte nogle tanker og overvejelser vedrørende nordisk samarbejde paa militærpolitisk grundlag, som jeg havde interesseret mig for, lige fra jeg i begyndelsen af 30'erne havde truffet den norske forfatter Alf Larsen i mine sviger-

forældres hjem. Han anmodede mig dengang om at anmelde en af den norske generalstabsofficer Erik Qvam udarbejdet afhandling om et fælles skandinavisk forsvarsforbund, hvad jeg gjorde i en kronik i Berlingske Tidende den 19. juni 1934; dette bragte mig første gang i personlig kontakt med redaktør Nic. Blædel, et bekendtskab som udvikledes senere i krigens aar. I 1935 havde jeg holdt et foredrag i Søe-Lieutenant-Selskabet om samme emne, hvilket bragte mig i forbindelse med nogle svenske officerer, der ligeledes havde forsøgt igennem artikler i tidsskrifter og pjecer at slaa til lyd for et skandinavisk militærpolitisk samarbejde paa realistisk grundlag, en tanke, som havde ligget brak igennem saa mange aar ligefra studenterskandinavismens tid i forrige aarhundrede.

Til mødet i Søe-Lieutenant-Selskabet i 1942 var forsvarsminister Brorsen til stede som gæst, foruden en del højere landofficerer og forskellige embedsmænd fra udenrigsministeriet, og i al fald de militære tilhørere var meget positivt indstillet overfor de ideer om et skandinavisk militært samarbejde, som her fremsattes. Paa grundlag heraf kom jeg i berøring med forskellige mennesker, som interesserede sig for at fremme et praktisk skandinavisk samarbejde paa det politiske og militære omraade, og som dannede en kreds, der skulle forberede denne tankes realisation, saa snart Danmark og Norge igen havde deres uafhængighed. Blandt de ledende mænd i dette arbejde var den tidligere søofficer, fhv. minister Niels Høst, præsident Holger Andersen, generalløjtnant With og redaktør Stein fra dagbladet »Børsen«, og desuden skibsreder A. P. Møller, som for en stor del finansierede arbejdet. Tilknytningen til denne kreds gav for mit vedkommende anledning til en række publikationer og foredrag om skandinavisk forsvarsfællesskab, foruden at jeg sammen med oberstløjtnant Hoffmann fik til opgave at udarbejde et exposé om »Norden som militærpolitisk enhed«, som for søværnets vedkommende underhaanden blev godkendt af

marineministeriet, hvorefter det blev trykt og anvendt af andre og af mig selv til foredrag i lukkede kredse rundt i landet. Jeg var medunderskriver paa en dansk oversættelse af den i 1942 udkomne pjece »Nordens förenta Stater«, som tre kendte svenske skribenter, henholdsvis rektor K. Petander, generaldirektør Anders Örne og oberst W. Kleen havde skrevet, og hvis trykning og udgivelse A. P. Møller ligeledes bekostede. Den blev i 70.000 eksemplarer udsendt over hele landet og bidrog utvivlsomt til at sprede kendskab til og forstaaelse af dette spørgsmaal, som tyskerne betragtede med saa stor uvilje.

Da tiden var moden efter krigen, blev det nordiske spørgsmaal som bekendt ogsaa gjort til genstand for realpolitiske forhandlinger blandt de nordiske regeringer i 1948, men desværre uden at de førte til noget positivt resultat. Et andet medlem af denne kreds var kontreadmiral Hammerich, med hvem jeg baade i det nordiske arbejde og paa anden vis i disse aar havde et samarbejde, som jeg mindes med glæde. Han og hans norske frue Borghild Hammerich gjorde under krigen en beundringsværdig indsats for at lindre nordmændenes nød ved at organisere en storstilet hjælpeaktion i form af levnedsmiddelpakker, som sendtes fra Danmark, og Hammerich skyede intet besvær eller risiko for at samle midler ind til dette formaal; som bekendt satte han livet til ved bombardement'et af Shellhuset i 1944, hvor han sad som tyskernes fange.

Cand. mag. Frode Jakobsen, den senere minister i befrielsesregeringen, samt redaktør Schoch, begge senere medlemmer af Danmarks frihedsraad, opsøgte mig ved forskellige lejligheder for at se mine optegnelser om optakten til den 9. april, idet begivenhederne omkring Danmarks besættelse var omgivet med saa megen mystik og en udpræget mangel paa objektiv viden, som en naturlig følge af at den officielle presse var under censur. Mine optegnelser anvendte baade Frode Jakobsen og redaktør Schoch, som førte en dristig pen

i Danmarks illegale presse, til at give offentligheden oplysninger om disse betydningsfulde hændelser, dels gennem de illegale blade og dels gennem en af redaktør Schoch forfattet »Hvidbog« om dette emne, som blev udgivet af Hjemmefronten og Studenternes Efterretningstjeneste i sommeren 1943.

Paa dette tidspunkt blev kontakten genoptaget med den højt værdsatte udenrigspolitiske kronikør, redaktør Blædel, som allerede i april 1940 blev tvunget væk efter tysk ordre fra radioen og Berlingske Tidende's redaktion. Efter at redaktør Blædel officielt havde maattet nedlægge sin pen her, kunne man træffe ham i et lille uanseligt kontor i Pilestræde, paa hvis dør der med store bogstaver stod angivet, at her havde »Pingklubben« til huse. Det krævede altsaa en speciel viden at finde frem til denne vor mest klartseende og frygtløse udenrigspolitiske skribent fra 30'erne og fra krigens Danmark, og det kunne ogsaa nok være paakrævet med en vis anonymitet, naar man betænker, at det var Blædel, som var ophavsmand til et af de bedste illegale blade, »Danske Tidende«. I lighed med mange andre illegale blade blev det utrolig nok distribueret gennem det officielle postvæsen, og længe varede det ikke, før vi, som gennem aar havde beundret Blædel's pen, genkendte hans stil. Ved forskellige lejligheder var min kone og jeg i disse aar sammen med ægteparret Blædel, og jeg erindrer specielt en middag i deres hjem med blandt andre professor Niels Bohr og frue og den dengang unge og lovende socialdemokratiske politiker Hedtoft-Hansen, hvor de politiske begivenheder var under den livligste debat, og vi indgaaende diskuterede og drøftede begivenhederne ved Danmarks besættelse.

Ved et møde paa den nordiske højskole ved Frederiksborg kom jeg i forbindelse med den kendte forstander for højskolen, C. P. O. Christiansen, og traf ogsaa her dr. phil. Vilh. la Cour's norskfødte hustru, som bad mig besøge sin mand, der paa dette tidspunkt sad i Vestre Fængsel, dømt paa for-

anledning af tyskerne paa grund af sin uforfærdede virksomhed i skrift og tale for at vække sine landsmænd til handling og modstand imod tyskernes overgreb. Faa dage efter kom desværre tyskernes forbud mod besøg i fængslet, saa først efter la Cour's frigivelse og senere i Sverige fik vi kontakt. Professor Aage Friis, som vi kendte godt fra den kreds, der kom i mine svigerforældres hjem, og hvis varmhjertede personlighed vi satte højt, helt uanset hans radikale synspunkter, var ogsaa blandt dem, der søgte oplysninger om den 9. april, og dette gav anledning til en længere diskussion om udenrigsminister Munch's politik under de skæbnesvangre begivenheder. Interessant nok gav professor Friis, der som bekendt stod dr. Munch personlig meget nær, allerede da udtryk for, at nu da den radikal-pacifistiske politik havde givet et saa trist resultat, ville en nordisk effektiv militærpolitik meget vel kunne tænkes og finde tilslutning ogsaa fra radikal side.

Denne periode staar for mig som præget af det mest intensive arbejde paa mange forskellige felter, thi foruden mit militærpolitiske efterretningsarbejde og tjenesten i kystflaaden holdt jeg foredrag rundt i landet foruden adskillig skribentvirksomhed til blade og tidsskrifter. Det var meget tidsrøvende, at en virkelig samtale altid krævede et personligt møde, idet telefonen var et uanvendeligt middel til meddelelser af noget politisk indhold, da man altid maatte regne med aflytning, selvom vi vist alle lærte i nogen grad at udtrykke os i kodesprog. Fra forskellig side mødte jeg paa dette tidspunkt den indstilling, at den største forsigtighed i almindelighed var ønskelig, ligesom censuren i udenrigsministeriet baade kritiserede og censurerede nogle af mine artikler i saa høj grad, at jeg i flere tilfælde foretrak, at de ikke blev trykt.

Som bekendt dannede kongens fødselsdag den 26. september 1942 indledningen til den alvorlige politiske krise, som tyskerne fremkaldte, da Hitler blev fornærmet over den form, som kongen anvendte som svartelegram paa Hitler's

lykønskningstelegram, og som man maa indrømme Hitler ej heller var synderlig hjertelig. Denne krise kulminerede kort efter, da den tyske gesandt Renthe-Fink og den tyske general Lüdke blev tilbagekaldt, ligesom den danske minister Mohr blev trukket tilbage fra gesandtskabet i Berlin, og regeringen Scavenius blev dannet. Som følge af denne tilspidsede situation fik kystflaaden ordre af søværnskommandoen til »skærpet opmærksomhed«, samt mundtlig fortrolig ordre til at være klar til i givet tilfælde at sænke skibene; i kystflaadens stab var vi derfor i højeste beredskab i denne tid og traf de nødvendige dispositioner for i givet tilfælde at kunne handle aldeles omgaaende. Ubaadsflotillen, der netop stod for at skulle paa togt, fik saaledes mundtlige og hemmelige ordrer, som gik ud paa eventuelt at tage visse personer med til Sverige, for at deres handlefrihed derved kunne bevares. Selvom disse og andre forberedelser, der var nødvendige at træffe for at kunne udføre søværnskommandoens ordre, blev foretaget og videregivet i mundtlig og strengt fortrolig form til de respektive divisions- og skibschefer, krævede alt dette ogsaa omfattende manuelle forberedelser, hvorfor det maa tjene til marinens ære, at tyskerne ikke fik noget kendskab hertil og ikke allerede dengang slog til.

Modstandsbevægelsen med den voksende sabotage var heldigvis i stadig udvikling, men samtidig kan man ikke lukke øjnene for, at der ogsaa var stærke brydninger i folket angaaende betimeligheden af den aktive modstand mod tyskerne, og her stod synspunkterne ofte skarpt mod hinanden. Et andet resultat af »telegramkrisen« var, at dr. Best blev udnævnt til tyskernes befuldmægtigede i Danmark, og general von Hanneken blev tysk militærchef i landet; dette medførte snart, at tyskerne forlangte den danske hær evakueret til Jylland og beslaglæggelse af forskellige offentlige bygninger, blandt andre Nyboders skole, der skulle anvendes til tysk militært hovedkvarter i København.

Dette sidste kom til at berøre mig og min familie paa

højst ubehagelig vis, idet Nyboders skole ligger faa skridt fra vor bolig i Krokodillegade, og efter 1. januar 1943, hvor tyskerne hejste deres flag paa det nyindrettede hovedkvarter, havde vi det deprimerende daglige syn af tyske militæruniformer og køretøjer og maatte udholde at høre tysk militærmusik lige udenfor vore vinduer. Vi kunne følge udgravningerne paa skolens idrætsplads, hvor tyskerne nu – afbrudt og forsinket af sabotage i vinterens løb — indrettede deres luftbeskyttelsesrum i en betonsikret bygning under jorden. Ved luftalarmer, naar sirenerne paa skolen lød, havde vi til gengæld den tilfredsstillelse at se en tysk soldat styrte ud og skyndsomst hale det tyske flag ned i haabet om, at englænderne ikke kunne identificere hovedkvarteret. Mærkværdigvis skete der fra engelsk side intet angreb paa skolen, ikke engang ved luftangrebet den 27. januar 1943 paa Burmeister & Wain's fabrikker, hvor de britiske mosquitoplaner fløj tilbage lige henover bygningen. Havde de bombet, var sikkert det meste af Nyboder ogsaa blevet jævnet med jorden. Den frygt, vi oprindelig havde næret for, at det tyske hovedkvarters nærhed ville vanskeliggøre vor kontakt med de mange, der kom og gik i vort hus, viste sig heldigvis dengang ugrundet; først senere, da forholdene i Danmark havde antaget en langt haardere og bitrere karakter, var vort hus genstand for en direkte aktion fra tyskernes side. Da foretog de husundersøgelse efter at have arresteret min svoger Johan Wilhjelm, som under vor bortrejse holdt til i vor bolig med nogle kammerater fra hans modstandsgruppe, men heldigvis fandt tyskerne ikke det materiale, som var skjult, blandt andet til det illegale blad »Dansk Maanedspost«, som gruppen udgav.

Spørgsmaalet om vore orlogsskibes skæbne havde selvsagt lige siden 9. april 1940 beskæftiget enhver dansk søofficer, og eet var vi alle klar over, at *frivilligt* ville vi ikke stryge vort flag og lade skibene gaa i tyskernes vold. Selv om den spændte situation fra »telegramkrisen« midlertidig

syntes afklaret, var den dog i realiteten latent, hvorfor søværnskommandoen i forsommeren 1943 udstedte en hemmelig og denne gang skriftlig ordre, som med officer fordeltes til skibscheferne. Denne ordre dannede grundlaget for vore orlogsskibes optræden i visse givne situationer og indeholdt nærmere bestemmelser om forsvar, eventuel sænkning eller afgang til svensk farvand, og hermed tog chefen for søværnskommandoen, viceadmiral Vedel sit ansvar overfor alle eventualiteter i saa høj grad, som dette dengang var muligt.

Forinden selve de dramatiske begivenheder i det danske søværn den 29. august, hvori jeg var impliceret, omtales, skal her kun kort nævnes den skelsættende alvorlige politiske udvikling i landet, som dannede baggrunden herfor. Den 4. august 1943 blev den danske regering stillet over for et tysk krav om, at danske sabotører skulle udleveres til tysk domstol og tysk straffemyndighed. Den 9. august nægtede den danske regering at opfylde dette krav, og det tyske riges befuldmægtigede i Danmark, dr. Best viste sig da villig til at stille sagen i bero, hvis blot regeringen Scavenius ville blive siddende. Imidlertid havde spændingen imellem det danske folk og de tyske okkupationstropper i København og ude i landet givet sig voldsomme udslag, og de tyske forsøg paa gennem lokale undtagelsestilstande at stoppe uroen mislykkedes; tværtimod steg reaktionen mod tyskerne i et saa voldsomt crescendo, at regeringens og rigsdagens forsøg paa gennem en proklamation at berolige folket fuldstændig faldt til jorden, ligesom fagforeningernes opraab heller ikke blev hørt.

Dr. Best's saakaldte »forstaaelsespolitik« tørnede under disse begivenheder saa haardt sammen med de tyske myndigheders krav fra Berlin, at han den 24. august maatte rejse dertil for at indhente instrukser, hvilke væsentligt blev dikteret ham af den nysudnævnte rigsindenrigsminister Himmler. De tyske krav blev formuleret i syv punkter, som blev

bekendtgjort i København lørdag den 28. august, og de gik ud paa, at den danske regering selv skulle indføre undtagelsestilstand, stille 10 gidsler, indføre dødsstraf og tysk pressecensur, beslaglægge vaaben i privat eje, betale 1 million kroner som bod for de store antityske demonstrationer i Odense og indføre særdomstole. Dette nægtede regeringen, hvorfor den tyske general von Hanneken overtog magten i landet den 29. august om morgenen ved at sikre sig kongens person og ved at skride til aktion mod den danske flaade og hær, for derpaa at erklære undtagelsestilstand i hele landet under henvisning til Haagerkonventionens bestemmelser om krigsførelse.

Det vil føre for vidt at omtale samtlige større begivenheder, der var knyttet til flaadens sænkning – jeg kan her henvise til min i 1945 udgivne bog »Da Danmarks Flaade blev sænket«. Jeg vil indskrænke mig til at omtale de hændelser, som jeg selv var direkte eller indirekte impliceret i eller vidne til i den bevægede tid, hvor sabotagehandlinger hørte til dagens, eller rettere nattens orden, og hvor luften var ladet med uro og spænding, fordi alle følte, at Danmark nu stod ved et afgørende vendepunkt.

Den 27. august om morgenen sad jeg ved mit skrivebord paa første sal i Krokodillegade og saa, at et paafaldende stort antal tyske officerer kom kørende for aabenbart at samles til konference i det tyske hovedkvarter paa Nyboders skole. Nogen tid efter kom de ud derfra og stillede sig op lige nedenfor mine vinduer ved Christian IV's statue og diskuterede mødet paa denne tilsyneladende fredelige plads. Efter deres gestikulation at dømme fandt der en livlig meningsudveksling sted, samtidig med at de ivrigt pegede paa deres kort, som jeg tydeligt i min gode prismekikkert kunne se var over Stor-København; desværre kunne jeg ikke høre, hvad de talte om, thi aabne vinduet turde jeg ikke for ikke derved at røbe, at de var under observation, men at noget særlig betydningsfuldt var under debat, var ganske aabenbart.

Saa snart de tyske officerer var kørt bort, tog jeg derfor op i marineministeriet og meddelte, hvad jeg havde observeret, hvorpaa jeg kørte ombord i kystflaaden paa Holmen. Paa baggrund af de forskellige begivenheder og med en stærk følelse af, at store og afgørende hændelser stod for døren, telefonerede jeg til min hustru, som var paa besøg hos vor søn paa Herlufsholm, og meddelte hende i vort sædvanlige »blomstersprog«, at der var noget i gære og bad hende komme til København. Vore to mindre børn blev sendt paa landet, da jeg forudsaa, at der meget snart ville komme en voldsom udløsning, som sandsynligvis ville føre til kamphandlinger i København. Herpaa tydede ogsaa det store opbud af tysk militær, som man kunne konstatere paa gaderne, og den serie af tunge kampvogne, der drønede gennem byen.

Samme aften, altsaa den 27. august, blev der sammenkaldt til møde i marineministeriet for cheferne for kystflaaden, kystdefensionen og flaadestationen m. fl., hvor viceadmiralen gav meddelelse om den politiske situation, som den forelaa, og gav forskellige forholdsordrer, dels om flaadestationens forsvar og dels om, hvorledes kystflaaden skulle forholde sig i tilfælde af, at skibene blev udsat for angreb. Det var meningen, at der skulle ydes modstand, dersom tyske tropper forsøgte at trænge ind paa flaadestationen og ville bemægtige sig skibene, og desuden skulle visse forberedelser træffes til eventuelt at sænke flaaden. Efter at disse forholdsordrer var modtaget, blev der iværksat forskellige sikringsdispositioner i kystflaaden, og blandt andet beordredes en minestryger M. S. 4 til at tage post i det saakaldte »Hønsebroløb«, hvilket er indløbet til flaadens leje fra havnen, omtrent overfor Kvæsthusbroen – og dengang det eneste anvendelige indløb til Holmen – for herfra at alarmere, hvis tyske fartøjer skulle forsøge at sejle ind paa Holmens omraade. Selve flaadestationen, ogsaa kaldet Nyholm eller Holmen, var under kommando af chefen for

flaadestationen, som havde ansvaret for bevogtningen af dette udstrakte og vigtige omraade, der baade omfattede flaadens leje og ogsaa det civile orlogsværft. Derimod havde chefen for flaadestationen ingen kommando over de paa flaadestationen liggende skibe, der alle hørte under chefen for kystflaaden eller direkte under søværnskommandoen. Til selve bevogtningen af flaadestationen forelaa en særlig uddannet marine-infanteristyrke, der besatte de to adgange til Holmen fra landsiden, henholdsvis Værftsbroen fra Christianshavn og Kongebroen fra Refshalevejen.

Omkring midnat fik kystflaaden ordre fra søværnskommandoen til at ligge paa »kort varsel« og til at have »skærpet beredskab« og fik samtidig meddelelse om, at alle udenfor København værende orlogsskibe skulle have direkte ordre fra søværnskommandoen.

Den næste formiddag var der paany møde for de kommanderende i marineministeriet, og efter dette udstedtes ordre om at stoppe al landlov. Samme eftermiddag holdt chefen for kystflaaden møde ombord i sit kommandoskib PEDER SKRAM for sine underlagte chefer, som blev sat ind i situationen og fik ordre til at gøre klar til afgang paa kort varsel, dog uden at træffe iøjnefaldende forberedelser, der kunne røbe planerne. Der blev givet et foreløbig mundtligt direktiv for eventuel sænkning af alle skibe og fartøjer, og udstedt ordre om at supplere beholdninger af proviant og ammunition i den udstrækning dette var muligt, idet alt skulle være klart inden klokken 16, paa hvilket tidspunkt det tyske ultimatum udløb.

Klokken 16 samme eftermiddag fik kystflaaden imidlertid den nedslaaende meddelelse, at *regeringen* havde besluttet, at angreb af regulære tyske militærstyrker og *besættelse af flaadestationen og kystflaadens skibe ikke maatte imødegaas med magt.*

Denne ordre var altsaa ikke givet af chefen for søværnskommandoen, der havde forlangt, at forsvarsministeren per-

sonlig skulle signere denne bestemmelse. Til denne ordre knyttede viceadmiral Vedel imidlertid den tilføjelse, at skibene efter omstændighederne *maatte* sænkes. Dette meddelte chefen for kystflaaden omgaaende sine underlagte enheder paa Holmen, og kommandør Ipsen tilføjede, at skibene ved eventuel tysk besættelse af flaadestationen enten ville faa ordre af ham til at afgaa til svensk søterritorium, idet søværnskommandoens udtryk »maatte sænkes« og ikke »skulle sænkes« maatte antages at inkludere andre udveje, – eller de ville faa ordre til sænkning, men under ingen omstændigheder maatte skibene overgives til den tyske krigsmagt. Derefter udarbejdede kystflaadens stab en skriftlig strengt fortrolig kystflaadeordre, som blev fordelt til alle underlagte myndigheder og de paa Holmen liggende skibe. Den indeholdt detaljerede forholdsordrer om, hvorledes en eventuel sænkning af skibene ville blive beordret og hvorledes den skulle udføres, hvorledes eventuel afsejling til Sverige skulle foregaa, og hvilke skibe der skulle deltage heri, samt hvorledes de skibe, der ikke var under kommando, skulle sænkes; endelig fastsattes bestemmelser for vaabnenes anvendelse. Direktivet sluttede med en afgørende og generel ordre om, at intet skib maatte overgives til tysk krigsmagt, uden at alle bestræbelser for at sænke skibet var gennemført.

Da chefen for kystflaaden var klar over, at forsvarsministerens ordre om, at flaadestationen ikke maatte forsvares, i væsentlig grad ville formindske kystflaadens muligheder for at faa tid til at handle, aftaltes med flaadestationen, at den meget afgørende melding om tyskernes indtrængen paa flaadestationen ikke alene blev givet pr. telefon, men ogsaa sikret ved motorordonnans, og endvidere at en fremtrængen paa Holmen maatte forsinkes saa meget, at kystflaaden kunne faa tid til at udføre sine planer. Dette skulle gøres ved, at broerne over kanalerne blev aabnet og ved hjælp af spanske ryttere og andre passive spærringer paa vejene rundt paa Holmen.

I løbet af natten mellem lørdag og søndag indløb forskellige meldinger, som alle tydede paa, at et tysk kup var umiddelbart forestaaende. Telefon- og telegrafforbindelsen til Sverige var blevet afbrudt, og tyske tropper og krigsmateriel var i stor udstrækning blevet observeret i og omkring København. Overalt i kystflaadens skibe arbejdede alle mand hele denne skæbnetunge nat paa at kunne udføre ordren om at sprænge skibene i luften. Dette skulle bringes til udførelse ved, at et sprænglegeme forsynet med et urværk, der var indstillet til at sprænges 10 minutter efter, at en kontakt blev sluttet, blev anbragt i skibenes bund paa et hensigtsmæssigt sted; samtidig arbejdede maskinbesætningerne paa at gøre klar til afgang, hvis ordren om afsejling skulle foreligge.

I de udrustede skibe gik alle desuden søvagt, det vil sige var klar til afgang paa et øjebliks varsel med vagthavende officer paa broen og mandskabet fordelt paa deres poster, mens chefen for kystflaaden og hans stab paa andet døgn var i fuld aktivitet med at træffe alle dispositioner med de forestaaende alternativer for øje.

Søndag den 29. august paa hundevagten, d. v. s. om natten fra klokken 0 til 4, var vejret overtrukket og regnfuldt med stiv sydlig kuling; der observeredes næsten uafbrudt projektørlys i Københavns yderhavn, og omtrent samtidig med at en del skyderi og detonationer hørtes ovre fra byen, kom klokken 3,56 alarmmeldingen fra Hovedvagten paa flaadestationen: »*Tyskerne er ved Værftsbroen*«.

Chefen for kystflaaden indberettede øjeblikkeligt dette til chefen for søværnskommandoen, viceadmiral Vedel, der befandt sig i marineministeriet i Slotsholmsgade, og meddelte, at skibene i givet tilfælde ville blive sænket, dog ville udbrud til Sverige ogsaa blive taget med i betragtning, selv om forholdene var yderst vanskelige herfor. Klokken 3,59 kom den næste melding fra de respektive officersvagter ved indkørslerne til flaadestationen, nemlig at tre militære biler,

den forreste med tyske officerer, var kørt ind over Værftsbroen, og samtidig at tyskerne nu gik i land fra baade ved Bommens vagt ved Toldboden. Umiddelbart derefter kom der melding om, at tyske biler var standset ved broen imellem Arsenaløen og Frederiksholm. Mens meldingen om landgangen ved Bommens vagt mærkværdigvis var forkert, idet det senere viste sig at være nogle danske havnebetjente, som var ude i lovligt ærinde for at slukke havnefyrene, var meldingen om standsningen ved broen rigtig nok. Denne bro, der førte over kanalen, var jo aabnet, og tyskerne var derfor – efter at de var kørt ind ad Værftsbroen uden at møde nogen modstand fra flaadestationens side, som i henhold til sin ordre havde ladet tyskerne passere – nu nødt til at køre tilbage og ud af værftet og via Refshaleøen og Kongebroen at benytte den anden landfaste indkørsel til flaadestationen.

Dette gav kystflaaden de fornødne kostbare minutter til at træffe sin afgørende bestemmelse, afhængig af den givne situation, og til at udføre det, som viceadmiralen nu udtalte i telefonen til mig, da jeg afgav melding om disse sidste begivenheder til ham, og som han klart og tydeligt formulerede saaledes: »*Udfør ordren*«.

Chefen for kystflaaden gav derpaa klokken 4,08 ordre til at sænke skibene, hvorpaa signalet »Karen – Nancy – Ulla«, der efter signalbogen betød »sænk«, blev afgivet til alle paa Holmen værende enheder.

Den afgørende beslutning, som chefen for kystflaaden, kommandør Ipsen tog i disse skæbnesvangre minutter, og som jeg som hans stabschef fuldtud tilraadede, nemlig at sænke flaaden fremfor at forsøge et udbrud gennem havnen og søge svensk territorium, blev taget af følgende tungt vejende grunde: Vejret var for det første saa mørkt og regnfuldt, at det ville være umuligt for en snes skibe at manøvrere saa hurtigt ud gennem Hønsebroløbet og videre gennem det smalle løb ved Bommens vagt, at man med rimelighed kunne antage, at tyskerne ikke ville opdage det, især

da de natten igennem hyppigt belyste havneomraadet med lysgranater og projektører for at kontrollere sejladsen i havnen.

Dernæst raadede tyskerne baade over orlogsskibe, der laa ved Toldboden og ved Langelinjemolen, dels over svære batterier og kampvogne, som var opstillet forskellige steder i havnen, paa Langelinje og paa Trekroner. Vore skibe ville derfor have haft minimale chancer og efter al sandsynlighed være blevet sænket under udsejlingen i havnen og gaaet til bunds med deres besætninger paa ialt ca. tusind mand, idet det maa erindres, at vore skibe ifølge tyskernes tidligere bestemmelse kun maatte have ammunition til let antiluftskyts ombord.

Muligheden for at lade vore skibe afgaa paa et tidligere tidspunkt fra Holmen og gaa til søs forelaa heller ikke, idet tyskerne skulle have underretning om enhver bevægelse af danske orlogsfartøjer mindst 48 timer før dette skete.

Det har senere fejlagtigt været fremført, at det skulle have været viceadmiralen, som fra Slotsholmsgade pr. telefon gav den direkte ordre til at sænke skibene; dette var imidlertid ikke tilfældet, idet en overordnet kommandomyndighed aldrig bør blande sig i en underordnet kommandomyndigheds taktiske dispositioner, især ikke naar der som her allerede i forvejen er udgivet en klar forholdsordre med flere taktiske alternativer, og man selv ikke er til stede dèr, hvor operationen foregaar. Dette gjorde chefen for søværnskommandoen da heller ikke, idet han under henvisning til sine tidligere udstedte forholdsordrer i det afgørende øjeblik netop udtalte ordene »udfør ordren« og dermed overlod til kystflaaden at træffe den rette taktiske disposition paa stedet; dette fremgaar da ogsaa af kystflaadens officielle rapport, underskrevet af chefen, kommandør Ipsen den 13. september 1943.

Efter at det afgørende signal om at sænke skibene var afgivet, forløb nogle højst oprivende øjeblikke, thi ordren

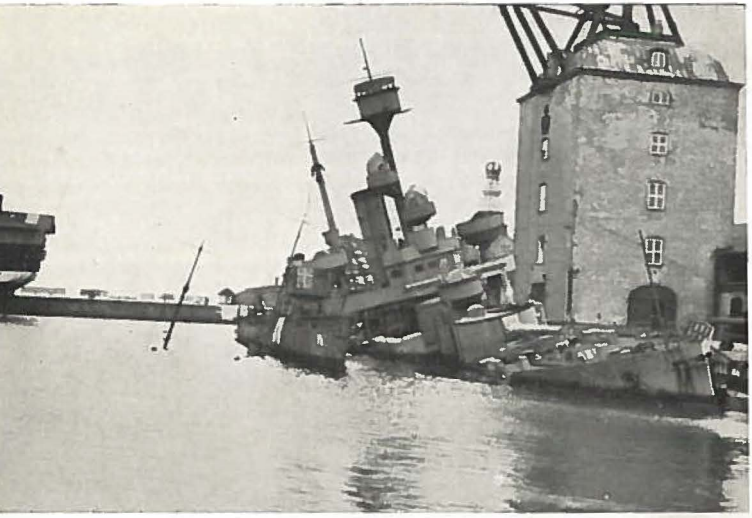

Artilleriskibet PEDER SKRAM *og to torpedobaade sænket ved Nyholms kran den 29. august 1943.*

Minestrygeren SØBJØRNEN *ntret i Flaadens Leje den 29. ugust 1943.*

Viceadmiral A. H. Vedel
chef for Sovværnskommandoen
29. august 1943.

Kommandør Paul Ipsen,
chef for Kystflaaden
29. august 1943.

var nu givet, og om faa minutter ville Danmarks flaade ophøre at eksistere, men endnu havde vi ikke selv set en eneste tysk soldat, idet disse ikke var naaet til den del af flaadestationen, hvor vi befandt os. Grunden hertil var, at den første tyske automobilkolonne var blevet standset af vejspærringerne og nu kørte rundt paa vejene, vildledt af en behændig dansk officer, for at finde chefen for flaadestationen, som tyskerne fejlagtigt mente ogsaa havde kommandoen over kystflaaden.

Endelig saa vi dog i den graa morgendæmring tyskerne køre frem til kasernen, der laa lige ud for PEDER SKRAM og herfra blive henvist til flaadestationens kontor, og det var paradoksalt nok med en vis lettelse, at kommandør Ipsen og jeg konstaterede, at den første melding om tyskernes indtrængen fra Christianshavn havde været rigtigere, end den der kom fra Bommens vagt. Samtidig hermed lød de første dumpe detonationer fra de skibe, hvori sprængbomberne var anbragt, mens u-baadene, som ikke var forsynet med sprængbomber, langsomt begyndte at synke med aabentstaaende bundventiler og luger, saaledes at de fyldtes med vand og gik til bunds, hvorved alle saarbare elektriske installationer og maskiner ombord totalt ødelagdes. De 10 minutter, som skulle forløbe, fra kontakten til sprængbomberne blev sluttet af de forskellige chefer, og til sprængningen fandt sted, blev anvendt til at tage besætningerne i land og kaste fortøjningerne los, saaledes at skibene frit kunne synke.

I nogle af de større minestrygere sattes maskinerne desuden paa »langsom bak«, inden mandskabet og cheferne sprang i land, hvorefter spøgelsesskibene alene bakkede ud i lejet for dèr at sprænges og synke paa saa dybt vand som muligt: i enkelte skibe virkede sprængbomberne ikke tilstrækkelig hurtigt, men maatte overhældes med benzin eller petroleum og derefter stikkes i brand.

Chefen for minestrygeren M. S. 4, der laa paa vagt ved

indløbet til flaadens leje, havde ogsaa, som ordren lød, sluttet kontakt til sin sprængbombe og samtidig stukket ild paa sit skib, og man saa nu minestrygeren ligge som en lysende fakkel, spærrende indløbet for de tyske skibe, der aabnede ilden imod den. Da projektilerne gik ret igennem skibet, beordrede chefen alle mand til at springe udenbords og samlet svømme over til Toldbodsiden, hvor de blev bjærget af en dansk rutedamper. Tre armerede tyske kuttere forsøgte derefter at slæbe den brændende minestryger væk, hvilket mislykkedes, da M. S. 4 nu sprang i luften med flaget vajende, men eksplosionen foraarsagede saa megen ravage, da sprængstykkerne fløj tyskerne om ørerne, at de maatte gaa tilbage til Kvæsthusbroen og sætte deres saarede i land. Først derefter kunne de tyske skibe løbe ind i flaadens leje og aabne beskydningen mod de danske orlogsgaster.

For os, der oplevede det gribende syn at se ikke mindre end 27 skibe af den danske flaade med vajende flag og vimpler gaa til grunde paa mindre end en halv time hin regntunge og dystre augustmorgen, vil dette indtryk aldrig udviskes. Glimtene og drønene fra lysraketter, detonationer og skud blandede sig med en hvislende lyd af udstrømmende damp og korte kommandoraab i mørket. Midt ude i flaadens leje laa to store minestrygere og brændte som kæmpefakler, idet de var overhældt med olie, og det blafrende skær fra Henrik Gerner's brand ved u-baadsbroerne og minefartøjet Lougen, der laa brændende ovre i Søminegraven bag Spanteloftsbygningens lave længe, lyste uhyggeligt op i hele dette dramatiske sceneri.

Naar ilden i de brændende skibe naaede kasser med haandvaabenammunition eller lysraketter, sprængtes de enten med store brag eller tændtes efterhaanden og futtede af til alle sider, paa samme maade som de ladte luftværnskanoner automatisk affyredes, naar ilden naaede dem. I den graa morgendæmring, mens regnen silede ned, saa man vort gamle panserskib Peder Skram langsomt krænge over og

lægge sig med styrbords slagside, da skroget tog bunden paa det læge vand under Nyholms gamle mastekran.

Efterhaanden som skibene var sænket eller sprængt, samledes besætningerne tavse og grebne af det dystre skuespil, hvori de lige havde deltaget, men under mønstergyldig holdning, i den store hal i planbygningen nedenunder mastekranen, hvor cheferne afgav melding til kystflaadens chef om udført ordre. Kommandør Ipsen kunne derefter telefonisk afgive *sin* melding til søværnskommandoen med det betydningsfulde indhold, at flaaden var sænket; hertil udtrykte viceadmiralen sin anerkendende tak.

Da hele kystflaadens mandskab var blevet samlet i planbygningen, traadte kommandør Ipsen frem, og hans korte og fyndige ord: »*Den danske flaade er sænket med ære. Leve den danske flaade!*« blev spontant besvaret med tre rungende hurraraab og udløste noget af den stemning, som vi alle var grebet af.

Bogstavelig talt i samme øjeblik hurraraabene lød, omringede en tysk infanteristyrke planbygningen, og en tysk officer kom løbende, afsikrede sin magasinpistol, som han stak mig lige i maven, og i den yderste ophidselse skreg mig ind i ansigtet: »Ich warne Sie, ich warne Sie!« Dernæst beordrede han de danske orlogsgaster til straks at aflevere resten af deres haandvaaben, og officererne til at træde an udenfor bygningen, samtidig med at han truede med at aabne ilden, hvis ordren ikke øjeblikkelig blev efterfulgt.

Da hovedformaalet fra dansk side, at sænke skibene, nu var opnaaet, beordrede vi mandskabet til at aflevere deres vaaben, og da dette var gjort, satte tyskerne vagt ved besætningerne i bygningen og beordrede officererne – ialt 83 – til under min ledelse at afgaa til chefen for flaadestationens kontor. Da den afvæbnede officerskolonne lige havde paabegyndt sin march, aabnedes ilden pludselig og uden varsel mod os med hurtigskydende maskinskyts og tracerprojektiler, der kom fra nogle tyske skibe, som var løbet ind i flaa-

dens leje. Nogle søgte dækning ved at kaste sig ned paa vejen, andre ved at trænge ind i Spanteloftsbygningen, hvortil dørene sprængtes, atter andre ved at søge dækning ved Sixtus voldens sydende. Denne gruppe blev imidlertid nu beskudt fra den af tyskerne besatte luftmarinestation samt ovre fra Burmeister & Wain's skibsværft.

Flere blev ramt under den kraftige ild, ogsaa en læge og en sygepasser, som ville ile til hjælp fra kasernen, blev beskudt. En del af os havde søgt ildlæ i Spanteloftsbygningen, som dog viste sig ikke at være noget særlig godt tilholdssted, da der blev skudt ind gennem vinduerne; til sidst stak de tyske soldater geværerne ind gennem ruderne og beordrede rummet rømmet, idet de samtidig skød paa en ung søløjtnant og knuste hans arm. Under stærk bevogtning blev vi nu ført til Kongebrovagten, trods protester fra mig, der forgæves forsøgte at faa de ophidsede soldater, der ved enhver lejlighed planløst affyrede deres haandvaaben, gjort begribeligt, at vi havde ordre til at begive os til flaadestationens kontor.

Samtidig med at disse begivenheder udspilledes, var kommandør Ipsen og den tyske Korvettenkapitän Petersen blevet tilbage ved kystflaadens menige besætninger. Da skyderiet begyndte, troede den tyske officer, der var præget af den yderste nervøsitet, at det var fra dansk side, at ilden blev aabnet, hvorfor han gav ordre til, at tyske soldater skulle beskyde kasernen og arresthuset, fra hvilke bygninger han troede der blev skudt, vildledt af de tyske skibes artilleriild og rikochetter fra murene. To danske orlogsgaster, der stod opmarcheret sammen med deres afdeling uden vaaben, mistede herved livet, og desuden dræbtes et par tyske soldater ved egen ild. Korvettenkapitän Petersen beordrede derefter chefen for kystflaaden til at gaa frem til kasernen og varsko, at for hver tysker der faldt, ville fem danske omgaaende blive skudt, og kommandør Ipsen maatte parere ordre, truet med øjeblikkelig skydning bagfra af tre tyske soldater med

karabiner i anslag, hvis der blev skudt fra bygningerne. Ved hans energiske indgriben blev det forhindret, at tyskerne kastede haandgranater ned i beskyttelsesrummene, forinden den danske besætning kom op herfra, og efterhaanden konstaterede tyskerne selv, at alle danskerne var ubevæbnet.

Officererne fra kystflaaden og delvis ogsaa fra kystdefensionens stab var imidlertid blevet standset ved Kongebrovagten og sat under den skarpeste bevogtning, idet tyskerne truede med øjeblikkelig skydning, hvis nogen rørte sig eller talte andet end tysk. Omsider lykkedes det mig dog at gøre en tysk underofficer forstaaeligt, at han alene kom til at bære det fulde ansvar for, at vi ikke, som beordret, kunne indfinde os paa flaadestationens kontor, og jeg fik gennemtrumfet en telefonopringning til chefen for flaadestationen og meddelt grunden til vor udebliven. Dette viste sig at være paa høje tid, for her stod den tyske højstkommanderende og truede med øjeblikkelig luftbombardement af hele flaadestationen, dersom vi ikke straks indfandt os dèr.

Klokken var blevet syv, da samtlige officerer var samlet paa flaadestationens kontor; her maatte vi opleve, at Korvettenkapitän Petersen, flankeret af tyske soldater med maskinpistoler i anslag, i de groveste udtryk beskyldte os for at have udvist slet militær disciplin, fordi vi havde øvet sabotage mod skibene og for at have aabnet beskydning mod tyskerne. Han endte i sin ophidselse med at raabe, at det var noget »Schweinerei«, vi havde begaaet, hvorefter han gjorde omkring og marcherede ud, fulgt af sin bevæbnede eskorte.

I løbet af dagen blev vi overført til søofficersskolen paa Holmen, og de officerer, der havde haft aktiv kommando under flaadens sænkning, blev interneret her, i HEKLA og paa kasernen som tyske krigsfanger, mens mandskabet blev interneret andetsteds i København. De danske orlogsskibe, som befandt sig paa togt i danske farvande og var direkte underlagt søværnskommandoen, blev enten sænket

eller brød ud til Sverige under mere eller mindre dramatiske omstændigheder, og kun et faatal faldt uskadt i tyskernes hænder.

Den 29. august 1943 vil blive staaende i vor ældgamle marines historie, som en paa een gang tragisk og ophøjet dag, og den smerte, vi følte over den forsmædelige 9. april, kunne nu afløses af bevidstheden om, at vor marine atter havde levet op til sine traditioner.

Om morgenen den 2. september fik jeg meddelelse om, at et bud ville tale med mig i søofficersskolens kabys, og da jeg kom derned, viste budet sig at være min hustru, der med falsk passerkort som rengøringskone paa Holmen var kommet gennem den tyske vagt sammen med disse morgenduelige koner, og nu kom ikke saa meget for at gøre rent, som for at vi kunne tale sammen. Mærkeligt nok havde vi dog allerede den 29. august tidligt om morgenen haft en samtale, idet det var lykkedes hende at faa en telefonforbindelse igennem til mig, inden tyskerne besatte Nyholms telefoncentral; i faa og knappe ord fik hun her den første beretning om, hvorledes skibene var sænket, og hun naaede lige at udbryde »Gud velsigne jer«, da forbindelsen blev taget.

Da vi nu mødtes, fik jeg at vide, hvor megen ængstelse vore paarørende havde gennemlevet, da de klokken 4 søndag morgen havde hørt den ene voldsomme eksplosion afløse den anden ude fra Holmen, og vilde rygter omgaaende var begyndt at svirre inde i byen, og hvilken lettelse det nogle timer senere havde været, da vi gennem telefonen kom i forbindelse med hinanden. Kort efter havde kammerherre C. P. M. Hansen, politikeren Hedtoft-Hansen og andre opsøgt min kone og fik her refereret min første korte beretning om begivenhederne paa Holmen. Nu fik hun en mere detaljeret beskrivelse, og da hun forlod skolen, benyttede hun lejligheden til at smugle en hel del eksponerede film ud, som trods tyskernes forbud var taget rundt om paa Holmen

af vore sænkede eller ødelagte skibe. Disse og andre fotografier blev hurtigst ad særlige kanaler via Sverige sendt vestpaa til offentliggørelse i de allieredes aviser og tidsskrifter.

Det var en ejendommelig situation at befinde sig som krigsfange paa vor egen søofficersskole paa Holmen, og lige saa ejendommeligt var det, at en stor del af marineministeriets og søværnskommandoens officerer, der enten havde været paa deres kontorer eller i deres hjem den 29. august, efter en kort internering atter var blevet løsladt. Da vi andre derfor efter nogle dages forløb rejste krav om at faa en beskyttelsesmagt i henhold til Haagerkonventionens bestemmelser for krigsfanger, vakte dette almindelig forvirring, og det var endog paa tale, at vort eget udenrigsministerium skulle paatage sig dette hverv, hvilket i sandhed ville have været en værdig opgave! Problemet løstes imidlertid ved, at man erklærede, at vi ikke var »krigsfanger«, men »internerede«, hvilket i realiteten blot betød, at vi nu ingen beskyttelsesmagt kunne kræve.

Da vi erfarede, at man ikke havde fundet lejlighed til paa en eller anden maade at mindes de faldne fra marinen den 29. august, afholdt vi selv en skibsgudstjeneste i søofficersskolens festsal, som admiral Hammerich ledede, og hvor kommandør Ipsen udtalte nogle smukke ord om de fra søværnet, der faldt, og de der blev saaret.

Et par dage senere kom viceadmiralen ud til os internerede, hvor han ved en parole bragte os kongens hilsen og tak og selv udtrykte sin anerkendelse af begivenhederne den 29. august; samtidig meddelte han os, at tyskerne havde krævet, at 50 officerer væsentlig fra kystflaaden nu skulle transporteres ud til hotel »Skodsborg Søbad« og interneres dèr. Som følge heraf blev vi om eftermiddagen under bevæbnet eskorte kørt fra flaadestationen og igennem byen, hvor folk vinkede og kom med opmuntrende tilraab. Ved Østerport station stod ogsaa hele min lille familie og vinkede og gav os et rungende »keep smiling« med paa vejen, da

vi i tyske militærbiler kørte forbi, hvilken engelskpræget demonstration tydeligt irriterede de tyske officerer.

Paa Skodsborg blev vi anbragt i det noget forfaldne hotel med tysk marineinfanterivagt til at passe paa os, og vi fik tilladelse til at spadsere paa et afspærret stykke af forstranden, lige neden for hotellet. Vi startede dagen med samlet morgengymnastik for at holde os i saa god form som muligt, og brugte ellers tiden til arbejder med rapportskriveri og lignende foruden indbyrdes samtaler, hvor vi drøftede situationen. Den almindelige stemning var udmærket, og alle syntes det hele var en naturlig konsekvens af begivenhederne, selvfølgelig bortset fra at de tyske bajonetter og selve frihedsberøvelsen var irriterende. Paa forskellig vis mærkede vi ogsaa i disse dage den glæde og lettelse, som marinens aktion havde udløst i befolkningen, – man følte, at luften var blevet renset, og at Danmark var paa vej til en mere værdig holdning.

Forbavsende var den manglende konsekvens, der prægede tyskernes behandling af os, og de stadig skiftende regulativer, som vi var underkastet. Snart var det forbudt at benytte telefonen, saa blev det tilladt at have familiebesøg, hvorefter disse paany blev stoppet, og en overgang kunne vi faa tilladelse til at tage til specialistbehandling eller foretage kortere spadsereture i Dyrehaven mod afgivelse af æresord om at vende tilbage. Som helhed kan siges, at det var en meget lempelig form for frihedsberøvelse, hvis mest ubehagelige side saa ubetinget var usikkerhedsmomentet med det store spørgsmaal om, hvad fremtiden ville bringe. Det optog naturligvis vore tanker og samtaler i høj grad, om det var tyskernes hensigt at sende os til Tyskland ligesom de norske officerer, eller de ville forsøge at tvinge os til et vist samarbejde. Selve afspærringen var ikke mere effektiv, end at flere af de unge officerer om natten forsvandt ud af hotellets vinduer eller balkon'er, naar de tyske skildvagter vendte ryggen til, for at tage til København og holdt

derved forbindelsen med modstandsgrupper aaben, foruden at de ved tilbagekomsten ved daggry indsmuglede haandvaaben, som gemtes til brug i givet tilfælde.

Under disse ejendommelige omstændigheder fejrede jeg min 50-aars fødselsdag, men den fik dog et festligt forløb, takket være at »specialistbesøg« netop i de dage var tilladt, saa jeg kunne tage til København om eftermiddagen, hvor jeg blev fejret af min familie og gode venner i mit hjem. Blandt mange gode erindringer fra dagen mindes jeg præsident Holger Andersen's smukke ord til mig, da han overrakte mig kongemærket i guld med dato'en »29. 9. 43« og en hilsen indgraveret fra »Fondet af 1942«, som var navnet paa den nordiske kreds, hvori jeg havde arbejdet; senere da jeg vendte tilbage til »fangenskabet«, havde mine kammerater foranstaltet en meget festlig afslutning paa dagen for mig.

Baade »Berlingske Tidende« og »Børsen« bragte interview med mig, som trods forbud blev optaget pr. telefon for næsen af tyskerne, takket være en særlig for os etableret telefonforbindelse, som tyskerne ikke kendte.

Desværre blev dagen noget fordunklet af alvorlige rygter om jødedeportationer fra Danmark, rygter, som netop den dag spredtes som en løbeild over København, og som desværre faa dage efter viste sig at være rigtige, da forfølgelserne den 2. oktober blev iværksat af tyskerne paa den mest oprørende maade. Denne nye tyske skændselsgerning bidrog i høj grad til, at hadet og oppositionen slog igennem, ogsaa hos nogle af de danske, der hidtil havde manifesteret en ubegribelig blaaøjethed overfor landets fjender. Da tyskerne lod bekendtgøre, at efter jødedeportationernes afslutning ville alt interneret dansk militær blive løsladt, vedtog vi paa Skodsborg at nedlægge protest mod, at vor frigivelse skulle kædes sammen med et saa skammeligt overgreb mod andre danske borgere. Det lykkedes at komme i kontakt dels med de fra marinen der var interneret i K.B. hallen i Køben-

havn, dels med de søofficerer, der var paa Marienlyst, hvor ellers hovedsagelig officerer fra hæren var interneret, og faa vedtaget en fællesprotest, som den ældste officer paa Skodsborg, admiral Briand de Crèvecoeur afleverede til viceadmiralen til viderebefordring. Protesten havde følgende ordlyd: »Under henvisning til den i dagspressen den 2. oktober offentliggjorte officielle meddelelse vedrørende løsladelse af internerede danske soldater, ønsker danske officerer af søværnet, internerede i krigsfangelejr, at udtale deres harme over, at dette spørgsmaal er sat i forbindelse med en mod al menneskelighed og retsfølelse stridende behandling af danske statsborgere af jødisk herkomst.«

Begivenhederne den 29. august og den konsekvens, at Danmark ikke længere havde en legal flaade og hær, gjorde, at mange af os nu tog op til overvejelse, paa hvad maade vi bedst kunne gøre nytte i fremtiden. Skulle man blive i Danmark og paa en eller anden maade arbejde i den voksende modstandsbevægelse, eller skulle man forsøge at komme i allieret krigstjeneste eller paa anden vis arbejde for sit lands interesser udenfor Danmark? Disse problemer optog vore tanker stærkt paa Skodsborg og blev indgaaende diskuteret frem og tilbage.

Gennem en af de unge officerer paa Skodsborg, der jævnlig om natten havde forbindelse med illegale grupper i København, fik jeg en henvendelse fra det danske kriminalpoliti, som foreslog at hjælpe mig til Sverige, men med den tilføjelse, at dette tilbud kun gjaldt visse eksponerede personer, som man vidste eller formodede, at tyskerne af forskellige grunde havde i kikkerten. Beslutningen herom maatte træffes af mig *nu*, idet politiet ikke senere kunne love at advare i tide, hvis tyskerne ville skride til en arrestation. Da der paa dette tidspunkt ikke syntes at være nogen særlig opgave for mig hjemme indenfor modstandsarbejdet, da jeg som tidligere efterretningsofficer og med min virksomhed og udvisning fra Berlin in mente allerede

var for kendt af tyskerne, gav denne henvendelse stødet til, at jeg besluttede at tage til Sverige for derfra at søge videre til England for paa en eller anden maade at gøre nytte i kampen mod tyskerne.

Een ting var jeg imidlertid fast besluttet paa, at skulle planen realiseres, maatte vi alle fem afsted, ogsaa min kone og vore tre børn, thi alene ville jeg ikke rejse, selv om dette ville være betydelig lettere, dertil havde jeg fra min tysklandstid hørt tilstrækkeligt om det gidselsystem, som tyskerne i saa vid udstrækning praktiserede. Heldigvis var der lejlighed til at gennemdrøfte hele dette spørgsmaal med min hustru, som var helt indforstaaet med planen, og tiden gik nu med at planlægge og forberede flugten, som selvfølgelig skulle holdes saa hemmelig som muligt. Baade mine ældre og nogle yngre kammerater paa Skodsborg satte jeg dog ind i planen, ogsaa fordi det har en værdi, naar man staar overfor saa stor en beslutning, at se den belyst fra forskellige sider, og de tilraadede mig ogsaa dette skridt, alt taget i betragtning. Ligeledes underrettede jeg viceadmiralen, der gav udtryk for, at han privat delte mine anskuelser og billigede mine planer, men officielt maatte han selvfølgelig ikke vide noget derom.

Men den forestaaende flugt for øje og for alle eventualiteters skyld udpønsede jeg en plan til at komme forbi de tyske skildvagter og foranstaltede derfor en dag en slags generalprøve, baseret paa mit kendskab til den tyske autoritetsfrygt og tyskere i almindelighed. En skønne morgen gik jeg ud af hotellet, som sædvanlig iført min søofficersuniform, men med et forfalsket tysk »Ausweis« i lommen til eventuelt brug, hvori den tyske »Lagerkommandant« gav tilladelse til, at jeg indenfor et bestemt tidsrum forlod hotellet. Jeg marcherede bistert ud til den tyske skildvagt ved udgangen, og da han standsede mig med det sædvanlige »Haben Sie einen Ausweis, Herr Kapitän?« gjorde jeg holdt og stirrede ham vredt ind i ansigtet og snærrede paa preussermanér:

»Nein!« Hvorpaa den arme, veldresserede tyske soldat blev saa perpleks, at han præsenterede sit med bajonet forsynede skarpladte gevær og lod mig passere, idet han fremstammede: »Dann auf Wiedersehen, Herr Kapitän«, hvilket er et afskrækkende eksempel paa tysk kadaverdisciplin.

Naa, selv om dette eksperiment gik godt, var det for tidligt at forsvinde definitivt, thi det kunne have konsekvenser for kammeraternes frigivelse, og jeg vendte derfor tilbage til Skodsborg om eftermiddagen. Det hed sig nemlig nu, at alle danske officerer ville blive frigivet, forudsat at vi underskrev en loyalitetserklæring overfor tyskerne og afholdt os fra fjendtligheder imod det tyske rige, i modsat fald maatte vi regne med paany at blive interneret og overført til Tyskland. Dette nægtede alle officererne paa Skodsborg selvfølgelig pure, hvorefter tyskerne ændrede deres ultimative krav til, at hvis vi blot ville erklære, at »vi var gjort bekendt med dette«, ville det være tilstrækkeligt. Da dette jo ikke indebar nogen som helst forpligtelse for os, skrev vi under paa, at vi havde set en saadan erklæring, og samtidig besluttede jeg, at min flugt skulle finde sted umiddelbart efter en almindelig frigivelse, hvilket jeg meddelte mine kontaktmænd og min hustru i vort specielle kodesprog.

Den 22. oktober forelaa frigivelsen som en kendsgerning, og samtlige internerede kunne derefter forlade Skodsborg Søbad efter dette unægteligt noget særprægede hotelophold.

»*Make the best of things as they are.*
It's criminal to wait for something better.«
ADMIRAL OF THE FLEET,
LORD FISHER OF KILVERSTONE
(1841 – 1920)

Med den Danske Brigade i Sverige

FAA timer efter at det ufrivillige ophold paa Skodsborg var afsluttet, begav jeg mig til Østerport station med et par smaa haandkufferter. Min hustru og vore tre børn, som i den sidste tid havde haft tilhold hos hendes ældste søster fru Nanni Jarl, og svoger, civilingeniør Frits Jarl, i deres gæstfri hjem i Rosenvænget, indfandt sig samtidig og gik op i toget; uden noget tegn paa genkendelse entrede jeg op i en anden kupé, samtidig med at jeg saa et glimt af mine hjælpere, som uafhængig af hinanden ogsaa tog toget nordpaa. Alle de implicerede stod af paa Snekkersten station, hvorfra vi i et par grupper blev ført op til en villa,hvor nogle os ganske ubekendte mennesker modtog os paa det venligste og placerede os ved et opdækket middagsbord; vi fik imidlertid ikke tid til at nyde noget deraf, thi samtidig kom der en melding om, at havnen og Strandvejen nord og syd herfor nu var meldt klar for tyske patruljer, hvorfor vi maatte afsted omgaaende. I sidste øjeblik huskede vi at aflevere hele vor beholdning af rationeringskort til vore værter, hvilket faldt i særdeles god jord, og sikkert ogsaa var ret paakrævet, idet det aabenbart var skik i huset at give folk et styrkende maaltid, inden de begav sig afsted paa den nervepirrende tur over Øresund.

Pr. bil gik det ned til havnen med vor eskorte, som vi lige fik taget en hastig og hjertelig afsked med, før vi gik ombord i fiskekutteren MARGRETHE med Snekkersten's kromand

Thomsen ved roret, og i samme øjeblik vi var ombord, tøffede vi ud af havnen med kurs mod Sveriges forjættende kyst. Det sidste vi saa og hørte af det mørkelagte Danmark, var silhouetterne af to danske politibetjente, der stod vagt paa havnemolen og vinkende ønskede os god rejse.

Nu gik det med blændede lanterner østpaa ud i Sundet nord om Hven; det var stille og stjerneklart, og med hjertet i halsen stod jeg paa dækket spejdende ud i natten efter tyske patruljebaade under gang, som jeg frygtede mere end tre store tyske marineskibe, hvis omrids jeg lige kunne skimte til ankers oppe paa »Disken«, og som lod deres projektørkegler spille ud over Sundet. Vor ældste søn paa 15 aar var indviet i planen, mens de to mindre børn ikke fik noget at vide før i sidste øjeblik; vi fortalte dem, at hvis vi blev taget af tyskerne, skulle de sige, at de troede, vi skulle til Finland, hvor deres far skulle gøre frivillig finsk krigstjeneste. Vi havde afslaaet, at de fik sovemidler under overfarten, hvilket ofte anvendtes til børn under 14 aar, for at de ikke skulle skrige op i angst, hvilket kunne være skæbnesvangert, hvis tyskerne kom ombord for at ransage skibet. Ved en flygtningetransport kort før vor, var kutteren blevet rendt i sænk ved en fejlmanøvre og de smaa børn ombord, der havde faaet beroligende midler, druknede.

Jeg har ofte i min tjeneste i marinen spejdet efter blændede skibe under natøvelser, og det kom mig maaske til gode her, da jeg pludselig skimtede en mørk skygge, der kom klar af det høje land paa Hven. Skipper Thomsen stoppede omgaaende motoren i haab om at forblive ubemærket af, hvad der viste sig at være en tysk patruljebaad, der holdt gaaende patrulje midt i Sundet. Det var spændende minutter, der forløb, men til vor usigelige lettelse opslugte mørket igen det tyske patruljefartøj, der forsvandt nordpaa i Sundet lige saa pludseligt, som det var kommet til syne, saaledes at MARGRETHE kunne fortsætte sin sejlads mod Sverige. Snart skimtede vi havnefyrene fra det svenske fisker-

leje Rå, – det aftalte blinksignal kunne udveksles med den lille svenske torpedobaad, der stod ud imod os, og som angav, at vi nu var paa svensk territorium, saaledes at den kun een time lange rejse, der havde forekommet os saa lang, snart var afsluttet.

Da vi løb ind i den lille svenske fiskerhavn, stod det svenske politi som pendant til det danske i Snekkersten og ønskede os og to meget snavsede unge frihedskæmpere, der nu dukkede op af motorrummet, velkommen til Sverige, og med en følelse af intens lettelse satte vi foden paa svensk grund efter de sidste maaneders spænding og nervepres. Vi tog en hjertelig afsked med skipper Thomsen, som straks sejlede tilbage til Snekkersten, og hvorfra han i den kommende tid fortsatte sit beundringsværdige og djærve virke. Det var med stor sorg, at vi og et stort antal andre landsmænd, som Thomsen havde hjulpet over Sundet, senere erfarede, at han den 4. december 1944 havde fundet døden i Tyskland, efter at tyskerne var kommet under vejr med hans virksomhed og havde arresteret ham og deporteret ham til koncentrationslejren Neuengamme. Paa den smukke natursten, der efter krigen blev rejst for ham ved Strandvejen udfor hans gamle kro i Snekkersten, som senere er nedbrændt, staar indhugget »Flygtningenes modige Hjælper H. C. Thomsen * 18/9 1906 † 4/12 1944 i Neuengamme«.

I Sverige tog den svenske marines Øresundsdistrikt og det stedlige politi sig hjælpsomt af os, og efter at vi havde sendt et aftalt kodetelegram hjemover med melding om, at »en kryolitlast var vel ankommet til Sverige«, kunne vi tage toget til Stockholm, hvor vi foreløbig tog ophold. Nu begyndte vor tilværelse som danske flygtninge i Sverige, en ikke særlig misundelsesværdig lod, som vi heldigvis ikke dengang anede skulle strække sig over halvandet aar. Jeg aflagde besøg i det danske gesandtskab og hilste paa orlogskaptajn Mørch, der var knyttet til gesandtskabet som »sømilitær raadgiver«, og som sammen med oberstløjtnant Nordentoft i

forbindelse med redaktør Ebbe Munck varetog efterretningstjenesten til og fra Danmark og forbindelsen vestpaa.

Faa dage efter min ankomst fik jeg anmodning om at sætte mig i forbindelse med den britiske marineattaché i Stockholm, Captain Denham, som var vidende om min tjeneste i Berlin omkring 9. april, og som dels ønskede oplysninger om hændelserne ved flaadens sænkning, dels foreslog mig at rejse til England for at knyttes til det engelske admiralitet som »adviser«, eller paa anden maade »fighting our common enemy«, som han udtrykte sig. Jeg svarede ham, at jeg netop selv ville have foreslaaet ham dette, og at jeg med stor glæde tog imod hans tilbud og bad ham træffe de fornødne forberedelser.

Kort efter denne samtale fik jeg imidlertid et brev sendt illegalt fra viceadmiral Vedel, der meddelte, at generalmajor Knudtzon meget snart ville ankomme til Sverige for dèr, efter Vedels og generalløjtnant Gørtz' ordre, at organisere en genopbygning af en del af vor flaade og hær, og anmodede mig som ældste danske søofficer i Sverige om at deltage i dette arbejde. Da flyveforbindelsen fra Sverige til London i de kommende maaneder af forskellige grunde desværre praktisk talt var afbrudt, kunne Denham ikke give mig endelig besked, før jeg forlængst havde tiltraadt tjeneste under general Knudtzon, der nu ikke kunne give mig tilladelse til at rejse. Dette forstod Captain Denham ogsaa fuldtud og godkendte paa admiralitetets vegne denne beslutning, idet han samtidig skriftligt udtrykte Royal Navy's tak til mig for »the enthusiasm to accept service in United Kingdom«. Igennem Denham fik jeg hurtig kontakt med forskellige andre allierede marineattaché'er i Stockholm, baade den norske kommandørkaptajn Henriksen og den amerikanske Captain Heiberg, som var uhyre interesseret i begivenhederne i Danmark omkring flaadens sænkning. Det samme var tilfældet med de russiske marineattaché'er kaptajnerne Taradin og Slepenkov, som bragte mig hilsener fra min tidligere

russiske kollega fra Berlin, admiral Woronzow, der nu gjorde tjeneste i Moskva. Ogsaa fra svensk side mødte jeg en levende interesse for hændelserne i Danmark; chefen for den svenske marine, viceadmiral Tamm, gav i de stærkeste vendinger udtryk for sin respekt og beundring for den danske marines holdning og bad mig fortælle om begivenhederne paa Holmen den 29. august for en større kreds af officerer fra den svenske marineledelse.

Senere gentog jeg dette foredrag ude i den svenske marinebase Hårsfjärden for officererne i »Kustflottan«, ved hvilken lejlighed jeg blandt andre traf min gamle kammerat fra marinestabsskolen i Paris, kommandør Stig H:son Ericson, der nu var blevet stabschef i kystflaaden, og min tidligere kollega, den fhv. svenske marineattaché i Berlin, kommandørkaptajn Forshell, der nu var chef for panserskibet Drottning Victoria. I disse og adskillige andre søofficerers gæstfri hjem i Stockholm blev vi senere hyppige gæster under vort ophold i Sverige.

Dette dannede indledningen til en lang række foredrag, som jeg blev opfordret til at holde i forskellige svenske foreninger rundt i landet og paa universiteterne i Stockholm, Upsala og Lund, og efter opfordring af den tidligere svenske udenrigsminister, landshøvding Sandler ogsaa for den svenske rigsdags udenrigspolitiske udvalg. Denne foredragsvirksomhed bragte mig i kontakt med mange svenskere fra vidt forskellige kredse og ikke mindst fra den akademiske verden. Foredragene lønnedes som regel med en smuk tale og et hjerteligt bifald, som jeg tilskrev trangen til at udtrykke en varm sympati overfor Danmark, mens et beskedent honorar, som jeg ofte haabede paa, desværre som regel udeblev, idet tilhørerne næppe drømte om foredragsholderens slunkne pengepung. Det var nemlig ikke nogen let sag at underholde en familie paa fem medlemmer, naar indtægterne i begyndelsen var lig nul og senere meget beskedne, og min rejsekasse formindskedes hver dag i foruroligende grad.

Fra Kronprinsen, den nuværende Kong Gustaf Adolf af Sverige, fik jeg indbydelse til Stockholm slot for at fortælle om forholdene i Danmark, som Kronprinsen tog levende del i. Med afsky hørte han om tyskernes fremfærd og blandt andet om den tortur, de havde anvendt overfor en dansk søofficer, kaptajnløjtnant Hassager Christiansen. Han havde indberettet til efterretningsvæsenet om en af tyskernes nye langtrækkende projektiler, den senere V1 bombe, der var faldet ned paa Bornholm, hvor han havde fotograferet den og beskrevet den i alle enkeltheder. Lykkeligvis havde modstandsbevægelsen dog formaaet at befri den danske officer fra tysk fangenskab og bragt ham i sikkerhed til et svensk hospital i Stockholm.

Blandt de uhyre mange som viste os venlighed under vort sverigesophold, var ogsaa den berømte russiske operasangerinde madame Adelaide Andrejewa de Skilondz, som i sit store og gæstfri hjem paa Strandvägen holdt aabent hus for mennesker af højst forskellig art. Afskaaret som hun var fra at vende tilbage til sit fædreland, forstod hun emigrantens kaar bedre end de fleste, og mangfoldige russere, som levede i eksil i Sverige efter revolutionen i 1917, havde et trygt tilholdssted hos »Adja«. Ogsaa vi, som kendte hende fra hendes besøg i København, blev modtaget med en ægte russisk hjertevarme. Det var her, at min hustru efter et aars ophold i Sverige med et suk engang udbrød til en ældre russisk dame, at nu havde hun været flygtning et helt uendelig langt aar, og til svar fik oplyst, at det havde den anden været i samfulde 25 aar, saa det var da ikke noget at tale om! Et perspektiv, der fik min kone til aldeles at forstumme.

En vigtig sag for os at faa ordnet saa hurtigt som muligt, var vore børns skolegang, og da jeg af professor Hurwitz, der var en udmærket leder af det danske flygtningekontor i Stockholm, fik oplyst, at der skulle oprettes en skole for danske børn i Lund, tog min hustru med børnene dertil; kort efter kunne de genoptage deres afbrudte skoleundervisning

i en dansk skole, hvor baade elever og lærere vistnok uden undtagelse var flygtninge. Det var et fremragende initiativ at improvisere en dansk skole, som endog dimitterede studenter, der her blev præsteret af danske skolefolk og andre akademikere, kraftig støttet af Lund's universitet og andre svenske myndigheder. Vi var saa heldige at faa vore drenge indlogeret hos en svensk familie i Lund, saaledes at deres tilværelse ret hurtigt kom under ordnede forhold. Vi selv maatte flytte fra det ene pensionat til det andet, da boligforholdene var uhyre vanskelige i Stockholm paa dette tidspunkt, men heldigvis lykkedes det i februar 1944 at leje en del af en møbleret lejlighed i Kammakaregatan, saaledes at vi kunne etablere en slags hjem for vor lille datter, der derefter kom i en stockholmsk pigeskole.

I november 1943 ankom generalmajor Knudtzon til Stockholm og etablerede sin stab i nogle beskedne lokaler ude paa Kungsholmen, hvor jeg tiltraadte tjeneste. Efter frihedsbevægelsens bestemmelse skulle Knudtzon tage kommandoen over og organisere alle i Sverige værende danske styrker af flaade og hær for at forberede en væbnet indsats til sin tid mod tyskerne i Danmark; desuden skulle han forestaa indkøb af vaaben og udrustning til et kommende værn i stedet for den militære udrustning, som tyskerne havde bemægtiget sig. Allerede i begyndelsen af december 1943 kunne de første indkaldelser udgaa fra »Kommandoen for militære flygtninge«, som stabens noget camouflerede betegnelse foreløbig skulle være, til alt militært dansk personel af begge værn, som i stigende grad var beordret til eller selv havde søgt til Sverige. Som generalens maritime medarbejder var det min opgave foreløbig at tage haand om de af vor marines skibe, som det lykkedes at naa til Sverige og desuden i saa høj grad som muligt at assistere alt personel fra orlogsmarinen. *).

Mens bragene fra den danske flaades sprængning paa

*) Se »Den danske Brigade« af Niels Grunnet og Bent Demer. Kbh. 1945.

Holmen den 29. august ved daggry tordnede over landets hovedstad, søgte de af vore orlogsskibe, som havde været stationeret ude omkring i vore farvande, til svensk territorium for dèr at afvente bedre tider. Desværre mislykkedes det for vort eneste udrustede panserskib NIELS JUEL og kadetskibet HVIDBJØRNEN at naa til Sverige paa grund af tyske angreb, der førte til, at de blev sænket af egen besætning, derimod lykkedes det torpedobaaden HAVKATTEN og 9 orlogskuttere samt 1 motorbaad paa forskellig vis at narre de forfølgende tyske skibe og naa svensk havn. I Sverige blev vore skibe modtaget paa det bedste og blev forlagt til den svenske orlogsbase Karlskrona paa Blekingekysten, hvor den myndige kontreadmiral greve Ehrensvärd erklærede, at han »helt enkelt« foreløbig ville betragte de danske orlogsfartøjer som »vanligt orlogsbesök«.

I løbet af september maatte skibene imidlertid efter forhandlinger med de i Sverige værende civile danske myndigheder desarmeres og oplægges, hvorefter besætningerne blev fordelt til forskelligt arbejde, de fleste paa skovhugst i Sveriges udstrakte skove. Her fristede de livet under uvante og haarde forhold, indtil kommandoens indkaldelsesordre ved vinterens begyndelse naaede vore orlogsgaster, og alle blev samlet i den første saakaldte »politiforlægning« sammen med deres kammerater fra hæren. Af hensyn til Sveriges neutralitetspolitik maatte kommandoens virksomhed holdes skjult i saa høj grad som muligt, og som følge heraf anvendtes camouflagebetegnelsen »politi« efter instruktioner af den kendte svenske politiembedsmand, docent Söderman, som paa den svenske regerings vegne var leder af alle de danske og norske politiforlægninger, som efterhaanden oprettedes i Sverige i krigsaarene.

Denne første lejr hed Sofielund og laa midt i Smaalands skove ved Växsjö station, og her samledes en broget skare af danske befalingsmænd og menige af begge værn, for ved fælles indsats midt i vinterens barske tid selv at bygge de ba-

rakker, der var nødvendige for at virkelige militære øvelser kunne paabegyndes. I februar fik vi endnu en lejr, nemlig Sättra Brunn ved Sala i Uppland, og senere udvidedes lejrenes antal til ialt 6. I Sättra Brunn uddannedes de orlogsgaster, som hørte til de i Karlskrona oplagte danske orlogsskibe og fartøjer og de formeredes som et særligt kompagni, kaldet »Karlskronastyrken», som senere sammen med hele deres bataljon overførtes til den nybyggede lejr Håtunaholm i nærheden af Sigtuna. Karlskronastyrken var organiseret som skibsbesætninger under egne søofficerer svarende til de i Karlskrona liggende danske orlogsfartøjer, og øvelserne blev drevet med stor energi ogsaa takket være dygtige instruktører fra hæren. Uddannelsen bestod hovedsagelig af infanteriuddannelse, men suppleredes med sømandsskab og fartøjsøvelser m.m. paa søerne i nærheden af lejrene.

Alt dette krævede indgaaende forhandlinger med den svenske regering, og disse førtes i første række af general Knudtzon, der med sit verdensmandsvæsen og sin smidige form var vel estimeret i Stockholm, og hvis force utvivlsomt netop laa i at kunne forhandle med svenskerne. Takket være det gode forhold, som udbyggedes, og den store velvilje som blev lagt for dagen fra ledende svenske militære autoriteter og politimyndigheders side, skred arbejdet ogsaa godt frem, til trods for at gesandten med sin negative indstilling overfor dansk forsvar desværre ofte forsinkede kommandoens sager, naar disse skulle videre til statsministeren eller andre medlemmer af den svenske regering.

Efterhaanden som krigen udviklede sig og alt tydede paa et afgørende tysk nederlag, blev vor stilling i Sverige i tilsvarende grad lettet, og vore anmodninger om vaabenhjælp og materiel i stigende tempo imødekommet af det neutrale Sverige, som dog stadig til en vis grad maatte gaa stille med dørene. I begyndelsen af 1944 kunne den svenske chef for Landsförsvarets Kommandoekspedition, general Kellgren, give os den glædelige meddelelse, at vore vaabenleverancer

nu var sikret; samtidig fortalte han med en vis stolthed, at da den tyske militærattaché havde klaget i krigsministeriet over vor virksomhed, havde generalen affærdiget tyskeren ved at meddele ham, at ganske vist fik danskerne og nordmændene vaaben, men at de først skulle anvendes, naar tyskerne var ude af Danmark og Norge igen!

Efter at jeg i december havde inspiceret vore skibe i Karlskrona, fik jeg den svenske marines tilladelse til, at de nu kunne blive dokket og istandsat, saaledes at de kunne blive klargjort til sejlads.

Fra januar 1944 genoptog jeg min tidligere virksomhed med at udarbejde militærpolitiske oversigter over krigens udvikling. Takket være informationer fra den svenske presse, ikke mindst »Dagens Nyheter« og »Göteborg Handels- och Sjöfartstidning«, med hvis chefredaktører, kommandørkaptajn Dehlgren og den berømte professor Torgny Segerstedt, jeg havde gjort et meget nyttigt bekendtskab, samlede jeg stoffet hertil og holdt derefter hyppigt foredrag for de danske officerer i Stockholm. Desuden blev foredragene mangfoldiggjort og sendt rundt i forlægningerne, samt til Danmark via særlige kanaler.

Paa initiativ af nogle danske damer i Stockholm og med støtte af general Knudtzon skabtes en dansk lotteorganisation, kaldet »Danske Kvinders Hjælpetjeneste«, hvis medlemmer ved mobilisering skulle gøre tjeneste som feltkøkkenlotter, sanitetslotter og kontorlotter i brigaden. Efter meget arbejde blev organisationen i løbet af foraaret opbygget og uddannelsen saaledes tilrettelagt, at lotterne endte med at kunne yde en i høj grad værdifuld indsats i brigaden. Min hustru, som var med i ledelsen af dette arbejde, og jeg selv havde saaledes begge fuldt op at gøre, hvilket var en tilfredsstillelse i den til tider ret deprimerende tilværelse som flygtninge.

»Den danske Brigade«, som den samlede styrkes navn var, skulle ved alarmering overføres til Danmark ved en kombi-

neret operation, og det gav anledning til talrige konferencer med den svenske landmilitære og maritime ledelse at forberede planerne hertil, fremskaffe fornøden tonnage og planlægge brigadens mobilisering, opmarch og transport til lands og til søs. Assisteret af to af stabens officerer fra hæren, kaptajn Bosse og ritmester Leschly udarbejdede jeg disse operationsplaner til forelæggelse for general Knudtzon, og her var min særlige stabsuddannelse fra sin tid i Paris mig til stor nytte.

Planerne omfattede to alternativer, hvoraf det første forudsatte udskibning paa kaj i en dansk havn, som var tilgængelig; hertil skulle den samlede styrke overføres, der gradvis voksede til omtrent 5000 mand inklusive hjælpemandskab af forskellig art, deriblandt lotterne, – en ikke helt ubetydelig styrke, som naaedes, da efterhaanden ca. hver fjerde dansk flygtning i Sverige gjorde tjeneste i brigaden. Det hertil hørende materiel i form af ammunitionsvogne, ambulancer, feltkøkkener samt train af enhver slags skulle indlades i 6 større lejede svenske dampere, der ydermere skulle overføre ammunition til 10.000 mand.

Det andet alternativ gik ud paa en overskibning af styrken fordelt i mange mindre fartøjer, der skulle landsættes paa aaben kyst, mens al train'et i saa tilfælde maatte vente til senere, naar en havn var erobret af brigaden eller frihedskæmperne hjemme. Begge planer forudsatte, at vor flotille fra Karlskrona skulle eskortere transportskibene, sikre dem mod miner og optage kampen mod mindre tyske styrker eller tyske enheder, der var i mer eller mindre opløsning. En større krigsmæssig aktion imod intakt tysk krigsmagt af betydning forudsatte naturligvis militær hjælp fra allieret side, saavel til søs, til lands, som i luften. Alle disse stabsforberedelser krævede igen forhandlinger ikke alene i Sverige, men ogsaa i England, og disse sidste resulterede i efteraaret 1944 ved Ebbe Munck's fremragende medvirken i, at brigaden blev en integrerende del af den allierede krigsmaskine. Bri-

gaden eller »Danforce«, som var den engelske betegnelse, var en del af frihedsbevægelsen, underlagt frihedsraadet i Danmark og kom nu under kommando af SHAEF*), hvis øverste chef var general Eisenhower. De strategiske overvejelser blev drøftet med general Dewing fra SHAEF, baade i London og senere i Stockholm, da den britiske general kom dertil for at inspicere »Danforce«.

Disse omfattende planer forudsatte foruden intensiv uddannelse rundt i lejrene, anskaffelse af betydelige mængder af materiel, som kun kunne fremskaffes ved svensk hjælp, og at det ikke drejede sig om helt ubetydelige beløb fremgaar af, at brigadens udrustning og ophold kostede op mod 50 millioner kroner, som Sverige stillede til raadighed som laan til et senere frigjort Danmark.

Helt let var det ikke altid at faa generalen og hans stab, der overvejende bestod af landofficerer, til at forstaa marinens særlige forhold og krav. Det lykkedes dog at føre ogsaa vore ønsker igennem, ikke mindst ved min gode medarbejder i staben, kaptajnløjtnant i flaaden S. Thostrup's utrættelige hjælp. Efterhaanden modtog vi fra den svenske marine et betydeligt antal mindre landsætningsfartøjer foruden de nødvendige minestrygningsgrejer, taagemateriel og automatskyts til flotillen; endvidere blev skibene camouflagemalede, og orlogsgasterne fik haardt tiltrængte moderne haandvaaben og staalhjelme samt blev iklædt gode blaa marineuniformer med »Orlogsflaaden« i huebaandet og brigadens gyldne korpsmærke paa brystet. Efter at vore orlogsgasters infanteriuddannelse i land var afsluttet efter godt et halvt aars ophold rundt i lejrene, lykkedes det at faa nogle befalingsmænd til tjeneste ombord i den svenske marines skibe. I august havde jeg den tilfredsstillelse at kunne præsentere 16 af marinens befalingsmænd for viceadmiral Tamm og kommandørkaptajn Croneborg i »Marinledningen«, inden de gik ombord i forskellige af den svenske flaa-

*) SHAEF er forkortelsen af »Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces.«

des skibe for at faa noget praktisk tjeneste til søs; desuden kom et par søofficerer i det svenske flyvevaaben, mens andre efter direktiv hjemmefra blev beordret til England.

Som følge af de allieredes vellykkede fremrykning i eftersommeren 1944, hvor Belgien blev generobret, og de allierede trængte langt ind i Holland, blev der truffet forskellige forholdsregler til en hurtig mobilisering og koncentration af brigaden. For marinens vedkommende fik vi tilladelse til at samle vore lejede transportskibe i sundhavnene, hvorfra de skulle anvendes, men den væsentligste fremgang for os i marineafdelingen skete dog den 22. september 1944, da vi kunne oprette »Den danske flotille« i Karlskrona. Alle vore skibe hejste den dag paany kommando, efter at besætningerne var blevet frigjort fra det uvante kaserneliv rundt i øvelseslejrene og afrejst til Karlskrona, hvor flotillen formeredes, først med orlogskaptajn Jegstrup og senere, da han udkommanderedes til tjeneste i England, med orlogskaptajn Sølling som flotillechef. Der udfoldede sig i den følgende tid en intensiv virksomhed med at faa skibene ekviperet sejlklar og ikke alene foretage øvelser i Skærgaarden, men ogsaa øve »commandoraids« af saa krigsmæssig karakter som muligt sammen med den danske bataljon, der laa i Rønneby i nærheden. Som følge heraf var jeg jævnlig i Karlskrona for at inspicere øvelserne eller afholde krigsspil, og det var en tiltalende afveksling fra stabsarbejdet i mit lille indelukkede marinekontor i et forhenværende køkken paa 3. sal i den stockholmske forstad at færdes blandt vor flotilles besætninger i Karlskrona.

Foruden mine egne inspektioner fulgtes jeg ofte med general Knudtzon, naar han ledsaget af flere af sine officerer fra kommandostaben tog ud for at inspicere forlægningerne rundt i landet. Det var et ejendommeligt syn her at møde et udsnit af dansk ungdom, der eksercerede i vinterudrustning i Sveriges sneklædte fyrreskove, eller ved midsommertid i Håtunaholm at overvære, at den danske brigades fane

under fuld ceremoniel paa Isteddagen for første gang blev overgivet til brigadens to opmarcherede bataljoner under vaaben. De tog sig glimrende ud disse unge sportstrænede folk, hvoraf langt de fleste havde ydet en indsats hjemme i frihedskampen og nu brændte efter hurtigst muligt at faa lov til at være med til at befri deres land.

Flere gange blev jeg opfordret af chefen for de norske »politistyrker« i Sverige, oberst Berg til at tale for de norske soldater; efter foredraget var jeg ofte indbudt til at spise sammen med de norske officerer i deres messe, og jeg kunne ikke lade være med i mit stille sind at drage sammenligninger mellem nordmændenes til det yderste spartanske levevis og den solide danske hverdagskost, der blev serveret i vore forlægninger. Forklaringen var den enkle, at nordmændene sendte alt, hvad de overhovedet kunne undvære, hjem til deres sultende og kæmpende landsmænd i Norge.

Foruden at tjenesten i kommandoens stab bragte mig i en nyttig kontakt med ledende folk indenfor den svenske flaade og hær og med en del politikere, havde jeg meget udbytte af samværet med mange af de landsmænd, der ligesom jeg, ufrivilligt opholdt sig i Sverige i disse aar. I sammenslutningen »Academicum«, hvoraf jeg var medlem, var der lejlighed til at høre interessante foredrag, der ofte medførte levende diskussioner mellem danske akademikere som dr. phil. Vilhelm la Cour, dr. phil. Lis Jacobsen, redaktør Erik Seidenfaden, rigsarkivar Axel Linvald og civilingeniør Erling Foss, hvoraf den sidste var frihedsraadets repræsentant i Sverige. Omtrent den samme kreds af danske mødtes i »Den interskandinaviske kreds« med ledende norske, svenske og finske intellektuelle til drøftelse af spørgsmaal af fælles skandinavisk interesse. Med stor opmærksomhed lyttede man til redaktør Børge Outze, da han ankom til Sverige efter sin dramatiske rejse fra Danmark og i vor officersforening talte om problemerne i det besatte Danmark; her talte ogsaa Christmas Møller, da han som repræsentant for det kæm-

pende Danmark i London kom til Stockholm for at mødes med de danske dèr.

I januar 1944 overværede vi sammen med en stor skare landsmænd en gribende mindegudstjeneste for Kaj Munk, hvor pastor Borchsenius talte i anledning af tyskernes mord paa vor store digter. Under en prædiken kort før sin død havde han sendt en hilsen og tak til den danske marine, der altid, som Kaj Munk udtrykte det med relation til den 29. august, »havde vist sig værdig til at leve op til nationalsangens ord«. Ofte fik vi besøg af modstandsfolk hjemmefra, der var paa illegalt besøg over Sundet og som bragte bud om frihedskampens vækst i Danmark. Saaledes havde vi kontakt med senere minister Arne Sørensen fra frihedsraadet, naar han kom paa sine ikke saa sjældne rejser til Sverige, hvor hans hustru og børn havde maattet søge tilflugt.

Alle var selvfølgelig til det yderste optaget af udviklingen hjemme, og for os alle gjaldt det, hvad enten vi gjorde tjeneste i Stockholm, i forlægningerne eller i Karlskrona, at vi i virkeligheden kun var besjælet af een tanke, nemlig hurtigst muligt at komme hjem og gøre op med tyskerne. Dette var ogsaa helt i overensstemmelse med den aand og indstilling, som brigadens ledelse tilstræbte, men det maatte kun ske som en fælles aktion, thi ellers blev jo hele brigadens militære indsats kompromitteret. Nu og da gik naturen imidlertid over optugtelsen, og det skete, at nervepresset blev for haardt, og en eller flere forsvandt fra lejrene for at komme hjem til Danmark for at gøre sit eget private regnskab, stort eller lille, op med tyskerne. Ogsaa frihedsbevægelsen hjemme modarbejdede saadanne sporadiske forsøg paa at søge tilbage til Danmark, og langt det største flertal erkendte da ogsaa, at man tjente sit land bedst ved under disse forhold at indordne sig under een ledelse for saa, naar tiden var moden, at gøre sin indsats, som de fleste haabede og regnede med ville blive i form af et væbnet opgør med besættelsesmagten.

Iblandt de danske i Stockholm befandt sig ogsaa minister Peter Skov, der havde været gesandt i Polen ved krigens udbrud og var i Warszawa, da Tyskland foretog sin lynkrig mod det ulykkelige land. Han arbejdede nu ihærdigt for en sovjetrussisk anerkendelse af »det kæmpende Danmark«, det vil sige modstandsbevægelsen hjemme og »de frie danske« i udlandet, for derved at fjerne det ugunstige indtryk, som Danmarks tilslutning til Antikominternpagten i 1941 havde gjort i Rusland, og som havde været medvirkende til, at den diplomatiske forbindelse med Sovjetunionen var blevet afbrudt i 1941. Han foreslog mig at tage med ham til Moskva som marineattaché, dersom han, hvad det tydede paa, blev udset til posten som det frie Danmarks repræsentant i Rusland. Da jeg imidlertid ikke kunne frigøres fra min tjeneste i brigaden, maatte jeg desværre give minister Skov et henholdende svar paa hans tilbud. Senere løstes problemet, da biblioteksdirektør Døssing af frihedsraadet i sommeren 1944 blev udpeget til gesandt i Moskva i stedet for minister Skov, et valg der desværre viste sig ikke at være særlig lykkeligt.

Igennem den russiske marineattaché blev vi flere gange indbudt hos den russiske ambassadør, madame Kollontay paa den røde armé's fødselsdag. Jeg kunne ikke lade være med at drage sammenligninger med tilsvarende fødselsdagsreceptioner i Berlin i 1940 og 1941, hvor det var de høje nazikoryfæer, der dominerede billedet. Her i Stockholm var det vestmagternes repræsentanter, der prægede selskabet, foruden naturligvis det officielle Sverige, som dog i 1945 var betydeligt rigere repræsenteret end aaret forud, idet det nu vrimlede med civile embedsmænd og svenske officerer i uniform med den nye »överbefälhavare«, general Jung i spidsen. Madame Kollontay virkede som en betydelig og særdeles fornem ældre dame, naar hun paa grund af invaliditet siddende i sin lænestol gav kur til de fremmødte gæster, som hun underholdt sig med paa forskellige sprog. Til trods

for ambassadørens fremskudte stilling indenfor Sovjetunionen tilhørte hun af fødsel l'ancien régime, idet hun var datter af en af zarens generaler. Helt frigøre sig for sin fortid har hun maaske alligevel ikke kunnet, i al fald blev hun hjemkaldt kort efter, – efter sigende paa foranledning af den senere fra Australien herostratisk berømte sovjetrussiske spionagechef Vladimir Petrov, der i Stockholm havde stjaalet og affotograferet manuskriptet til madame Kollontay's memoirer og derefter videresendt materialet til Moskva.

Ved en af disse receptioner kom jeg første gang i kontakt med gesandten for det frie Ungarn, minister Ullein-Reviszky, der gerne ville have forbindelse med de ungarske soldater i Danmark med det formaal at stimulere dem til et oprør mod tyskerne, og jeg skaffede ham ad de tilgængelige kanaler den ønskede forbindelse.

Det var ofte ejendommelige mennesker og skæbner, der krydsede ens vej i denne tid i det neutrale Sverige, hvor mennesker af saa forskellig art fandt ly. Mærkeligt var det for eksempel pludselig igen at træffe professor Kivimäki og hans frue i en 3. klasses jernbanekupé paa vej ned gennem Sverige. Sidst vi var sammen var paa en udflugt i Tyskland i begyndelsen af krigen, hvor denne højtansete finske jurist og tidligere statsminister var sit lands gesandt i Berlin; nu opholdt han sig i Sverige som landflygtig og blev endog senere, som andre af Finlands bedste folk, idømt fængselsstraf som led i fredstraktaten med Sovjet i 1944.

Allerede et par gange havde krigens udvikling medført, at alarmberedskab var beordret indenfor brigaden, og hver gang var der gaaet en bølge af optimisme gennem alle lejre og skibe, men atter havde skuffelsen meldt sig, naar kommandoen igen havde maattet beordre »daglig orden«. I september 1944 var det lykkedes D. S. B.s splinternye isbryderfærge Holger Danske samt den lidt ældre isbryder Mjølner at undslippe de eskorterende tyske patruljeskibe og vel-

beholdent naa ind til Hälsingborg havn, og i november kom færgen STORE BÆLT ligeledes til Hälsingborg efter at være blevet kidnappet af frihedskæmpere undervejs fra Korsør til København. Alle de mindre skibe, som under ledelse af kommandørkajtajn Bangsbøll havde været anvendt af ham og hans hjælpere til at udføre en stor del af den illegale post- og persontrafik imellem Sverige og Danmark i samarbejde med modstandsbevægelsen hjemme, blev nu ogsaa underlagt kommandoen ved mobilisering som en saakaldt »hjælpeflotille«; ydermere kom i april hele Svitzer's flaade af bugser- og bjærgningsskibe samt marinens fyr- og vagerinspektionsskibe ARGUS og LØVENØRN til Sverige, saaledes at marineafdelingen efterhaanden var velforsynet med tonnage, og brigaden til vor store tilfredsstillelse nu kunne overføres paa *dansk* køl.

Endelig i det tidlige foraar stod det alle klart, at Tysklands sammenbrud stod for døren, og krigens afslutning og dermed Danmarks befrielse var nær forestaaende. Netop paa dette betydningsfulde tidspunkt ramtes jeg af det store uheld, at en gammel benskade, fremkaldt ved automobilulykken i 1940 i Nordfrankrig, brød op og nødvendiggjorde en større operation. Takket være den danske kirurg, dr. med. John Hertz' store dygtighed lykkedes den vanskelige operation, men det varede desværre længe at genvinde førligheden; det elendige ben voldte mig store vanskeligheder netop nu, hvor begivenhederne udviklede sig med stormskridt, og jeg var tvunget til at lede marineafdelingens stærkt voksende arbejde først fra sygesengen, senere fra kontorstolen, hvortil jeg kun kunne komme med yderste besvær. De sidste dage i april var en kaleidoskopisk uge, og hver dag kom det ene sensationelle budskab fra Danmark efter det andet.

Brigadens fem bataljoner var nu blevet formeret som et regiment i Skaane under oberst F. Hvalkof's kommando, mens alt marinens personel, der ikke var til tjeneste i flo-

tillen, blev samlet som et særligt marinekommando i Malmø. Transportskibene koncentreredes i sundhavnene, hjælpeflotillen og Svitzer-skibene alarmeredes, og endelig kunne jeg give afgangsordre til flotillen, som den 1. maj forlagdes fra Karlskrona til Malmø, som foreløbig var bestemt til indskibningshavn. Overalt steg spændingen, rygterne svirrede, og alle anstrengelser koncentreredes i febrilsk samarbejde for at naa at faa alt klart og hele opmarchen gennemført rettidigt. En del af kommandostaben blev sendt til Malmø, mens general Knudtzon, jeg og flere andre skulle forblive længst muligt i Stockholm af hensyn til den nødvendige kontakt med den svenske regering og overkommando. Paa dette tidspunkt var ogsaa min hustru blevet indkaldt for at gøre tjeneste som feltkøkkenlotte i brigadelejren ved Veberöd i Skaane, mens vor ældste søn, der til hans store utilfredshed var for ung til at blive soldat, maatte nøjes med at gøre tjeneste i brigadens arbejdskommando.

Den 4. maj indløb meddelelser om, at den tyske armé i Italien havde overgivet sig, at Berlin var faldet, og at Hitler og Goebbels havde taget livet af sig i rigskancelliet. Sammen med min svenske forbindelsesofficer, kaptajn Engström fra forsvarsstaben og min adjudant, søløjtnant Rodholm ankom jeg om aftenen med toget til Malmø, og paa vejen hertil, da vi passerede Lund, raabte folk ind til os i kupéen, at de tyske tropper i Danmark havde kapituleret!

I Malmø gik det meste af natten med møder hos den svenske chef for Øresundsdistriktet, idet visse misforstaaelser i Stockholm gjorde, at jeg ikke kunne faa sejltilladelse for flotillen til Hälsingborg, hvortil alle vore skibe klokken 1 om natten var beordret til at afgaa. Frihedsraadet havde nemlig i den 11. time ændret udskibningshavnen i Danmark fra København til Helsingør for at undgaa, at de danske styrker kom til at passere lige under mundingen af de tyske kanoner paa de store krydsere Prins Eugen og Nürnberg, der laa i København; som følge heraf maatte brigaden

dirigeres fra Malmø til Hälsingborg, hvorfra den skulle overføres til Danmark den 5. maj om morgenen.

I løbet af natten lykkedes det at faa alle transportskibene og flotillen ud af Malmøs havn, hvorfra vi for første gang siden 1943 atter med vajende danske orlogsflag og vimpler for fuld fart sejlede til Hälsingborg ad den minestrøgne rute paa svensk søterritorium og under eskorte af store svenske jagere, saaledes at alle vore skibe og fartøjer med spillende damp kunne ligge klar i Hälsingborg havn lørdag morgen klokken 6 præcis, parat til at tage regimentet ombord. Dette var i den regnfulde og lidet venlige morgenstund dirigeret i lange kolonner til Hälsingborg, hvor alle byens indvaanere var paa benene for at overvære dette ejendommelige skuespil. Klokken 7,15 begyndte indskibningen af brigaden, og et par timer efter kunne MJØLNER, fra hvis mastetop det danske kommandotegn vajede, give ordre til afgang for første vending, som nu ombord i to skonnerter og en færge eskorteret af vor flotille forlod det gæstfri Sverige og staa ud i Sundet med kurs mod Kronborgs irgrønne tage, mens svenske styrker holdtes i beredskab klar til at gribe ind i givet tilfælde.

Alle mand ombord stod klar ved kanonerne med vaaben parat til kamp, thi vel havde tyskerne kapituleret, men ingen kunne vide, om de ogsaa agtede at respektere dette. Nogle uddykkede tyske u-baade, som vi om morgenen i kikkert havde observeret lige ud for Helsingør, lettede imidlertid og stod nordpaa, og klokken 10,30 kunne de første af vore skibe staa ind i Helsingør havn, hvor vore soldater fik en begejstret modtagelse, da de udskibedes paa dansk grund. Efterhaanden som klarmeldingerne for den videre indskibning af tropper i Hälsingborg indløb, blev der givet afgangssignal til de øvrige skibe. Ved middagstid kunne MJØLNER med general Knudtzon og jeg samt andre af stabens officerer ombord afgaa til Helsingør, og i løbet af lørdag eftermiddag var alle regimentets fem bataljoner med

Den Danske Brigade indskibes i Hälsingborgs havn den 5. maj 1945 klar til at overføres til Danmark med flotillen og transportfartøjerne. I baggrunden ses en torpedobaad og tre minestrygere.

hjælpetropper, ialt ca. 5000 mand, i det store og hele overført til Danmark. Jævnsides med troppetransporten sattes de meget omfattende materieltransporter i gang; de til brigaden hørende hundreder af automobiler, køkkenvogne og andre køretøjer blev overført med de store færger, mens ammunition og vaaben sejledes over med hjælpeflotillen.

Alt var saaledes indtil nu gaaet godt, og i løbet af søndagen kunne regimentet forlade Helsingør for at drage til København, mens flotillen, færgerne og de seks transportskibe fuldt lastet med vaaben og ammunition laa i Helsingør havn, klar til udlosning. Brigadens færd gennem det foraarsgrønne og solbeskinnede Nordsjælland og indtoget i København formede sig som en uforglemmelig oplevelse, og soldaterne blev modtaget af tusindvis af jublende landsmænd. Glæden fik dog flere steder en brat ende paa grund af snigskytters anfald mod tropperne, og flere soldater mistede paa denne dag livet eller blev saaret ved bagholdsangreb rundt om i København. Da en mindre troppeafdeling med blandt andet et par feltkøkkenvogne, hvor min hustru gjorde tjeneste, drejede fra Gothersgade om ad Nørrevold, blev den pludselig udsat for heftig maskingevær-ild fra nogle ejendomme paa Nørrevold. Ilden fra de desperate tyskere eller hipo'er*) blev straks besvaret af brigadesoldaterne, der her fik brug for deres uddannelse i gadekampe og af hjertens lyst fyrede løs paa de vinduer, hvorfra ilden mentes at komme, hvorpaa husene blev stormet og ransaget. Under aktionen, der medførte flere timers forsinkelse i fremmarchen for denne lille deling, søgte lotterne imens dækning mod kugleregnen i en port, indtil fremrykningen kunne fortsættes til indkvarteringsstedet paa Matthæusgade skole.

Men ogsaa i Helsingør manifesterede tyskere og hipofolk sig; der opstod uroligheder rundt omkring i byen, og modstandsbevægelsens afsnitsleder oplyste, at der var rap-

*) Forkortelse af tysk: Hilfspolizei.

porteret, at hipofolk rykkede frem mod byen, og at vi maatte forvente, at de ville angribe flotillen og ammunitionsskibene i havnen. Som følge heraf alarmerede jeg overalt og omgrupperede skibene, saaledes at flotillens skyts kunne bestryge havnepladsen og de tilstødende gader. Midt under denne forhaling, som fandt sted om aftenen, blev flotillen og transportskibene udsat for en beskydning fra hipo'er i byen og tyskerne paa Kronborg, hvor der endnu laa en garnison paa over tusind mand. Kampen indlededes med, at en militærautomobil med 5 tyske officerer i rasende fart kørte forbi vore skildvagter, der var udsat paa kajen, og som forgæves raabte dem an. Vognen blev derefter beskudt og bragt til standsning, hvilket gav anledning til, at tyskerne aabnede en stærk skydning med automatvaaben mod vore skibe fra bygninger ved havnen og fra de høje kraner paa Helsingør skibsværft, hvor tyske snigskytter var set klatre op, og hvorfra de kunne bestryge skibenes dæk ovenfra. Ilden blev øjeblikkelig besvaret fra skibene med maskinskyts og haandvaaben, og en minestrygers 20 mm rekylkanon beskød kranerne med en velrettet og kraftig ild; en anden minestryger tog fra søen Kronborg under ild, hvorfra tyske soldater var rykket ud og gaaet i stilling paa nordre havnemole, for herfra at beskyde flotillen, ligesom to lette batterier ved Kronborg ogsaa aabnede ilden mod os. Alt dette udviklede sig hurtigt til en voldsom ildkamp, hvor alle skød hurtigskydning og tømte det ene magasin efter det andet fra de moderne hurtigskydende haandvaaben og skyts; tyskernes geværprojektiler smældede mod MJØLNER's og færgernes skibsside og skanseklædning, bag hvilken vi søgte dækning, mens vi besvarede tyskernes ild efter bedste evne. Et tysk patruljefartøj, der laa ved østkajen, fik nok af at have projektilerne hvinende om ørerne og hejste hvidt flag og forlod havnen. Da ilden havde varet ca. 20 minutter med uformindsket styrke, besluttede jeg, af hensyn til den store risiko som hele byen ville blive udsat for, hvis vore

ammunitionsskibe blev ramt og sprang i luften, at lade disse dirigere ud af havnen og eskortere tilbage til Hälsingborg, indtil situationen i Helsingør by var kommet under kontrol. Dette lykkedes ogsaa, hvorpaa jeg returnerede med flotillen og et par af færgerne til Helsingør red, hvor vi efter anmodning fra modstandsbevægelsen i byen forblev til ankers indtil næste morgen, for derefter atter at løbe ind i Helsingør havn, efter at den tyske garnison nu havde forladt byen.

I de to paafølgende dage opløstes marinekommandoen i Helsingør, efter at opgaven med brigadens overførsel fra Sverige til Danmark nu var løst, og flotillen blev derefter direkte underlagt Søværnskommandoen, som nu var blevet genoprettet i København. Jeg kunne derefter køre fra Helsingør med et par officerer fra marineafdelingens stab gennem det herlige danske foraarslandskab, som stod i sin nyudsprungne pragt, ad strandvejen til Frederiksberg slot, hvor brigadens hovedkvarter var blevet etableret; herfra fortsattes afviklingen, mens den flagsmykkede by sydede af glæde og begejstring efter fem lange og mørke besættelsesaar.

Den 11. maj løb flotillen ind paa Holmen og blev her modtaget paa festlig vis af viceadmiralen og den engelske Rear Admiral Holt, som var medlem af den allierede militærkommission i Danmark, og andre honoratiores, uden at man i den almindelige forvirring havde haft bud efter mig eller andre af brigadens marineafdelings officerer. Da jeg nu kunne betragte min opgave som løst, lod jeg mig indlægge paa militærhospitalet for at forsøge at faa mit ben repareret, da jeg efterhaanden næsten ikke kunne støtte paa det. Ved ildoverfaldet i Helsingør havde knæet været udsat for en voldsom overlast, da en stor kraftig fyrbøder ombord i MJØLNER med hele sit korpus havde kastet sig ovenpaa det for at søge dækning for de tyske kugler fra Kronborg. Paa Københavns militærhospital laa jeg i samfulde 37 dage

og »fejrede« hjemkomsten, mens alle landet over jublede over den genvundne frihed. Selv om jeg under dette hospitalsophold mødte talrige sympatitilkendegivelser fra nær og fjern, kan det ikke nægtes, at det var en lidt bitter tid, thi jeg syntes jeg gik glip af noget af det, vi havde set frem til i de mange og triste maaneder i Sverige.

Endelig oprandt dagen, hvor jeg blev udskrevet som rask og kunne tage hjem til Nyboder, hvor flaget var hejst, og familien kunne fejre vor egen hjemkomst, thi omsider var vi nu alle atter samlet i det gamle hjem. I løbet af forsommeren blev først min søn og senere min hustru hjemsendt fra deres tjeneste i brigaden, og den 29. august 1945 modtog jeg udnævnelsen til kommandør i henhold til en særlig bemyndigelseslov, som tillod udnævnelser udover de i loven oprindelig fastsatte rammer.

Den krigsmæssige indsats til befrielse af vort land, som vi havde drømt om og forberedt os til i Sverige, blev der saaledes ikke brug for, som forholdene i Danmark udviklede sig, hvad alt taget i betragtning selvfølgelig maa erkendes var en stor lykke; men brigaden kom dog hjem, inden større allierede styrker havde passeret grænsen, og vi havde ogsaa den tilfredsstillelse, at den var blevet fuldt anerkendt af de allierede. For mange af os blev det lange ophold i Sverige en drøj tid, fordi vi ikke havde kunnet gennemføre vore planer om at komme videre vestpaa – til England, men det gør ikke min følelse af taknemlighed mindre over for det Sverige og de mænd der saa uegennyttigt og utrætteligt hjalp med at forberede opgaven: at virke for Danmarks befrielse.

»*Never expect gratitude.*
Don't let ingratitude break
your heart. Get satisfication
through the work you do.«

FIELD-MARSHAL
JAN CHRISTIAAN SMUTS,
(1870 – 1950)

Den Parlamentariske Kommission

I krigens sidste fase fik jeg i Stockholm en anmodning af dr. phil. Vilh. la Cour om at udarbejde et afsnit om begivenhederne omkring 9. april til hans store værk: »Danmark under Besættelsen« til udgivelse efter befrielsen. I forsommeren 1945 foreslog han mig imidlertid, at jeg selv udgav en pjece herom, med den begrundelse at offentligheden havde krav paa saa snart som muligt at faa nogle af de mange rygter om denne epoke afløst af kendsgerninger, idet hans værk først ville udkomme senere. Da jeg ydermere fik opfordringer fra forskellige forlag om det samme, besluttede jeg at udsende en redegørelse, for saa vidt jeg fik de fornødne officielle tilladelser hertil.

I den anledning henvendte jeg mig til kommandørkaptajn Westermann, der i sin egenskab af folketingsmand var blevet valgt til medlem af den af tinget under 15. juni 1945 nedsatte kommission, der skulle undersøge samtlige politiske og militære forhold, som kunne tjene til bedømmelse af, hvorvidt der ville være grundlag for at gøre ansvar gældende over for ministre eller andre særlige ansvarlige i forbindelse med Danmarks besættelse af tyske tropper den 9. april 1940. Jeg bad Westermann henvende sig til fhv. minister H. P. Hansen, som var formand i kommissionen, og paa mine vegne forespørge om hans stilling

til udgivelse af denne min pjece, idet jeg samtidig overgav ham mit manuskript hertil. To dage efter, den 28. juni, gav Westermann mig dette tilbage med den oplysning, at minister H. P. Hansen som kommissionens formand ikke kunne indvende noget imod offentliggørelsen af min pjece, men privat ville fraraade det, da det efter hans mening var et daarligt tidspunkt at fremkomme med den nu. Samtidig havde jeg sikret mig, at marineministeriet ikke havde noget mod udgivelsen, idet direktøren for marineministeriet den 25. juni meddelte mig, at man intet havde at erindre hverken imod udgivelsen af denne pjece eller en bog, som jeg havde skrevet under opholdet i Sverige med titlen »Da Danmarks Flaade blev sænket«.

Da jeg saaledes nu havde sikret mig imod, at saavel Den Parlamentariske Kommission som marinen ikke satte sig imod, at denne pjece, som jeg kaldte »Optakten til den 9. April«, udkom, overgav jeg manuskriptet til forlaget H. Hagerup til udgivelse og tog selv paa landet hos min svoger og svigerinde, læge Ejnar Fock og frue i Fuglebjerg for at holde sommerferie.

Faa dage efter blev jeg imidlertid kaldt til København for, som den først indkaldte, at give møde for Den Parlamentariske Kommission for at afgive forklaring om min virksomhed som marineattaché ved gesandtskabet i Berlin i tiden omkring 9. april 1940. Uvidende om hvad der ventede mig, indfandt jeg mig paa Christiansborg, og omgivet af ikke mindre end 23 politikere fra Folketingets forskellige partier blev jeg her underkastet et inkvisitorisk forhør. Under formanden, fhv. minister H. P. Hansen's ledelse blev jeg stillet over for en række snedigt formulerede spørgsmaal, hvis tendens gik ud paa at konstatere en divergens i opfattelsen af hele situationen i gesandtskabet i Berlin i dagene før 9. april, særlig imellem den i 1941 afdøde gesandt, kammerherre Zahle og mig. Man forsøgte saaledes først at paavise, at Zahle's opfattelse af

situationen havde været langt mindre alvorlig end min, og da dette ikke lykkedes, undredes man over, at jeg kun havde haft forbindelse med de konservative korrespondenter i Berlin, redaktørerne Helge Knudsen og Kronika, og forsøgte at konstatere, at legationsraad Steensen-Leth's og min henvendelse til dem var sket udenom gesandten. Der blev anket over, at jeg ikke havde gjort tilstrækkeligt for at underrette regeringen i København og at jeg personlig burde være rejst hjem for at kommentere indberetningerne den 4. april, idet man aabenbart saa bort fra, at det var efter Zahle's ordre, at Schøn og ikke jeg var rejst hjem, for at vore efterretningskontakter i Berlin ikke skulle blive afbrudt. Endvidere forsøgte man i strid med kendsgerningerne at paastaa, at Sverige heller ikke havde troet paa indberetningerne fra sit gesandtskab i Berlin, og at meddelelserne om tyskernes angreb kun skulle have omfattet Norge og ikke Danmark.

Efterhaanden gik det op for mig, at disse spidsfindige spørgsmaal fra visse politikeres side havde een klar tendens. Det gjaldt à tout prix at søge at forsvare dr. Munch's politik for at afbøde politiske ubehageligheder for den daværende regering ved at stille mig og mine indberetninger i et saa ufordelagtigt lys som muligt. Jeg besvarede selvfølgelig denne krydsild af spørgsmaal i overensstemmelse med de faktiske forhold, og støttende mig til mine notater og mit memorandum om 9. april, saaledes som det fremgaar af kommissionens betænkning til Folketinget.*) Jeg understregede, at de primære indberetninger om situationen, som vi mente den ville udvikle sig, var indberetningen om Tysklands offensivplaner af 4. og 5. april. Med besvær lykkedes det mig til sidst at faa lejlighed til at gentage mine tidligere fremsatte synspunkter, at rettesnoren for vor handlemaade i Berlin dengang i første række havde været, gennem en dansk mobilisering at kompromittere overraskelsesmomentet

*) Se D.P.K. I, betænkning, samt bilag, stenogr. refer. spalte 5–54.

og fremkalde en norsk mobilisering, hvilket som tidligere fremført kunne have været af afgørende betydning for krigens videre forløb.

Under denne næsten tre timer lange afhøring blev jeg fra visse politikeres side behandlet som en person, der var under anklage. Her stiftede jeg for første gang bekendtskab med den senere forsvarsminister Rasmus Hansen, hvis navn paa dette tidspunkt kun var mig bekendt fra hans skarpe lederartikler*) i »Fyns Social-Demokrat«; som ansvarshavende redaktør af dette blad tog han under krigen til orde imod arbejderne, da de i Odense og andre steder i landet i august 1943 havde grebet til strejkevaabnet for at protestere imod de tyske overgreb, hvilket gjorde hans navn uheldigt bekendt indenfor modstandsbevægelsen.

Rasmus Hansen optraadte under afhøringen i ganske særlig grad aggressivt og formulerede sine spørgsmaal til mig nærmest som personlige angreb; som det fremgaar af referatet fra D.K.P., var jeg i stand til at tilbagevise hans anklagepunkter, men hvad man derimod ikke kan læse ud af det stenografiske referat, er den skarpe og anklagende tone, som han anvendte. Hele tendensen virkede selvfølgelig højst ubehageligt og mødte mig fuldstændig uforberedt, da jeg i min naivitet mente, at jeg egentlig havde gjort min pligt i de vanskelige berlinerdage. At ogsaa andre følte sig brøstholdne over denne forhørsmetode, har jeg faaet mange beviser for senere, baade fra andre af kommissionens medlemmer, og efter offentliggørelsen af Den Parlamentariske Kommission's første bind gennem adskillige pressekommentarer. Da jeg efter afslutningen af dette »3. grads forhør« genoptog min afbrudte sommerferie, maatte jeg forundret spørge mig selv, om min virksomhed i Berlin i hine bevægede dage da virkelig havde været saa uheldig, som flere af medlemmerne af kommissionen nu ville gøre den til. Samtidig kunne jeg ikke lade være med at tænke paa,

*) Se »Fyns Social-Demokrat« af 13/8 og 24/8 1943.

hvorledes de samme politikeres reaktion ville have været, dersom jeg dengang havde undladt at indsende de famøse indberetninger fra Berlin?

Ved et tilfælde, hvorpaa jeg ingen indflydelse havde haft, ville skæbnen, at min pjece »Optakten til 9. April« netop den paafølgende dag blev udsendt af forlaget. Dette gav i forbindelse med omtalen af kommissionens første møde anledning til anmeldelser i en række dagblade landet over, ikke mindst i hovedstadsbladene, der desuden bragte en del citater fra min pjece, som kunne se ud, som om de stammede fra Den Parlamentariske Kommissions afhøring af mig dagen før, idet den jo behandlede det samme stof. Dette var selvfølgelig ikke tilfældet, idet jeg over for formanden ved mødets begyndelse havde erklæret mig indforstaaet med at iagttage diskretion med hensyn til mødets forløb, og bagefter var kørt af sted paa landet uden at have haft nogen forbindelse med journalister.

Dette foranledigede imidlertid det største røre blandt politikerne, og minister H. P. Hansen følte sig foranlediget til den 18. juli at udsende en officiel erklæring gennem Ritzau's bureau. For det første gav han udtryk for sin misbilligelse over, at visse københavnske morgenblade havde bragt udtalelser fra kommissionens første afhøring, dernæst insinuerede han kraftigt, at jeg ved brud paa min diskretionspligt skulle have givet anledning hertil, og sluttelig hævdede han, at det var i strid med sandheden, at jeg havde faaet tilladelse til at offentliggøre min pjece*). Alt dette fik jeg meddelelse om gennem en telefonopringning fra dagbladet »Børsen«, mens jeg endnu befandt mig paa landet, og jeg udsendte derfor en foreløbig erklæring i telefonen til en række blade. Heri understregede jeg, at jeg ikke havde været i forbindelse med nogen pressemand før nu, saa hvis der forelaa indiskretioner, maatte de skyldes andre, og hvis kommissionen hævdede ikke at have givet

*) Se D.P.K., I, bilag pag. 211.

mig tilladelse til at offentliggøre min pjece, ville jeg kun oplyse, at jeg havde fhv. minister H. P. Hansen's tilladelse hertil, idet jeg ved at henvende mig til ham i hans egenskab af formand for kommissionen maatte være i min gode ret til at betragte hans tilladelse som givet paa kommissionens vegne.

Den næste morgen var landets blade fulde af omtalen af min pjece og af kommissionens møde med mig samt H. P. Hansen's urigtige erklæring. Den radikale og den socialdemokratiske presse bragte de kraftigste angreb mod mig, som beskyldtes for diskretionsbrud og for at have »begaaet stimandsfærd« ved at have udsendt min pjece uden tilladelse fra kommissionen; visse radikale hovedstadsblade gik endog saa vidt, at man paastod, at marineministeriet ej heller havde givet nogen tilladelse. Paa den anden side gik de konservative blade i brechen for mig og erklærede i de mest kategoriske vendinger, at de ikke havde haft nogen som helst forbindelse med mig, saaledes at indiskretionerne i al fald ikke kunne stamme fra mig, samt hævdede, at man nu efter befrielsen ikke mere agtede at finde sig i mundkurve og hemmelighedskræmmeri. Fra kommandørkaptajn Westermann, med hvem jeg satte mig telefonisk i forbindelse, hørte jeg, at det var H. P. Hansen's politiske meningsfæller indenfor kommissionen, der mer eller mindre havde tvunget ham til at fremkomme med den forbløffende erklæring. Westermann fortalte endvidere, at de politiske bølger var gaaet saa højt paa Christiansborg, at man endog fra visse sider havde krævet min afsked som embedsmand eller i al fald forlangt mig straffet! Disse trusler hørte jeg imidlertid aldrig mere om, meningerne herom har nok været for delte indenfor kommissionen. Hensynet til den offentlige mening har sikkert ogsaa spillet en rolle, og vanskeligt ville det unægteligt have været at konstruere nogle holdbare anklagepunkter imod mig, – men at jeg senere har maattet betale prisen, derom er jeg ikke i tvivl.

Den 19. juli udsendte jeg en Ritzau-meddelelse, hvori jeg benægtede at have været indiskret og hævdede ikke at have givet pressen nogen som helst meddelelse om kommissionsmødet. Desuden gjorde jeg nøje rede for, hvorledes jeg havde faaet minister H. P. Hansen's tilladelse til offentliggørelsen af pjecen og oplyste, at han havde faaet manuskriptet til gennemsyn, saaledes at jeg med fuld ret maatte gaa ud fra, at kommissionens tilladelse forelaa, naar formanden ikke havde protesteret, mens tid var. Den næste dag rykkede H. P. Hansen atter i marken, – vistnok haardt trængt af medlemmer af kommissionen, til hvem han maaske intet havde meddelt om min henvendelse til ham, – med en ny ejendommelig erklæring, hvori han maatte indrømme, at han ganske vist havde faaet manuskriptet forelagt, men alligevel ikke mente at have givet nogen tilladelse og kun udtalt, at han ikke havde myndighed til at forbyde mig at udsende pjecen.

Disse erklæringer gik gennem hele landets presse, og H. P. Hansen's udtalelser stempledes i »Berlingske Tidende«s leder af 20/7 som »kunstig taage«, og selv »Ekstrabladet« maatte nu karakterisere H. P. Hansen's udtalelser, som »en tilladelse, der ikke var nogen tilladelse«. Jeg overvejede indgaaende, hvorvidt jeg skulle imødegaa ogsaa H. P. Hansen's anden erklæring, hvad jeg imidlertid renoncerede paa; det kunne kun blive en gentagelse af, hvad jeg allerede havde sagt, og jeg fandt, at jeg nu kunne overlade politikeren H. P. Hansen, som flere blade forlangte skulle fratræde sin stilling som kommissionens formand*), til sin egen sikkert ikke særlig gode samvittighed. Dønningerne fra denne kampagne gik i lang tid gennem landets presse med indlæg for og imod, og fra mange sider modtog jeg opmuntrende og for mig glædelige sympatitilkendegivelser.

Viceadmiral Vedel, der ogsaa blev udsat for en ublid afhøring i kommissionen, udtalte som sin mening, at jeg havde

*) Se bl. a. »Nationaltidende«s leder »Kjølsen-Sagen« af 20. juli 1945.

staaet mig særdeles godt i denne pressekampagne, og det samme gav forsvarsministeren, Ole Bjørn Kraft udtryk for, da jeg nogle dage efter besøgte ham. Det blev ogsaa fremført, at naar »Politiken« efter befrielsen kunne offentliggøre akter fra 9. april og aabenbart havde lov til at tale og skrive om disse begivenheder, maatte andre vel ogsaa kunne gøre det*).

Midt i oktober udkom Den Parlamentariske Kommission's længe imødesete første bind, som gav ny næring til pressens omtale af indberetningerne fra Berlin og man kommenterede ogsaa den behandling, jeg om sommeren havde været genstand for i kommissionsmødet. »Berlingske Tidende« bragte den 21/10 følgende leder:

»POLITIKERNE OG DE MILITÆRE

De radikale og socialdemokratiske Valgkandidater gør lærvilligt Brug af de to Partiers officielle Parole, som jo gaar ud paa, at medens Politikerne, specielt Hr. P. Munch og Hr. Alsing Andersen, efter Rigsdagskommissionens Afhøringer er rensede for al Skyld, skal de militære Chefer staa til Ansvar. Vi skal ikke modsige dette, for saa vidt Hr. Alsing Andersens nære Medarbejder og Fortrolige, Admiral Rechnitzer, angaar. Men selv en løselig Gennemlæsning af de offentliggjorte stenografiske Referater efterlader det Indtryk, at det ikke desto mindre ikke er h a m, de to Ministres Defensorer særlig gør til Genstand for deres Uvilje. Det er, saa sælsomt det kan lyde, ingen anden end Militærattachéen i Berlin, Kommandørkaptajn Kjølsen.

Ser man nøjere til, er Politikernes Aversion mod Hr. Kjølsen dog næppe saa sælsom endda. Hvis han ikke havde udvist den beklagelige Malkonduite at tage sit Hverv alvorligt, hvis han, med andre Ord, havde undladt at indberette til København, hvad han erfarede om de tyske militære Forberedelser, saa vilde Overraskelsen den 9. April om Morgenen have været komplet, og saa vilde nu dette pinlige Spørgsmaal om Ministrenes Ansvar ikke have foreligget. Ingen kunde da med nogen Ret have spurgt Ministrene, hvorfor de intet foretog sig, men lod Katastrofen komme, som den vilde.

Nu sendte imidlertid Hr. Kjølsen disse ubelejlige Indberetninger, og Resultatet er, at han – hvis man skal dømme efter den Behandling, han blev udsat for under Afhøringen af Kommissionen – ret beset er den egentlige skyldige i, at det gik, som det gik! Medens Hr. P.

*) Se »Politiken« af 5. maj 1945.

Munch, Hr. Alsing Andersen og Hr. Rechnitzer behandles med den Honnør, der tilkommer velsindede og ansvarsbevidste danske Mænd, gaar man udpræget aggressivt til Værks over for Hr. Kjølsen. Irritationen over, at hans, og ikke Regeringens, Bedømmelse af Situationen var den rigtige, er aabenbar, og derfor gjaldt det for Kommissionens radikale og socialdemokratiske Politikere, i første Række Hr. Rager, Hr. Rasmus Hansen og Hr. Bomholt, om at paavise, at ogsaa han havde begaaet Fejl og Forsømmelser, og at det, naar det kom til Stykket, var dem, der gjorde det umuligt for Regeringen at erkende Situationen, som den var. Hans Udsagn blev vendt og drejet paa den spidsfindigste Maade. Ingen Hipomand kan have været Genstand for en mere haandfast og paagaaende Afhøring.

Hr. Kjølsen havde nok advaret Regeringen, ræsonnerede man, men hvordan kunde Regeringen faa Indtrykket af, at han mente det virkelig alvorligt med disse Advarsler? Naar han saa, at Indberetningen af 4. April ikke førte til hverken Statsraad eller Indkaldelse af en Sikringsstyrke, hvorfor rejste han saa ikke selv til København for at indskærpe Ministeriet Øjeblikkets Alvor, i Stedet for at søge den offentlige Mening alarmeret gennem to »udvalgte« konservative Journalister, Helge Knudsen, »Berlingske Tidende«, og Jakob Kronika, »Nationaltidende«, med hvem han efter Forespørgernes Mening aabenbart har haft et særlig fordægtigt Maskepi. Underrettet om, at han ikke kunde forlade Berlin, fordi Kontakten med hans Informationskilder derved vilde blive kompromitteret, foreholdt man ham, at han dog kunde deltage i den af den tyske Generalstab anordnede Rejse til Vestvolden den 7. og 8. April. Men heller ikke denne Finte bragte den radikal-demokratiske Inkvisition noget Resultat. Rejsen til Vestvolden, paa hvilken Hr. Kjølsen og den svenske Militærattaché var tvangsindlagte, fandt Sted paa et Tidspunkt, da Invasionsflaaden var afgaaet og det tyske Foretagende saaledes under fuld Udvikling.

De paagældende Kommissionsmedlemmers Forsøg paa at rokke ved Tilliden til Kommandørkaptajn Kjølsens Udsagn og diskreditere den Maade, hvorpaa han har opfyldt sine Pligter som Embedsmand, vil ingen Virkning gøre i Offentligheden. Hans Advarsler viste sig at være sjældent velunderbyggede, og naar Regeringen ikke forstod dem og ikke handlede ud fra dem, saa er det ikke h a m, der skal dadles derfor.«

I dette kommissionens første bind var anført minister H. P. Hansen's ritzau-erklæring i forbindelse med pjecens udsendelse, men man havde ikke fundet sig foranlediget til at medtage min erklæring i samme anledning. Som følge heraf tog jeg i en skrivelse af 15/10 til Den Parlamentariske Kommission saa skarpt til orde herimod, at H. P. Hansen maatte ind-

vilge i at tilstille samtlige medlemmer af kommissionen denne min protest*).

Udover hvad jeg her har omtalt, har jeg desuden nogle gange senere været i forbindelse med Den Parlamentariske Kommission, men da kun skriftligt. Den første gang var, da jeg efter en henvendelse fra kommissionen i august 1945 maatte afgive en erklæring i anledning af afhøringen af oberst Hartz, der havde været dansk militærattaché i Berlin fra 1941 til 1943, og som efter krigen havde udgivet en bog » – og saaledes maatte det gaa«. Min udtalelse gik ud paa, at hverken jeg eller gesandtskabet i Berlin, saa vidt jeg vidste, havde været i besiddelse af nogen »tysk armébefaling«, der beordrede invasionen i Danmark, hvilket obersten mente havde været tilfældet**).

Anden gang var efter kommissionens afhøring af fhv. trafikminister Gunnar Larsen i juni 1947, hvor denne havde hævdet, at jeg i 1940 skulle have ført visse samtaler med tyskerne i Berlin vedrørende Danmarks fremtidige militærordning og meddelt ham dette. I en besvarelse af 17/7 1947 fra Washington, hvor jeg paa dette tidspunkt gjorde tjeneste, paa Den Parlamentariske Kommissions forespørgsel herom, kunne jeg oplyse, at jeg vel erindrede at have talt med minister Gunnar Larsen i gesandtskabet i sommeren 1940, da han opsøgte mig for at diskutere krigens gang, men jeg maatte bestemt benægte, at saadanne samtaler omhandlende tyske planer for Danmarks fremtidige forsvar skulle være ført af mig. Jeg tilføjede, at Gunnar Larsen muligvis forvekslede dette med det fra den tyske marineledelse i september 1940 fremsatte ønske om et vist maritimt samarbejde, som allerede er omtalt i denne bogs 6. kapitel. Ogsaa fhv. udenrigsminister Erik Scavenius og fhv. forsvarsminister Brorsen, som begge blev afhørt af Den Parlamentariske Kommission i denne anledning, erklærede, at de ikke er-

*) Se skrivelse fra D.P.K. af 18/10 1945 til F. Kjølsen.

**) Se D.P.K., 1. betænkning pag. 61 og bilag spalte 561–574.

indrede noget herom. Det er paafaldende ogsaa ved denne lejlighed at bemærke den nidkærhed, hvormed Rasmus Hansen deltog i disse afhøringer, og den maade hvorpaa han formulerede sine spørgsmaal overfor de to herrer. Han kredsede stadig om, hvorvidt de to ministre dog ikke kunne erindre, at jeg efter 9. april havde interesseret mig for at faa gennemført et dansk-tysk vaabenfællesskab, men faar meget afvisende svar. Det er interessant at bemærke den overlegenhed og sikkerhed, hvormed Erik Scavenius afparerer Rasmus Hansen's tendentiøse spørgsmaal, og Brorsen reagerer ved at fremsætte nogle anerkendende betragtninger om min virksomhed i Berlin*).

Næste gang jeg hørte fra kommissionen var i anledning af den mærkelige sag om det paastaaede møde i Rostock, hvor udenrigsminister Munch ledsaget af forskellige andre skulle have haft et møde med SS-føreren Himmler i marts 1940 og der truffet aftale om en »gnidningsløs« besættelse af Danmark. Rygterne herom dukkede første gang op allerede i 1940, kom atter frem i sommeren 1946 og blev fortsat med pjecer, artikler og bøger. Oprindelig stammede disse rygter fra forskellige mennesker, som var under anklage for landsskadelig virksomhed. Desværre tog Den Parlamentariske Kommission ikke tilstrækkelig haandfast paa problemet fra begyndelsen, og da man omsider nedsatte en kommissionsdomstol, var hovedpersonen, dr. Munch, død, og det har ikke med sikkerhed siden kunnet fastslaas, hvor dr. Munch tilbragte den 17. marts 1940, paa hvilken dato mødet hævdedes at have fundet sted. En anden sag er, at ingen fornuftige mennesker drømmer om at fæste lid til disse beskyldninger. De danske deltagere, som man paastod skulle have deltaget i disse forhaandsaftaler, var foruden dr. Munch, kammerherre Zahle og mig fra gesandtskabet i Berlin, generalmajor Stemann fra krigsministeriet og rit-

*) Se D.P.K., beretning VI, pag. 56–59 og bilag, stenogr. ref. spalte 29–30, 44–48 og 83–86.

mester Lunding fra efterretningsvæsenet. Da Den Parlamentariske Kommission i marts 1948 skrev til mig i Washington for at faa oplysninger herom, svarede jeg, at jeg intet som helst kendskab havde hertil, og at jeg ikke havde deltaget i noget møde af den paastaaede art.

Senere i 1950 tilstillede jeg Den Parlamentariske Kommission efter anmodning en udskrift af baade min og min hustrus dagbøger for tiden fra 15/3 til 20/3 1940, hvoraf klart fremgik, at baade kammerherre Zahle og jeg havde været i Berlin i det tidsrum, hvor det paastaaede møde i Rostock skulle have fundet sted*). Som følge heraf maatte rygtesmedene frafalde paastandene om, at Zahle og jeg havde deltaget. At ritmester Lunding og general Stemann ligeledes kunne bevise, at de heller ikke havde været til stede, tilføjes kun for fuldstændighedens skyld.

Sidste gang jeg havde forbindelse med Den Parlamentariske Kommission var i anledning af at kommissionens beretning III blev udsendt i 1951**), og der heri meddeltes, at major Sas skulle have opgivet mig det nøjagtige tidspunkt – altsaa dato og klokkeslet – for det forestaaende angreb paa Danmark–Norge. I den anledning maatte jeg i en skrivelse***) meddele kommissionen, at dette ikke kunne være rigtigt, idet jeg ikke i sin tid i Berlin havde modtaget andre oplysninger end de jeg tidligere havde gjort rede for i mine indberetninger og forklaringer, hvilket ogsaa er nævnt i denne bogs kapitel 6. Samtidig udsendte jeg en erklæring herom igennem Ritzau's Bureau****).

Som bekendt har de parlamentariske kommissioner, der til forskellige tider fra 1945 til 1953 har været nedsat, udsendt ikke mindre end 14 digre beretninger med talrige bilag hertil. Hele arbejdet afsluttedes, som man ved, med en debat i Folketinget i februar 1955, hvor tinget ved-

*) Se D.P.K. beretning III, IIIA og bilag, aktstykker pag. 519–522.
**) Se D.P.K. III, pag. 21 og 22 og bilag aktstykker, pag. 65.
***) Se skrivelse fra mig som chef for Grønlands Kommando af 25/11 51 nr. 100 j. nr. 12/IX-7/51 til D.P.K.
****) Se bl.a. »Politiken« af 20/11 1951.

tog at følge den indstilling, som et folketingsudvalg havde afgivet vedrørende de forskellige parlamentariske kommissioners beretninger; den gik ved en flertalsbeslutning ud paa, at der ikke skulle rejses rigsretsanklage mod nogen dansk politiker eller embedsmand i anledning af den tyske besættelse den 9. april 1940. Yderligere udtalte tre mindretal, dels at de ansvarlige ministre ikke havde taget tilbørligt hensyn til de alarmerende indberetninger fra Berlin i dagene før den 9. april, dels en kritik af Den Parlamentariske Kommissions arbejdsmetoder og afhøringer, der havde savnet fornøden objektivitet, hvilket sidste jeg noterede mig med en vis tilfredsstillelse. –

Kort efter befrielsen, i juni 1945, blev jeg efter marineministeriets bestemmelse beordret til at være medlem af det saakaldte »Søværnets Ordningsudvalg«, som havde til opgave at udarbejde forslag til en ny søværnslov. Udvalget bestod af en række søofficerer med forskellige specialer og havde kontreadmiral Bjørn Andersen til formand. Der var store opgaver at gaa i gang med, thi dels havde vi efter krigen praktisk talt ingen flaade mere, dels havde krigserfaringerne bragt saa mange nye forhold frem i søkrigen, at dette maatte tages med i betragtning, naar flaaden skulle genopbygges.

Den 5. august 1945 blev atombomben for første gang anvendt i krigsførelsen og bragte Japan til kapitulation overfor USA, og dermed afsluttedes anden verdenskrig efter omtrent 6 aars krig. Hvorledes dette nye frygtelige og revolutionerende vaaben ville udvikle sig, og hvilken indflydelse det ville have paa den almindelige krigsførelse, var paa dette tidspunkt ret uoverskueligt. Udvalget kom da ogsaa til det resultat, at vi foreløbig maatte arbejde videre paa den tidligere basis, idet vi anstillede den betragtning, at før eller senere ville alle stormagter være i besiddelse af A-bomben, og man ville da muligvis vogte sig for at benytte den af hensyn til repressalier, omtrent saaledes som det var gaaet

med gaskrigen i den anden verdenskrig. I oktober og novem-
ber foretog udvalget en studierejse til England for at lære
af de der indhøstede krigserfaringer, samtidig med at der
blev indledet forhandlinger om erhvervelsen af nogle skibe
fra Royal Navy og desuden for at faa noget af vort personel
til uddannelse i England. Vi opholdt os hovedsaglig i Lon-
don og havde konferencer i admiralitetet, men aflagde og-
saa besøg i Portsmouth og i Skotland, hvor vi var ombord
i »Home-Fleet« i Rosyth ved Edinburgh. Det var tjenstlig
set en meget interessant og lærerig rejse, hvor vi hørte om
de nye tekniske opfindelser, radar og asdic's anvendelse i den
moderne søkrig, og var ombord paa adskillige orlogsskibe
rundt i flaadehavnene. Pudsigt var det at se admiralitetets
forbavsede reaktion, da vi foreslog englænderne at »laane«
os nogle af den engelske flaades lettere enheder, mod at vi
bemandede dem og holdt dem ved lige, en dengang ganske
ukendt fremgangsmaade, der jo senere er blevet hyppigt an-
vendt.

En stor oplevelse var det at være gæster ombord i Nelson's
glorværdige flagskib fra Trafalgarslaget, linieskibet »Vic-
tory«, der ligger paa orlogsværftet i Portsmouth, hvor alt
er vedligeholdt som fra Nelson's dage, og hvor »the spirit of
Royal Navy« fra sejlskibstiden stadig holdes højt i ære. Vor
vært her var admiral Sir Geoffrey Layton, som nogle af os
havde truffet i Danmark under første verdenskrig; han
havde da som ung søofficer været chef for den engelske u-
baad E. 13, som tyskerne i august 1915 beskød i Sunde
indenfor dansk territorialgrænse ved Saltholm, et angreb
som blev standset af danske torpedobaade. Layton og hans
besætning blev derefter interneret i Danmark, indtil han en
skønne dag forsvandt og via Sverige kom tilbage til England
og paany kunne melde sig til tjeneste.

Det var ogsaa med interesse og ærefrygt, at vi besøgte
general Eisenhower's hovedkvarter, der laa lidt udenfor Ports-
mouth, i hovedbygningen til en tidligere stor landejendom

som nu er den engelske marines navigationsskole, og som hedder »H.M.S. Dryad«. Der saa vi det mægtige invasionskort over Kanalen og Nordfrankrig, foran hvilket general Eisenhower med admiral Ramsay og general Montgomery stod hin berømte junidag i 1944, da den amerikanske øverstkommanderende for de allierede styrker startede alle tiders største kombinerede invasionsforetagende mod Frankrigs kyst med ordene: »Let it go!« Det var mærkeligt nok præcis fra samme sted i Sydengland og med samme landingsomraader i Nordfrankrig, at »The Black Prince« ledede sine militære operationer i middelalderen under Hundredaarskrigen.

Under vort ophold fik vi et rystende og haandgribeligt bevis paa, hvor England og i særlig grad London og Sydengland var krigsramt, og i hvilken grad »blitz'en« havde sat sine hærgende spor overalt. I London kunne bogstaveligt intet købes; folk var luvslidte i tøjet og damerne gik uden strømper selv hen i november maaned; maden var elendig og serveredes paa et minimum af service, ja, i Portsmouth's eneste tilgængelige hotel, hvor vi var indlogeret, var der ingen vinduer eller vinduesrammer, kun blikplader som efter ønske kunne sættes op i det gabende vindueshul, men saa blev værelset til gengæld mørkelagt. Englænderne selv tog imidlertid alle ulemper med en knusende ro og var aabenbart saa vant til forholdene, at de hævdede, at man maatte være glad over i det hele taget at faa tag over hovedet. Overalt og især i London saa man allierede uniformer fra hele verden, men dog mærkede man tydeligt, at demobiliseringen var i fuld gang efter fredsslutningen med deraf følgende arbejdsløshed.

I slutningen af november vendte kommissionen hjem efter en rejse, som foruden det rent saglige udbytte efterlod et stærkt indtryk af, hvilke lidelser England havde været igennem og med hvilken fatning, det havde baaret dem.

Den første fredsjul, julen 1945 kunne min kone og jeg

fejre i vort hjem med vore børn og vor familie, og det blev en af de smukkeste og gladeste julefester, som vi længe havde haft, hvor vi kunne fryde os over atter at være i Danmark og samlede efter krigens lange og mørke aar.

»*There are at the present time two great nations in the world, ... the Russians and the Americans ... Their starting point is different and their courses are not the same, yet each of them seems marked out by the will of Heaven to sway the destinies of half the globe.*«
»*Democracy in America*«, *1835.*
ALEXIS DE TOQUEVILLE (1805–1859)

Marineattaché i Washington og hjemkomsten derfra

ALLEREDE under mit ophold i Sverige havde jeg ved forskellige lejligheder været i forbindelse med Danmarks frie gesandtskab i USA; i november 1944 fik jeg et telegram fra minister Kauffmann i Washington med forespørgsel om jeg var interesseret i at komme til USA som dansk marineattaché, hvilket jeg accepterede med tak, men dog med det forbehold at jeg først kunne komme, efter at den militære opgave, som jeg havde i Sverige, var fuldført.

I efteraaret 1945 meddelte marineministeriet mig, at man paatænkte at oprette en marineattachéstilling ved gesandtskabet i USA, og at jeg var designeret dertil fra nytaar. Resten af aaret var derfor præget af forberedelser hertil, idet vi nu atter stod foran at skulle bryde vort hjem op og denne gang for at flytte til en helt anden verdensdel. I begyndelsen af februar lykkedes det at faa skibslejlighed til USA med Ø. K.'s fragtskib M/S KINA, der skulle til Baltimore efter kul til Danmarks slunkne beholdninger, iøvrigt dette skibs sidste rejse hertil, idet det kort tid efter gik ned med mand og mus i en tyfon paa Kinakysten.

I Washington meldte jeg mig til tjeneste hos minister

Henrik Kauffmann, der som bekendt havde været den første uafhængige danske gesandt under krigen og blandt andet indlagt sig stor fortjeneste ved overenskomsten med USA om Grønlands forsvar i 1941, foruden at han repræsenterede »de frie danske« ved »De Forenede Nationer«s konferencer under krigen. Paa gesandtskabet gjorde blandt andre legationsraad Brun tjeneste, indtil han kort efter rejste til Island for at overtage posten dèr som gesandt, samt legationsraad Bang-Jensen, der siden 1939 havde været knyttet til legationen og under hele krigen været gesandten en værdifuld støtte, og som jeg kom til at sætte stor pris paa. Min nærmeste militære kollega var generalmajor Førslev, der var attaché for hæren og flyvevæsenet, og som var tiltraadt ved gesandtskabet kort tid før min ankomst.

Først skulle de obligate officielle besøg aflægges i Navy Department, hvor Rear Admiral Thomas B. Inglis, lederen af den amerikanske marines efterretningsvæsen, samt hos marinens protokolchef, Captain Floyd Ferris. Til disse to amerikanske søofficerer, med hvem jeg skulle holde den nærmeste kontakt, kom jeg i et udmærket og venskabeligt forhold. Desuden skulle der aflægges et utal af visitter og derefter modtages et tilsvarende antal, som etiketten nu engang kræver det, og dette var maaske særlig paakrævet i mit tilfælde, da jeg ikke havde nogen forgænger at afløse, men ligesom i Berlin i 1939 var den første marineattaché, som Danmark har udsendt paa disse poster. Selvom corps diplomatique i Hitler's Berlin efter europæiske forhold var meget stort, idet det omfattede 4 à 500 medlemmer, saa beløb det tilsvarende tal sig i Washington til over 2000 personer, saa det var ikke helt forkert, naar folkevittigheden sagde, at indbyggerne i »The Nation's Capital« bestaar af henholdsvis negre, embedsmænd og – diplomater! Iøvrigt gensaa jeg med glæde Washington D.C., som er en smuk by, og som jeg sidst havde besøgt, da jeg som ung løjtnant i nogle efteraarsmaaneder i 1922 med orlov fra marinen

var i USA som tjenstgørende passager ombord i Skandinavisk Amerikaliniens S/S »UNITED STATES«.

Efter en del besvær lykkedes det mig at faa lejet en passende, men dyr lille villa i Wesley Heights villakvarter, saaledes at min hustru og datter, samt vor uundværlige frøken Nielsen kunne rejse over til mig. Jeg var heldig ogsaa at faa den i USA saa nødvendige bil, selvom jeg til at begynde med maatte nøjes med en brugt, sandende den amerikanske søofficers ord ved min tiltrædelsesvisit, at man i Navy Department var beredt til at hjælpe mig med alt, »except a house and a car«, hvilket begge dele var næsten uopnaaelige goder i den under og lige efter krigen saa overbefolkede hovedstad.

Tjenstlig set var der selvfølgelig en stor og behagelig forskel paa at arbejde i USA og i Berlin, thi i modsætning til Tyskland var jeg nu i et venligsindet og ikke krigsførende land, hvor U. S. Navy ved enhver lejlighed søgte at hjælpe og fremme ens tjeneste. Denne nære forbindelse blev senere udbygget efter NATO's oprettelse, hvor vi blev allierede og som følge heraf arbejdede paa et fælles maal. Selvom en marineattaché's opgaver i fred i princippet er de samme som i krig, saa kom dog her de rent efterretningsmæssige opgaver til at glide mere i baggrunden til fordel for at fremme Danmarks maritime forbindelse og samarbejde med en venligtsindet stormagt. Dette medførte, at jeg maatte foretage talrige rejser pr. fly, jernbane og bil rundt til den amerikanske marines store etablissement'er, flaadehavne og uddannelsescentre, der ligger spredt rundt i dette udstrakte land saavel paa østkysten som ved Stillehavs-kysten. Hvad jeg her erfarede, meddelte jeg hjem i rapporter, ligesom jeg fulgte og indberettede udviklingen i det militærpolitiske modsætningsforhold, som desværre saa hurtigt efter krigens afslutning tog fart imellem USA og Sovjetunionen. Atombombens tilblivelse og fremstilling, der dengang var »top secret«-klassificeret stof, var genstand for russernes største interesse baade i USA og i Canada, hvorfor alt, der omhandlede dette

emne, maatte behandles med den største diskretion. Vaabenattaché'erne blev dog officielt indbudt til at se en interessant dokumentarisk film om atombomben ved navn »The Beginning or the End«, forinden filmen blev deponeret i et underjordisk opbevaringsrum »somewhere in California« med klausul om, at det først maatte aabnes om totusinde aar.

Da professor Niels Bohr i foraaret 1948 opholdt sig i USA i sin egenskab af atomforsker, udarbejdede han paa gesandtskabet et stort fortroligt memorandum, og jeg havde i denne periode ofte lejlighed til at træffe ham, da han nu og da beærede mit kontor med et besøg for at diskutere den udenrigspolitiske og militærpolitiske situation, hvilke emner interesserede ham levende. Jeg fik et stærkt indtryk af denne verdensberømte forskers fornemme og beskedne personlighed og ogsaa af hans store distraktion, naar han vandrede rundt i mit kontor uafbrudt tændende sin pibe, som tilsyneladende lige saa hurtigt gik ud, spredende tændstikker overalt, for pludselig at stoppe op og diskutere et eller andet aktuelt emne. Det var under professor Bohr's Washingtonophold, at gesandtskabet modtog en rapport fra det amerikanske sikkerhedspoliti, »F.B.I.«, der skulle sikre den store videnskabsmand under hans ophold i USA. Rapporten gik ud paa, at der intet var at bemærke udover den ejendommelighed, at den danske professor næsten altid stoppede op, naar færdselssignalet for fodgængere viste grønt lys, for til gengæld i dybe tanker ubekymret at vandre midt ud i den hektiske amerikanske bilfærdsel, naar trafiksignalet skiftede til rødt!

En af de første længere rejser hvori jeg deltog, var i maj 1946, da jeg sammen med 67 andre vaabenattaché'er fra 40 forskellige lande var indbudt til en interessant, men ogsaa ret bevæget flyvetur til forskellige militære etablissementer ved det Caribiske Hav. Via Palm Beach og Bahamaøerne fløj vi til U.S.Navy's store flaadestation Guantanamo paa Cuba, var i San Juan paa Puerto Rico i Vestindien, hvor

vi var gæster hos admiralen for »10. Naval District« og deltog i en farverig og eksotisk fest i den kommanderende generals pragtfulde palæ »Casa Blanca«, som var bygget paa Colombus' tid. Paa hjemturen skulle vi se den store uddannelsescenter for det amerikanske infanteri i Fort Benning i Georgia og oplevede her en »narrow escape«, som gjorde et stærkt indtryk paa os. Lige før de fem store militære luftfartøjer skulle lande paa Fort Benning's flyveplads, hvor et større modtagelsesceremoniel var tilrettelagt, blev vi overrasket af en voldsom tropisk hvirvelstorm. Den tillod lige de to første luftfartøjer at lande, men ramte os i den tredje maskine med en saa voldsom styrke, at piloten, der havde lagt an til landing, blev tvunget til ved en ret hasarderet manøvre atter at give motorerne fuld gas, for derefter at stryge henover hovederne paa æreskompagniets musikkorps, der skrækslagen spredtes og flygtede til alle sider. Dernæst tippede han maskinen over, først til den ene, saa til den anden side, fik planerne til med faa meters afstand lige at gaa klar af en stor cementhangars tag og en bagved liggende skovklædt høj, for derpaa at trække os lige op i højden, hvor vi indhylledes i et begsort mørke fra et tropisk uvejr, hvorfra blaaviolette lyn i uhyggelige glimt oplyste atmosfæren. Vi landede senere ca. 100 miles borte paa en lille »airstrip«, og først næste morgen kunne alle fem luftfartøjer samles paa Fort Benning's flyveplads. Da vi forlod luftfartøjet, maatte jeg i nogen grad give min ældre kollega, kommandør Angelin ret, da han paa klingende svensk udbrød: » Du, Frits, flygning det är nog ingenting för gentlemen.«

I juli 1946 aflagde kadetskibet Holger Danske det første officielle besøg i USA efter krigen, og vore kadetter fik lejlighed til blandt andet at besøge United States Naval Academy i Annapolis i Maryland, hvor de fik en meget gæstfri modtagelse. Det var kadetchefen, admiral Holloway, der i sin overstrømmende glæde over sit store og

udmærkede akademi med ikke mindre end 3000 kadetter og 400 officerer og lærere, fremhævede at dette ikke alene var verdens største, men ogsaa ældste kadetakademi, en opfattelse, som jeg dog maatte korrigere ved at oplyse den lidt skuffede amerikanske admiral om, at vor kadetskole i 1951 kunne fejre sin 250 aars stiftelsesdag, mens U. S. Naval Academy kun stammer fra 1845.

En dansk-canadisk efterretningsofficer havde oplyst mig om, at der i den amerikanske militærledelses højborg, den gigantiske Pentagon-building i Washington, fandtes visse arkivalier fra det tyske udenrigsministerium og rigskancellis arkiver, der blev erobret i 1945, og som muligvis ogsaa omfattede materiale om tyskernes besættelse af Danmark, hvilket sandsynligvis ville være af betydning for os at studere. Efter instruktion hjemmefra søgte vort gesandtskab War Department's tilladelse til at besøge denne iøvrigt fortrolige og endnu ikke færdig arkiverede afdeling af arkivet, som opbevaredes i kældrene til Pentagon. Papirerne var i sin tid i Tyskland stoppet hulter til bulter ned i sække og kasser, hvorpaa russerne tog en del til Moskva, og amerikanerne en anden til Washington, mens englænderne særlig interesserede sig for alt materiale af sømilitær art. De arkivalier, hvortil jeg fik adgang, omfattede hovedsagelig sager fra besættelsestiden i tidsrummet mellem 9. april 1940 og 29. august 1943. Noget fik vi lov at sende hjem til København i original, mens andet blev mikrofotograferet og hjemsendt. Et held var det, at vi paa et saa tidligt tidspunkt fik og kunne udnytte oplysningen om disse arkivalier, thi ikke længe efter ændrede de amerikanske myndigheder kurs og tillod kun i ganske særlige tilfælde adgang til saadanne papirer, især var man tilbageholdende naar disse var af militærpolitisk karakter. Ved denne lejlighed fandt jeg ogsaa en aktpakke, som omfattede en stor del af min tidligere kollega i Berlin, den svenske militærattaché, oberst Juhlin-Dannfelt's fortrolige sager, og som i sin tid i Berlin paa en mystisk

maade var blevet stjaalet fra ham. Inden i aktpakken laa øverst et højst interessant memorandum, underskrevet af Himmler, som gav et meget kompromitterende billede af de delvis naive metoder, som nazisterne anvendte, idet der her først var angivet, at man overfor svenskerne skulle hævde, at aktpakken var »fundet« paa propagandaministeriets trappe i Berlin. Dernæst var der opstillet en række punkter, som omfattede de forskellige alternativer for disse akters eventuelle tilbagelevering til Sverige, hvoraf det mest afslørende gik ud paa at udtage visse aktstykker af den svenske militærattaché's fortrolige noter og optegnelser og erstatte disse af andre med en af tyskerne forfalsket tekst, og da benytte disse til enten at tiltuske sig visse fordele hos svenskerne eller til at bevise, at Juhlin-Dannfelt ikke var »persona grata«! Det var mig en personlig tilfredsstillelse at kunne sørge for, at hele denne aktpakke kom rette vedkommende i hænde i Stockholm.

De politisk ledende kredse i USA beskæftigede sig i stigende grad med det voksende modsætningsforhold til Sovjet og som følge heraf med det amerikanske kontinents forsvar, ikke mindst i de arktiske egne, paa grund af faren for luftangreb med indflyvning fra de hidtil saa upaaagtede egne mod nord, her ikke mindst Grønland. Fra State Department var der som følge heraf flere følere ude for at undersøge mulighederne for, at USA enten købte Grønland eller forpagtede det for 99 aar eller i al fald overtog forsvaret heraf helt eller delvis. Da den danske udenrigspolitik imidlertid paa dette tidspunkt gik ud paa enten at faa amerikanerne til helt at forlade Grønland eller i al fald at opretholde status quo længst muligt, var det grønlandske spørgsmaal et delikat emne. Efterhaanden tilspidsedes sagen mere og mere og blev forsidestof i ledende aviser som »New York Times« og »Washington Post«, og ikke mindst efter at udenrigsminister Marshall ved en fejltagelse havde udsendt et officielt communiqué om, at der skulle optages nye for-

handlinger med Danmark om baserne fra krigens tid paa Grønland, hvilket voldte gesandtskabet en del vanskeligheder at faa berigtiget. Allerede fra begyndelsen af min tjenestetid i Washington havde gesandten anmodet mig om at følge de grønlandske spørgsmaal, særlig hvad den militærpolitiske side angik, og han ønskede nu i begyndelsen af 1947, at jeg skulle rejse hjem for at informere rette vedkommende om denne vigtige sag.

I København konstaterede jeg med forbavselse, hvor ringe interesse og forstaaelse der var for betydningen af Grønlands strategiske stilling, og en ledende politiker mumlede, omend lavmælt, til min forfærdelse noget om, at det vist var bedst at sælge hele Grønland. Efter faa dages ophold vendte jeg pr. fly tilbage til Washington, og som sædvanlig gik turen via Gander paa New Foundland, hvor der dog var visse landingsbesværligheder, idet canadiske bjørne netop da havde fundet en herlig tumleplads i sneen paa selve landingsbanen!

De første direkte tegn til den opblussende kolde krig imellem USA og Sovjet mærkede vi i vaabenattaché'ernes kreds i Washington blandt andet ved, at den russiske marineattaché ikke blev indbudt af amerikanerne til et besøg i Annapolis, som samtlige marineattaché'er foretog i maj 1947. Denne demonstration overfor Rusland skyldtes, at de amerikanske vaabenattaché'er aldrig fik noget at se i Moskva. En anden episode understregede ogsaa modsætningsforholdet. Da vor nærmeste »foresatte« indenfor den amerikanske marine, admiral Inglis skulle afløses som »Chief of Naval Intelligence«, nægtede den russiske marineattaché, der var kontreadmiral og ældst i rang og derfor efter amerikansk sædvane doyen for marineattaché'erne, kategorisk at foretage sig noget i den anledning. Dette pinlige dilemma blev løst ved, at Brasilien benyttede lejligheden til at udnævne sin marineattaché til viceadmiral, hvorfor han automatisk blev doyen og bestemmende i saa-

anne sager, saaledes at de officielle festligheder nu kunne fholdes. Kort efter lod den amerikanske marine os under-aanden tilflyde en meddelelse om, at man herefter næppe unne forvente, at der ville blive givet agrément for marine-ttaché'er med højere grad end viceadmiral; man frygtede abenbart, at andre ambitiøse mariner skulle udnævne eres marineattaché i Washington til Admiral of the Fleet!

Personlig havde jeg altid et udmærket samarbejde med baade den russiske marineattaché, kommandør Skriagin, om var i Washington ved min ankomst, og senere med ans afløser, admiral Glinkov, der var en baade kundskabs-ig og interessant russisk søofficer, med hvem jeg med stort dbytte kunne diskutere politiske problemer. En pudsig ildragelse bragte heldigvis intet skaar i vort kollegiale for-old. Ved et besøg hos ham, hvor vi blandt andet havde diskuteret det kapitalistiske system kontra det kommuni-tiske og udvekslet synspunkter med hensyn til valgmetoder, nævnede Glinkov, at der ved et politisk valg kun be-øvede at være een kandidat, mens jeg mente, at der til et valg mindst krævedes to, hvorefter samtalen gled over paa ettere emner og faldt tilfældigvis til sidst ogsaa paa de øje, lyse træpaneler, der beklædte væggene i hans elegant dstyrede kontor. Jeg udtrykte min beundring over den mukke træsort, hvoraf panelet, der var inddelt i felter fra ulv til loft, var lavet, og for at understrege mine ord, trakte jeg haanden ud og bankede ganske let paa et tilfæl-igt felt i træpanelet med det forbavsende resultat, at dette ludselig aabnede sig og afslørede en lille hemmelig staal-ør. Dette vakte almindelig bestyrtelse hos de tilstedevæ-ende russiske søofficerer, og en af marineattaché'ens djudanter sprang forfærdet op og smækkede hastigt den lle dør til igen, idet han uvilkaarligt udbrød: »Naa, der ndt De netop mekanismen til admiralens hemmelige boks!« Historien gik hurtigt Washington rundt og vakte alminde-g munterhed; da Kauffmann hørte derom, udbrød han

med et smil, at der nu efter hans mening kun var to tænke
lige løsninger, enten at russerne jævnede marineattaché'en
hus med jorden eller at jeg blev skudt!

I februar 1947 overgik vort gesandtskab til at være e
ambassade, og Kauffmann blev saaledes Danmarks først
faste ambassadør. Omtrent samtidig fik jeg meddelelse om
at mit forslag om, at jeg ogsaa blev akkrediteret det kg
gesandtskab i Canada som marineattaché, var godkend
og i orden, og jeg rejste derfor kort efter til Ottawa for a
aflægge tiltrædelsesbesøg hos den canadiske marine, i »De
partment of External Affairs«, og hos Governor Genera
Field-Marshall, Viscount Alexander of Tunis and Erriga
Senere blev min hustru og jeg indbudt til en nytaarsrecep
tion hos denne fra krigen saa berømte engelske general o
konstaterede under dette besøg i Canada's hovedstad, hvo
meget lettere kontakter skabtes her i de mindre forhold en
i Washingtons diplomatiske metropolis. I Ottawa fik v
ikke alene et indtryk af generalguvernørens personlighe
og hans indtagende hustru, men fik ogsaa lejlighed til a
tale med den gamle premierminister Mackenzie King
udenrigsminister Saint Laurent og den britiske Highcom
missioner Sir Clutterbuk, for blot at nævne de mest frem
trædende. I den følgende sommer og efteraar var jeg ind
budt af den canadiske marine til at besøge »Flagoffice
Pacific Coast« paa Vancouver Island paa Stillehavskyste
og admiralen paa østkysten i Halifax, og begge steder ind
høstede jeg værdifulde erfaringer og viden om denne mir
dre, men yderst effektive aflægger af Royal Navy.

Den første rejse foregik i juni med jernbane tværs ove
kontinentet gennem Canada's endeløse hvedemarker o
prærier, og op over det enestaaende smukke Canadia
Rockies forbi Lake Louise og den lille sø Great Divide, fr
hvis stille vand højt oppe i bjergene vandene skilles og løb
enten mod vest ud i Stillehavet eller tager den lange v
østpaa til det Atlantiske ocean. Efter besøget hos Re

Admiral Mainguy i den canadiske flaadehavn Esquimalt paa Vancouver Island – forøvrigt den eneste søofficer, jeg har truffet, der holdt katte, selv naar han var til søs – kørte eg sydpaa langs vestkysten ind i USA og besøgte admiralen for 13th Naval District i Seattle og derfra videre til den smukke by San Francisco. Her saa jeg de forskellige store marineetablissementer, blandt andet »Treasure Island«, hvor der under krigen blev uddannet ikke mindre end 60.000 marinerekrutter til U S Navy, – nu var antallet her reduceret til »kun« 10.000.

I september da jeg var i Halifax paa Canada's østkyst, boede jeg hos admiral Taylor, som var en fornøjelig type paa en britisk søofficer af den gamle skole, rødmosset, gæstfri og jovial, og som elskede at fortælle historier fra sit lange livs brogede oplevelser. Han hævdede, at forskellen paa søofficerer og landofficerer kort kunne udtrykkes saaledes, at mens de sidste *troede* at have forstand paa begge værns tjeneste, saa *vidste* søofficeren, at han kun forstod sig paa søvæsen. Admiralinden, som var en meget distingveret dame, betroede mig engang, at hun og admiralen paa deres bilture meget sjældent naaede udenfor Halifax' nærmeste omegn, thi hun hadede at staa tidligt op, og »not a minute later than five o'clock, the admiral *must* have his drink«.

Foraaret 1948 var præget af megen storpolitisk uro, og foranledigede blandt andet, at præsident Truman holdt sin store tale i kongressen om hjælp til de demokratiske lande, der maatte ønske det. Det var med dyb medfølelse, at vi var vidne til, at den czekiske gesandt med sit personale paa grund af Sovjets kommunistkup i Czekoslovakiet maatte gømme gesandtskabet, der laa lige overfor vor ambassade paa Massachusett's avenue, og kort efter fik vi meddelelse om, at vor sympatiske tidligere kollega, den czekiske militærattaché, oberst Lukas, der nylig var blevet hjemkaldt, var blevet myrdet af kommunisterne i sit hjemland. Sam-

tidig steg frygten for, at Sovjet ville gaa til væbnet aktio
og blandt andet sikre sig støttepunkter i Østersøen pa
Skandinaviens bekostning. Alarmerende meddelelser baad
fra officielle og uofficielle amerikanske kilder gav anled
ning til, at ambassadøren sendte ambassaderaad Bang-Jen
sen til København for ved et mundtligt referat at sætt
regeringen ind i situationen, saaledes som den tegnede si
set fra Washington.

Dette gav hjemme anledning til den saakaldte »Paaske
krise« med forøget militært beredskab, som der dog heldig
vis ikke blev brug for, men som dog muligvis kan have ha
sin betydning. Vi skandinaviske marineattaché'er var bleve
informeret i Navy Department om Amerika's alvorlige op
fattelse af den internationale situation, hvilket vi selvfølgeli
indberettede hjem. Den amerikanske flaade i Middelhave
detacherede flaadestyrker til besøg i danske og norsk
havne, hvilket gav et tydeligt fingerpeg om, hvor man
USA mente, at tampen kunne komme til at brænde.

Det fortrinlige samarbejde, som vi tre skandinaviske sø
officerer havde indbyrdes, viste sig gang paa gang at vær
til stor nytte, idet vi samlet langt lettere kunne opna
noget hos Navy Department, naar ikke samtidig de talrig
andre marineattaché'er med specielt Sovjet's og dets vasal
staters repræsentanter var med. Vi blev altid behandle
med den største courtoisie og velvilje, men det var en kild
til stadig undren, at den svenske kommandør Croneborg
nordmanden, kommandørkaptajn Araldsen og jeg hve
især talte sit eget sprog og dog forstod hinanden. Det ame
rikanske kendskab til Skandinaviens geografi og forhold
almindelighed er jo ikke overvældende, hvilket kunne giv
sig ret pudsige udtryk; en højtstaaende amerikansk office
der stod foran et Danmarkskort, spurgte mig saaledes, id
han pegede paa alle de danske øer omkring Store Bælt
»Are all those islands inhabited or not?« En anden amer
kaner, der hævdede, at han kendte Skandinavien særdel

eneral Eisenhower modtager elefantordenen i den danske ambassade i Vashington den 20. oktober 1947. Generalen staar imellem udenrigsminister Gustav Rasmussen og ambassadør Henrik Kauffmann.

'eet Admiral Nimitz, U.S.N., i marineattachéernes kreds i Washington D.C. den 10. december 1947.

North Atlantic Treaty (NATO) underskrives ved højtideligheden i Washington D.C. den 4. april 1949.

De tre skandinavi marineattachéer i U i 1949. Kommana kaptajn Araldsen Norge, forfatteren kommandør de Cro borg fra Sverige.

vel, spurgte mig i ramme alvor: »What are you really doing with all your king's in Scandinavia?« Han syntes aabenbart, at een maatte være nok.

Ved nytaarstid fandt de store receptioner sted i »Det Hvide Hus«, hvor corps diplomatique og mange andre fik lejlighed til at modtage et haandtryk af præsidentparret, der ønskede glædeligt nytaar. Man undrede sig lidt over de mange slags paaklædninger, der var repræsenteret ved en saadan officiel aftenfest, der var ligefra eksotiske og skønne orientalske dragter til diplomaters og militæres mer eller mindre farvestraalende gallauniformer gennem næsten alle afskygninger af klædedragter til slet og ret sportstøj. Det beskedne og ganske alkoholfri traktement blev indtaget til tonerne fra Marine Corps' musikkorps, og uvilkaarligt drog man sammenligninger med, hvad Europas ældre men betydelig mindre hoffer og statsoverhoveder kan præstere af festivitas ved saadanne lejligheder. Den prunkløse og uformelle maade, hvorpaa man kommer i forbindelse med Amerika's præsident og statsoverhovedet for verdens største demokrati, kan ved andre lejligheder virke meget velgørende. I 1947 ledsagede jeg gesandten, da han var i »Det Hvide Hus« for at notificere tronskiftet og takke for deltagelsen ved Kong Christian X's død. Vi blev mødt af en politibetjent ved indgangen til »Det Hvide Hus« og derpaa af en sekretær vist direkte ind til Præsident Truman, som med stor venlighed modtog os i sit arbejdsværelse og paa en meget elskværdig maade underholdt sig med os om forholdene i Danmark og udtrykte haabet om, at Grønlandsspørgsmaalet maatte finde en god løsning indenfor »Forenede Nationer« paa en baade for Danmark og Amerika tilfredsstillende maade. Præsidenten kom ogsaa ind paa den næsten timelange samtale ind paa den politiske spænding i forholdet til Rusland, hvorover han var meget foruroliget.

I januar 1949 overværede vi »Inauguration«, Præsident Truman's indsættelse efter valget til hans anden præsident-

periode. Efter den højtidelige edsaflæggelse paa Capito fulgte dette ejendommelige amerikanske show, der paa si vis er noget af en oplevelse at overvære. I samfulde tre time modtog den nyvalgte præsident folkets hyldest i form af e gigantisk og broget optog, der uafbrudt passerede forbi ham Der var repræsentanter for alle vaabenarter, som defilered forbi i stram parademarch, der var cowboys, som lod las so'erne hvine gennem luften, negre, børn og indianere an førte af mægtige musikkorps med showgirls i spidsen, de vendte mølle foran præsidentens loge, hvorfra Truman hen rykt viftede med sin store graa hat, samtidig med at ha holdt varmen ved at spise »hot dogs«. Paradens effekt under stregedes af jetjagere og luftskibe, de saakaldte »blimps«, o det hele sluttede med et veritabelt ambulant circus og vakt enorm begejstring hos de ca. en halv million tilskuere, de stod opstillet paa de brede avenue'r fra Capitol forbi »De Hvide Hus«. Jeg kunne ikke lade være med at more mi over den aabenbare forundring med hvilken ikke minds Sovjets vaabenattaché'er, der stod lige ved siden af mig betragtede optoget, som med sin blanding af alvor og skæm sikkert ikke havde meget tilfælles med de dystre militær parader, de havde overværet i deres eget hjemland.

Ved en festlighed i ambassaden modtog general Eisen hower i efteraaret 1947 elefantordenen, som udenrigsmini ster Gustav Rasmussen overrakte ham, og denne smukk og fornemme dekoration glædede tilsyneladende generalen Den gav forøvrigt anledning til nogle spøgefulde og under fundige bemærkninger fra nogle af de tilstedeværende ameri kanske gæster, idet elefanten som bekendt er det republi kanske partis mascot, og Eisenhower, der ikke uden grun betragtedes som den kommende præsident, endnu ikk havde bekendt politisk kulør. Ved denne lejlighed havde je en interessant samtale med Fleet Admiral Chester W. Nimitz den højt ansete søofficer, der var chef for U.S. Pacific Flee i anden verdenskrig, og som vandt krigen mod japanern

i Stillehavet for senere at blive »Chief of Naval Operations«, d. v. s. chef for hele U. S. Navy. Han lagde overfor mig ikke skjul paa, at han var en afgjort modstander af det dengang ogsaa i USA saa aktuelle spørgsmaal om en forening af de tre værn i en fælles ledelse, den saakaldte »Unification«. Pudsigt nok havde min hustru allerede tidligere truffet general Eisenhower, da hun engang paa vej ud til George Washington's historiske ejendom Mount Vernon i Arlington ville spørge en tilfældig militærbil, der holdt ved et stoppesignal, om vej. Hun fik da besked af en smilende og meget venlig amerikansk officer, der til baade hendes og vore sønners overraskelse ved nærmere eftersyn viste sig at være selveste general Eisenhower.

Den enorme selskabelighed, der florerer indenfor diplomat- og regeringskredse i Washington, har sin mest udbredte form i cocktail-parties, som amerikanerne ynder. Disse sammenkomster, hvor det tilsyneladende gælder om at stuve saa mange mennesker sammen som muligt, for at de kan sige »Hello« til flest mulige, dyrkes intensivt næsten aaret rundt og indstilles kun i Washington's mest fugtigvarme sommermaaneder. De er meget tidsrøvende og anstrengende, men nødvendige at deltage i, idet man ellers risikerer at blive glemt og betragtet som forsvundet fra Washington's store internationale selskab. Bortset fra et aarligt »opsamlings-cocktail-party« foretrak vi i saa høj grad som muligt og i lighed med de andre skandinaviske vaabenattaché'er at dyrke en mere hjemlig form for selskabelighed ved som regel kun at indbyde saa mange, der kunne sidde i vor spisestue, hvorved man ogsaa opnaaede en mere personlig kontakt med sine gæster. Men dette kunne takket være de store forhold i USA ogsaa frembyde sine vanskeligheder. Engang ved en ret officiel frokost oplevede vi en episode, som ikke er misundelsesværdig for værter at komme ud for. Foruden et medlem af kongressen skulle vi se forskellige amerikanere, der beskæftigede sig med Grønland, og vi havde i den anled-

ning bl. a. indbudt en Commander Young og frue, som i Navy Department havde at gøre med Grønlands sager. Til vor overraskelse kom der imidlertid ikke èn, men hele to familier Young, begge commander's og tjenstgørende i Navy Department med Grønland som speciale og begge gift, kun tilsyneladende adskillende sig fra hinanden ved, at den ene tilhørte Navy'en, og den anden Coast Guard, men iøvrigt uden fjerneste indbyrdes kendskab eller forbindelse. Fejltagelsen reddedes med overlegen ro af min hustru, som med lidt trylleri fik tilføjet to kuverter ved det fuldsatte bord og ændret bordplanen, uden at forhaabentlig nogen bemærkede den vildrede, værterne en overgang befandt sig i. Bagefter fik jeg løst mysteriet, idet det viste sig, at den commander Young, som jeg kendte, ganske rigtig havde modtaget vor telefoniske indbydelse til sig og sin kone, mens den anden ved en fejltagelse i Navy Department's utallige kontorer havde faaet min derpaa følgende skriftlige »to remind« indbydelse, hvilket var den fremgangsmaade, man altid anvendte i Washington, men som altsaa kan medføre visse risici.

Af og til oplevede vi ganske morsomme receptioner i de store ambassader, f. eks. naar Sovjet i november indbød et par tusind gæster i anledning af Oktoberrevolutionens aarsdag, og her kunne man opleve at se baade udenrigsminister Molotov og Sovjet's delegerede ved F.N. hr. Vyshinsky. Disse receptioner udmærkede sig, som i sin tid i Berlin, ved en masse champagne, en utrolig trængsel og et stort antal let genkendelige detektiver. At der blev passet godt paa, konstaterede min hustru og jeg, da vi et øjeblik søgte et pusterum et sted, der desværre viste sig at være lige bag det russiske ambassadørpar, hvilket foranledigede, at vi omgaaende af deres vogtere blev henvist til at gaa ind i det tilstødende rum! Ved et selskab hos den russiske marineattaché fremviste admiral Glinkov med stolthed sit nyerhvervede fjernsynsapparat for sine gæster, hvoriblandt foruden vi skandi-

naver befandt sig nogle højtstaaende amerikanske officerer. Uheldigvis bød det amerikanske fjernsyn dengang fortrinsvis paa sportskampe, og den aften saa vi den særlige form for amerikansk brydning »wrestling«, som er en raa og temmelig bloddryppende form for sport. Glinkov's ansigt lyste af slet dulgt skadefryd, da han kommenterede dette syn med følgende udbrud: »Typical western culture«!

Til min tjeneste som marineattaché i USA hørte den tilfredsstillende opgave at forsøge at skaffe haardt tiltrængt materiel af forskellig art til søværnets institutioner, samt ikke mindst ogsaa at faa nye skibsenheder til marinens genopbygning. Efter forskellige forhandlinger gav Navy Department bl. a. tilsagn om, at Danmark kunne faa nogle mindre landgangsbaade fra Atlantic Fleet til laans, foruden en del fotografimateriale, begge dele til opmaalingsbrug paa Grønland. Takket være amerikansk velvilje og forstaaelse lykkedes det ligeledes at faa den store tidligere tyske torpedobaad T. 19 overladt til den fiktive pris af kun 5000 dollars, i sandhed en venskabspris, da skibet selvfølgelig var langt mere værd. I 1948 førte jeg en del forhandlinger med U.S. Navy og State Department vedrørende overtagelsen af endnu en stor forhenværende tysk torpedobaad T. 4, foruden moderskibet TANGA, som under navnet FREJA blev vor marines hidtil største enhed samt et antal motortorpedobaade, der alle senere gennem »Office of the Foreign Liquidation Commission« i Paris blev solgt til vor marine.

Allerede i 1947 havde der ved flere lejligheder hævet sig røster i den hjemlige radikale og socialdemokratiske presse med krav om at nedskære antallet af udsendte vaabenattaché'er, idet det dels hævdedes, at disse var for dyre, dels unødvendige, naar Danmark nu var medlem af Forenede Nationer. Hjemmefra fik jeg i begyndelsen af 1948 en underhaandsmeddelelse om, at man i marinen frygtede, at Rasmus Hansen, som i november 1947 var blevet forsvarsminister i den socialdemokratiske regering, havde til hensigt

som en af sine første »regeringshandlinger« at ophæve marineattachéstillingen i USA. Da ambassadør Kauffmann erfarede dette, reagerede han hurtigt og effektivt, idet han telegrafisk forlangte at blive hørt, inden afgørelsen faldt. Derefter understregede han i et brev til udenrigsministeren stillingens betydning, og paa en for mig venlig maade effektiviteten af mit arbejde, samt fraraadede paa det bestemteste at lade spareøksen ødelægge marineattachéstillingen ved ambassaden i USA. Navy Department, som gennem den amerikanske marineattaché i København ogsaa havde faaet nys om de Rasmus Hansen'ske planer, lod admiral Inglis som chef for efterretningsvæsenet rette en skriftlig henvendelse til viceadmiral Vedel, hvori han meget kraftigt fremhævede betydningen af at have en repræsentant i USA til styrkelse af forbindelsen imellem den danske og den amerikanske marine netop nu, da den internationale politik imellem øst og vest tilspidsedes, og Grønlandssagen ikke var løst, foruden at han tilføjede nogle personlige betragtninger. Disse fremstød havde aabenbart sin virkning, og forsvarsministeren, som havde haft til hensigt at lade hærattaché'en general Førslev overtage marineattaché'ens stilling i Washington, maatte ved denne lejlighed renoncere paa at faa mig fjernet fra min post.

I de fire aar jeg gjorde tjeneste i Amerika lærte jeg dette umaadelige land godt at kende paa mine talrige rejser og har maattet sande betragtningen om Amerika som de rige modsætningers land. Man kan overveje, om man foretrækker San Diego's solskin ved den meksikanske grænse, Los Angeles' Hollywood og San Francisco's Chinatown ved Stillehavets kyster eller New Orleans med sit galliske islæt ved den meksikanske golf fremfor New England's fornemme gamle byer, New York's hektiske liv eller Charleston's henslumrende idyl ved kontinentets østkyst. Et sted, som min hustru og jeg med ganske særlig interesse stiftede bekendtskab med, var de gamle danske besiddelser paa de Vestindiske Øer, hvor

vi tilbragte julen 1948. Vi aflagde besøg i guvernementsboligen i Charlotte Amalie paa Sct. Thomas hos den ansete og sympatiske jurist William H. Hastie, der var den første neger, der bestred posten som guvernør; i hall'en kan man finde navnene paa alle hans forgængere i embedet, lige fra danskeren John Iversen i 1672 til de amerikanere, der fra 1917 har været guvernører paa øerne. Mr. Hastie værnede med stor pietet om de mange minder fra dansketiden, blandt andet bibeholdes de gamle danske gadenavne den dag i dag, og han spurgte mig smilende, om Danmark ikke ville have de idylliske tropeøer tilbage, et tilbud som jeg desværre ikke var bemyndiget til at modtage! Vi maatte nøjes med fra den gamle sørøverborg »Blue Beard Castle's« hotelterrasse at nyde den herlige udsigt over Charlotte Amalie og i fantasien drømme om den tid, da Dannebrog endnu vajede over guvernementspalæet paa Denmark Hill og fra danske orlogsskibe paa reden. Vi oplevede en stemningsfuld gudstjeneste i den gamle danske kirke, der ligesom mange andre af de større bygninger er bygget i dansketiden i slutningen af 1700-tallet, og hvoraf mange er rene arkitektoniske perler. Med udsigt til de blomstrende bougainvillea'er, som tropevinden sagte bevægede i solskinnet udenfor de aabentstaaende vinduer, lyttede vi til præsten, der talte et lidt ubehjælpsomt, men velment dansk, og frydede os over den vidunderlige hvidhaarede gamle mulat, der med store briller paa næsen med stor værdighed og tilsvarende langsomhed læste fadervor paa dansk. Der var virkelig en fin stemning over dette billede, hvor kirkens smukke interiør med det svære mahognialter dannede en ramme om juleevangeliet, de danske salmer og denne af fromhed prægede gamle degn.

Det var interessant at se med hvilken pietet, USA værner om sin korte histories mange minder, ikke mindst fra borgerkrigen imellem nord- og sydstaterne, denne krig som har sat saa dybe spor i befolkningen. Et eksempel herpaa saa jeg, da

jeg engang diskuterede krigen og vort forhold til Tyskland med en amerikansk general, der pludselig i fuldt alvor udbrød: »Yes, but we know what it means to loose a war«. Da mit forbavsede udtryk aabenbart afslørede, at jeg ikke erindrede, at USA havde tabt en krig siden uafhængighedskrigen, viste han stolt sine manchetknapper frem, der var lavet af to store uniformsknapper, som hans bedstefader havde baaret i Confederate Army i »The war between the states« i 1861–1865.

I en kort sommerferie var alle familiens fem medlemmer en gang samlet i Amerika, ellers var familielivet meget spredt, da vore børn nu var i den alder, hvor de først og fremmest maatte passe deres studier hjemme. Heldigvis havde vi dog den yngste et par aar hos os, inden hun skulle ind i gymnasiet hjemme i Danmark, og vor ældste søn fulgte i to semestre undervisningen i »School of Foreign Service« paa Georgtown University. Dette lededes af den kendte jesuit, Father Edmund A. Walsh, der blandt andet havde gjort sit navn kendt ved, som tilforordnet Nürnberg-processen, at afhøre den bekendte tyske geopolitiker professor Karl Haushofer. At gennemsnitsamerikaneren kan have lidt svært ved at forstaa, at man vælger den akademiske løbebane, fik jeg bevis for, da vor velhavende nabo havde faaet oplyst, at min søn ville være historiker, og han trøstende udbrød: »Oh, don't worry, sooner or later he will go into business«.

I september 1948 blev ambassadøren kaldt til State Department og fik her en underhaandsmeddelelse om, at Atlantpagten nu var ved at se dagens lys. Da Amerika gerne saa, at Danmark og Norge blev optaget heri, ønskede man en orientering fra de respektive regeringer om deres stilling til denne gensidige forsvarspagt, som USA i forbindelse med England, Frankrig og Beneluxlandene m. fl. havde forberedt efter krigen som følge af den udenrigspolitiske situation. Danmark og Norge var, deres lidenhed til trods, af stor strategisk betydning, ligesom det uden tvivl spillede en stor

rolle for USA og Canada at faa Grønland med i pagten, ıvad der muligvis for Danmarks vedkommende har været tærkt medvirkende til, at vi overhovedet blev opfordret til at deltage heri.

Den danske regering ønskede imidlertid, forinden man og standpunkt til dette vigtige spørgsmaal, at ventilere mu-ighederne for at skabe et nordisk forsvarsfællesskab, idet Sverige som bekendt ikke havde faaet den samme under-ıaandsforespørgsel som Danmark og Norge og ønskede at ıolde sig udenfor Atlantpagten og fastholde sin neutralitets-politik, hvilket efter sigende ogsaa skyldtes hensynet til Fin-and. Da disse forhandlinger om en skandinavisk defensiv alliance eller forsvarsforbund, som førtes fra efteraaret 1948 il januar 1949 imellem de tre landes regeringer, desværre ıristede, maatte der tages standpunkt til forespørgslerne fra USA, der ikke fortsat kunne afvente svar. Efter at den dan-ske regering havde besluttet at acceptere USA's tilbud, ikke mindst takket være statsminister Hans Hedtoft's klarsyn, kom udenrigsminister Gustav Rasmussen og direktøren i ıdenrigsministeriet minister Hvass i marts 1949 til Washing-ton for at forberede vor tiltræden til Atlantpagten. Dette gav anledning til en række konferencer i State Department og i War Department, hvori vi vaabenattaché'er deltog, blandt andet for at forberede og formulere vore regeringers ønsker med hensyn til de første vaabenleverancer, der skulle værksættes til vore værns genopbygning, saasnart Atlant-pagten blev en realitet.

Den 4. april 1949 fandt den historiske handling sted, da le 12 signatarmagter undertegnede »The North Atlantic Treaty« i Washington og dermed reducerede muligheden for t isoleret angreb paa de paagældende lande, deriblandt ıgsaa Danmark, der her for første gang siden Napoleons-rigene traadte ud af sin indadvendte neutralitetspolitik. Min hustru og jeg var saa heldige at befinde os mellem de a. 1400 indbudte gæster, der overværede denne enkle, men

værdige højtidelighed, der havde trukket journalister fra hele verdenspressen til sig, og som fandt sted i »Departmen tal Auditorium« paa Constitution Avenue i Washington. De 12 lande var repræsenteret ved deres udenrigsminister sam deres ambassadør i USA, og det var baade fængslende og interessant at lytte til de respektive taler, som hvert land udenrigsminister holdt, og at observere disse forskellige per sonligheder, hvoraf langt de fleste var stjerner paa den poli tiske himmel. Talernes række kom i alfabetisk orden; Ame rika's Secretary of State Dean Acheson indledede, og baad han og efterfølgeren Mr. Paul-Henri Spaak fra Belgien talt med kraft og stor autoritet, og begge disse to politikere havd da ogsaa deres særlig store andel i pagtens tilblivelse. Frank rigs Robert Schuman holdt en meget vægtig tale, og ogsaa Italiens store statsmand, grev Sforza gjorde indtryk ved sin ord og sin imponerende apparition. Som en af de sidst talere kom Norges udenrigsminister Halvard Lange, der af leverede et af de bedste indlæg, saa menneskeligt og ægte hvori han ogsaa nævnede forsøgene paa et skandinavisk forsvarsfællesskab og fik formuleret en smuk tak til USA Præsident Truman afsluttede paa udmærket vis talernes ræk ke, hvorefter traktaten blev underskrevet af de 12 lande repræsentanter, mens pressefotografernes blitz-lys lynede, o Marine Corps musicerede. Det var en stor og betydningsfuld begivenhed at overvære for alle os, der tilhørte de magter som den dag forpligtede sig til ikke alene i ord, men ogsaa gerning at handle efter princippet »Een for alle og alle fo een«. Vi sluttede dagen sammen med general Førslev i vor hjem, hvor vi knækkede halsen paa en flaske champagn og drak for »The North Atlantic Treaty«.

I den paafølgende junimaaned fik general Førslev o jeg ordre til at rejse til København for at deltage i nogl forberedende atlantpagtmøder, hvorfor vi benyttede et dans militært luftfartøj, der netop skulle returnere til Danmar via Grønland. Vi fik tilmed en meget instruktiv og nytti

ur, idet vi ikke alene saa de amerikansk-canadiske flyve-aser i Labrador, men ogsaa de amerikanske militære støtte-unkter i Grønland fra krigens tid. Mens vi fløj over Baffin sland's alpine bjerge og Davisstrædets fastis til Thule i Grønland, havde jeg den for en navigatør saa morsomme plevelse klokken 12 om natten at styre retvisende nord ed midnatsolen ret forude og et godt stykke over horison-en. Det var interessant at opleve Thule, forinden Thule Air Base kun faa aar efter rejste sine enorme hangarer og ygninger paa stedet, og mærkeligt at køre paa havisen med undeslæde, ført af Thule-eskimoer i vældige isbjørnebukser, un to dage efter at vi havde forladt Washington's glødende ommerhede.

I København meldte vi os til forsvarsminister Rasmus Hansen, som modtog os ret syrligt, idet han bebrejdede os, t vi var fløjet hjem via Grønland, ganske uanset at dette parede staten for nogle tusind kroner i billetpriser. I de ommende dage deltog vi i en række møder, hvor ogsaa den orske udenrigsminister Halvard Lange og forskellige norske fficerer var til stede; i marineministeriet blev jeg orienteret m visse planer for det kommende strategiske forsvar af Vesteuropa og Grønlands fremtid. Kort efter fløj general Førslev og jeg tilbage til Washington.

I august blev loven om vaabenhjælp vedtaget i repræsen-anternes hus, og den 24. august 1949 traadte Atlantpagten kraft, i hvilken anledning vi fik indgaaende instruktioner jemmefra. Et arbejdsudvag blev derefter nedsat til at for-erede de indledende møder, henholdsvis det første raads-øde i september og militærkomiteens første møde, der skulle inde sted i oktober, begge i Washington. Alt dette gav meget ørøget arbejde for vaabenattaché'erne, og Atlantpagten æn-rede efterhaanden i væsentlig grad hele vor hidtidige tjene-te, som nu gled mere og mere i baggrunden for de specielle g stadigt voksende krav, som den nyfødte »North Atlantic Treaty Organization« (NATO) stillede.

De første dage i oktober ankom forsvarsminister Rasmu
Hansen til Washington, ledsaget af to officerer fra hære
og en søofficer, hvoraf den sidste fungerede som adjudant
Dagen før militærkomiteens første store indledende møde
Pentagon havde general Førslev og jeg indbudt forsvars
ministeren og hans ledsagere til lunch i »Army and Nav
Club«, for at han kunne træffe forskellige højere amerikansk
officerer, og ved denne lejlighed understregede han, at v
begge skulle ledsage ham til aabningsmødet i lighed me
de andre vaabenattaché'er. Stor var derfor min forbavselse
da adjudanten næste morgen, lige inden mødet skulle find
sted, meddelte mig, at forsvarsministeren havde ombestem
sig, saaledes at jeg alligevel ikke skulle med, idet han nu ku
ville ledsages af general Førslev og den nylig tiltraadte am
bassaderaad Hessellund Jensen, samt de officerer der led
sagede ham paa rejsen. Jeg svarede, at jeg meget maatt
beklage denne tilsyneladende tilsidesættelse af marinens he
værende repræsentant, hvilket jeg fandt uforstaaeligt, isæ
da den ene af de to officerer fra rejseselskabet intetsomhel
havde at gøre med »Defense Committee«s møde, men havd
helt andre opgaver.

Den næste dag da vi var sammen til lunch, bemærked
forsvarsministeren til mig, at han havde været nødt til a
ombestemme sig af pladshensyn i mødesalen. Jeg replicered
at jeg beklagede denne pludselige ændring, thi naar man
længere tid havde været med til at forberede en sag, e
det en skuffelse ikke at være med til at se resultatet hera
ligesom jeg fandt det uheldig, at marinens officielle repra
sentant var skubbet til side ved denne lejlighed. Forøvrig
erfarede jeg fra anden side, at antallet af de pladser, der va
stillet til den danske delegations disposition, havde være
meddelt ministeren og kendt af ham allerede fra hans an
komst.

Nu fulgte en række officielle festligheder og udflugter fo
de forskellige landes forsvarsministre, der var i Washingto

anledning af Atlantpagtens første møder. Inden Rasmus Hansen's hjemrejse bad jeg om en samtale med ham for at aa nogle retningslinjer vedrørende varigheden af min tjeneste i Washington af hensyn til private dispositioner. Jeg fik et kategoriske svar, at jeg maatte være forberedt paa enten t blive kaldt hjem omgaaende eller binde sig til at forblive USA i resten af min tjenestetid i marinen. Jeg forklarede am, at da jeg praktisk talt havde været udkommanderet denfor Danmark i den sidste halve snes aar og i min fire aars eneste i Amerika kun havde haft to korte tjenstlige ophold Danmark, var dette et meget ubehageligt alternativ at stille ig overfor. Da marineministeriet tidligere havde orienteret ig om, at jeg kunne forvente afløsning til foraaret 1950, avde jeg disponeret derefter og ville derfor i alle tilfælde nmode om en kortere ferie ved juletid for at ordne mine orhold hjemme. Dertil svarede forsvarsministeren, at det ille være vanskeligt, men at han skulle overveje sagen ved jemkomsten.

Som svar paa en redegørelse fra mig til chefen for arinestaben hjemme om mine samtaler med forsvarsminiteren, fik jeg et opmuntrende brev, der virkede som balsam fter den lidet venlige behandling, som forsvarsministeren avde ladet mig til del, og heri blev det meddelt mig, at arineministeriet ikke ønskede mig udskiftet før til foraret, som tidligere berammet. Næppe var dette brev modaget, før jeg fik en telegrafisk ordre underskrevet af forsvarsministeren personlig om, at jeg ganske vist skulle være fornand for den danske delegation i »North Atlantic Ocean Regional Planning Group« (NAORPG), og som saadan udnævntes til midlertidig kontreadmiral, men med den tilsjelse at jeg ville blive hjemkaldt til december. To dage efter k jeg bekræftelse fra marineministeriet paa min udnævnelse g senere fulgte ogsaa et højtideligt kongeligt ansættelsesbrev.

Noget forbløffet modtog jeg lykønskninger fra nær og ern, selvom jeg maa indrømme, at jeg ikke forstod ret

meget af disse tilsyneladende modsigende meddelelser. Efte
haanden fik jeg dog opklaret, at Rasmus Hansen ved si
hjemkomst havde haft til hensigt omgaaende at kalde mi
tilbage, men havde maattet bøje sig for viceadmiral Vedel
bestemte krav om, at jeg skulle bestride formandsposte
ligesom jeg ogsaa kun kan takke viceadmiralen for mi
admiralsudnævnelse, der var en slags kompensation for,
Rasmus Hansen, imod søværnskommandoens ønske, insist
rede paa, at jeg skulle afløses til december.

I oktober maaned afholdtes et større forberedende mød
imellem repræsentanter for den amerikanske overkommand
og State Department, samt vor ambassade, og her gjord
amerikanerne for første gang efter Atlantpagtens ikraf
træden rede for deres fremtidsplaner med hensyn til basern
i Grønland og Grønlands forsvar indenfor NATO.

Den 31. oktober 1949 fandt det første møde for »Nort
Atlantic Ocean Regional Planning Group« sted i Pentagon
store bygning i en atmosfære af stor politisk spænding. Det
skyldtes, at den højtansete chef for den amerikanske marin
admiral Denfeld, netop dagen før pludselig pr. telefon v
blevet afskediget af forsvarsminister Johnson, hvilket iøvri
ikke gik af uden at vække stor opsigt og fremkalde forskellig
demonstrationer i Washington og indenfor U.S. Navy. Adm
ral Denfeld havde imidlertid insisteret paa som sidste en
bedshandling at aabne dette vigtige Atlantpagtmøde, so
blandt andre overværedes af cheferne for Amerikas, Fra
krigs og Canadas flaader og talrige andre officerer af fo
skellige nationaliteter med general Førslev og mig som Da
marks repræsentanter. I den følgende tid var der praktis
talt hver dag et eller flere møder enten i Navy Departme
eller i et eller andet udvalg, thi foruden i regionalgruppen f
jeg snart sæde i to saakaldte »Subgroups«, hvoraf den e
behandlede den almindelige forbindelse til Europa og de
anden, der igen hurtigt deltes op i flere underafdelinger, on
fattede henholdsvis Færøernes samt Grønlands forsvar. He

trukturen og organisationen af de forskellige gruppers og dvalgs arbejdsomraader blev gennemdrøftet, og senere paabegyndte vi de mere interessante forberedelser af selve forsvarsplanerne, hvori ogsaa Grønlands forsvar indgik, noget der aabenbart havde amerikanernes særlige interesse.

Jævnsides med dette maatte jeg forberede min hjemrejse og sætte min efterfølger ind i arbejdet, idet den tidligere marineattaché i London, kommandør Qvistgaard, af forsvarsminister Rasmus Hansen var udset til min afløser og i slutningen af november ankom til Washington. Sammen foretog vi de nødvendige tiltrædelses- og afskedsbesøg hos de forskellige myndigheder i Washington og Canadas hovedstad, og derefter fulgte de talrige officielle og private afskedsbegivenheder. Ved Navy Department's afskedslunch overrakte admiral Felix Johnson, der nu var »Director of Naval Intelligence«, mig en afskedsgave og knyttede nogle venlige ord dertil, ligesom jeg ogsaa fik et sølvfad med samtlige vaabenattaché'ers navne overrakt. Som punktum paa denne travle og temmelig hektiske tid holdt jeg et stort afskedscocktailparty, og da den sidste gæst havde forladt det, sank Qvistgaard og jeg udmattede om, idet min efterfølger udbrød, at London var den rene idyl sammenlignet med dette. Det var med et vist lettelsens suk, at jeg derefter forlod »The Nations Capital« med nattoget til New York, hvor jeg havde det hen til et lille pusterum, forinden jeg fløj hjem. – Det skulle imidlertid komme til at gaa helt anderledes.

Efter min fratræden som marineattaché modtog jeg nemlig i New York et brev fra forsvarsminister Rasmus Hansen, der i meget krænkende vendinger paastod, at jeg skulle have overtraadt min kompetence ved bl. a. ikke at have modtaget nogle formandsposter i to undergrupper indenfor Atlantgruppen. Da jeg ved min ankomst til København meldte mig hos forsvarsministeren, optraadte han højst uafbalanceret; foruden at gentage sine bebrejdelser tilføjede han andre, der var lige saa løst underbyggede, samtidig med

at han fremsatte forskellige udtalelser om tjenstgørende off
cerer i marineministeriet, udtalelser der efter alt at dømm
kun havde til hensigt at sætte splid indbyrdes imellem søoff
cererne. Dette bekræftede for mig, hvad forøvrigt var ve
kendt allerede paa dette tidspunkt, at de ledende officere
inden for værnene havde de største vanskeligheder i sam
arbejdet med denne forsvarsminister.

Med hensyn til mine standpunkter indenfor Atlantgrup
pen vil det føre for vidt her at belyse dem i detaljer, me
jeg vil kun anføre, at de deltes baade af ambassadør Kauf
mann og general Førslev, som bedre end nogen kunne vu
dere dem. Rasmus Hansen ønskede sandsynligvis ved si
fremgangsmaade at give det udseende af, at det var me
rette, at han havde ladet mig kalde hjem, men opnaaed
kun at dokumentere sit eget ukendskab til de interne a
bejdsforhold ved Atlantgruppens start i USA, – hans sene
energiske arbejde for fremme af NATO-politikken som saa
dan i Danmark iøvrigt her ganske ufortalt.

Umiddelbart efter min hjemkomst havde jeg en lang sam
tale med viceadmiral Vedel, hvor han gav udtryk for sin ti
fredshed med min tjeneste i USA, desuden diskuterede
forsvarsministerens skrivelse til mig, og viceadmiralen forsto
fuldtud min skuffelse og harme herover. –

En tidlig foraarsdag i 1950 var jeg ombord i kystflaade
flagskib, den gamle udrangerede krydser HEKLA og havd
her en lang samtale med min ven og lidt ældre kammera
fra kadettiden, kontreadmiral Bjørn Andersen, der var ch
for kystflaaden. Han var dybt skuffet over forholdene
marinen og beklagede sig over, hvor lidt der var naa
i aarene efter krigen, hvor vanskelige arbejdsvilkaar mar
nens ledelse havde under forsvarsminister Rasmus Hanse
og hvilken depression, der herskede blandt søofficerern
Jeg var hans gæst til frokost ombord, og vi talte om man
og meget, som gamle kammerater gør og skiltes med e
glad hilsen, uden at der paa anden vis var noget særli

t mærke paa ham. Stor var derfor min forfærdelse, da vice-dmiral Vedel næste eftermiddag ringede til mig og meddelte en sørgelige nyhed, at Bjørn Andersen havde gjort en ende aa sit liv ombord i HEKLA. Ved dette uventede dødsfald nistede marinen en dygtig og kyndig søofficer, der ikke alene nder krigen indenfor modstandsbevægelsen havde ydet en etydningsfuld indsats, men ogsaa gennem talrige udkom-nandoer før krigen havde erhvervet sig stor praktisk erfaring.

Hurtigt meldte spørgsmaalet sig om, hvem der skulle ud-ylde den tomme plads og indtræde som chef for kystflaaden, vad forskellige symptomer efterhaanden tydede paa, at jeg ar udset til. Jeg fik sæde i bedømmelsesraadet for sø-fficer og gjorde tjeneste i søværnskommandoen og blev ed forskellige officielle lejligheder placeret blandt flag-fficererne, men selve udnævnelsen lod vente paa sig. Vice-dmiralen, der i foraaret blev sygemeldt og var syg det neste af sommeren, havde forinden forsikret mig, at jeg unne være sikker paa snart at faa noget at bestille, og at ndstillingen i avancementsagen laa til afgørelse hos for-varsminister Rasmus Hansen, der personlig ville afgøre en, saa foreløbig maatte jeg afvente begivenhedernes gang.

Faa dage før den nye lov om forsvarets ordning i maj 950 blev vedtaget af Rigsdagen, fremsatte forsvarsminister Rasmus Hansen i Folketinget nogle udtalelser, med direkte entydning til flaadens sænkning den 29. august 1943, som an omtalte som »begivenheder under den tyske besættelse f Danmark«. Heri understregede han, at man ikke skulle egne med en mand til den i loven nyoprettede stilling som orsvarschef, som »*i en ekstraordinær situation vil være parat l at handle uden hensyn til regeringens direktiver*«, ligesom an udtalte, at det ikke var mænd, »*der kunne handle efter onduite*«, som han kunne bruge. Disse forstemmende ud-ılelser blev til og med af forsvarsministeren i et bombastisk ıanifest*) tjenstligt udsendt til alle befalingsmænd i vær-

*) Se marineministeriets skrivelse M.4158, J.M. 33/1946 af Juni 1950.

nene og gav selvfølgelig anledning til livlige pressekommen
tarer*). Det fremgik tydeligt heraf, at Rasmus Hansen
hvert fald ikke ønskede en mand til forsvarschef, som f. ek
viceadmiral Vedel, der hidtil af mange, ogsaa ledend
politikere, havde været udset som den kommende forsvar
chef. Den offentlige mening efterspurgte, hvad vi ove
hovedet skulle med et saadant nyt embede, ligesom mang
indenfor marinen ikke kunne undlade at drage sammenlig
ninger med den Rasmus Hansen'ske opfattelse af de egen
skaber en overordnet militær leder skal have, og den de
er knæsat andre steder, f. eks. i England. Lord Fisher
Kilverstone skrev saaledes som First Sea Lord i første ver
denskrig til Viceadmiral Beatty, chefen for Battle Cruise
Squadron i Grand Fleet: »... *In war the first principle*
to disobey orders. Any fool can obey orders«, og »*We war*
brave men, who can win victories ...«. **). I tilspidset form
dækker denne sentens over den rigtige tankegang, at en off
cer i krig maa og bør kunne handle efter konduite – natur
ligvis ikke i strid med de politiske myndigheders beslutninger
men dog saaledes at den kommanderende maa erindre, at e
politisk myndighed aldrig i forvejen har kunnet dække en
hver forekommende eventualitet.

Spændingen udløstes endelig, da forsvarsminister Rasmu
Hansen i en ministeriel kundgørelse af 16. juni 1950 ud
nævnte kommandør Qvistgaard til admiral og forsvarsche
generalmajor Førslev til generalløjtnant og chef for de
nyoprettede luftvaaben, og kommandør Nyholm, som næs
yngste kommandør til kontreadmiral og chef for kystflaaden
idet han dermed sprang ikke mindre end 7 ældre kommand
dører, deriblandt mig, forbi. Rasmus Hansen havde paa
denne maade trukket tiden ud i tre maaneder med at ud
nævne en ny kontreadmiral efter admiral Bjørn Andersen
død, saaledes at dette fandt sted samtidig med udnævne

*) Se blandt andet »Information«s leder af 10/6 1950.

**) Se »The Life and Letters of David Earl Beatty« af Rear Admiral W.S. Chalme
London 1951 pag. 197–198.

serne i anledning af de nye forsvarslove, hvorved det udadtil druknede.

Denne forbigaaelse var mig selvfølgelig en dyb skuffelse, og forsaavidt opnaaede Rasmus Hansen da ogsaa, hvad han saa længe havde tilstræbt. Indadtil var det for mig dog en trøst samtidig underhaanden at faa at vide, at Søværnskommandoen havde indstillet mig til admiral, og at det altsaa ikke var paa grund af min tjeneste i marinen, at jeg ikke var avanceret, men udelukkende skyldtes forsvarsminister Rasmus Hansen personlig. Fra adskillige sider modtog jeg i denne tid sympatibeviser, idet mange baade i og udenfor marinen gav udtryk for deres forargelse over den uhørte fremgangsmaade, som Rasmus Hansen her havde benyttet sig af ved som forsvarsminister at gaa imod Søværnskommandoens sagligt motiverede indstilling og kendskab til min 40-aarige tjeneste i Søværnet, en fremgangsmaade som mangler præcedens i marinens historie. Den almindelige mening var, at det var min aktivitet i Berlin inden den 9. april, der var den dybere aarsag til Rasmus Hansen's modvilje i forbindelse med min virksomhed i kystflaadens stab ved flaadens sænkning, der alt lagt sammen netop havde repræsenteret det, som en Rasmus Hansen altid har været en modstander af.

Efter moden overvejelse maatte jeg affinde mig med denne uretfærdighed, og forsvarsministerens diktatoriske afgørelse kunne jo ej heller ændres. Der var saaledes intet andet at gøre end at forsøge at bide harmen og skuffelsen i sig og søge at faa det hele saa meget paa afstand som muligt. Jeg søgte orlov og kørte sammen med min familie til Norge og besøgte blandt andet Arendal, som jeg ikke havde set siden drengeaarene.

Den 1. oktober 1950 blev forsvarsministeriet oprettet som en følge af de nye forsvarslove; det dertil overførte personel var for størsteparten landofficerer, der kom fra det samtidig nedlagte krigsministerium, og den nye ordning kom som

tilfældet er med al overdreven centralisation, til at virke baade tungt og ineffektivt. Samtidig blev vort hundredaarige marineministerium nedlagt, hvilket blandt andet medførte at kommando og administration blev adskilt, hvilket er uheldigt i et saa materielt betonet værn som søværnet. Aaret 1950 havde været præget af megen modgang og skuffelse og sluttede, uden at jeg vidste noget om, hvordan min fremtidige tjeneste i marinen ville komme til at forme sig.

»...*det land, som han (Erik den Røde) havde fundet, og som han kaldte Grønland, fordi han mente, at mange mænd ville rejse didhen, hvis landet havde et godt navn.*«
»*De gamle Nordbobygder ved Verdens Ende.*«
Kbh. 1942.

POUL NØRLUND (1888–1951)

Chef for Grønlands kommando

INDEN forholdene endnu var afklaret med hensyn til udnævnelser og udkommandoer, havde jeg faaet til opgave at organisere en havnekontroltjeneste i landets større havnebyer. Formaalet hermed var at sikre, at fremmede skibe ikke ukontrolleret kunne løbe ind i havne og dér landsætte tropper eller sabotagegrupper i lighed med, hvad tilfældet havde været den 9. april i Københavns havn. Senere blev jeg anmodet om at udarbejde et orienterende foredrag om Atlantpagtens tilblivelse og organisation, som jeg derefter holdt adskillige steder rundt i landet for at fremme det almindelige kendskab til dette emne.

I begyndelsen af aaret 1951 skrev jeg i søværnskommandoen en studie over de strategiske faktorer for et kommende dansk-norsk forsvar indenfor Atlantpagten, for derpaa at udforme hovedlinierne for Grønlands og Færøernes forsvar paa basis af retningslinierne i NATO's forsvarsplaner. Spørgsmaalet om en kommende kommando for mig blev ogsaa taget op til overvejelse i Søværnskommandoen, og der forelaa nu tre muligheder, enten at komme til general Eisenhower's stab i Paris som dansk sømilitær repræsentant, faa en »Sea Frontier Command« under NATO herhjemme, en kommando som imidlertid laa helt i støbeskeen, eller at blive udkommanderet til Grønland for at organisere forsvaret

dèr. Alt var dog saare usikkert og afhang dels af de love
som for tiden var under udarbejdelse og som skulle fastsætt
de nærmere bestemmelser for værnenes sammensætning
fortsættelse af loven om forsvarets kommandomæssige organi
sation, som gennemførtes i maj 1950.

Igennem mine tidligere forbindelser indenfor den ameri
kanske marines efterretningstjeneste, fik jeg i februar en
underhaandsopfordring om at tage ned til den amerikanske
zone i Berlin for at drøfte min eventuelle tilknytning til gene
ral Eisenhower's hovedkvarter i Paris med en repræsentant
for den amerikanske admiral, der var »Commander Naval
Forces Germany«. Efter Søværnskommandoens bestemmelse
rejste jeg derfor til Berlin, hvor forskellige ret interessante
samtaler blev ført, der kastede et vist lys over USA's militær-
politik i Nordeuropa, og som gav anledning til en del over
vejelser, da jeg vendte tilbage til København. Da den briti
ske admiral Sir Patrick Brind imidlertid omtrent samtidig
blev udnævnt til chef for »nordregionen«, d.v.s. Danmark
og Norge indenfor NATO, faldt hele dette spørgsmaal om
min tjeneste i Paris samtidig bort.

I løbet af foraaret nedsatte regeringen et udvalg, der
skulle føre forhandlinger med en større fra USA udsendt de-
legation om en overenskomst med Amerika om forsvaret af
Grønland og ophævelsen af den i USA af ambassadør Kauff-
mann den 9. april 1941 indgaaede traktat, som under krigen
havde sikret os Grønland. Som militært medlem af det danske
udvalg deltog jeg i udenrigsministeriet i en række møder
til forberedelse af denne nye overenskomst, der, som de
viste sig, skulle danne forbillede for lignende traktater med
andre magter. Den 27. april 1951 kunne udenrigsministe
Ole Bjørn Kraft og Amerikas ambassadør Mrs. Eugenie
Anderson paa Christiansborg undertegne »Overenskomsten
i henhold til Den Nordatlantiske Traktat imellem Rege
ringerne i Kongeriget Danmark og Amerikas Forenede
Stater om Forsvaret af Grønland.« Denne traktat fast

log for det første Danmarks suverænitet over hele Grønland; endvidere at begge landes nationalflag skulle vaje paa de forsvarsområder i Grønland, som var blevet oprettet under krigen af USA og ikke som hidtil kun »Stars and Stripes«, og desuden at den øverstkommanderende paa Grønland, det vil sige chefen for Grønlands kommando, kunne knytte danske forbindelsesofficerer til de forsvarsområder, hvor amerikanerne beholdt kommandoen. Traktaten bestemte ogsaa, at drift og vedligeholdelse af den af USA under krigen anlagte marinebase Grønnedal overgik til Danmark som en ren dansk marinestation, hvor kun Dannebrog skulle vaje, og endelig blev det fastslaaet, at traktaten af 9. april 1941 ophørte at være i kraft.

Da forsvarsoverenskomsten for Grønland nu var en kendsgerning, besluttedes det, at Grønlands kommando, der stod foran sin oprettelse, som en naturlig konsekvens af marinens virksomhed i Grønland igennem tiderne, skulle underlægges søværnskommandoen og den første chef være en søofficer. Da jeg blev stillet overfor valget mellem denne stilling eller at blive chef for Nordsøens og Kattegats marinekommando, valgte jeg den første, som jeg betragtede som den mest selvstændige kommando. Baade viceadmiralen og forsvarschefen var begge af den opfattelse, at den nyoprettede stilling som chef for Grønlands kommando burde have kontreadmiralcharge blandt andet af hensyn til opgavens betydning inden for NATO-forsvaret. Dette synspunkt indgik følgelig ogsaa i søværnets bemærkninger til loven om forsvarets ordning, der nu stod foran vedtagelse i Rigsdagen. Man havde dog imidlertid glemt at regne med forhenværende forsvarsminister Rasmus Hansen, der nu var formand i det politiske udvalg, der skulle udarbejde lovene om forsvarets personel m. m. Under paaberaabelse af det politiske forlig, der herom var indgaaet imellem partierne, tilstræbte han at tvinge disse lovforslag igennem paa kortest mulig tid og i den form, som han personligt havde redigeret eller godkendt. I dette lov-

forslags §45 var Grønlands kommando kun lakonisk omtalt med følgende bemærkning: »Chefen for Grønlands kommando er oberst eller kommandør«. Efter hvad man har meddelt mig, blev Rasmus Hansen yderst opbragt, da han saa værnenes bemærkninger til lovforslaget og han hævdede at der ikke skulle rettes en tøddel i hans lov, og at han nok skulle sørge for, at hans parti kun tillod lovens gennemførelse i den af ham tilladte form, i modsat fald kom der slet ingen lov! Hvor mærkeligt det lyder, lykkedes det ham ogsaa at tvinge loven igennem rigsdagen i den form, han ønskede og uden hensyn til værnenes saglige bemærkninger hvilket paa mange punkter kom til at præge loven.

I overensstemmelse med søværnets bemærkninger til forsvarsloven indstillede søværnskommandoen i maj til forsvarsministeriet at ansætte mig som chef for Grønlands kommando og samtidig udnævne mig til kontreadmiral. Hertil svarede ministeriet, at man havde til hensigt at ansætte mig i bemeldte stilling, men at man under hensyn til den i mellemtiden vedtagne lov af 18. juni om forsvarets personel nu ikke saa sig i stand til at imødekomme indstillingen om udnævnelse til admiral.

Allerede kort efter krigen havde marinen udkommanderet en mindre styrke kaldet Grønlandske Marinekommando som fra 1947 havde kommandør de Lichtenberg til chef med station i Godthaab. Formaalet hermed var yderligere at manifestere dansk suverænitet i Grønland og genoptage den af krigen afbrudte fiskeriinspektion og andre opgaver, som marinen igennem tiderne har varetaget der. Efter at Grønlands kommando den 1. august var blevet realiseret, og marinestationen Grønnedal overtaget af den danske marine, blev jeg udnævnt til chef for Grønlands kommando og chef for Grønlands marinedistrikt; samtidig blev det tidligere Grønlandske Marinekommando ophævet og besætning og materiel efterhaanden flyttet fra Godthaab til Grønnedal. Det var unægtelig med en vis forventning, at jeg den 1. september led

aget af stabschef og adjudant fløj til Grønnedal, hvor mit ovedkvarter nu skulle oprettes, og helt nye opgaver ventede.

Grønland er som bekendt af en størrelsesorden, som man kke er vant til at operere med herhjemme. Som verdens største ø dækker den i længden et omraade som fra Sydnorge til Nordafrika og i bredden fra København til Moskva, og indlandsisen, der ligger som et vældigt anskuelsesbillede paa, hvorledes Europa saa ud i istiden, nærmer sig 3000 meter i tykkelse og dækker $^5/_6$ af hele Grønland. Hvad selve Grønnedal angaar, saa ligger det overordentlig smukt i det sydvestlige Grønland omtrent halvvejs inde i den dybe og som regel isfri Arsukfjord, begunstiget af en enestaaende udsigt over fjorden og et af Vestgrønlands største fjelde Kungnait. Her anlagde amerikanerne under krigen i 1942 en marinebase med ca. 60 forskellige bygninger og barakker, blandt andet omfattende kraftcentral og kedelhus til fjernvarme af hele stationen. Desuden byggede de en række store brændselsolietanke og anlagde en havnemole, som selv større skibe kan anløbe, foruden en rampe, hvorpaa amfibieluftfartøjer, der lander paa fjorden, kan køre op paa land. Kun 5 km fra Grønnedal ligger kryolitbruddet Ivigtut og ude i fjordmundingen det lille grønlandske udsted Arsuk, der henholdsvis betyder »det eviggrønne« og »stedet hvor man holder af at bo«.

Desværre havde amerikanerne bygget denne base, som saa mange andre krigsstøttepunkter, som en marinestation, der kun skulle holde saa længe krigen varede og derfor maksimalt havde en levetid paa en halv snes aar. Da krigen sluttede, opretholdtes Grønnedal i efterkrigsaarene kun nødtørftigt og med en reduceret amerikansk marinebemanding, som desværre lod den forfalde, baade fordi pengene ikke flød saa rigeligt mere, og fordi man dengang regnede med, at amerikanerne kun skulle forblive i Grønland i en meget begrænset tid. Det var derfor i realiteten en samling slet vedligeholdte bygninger den danske marine overtog fra U.S. Navy, og den

første opgave blev derfor at forsøge at bringe boligforholdene i nogenlunde orden for besætningen af befalingsmænd og menige. Alt blev sat ind paa hurtigst muligt at gøre de forfaldne barakker beboelige, at reparere de ramponerede maskiner og inventar, og de af frost og vand ødelagte veje, saaledes at stationen blot kunne blive anvendelig, inden vinteren satte ind med sine voldsomme storme og det store snefald, som er saa karakteristisk for Sydgrønland. Bortset fra chefsboligen, som var relativ god, fandtes der ingen huse til familiebeboelse, og saadanne maatte derfor indrettes midlertidigt til de gifte tjenestemænd, som havde kone og børn med; der gjaldt nemlig den udmærkede bestemmelse, at forsaavidt de var til tjeneste i to aar paa Grønland, havde de tilladelse til at medbringe deres familie. Paa grund af marinestationens isolerede beliggenhed og med de højst uregelmæssige og ofte svigtende forsyninger, maatte der i alle maader disponeres paa langt sigt. Vi maatte blandt andet indrette eget skomagerværksted, skrædderi og tandklinik, etablere radio- og posttjeneste, skolegang for børnene og efterhaanden ogsaa fritidsbeskæftigelse for de menige. Kortsagt et helt samfund en miniature skulle bygges op.

Grundlaget for Grønlands kommando's eksistens var jo Danmarks ønske om at manifestere sin suverænitet over Grønland blandt andet ved at udøve et vist nationalt forsvar. Som leder heraf sad den danske øverstkommanderende, der under sig foruden sin stab skulle have marinestationen Grønnedal og Grønlands marinedistrikt, der med de orlogsfartøjer, som tildeltes fra søværnet, skulle overvaage søterritoriet, foretage redningsaktioner, udføre fiskeriinspektion samt afmærke skærgaarden og kystfarvandene. Under kommandoen hørte et mindre antal luftfartøjer fra flyvevaabenet, der væsentlig havde transportopgaver i det vidtstrakte grønlandske omraade og desuden næsten samme opgaver som orlogsskibene. Endelig raadede kommandoen over en lille styrke af nogle af hærens befalingsmænd formeret i en slæde-

patrulje, der uddannedes til rekognosceringsopgaver paa østkystens udstrakte og øde kyststrækninger. Da Grønlands kommando blev etableret, var tilknytningen til NATO kun skitsemæssig planlagt. Forbindelsen maatte foreløbig knyttes til de tre forsvarsomraader under amerikansk kommando, der ifølge grønlandsoverenskomsten befandt sig indenfor Grønland; kommandomæssig var de underlagt en amerikansk general fra U.S. Air Force, der som chef for »North East Air Command« (NEAC) havde hovedkvarter i Fort Pepperell ved St. John's paa New Foundland i Canada.

Efter at de mest paakrævede arbejder var sat i gang, foretog jeg en hastig flyvning til Godthaab for at konferere med landshøvding Lundsteen og for at overvære det første højtidelige landsraadsmøde efter nyordningen, hvis aabning den 25. september indledede en ny epoke i Grønlands historie. Derefter aflagde jeg besøg paa de tre amerikanske forsvarsomraader for at aftale med de respektive amerikanske chefer snarest at føre grønlandsoverenskomstens bestemmelser ud i livet. Paa den sydligste, »Narsarssuak Air Base« (NAB) i Julianehaabdistriktet, der under krigen havde kodebetegnelsen »Bluie West One« (BW1), havde jeg møde med chefen for NEAC, den amerikanske general Whitten og basechefen, en amerikansk oberst. Her blev en dansk officer indsat som kommandoens forbindelsesofficer, samtidig med at det danske flag blev hejst side om side med det amerikanske udfor basens hovedkvarter.

Paa »BW8« eller »Sondrestrom Air Base« (SAB), der ligger dybt inde i den lange Søndre Strømfjord omtrent midt paa vestkysten, fandt en lignende ordning sted. Endelig fløj jeg til »Thule Air Base« (TAB) længst mod nord, hvor jeg saa denne vældige hypermoderne og aluminiumsskinnende arktiske luftbase, der under opførelse i amerikansk tempo med en arbejdsstyrke paa ikke mindre end 7000 mand skulle staa færdig allerede i 1953 og kostede USA over 1,8 milliard kroner.

Ved tilbagekomsten til Grønnedal blev arbejdet med

stabens organisation genoptaget. Jeg anslog skønsmæssigt at marinestationens opbygning kunne være udført nogen lunde igennem en 5-aarig periode, forudsat de nødvendige midler hertil blev bevilget, og at de tre hovedfaktorer, som var afgørende for Grønlands kommandos virke, blev tilgode set, nemlig: tilkommandering af tilstrækkeligt personel, at v fik tildelt det nødvendige sejlende og flyvende materiel, o at tilstrækkelige forsyninger af proviant og reservedele ble opsendt i tide. Dette viste sig imidlertid snart at støde paa store vanskeligheder, thi for det første gik oprustninger af de hjemlige værn naturligt nok før opbygningen af Grøn lands kommando, og dels viste det sig hurtigt, at trods sø værnskommandoens anstrengelser for at fremme komman doens tarv, manglede det hærbetonede forsvarsministeriun forudsætninger for at forstaa forholdene i det fjerne Grøn land. Grønlandsdepartementet som havde fastsat de stor forbrugsafgifter, der skulle betales af befolkningen til d grønlandske landskasser, krævede, at de samme regler gjald det til Grønland udkommanderede militære personel, uden a man paa Grønnedal fik del i tilsvarende goder, ligesom de ogsaa viste sig, at militære til tjeneste i Grønland skattemæs sig set blev væsentligt daarligere stillet end de i Grønlan ansatte civile personer. At dette vakte berettiget utilfredshe baade blandt vore faste folk og de værnepligtige, var ikk til at undres over.

Paa basis af disse forskellige problemer bestemte jeg mi til at flyve til København i december i haab om ved mundt lig fremstilling overfor de civile og militære myndighede at skaffe forstaaelse for kommandoens berettigede ønske idet forholdene paa Grønnedal var saa egenartede og sa fjernt fra den forestillingskreds, hvori man i almindelighe lever hjemme, at der krævedes indgaaende forklaring. Sener skulle jeg erfare, at det eneste argument, der virkede, va naar folk kom til Grønland og ved selvsyn konstatered hvordan forholdene var.

Nogle resultater opnaaede jeg, men vore ønsker blev dog ngt fra opfyldt, og departementschef Eske Brun fra Grøn-ndsdepartementet holdt stædigt paa, at ogsaa den mili-ere besætning skulle betale de for os saa meningsløse af-ifter. Bortset fra viceadmiral Vedel, der altid har næret en arm interesse for forholdene paa Grønland, var det i det ele taget meget smaat bevendt med forstaaelsen og inter-ssen for Grønlands kommandos problemer i København. n personlig opmuntring havde jeg dog under dette ophold København, idet viceadmiralen havde udvirket, at stats-inister Erik Eriksen foranledigede chefen for Grønlands ommando udnævnt til kontreadmiral af de tidligere anførte runde, hvilket en Rasmus Hansen nu ikke mere var i stand l at hindre. Resultatet blev derfor, at Hans Majestæt Kon-en under 2. januar 1952 resolverede, at jeg blev udnævnt l kontreadmiral, ganske vist kun midlertidig, idet loven om nævnt kun tillod en kommandør at være chef for Grønlands kommando. For anden gang kunne jeg saaledes nlægge admiralsdistinktioner, og da jeg atter efter en storm-uld rejse rundt Kap Farvel i januar vendte tilbage til Grønland, kunne jeg til almindelig tilfredshed hejse admi-alsflaget som kommandotegn paa hovedkvarteret.

Under mit fravær var den grønlandske vinter ikke gaaet porløst hen over Grønnedal. Sneen laa metertyk, og vore ulldozers maatte ofte arbejde dag og nat for at holde ejene nogenlunde farbare, saaledes at brandbiler kunne omme frem i tilfælde af ildløs, den stadige og store fare, er truer Grønnedals brandfarlige barakker. Storme havde æret hyppige og voldsomme, især den berygtede »Sydost«, er kommer farende ned gennem dalen og blæser sine vind-ød, som er maalt til over 100 knob pr. time, som trompet-ød ud over den lille marineby. Disse specielle fønvinde, der l trods for at de kommer fra indlandsisen, fremkalder vold-omme temperaturstigninger, f. eks. fra minus 10 til plus 5 rader i løbet af faa timer, foraarsager rivende oversvøm-

melser for derpaa, naar frosten atter sætter ind, at fo
vandle vejene til ufarbare rutschebaner. En jeep var bo
stavelig talt blæst i fjorden, og kun de huse, der var soli
fortøjet med wire op over taget, var nogenlunde sikre
opholde sig i. Vor dygtige og energiske maskinkaptajn va
desværre ved nytaarstid afgaaet ved døden af en hjertesy
dom, antagelig paa grund af overanstrengelse, og laa n
begravet i en stengrav ovre paa Ivigtut begravelsesplads, f
kirke eller kirkegaard fandtes hverken der eller i Grønneda
Dette fik mig til først og fremmest at arbejde for en fo
bedring af vore læge- og hospitalsforhold, som ogsaa efte
haanden i nogen grad blev gennemført, mens forslaget o
bygning af en noksaa beskeden lille kirke med en dert
hørende kirkegaard, selv med anbefaling af Sjællands bisp
Holmens provst endnu ikke er bevilget.

Arbejdet paa reparationer af bygninger og belægning
stuer, der stadig skred frem og gik haand i haand med mil
tære øvelser i vinterudrustning i 20 graders frost og sn
var noget helt nyt for vore orlogsgaster, hvorfor vi ogsa
maatte arrangere instruktion i skiløb, terrainøvelser og infa
teritjeneste. Vi fik startet en lille avis »Dalposten«, der u
kom daglig med lokalnyt, blandet med stof fra den sto
verden, opsnappet pr. radio, ligesom en intern radiotjenes
med musik og underholdning blev oprettet. Denne loka
udsendelse havde den fordel, at den ikke blev slet saa meg
forstyrret af de saakaldte radio-blackouts, som kan være
stor ulempe paa Grønland og i dagevis kan isolere fra on
verdenen og forhindre al radiotelegrafering udefra.

Fastelavnsfester om vinteren og St. Hansblus ved mi
sommertid, og ikke mindst fiske- og jagtudflugter blev efte
haanden sat i scene baade for befalingsmænd og menig
Selvom vildtet ikke er talrigt, blussede jagtinteressen betyd
ligt op, da der blev meldt, at to isbjørne var blevet skudt u
ved Arsuk; de var kommet drivende i det tidlige foraar m
storisen fra østkysten rundt Kap Farvel, og aaret efter meld

vigtut om friske isbjørnespor, men det hører dog i høj grad
l sjældenhederne, at disse polardyr optræder paa disse kanter.
Gader og pladser i Grønnedal fik navne fra Nyboder og
ra Holmen i København for at give det hele et mere
jemligt og maritimt præg; jeg kom ligesom i København
raktisk nok til at bo i Krokodillegade, ligesom de, der øn-
kede at bo i Delfingade eller Hjertensfrydsgade, havde
uligheder for at faa deres ønske opfyldt!

Selvom vinteren er baade lang og streng paa Grønnedal,
aa virker den med sin tørre lette luft og mange solskinstimer
ærmest som norsk højfjeldsvinter; da breddegraden er
mtrent den samme som Oslo's er man ikke trykket af vin-
ermørket, tværtimod er vinteren, bortset fra de svære
torme, langt mere stimulerende end i Danmark. Af mange
liver den ogsaa betragtet som den bedste tid af aaret, ogsaa
akket være de glimrende muligheder for vintersport, som
tedet byder paa. Ganske langsomt vinder foraaret frem paa
Grønland, men naar solen naar opover Guldfjeldets top mod
yd bag Ivigtut, ved man, at nu stunder sommerhalvaaret til
ned alle dets besøg og langt livligere kommunikation med
mverdenen. Min hustru, som midtvinters var i København
ogle maaneder og tog sig af hjemmet og de unge dèr, kom
marts-april hvert aar til Grønland, saaledes at vi langt den
tørste del af tiden var sammen. Der var ogsaa nok af
pgaver for hende paa Grønnedal af forskellig art, blandt
ndet som værtinde, naar sommerens talrige officielle og
officielle besøg satte ind, hvilket krævede et stort arbejde,
els med i tide at faa fremskaffet de fornødne forsyninger
l min messe, dels med at oplære skiftende hovmestre og
nessegaster. De sidste, der maaske var fortræffelige vestkyst-
iskere i det civile liv, stod unægtelig noget fremmed overfor
e opgaver, der her stilledes dem, men næsten alle uden
ndtagelse lagde en forbavsende beredvillighed og godt
umør for dagen og lærte at klare serveringens kunstgreb
ed kongebesøg og lignende celebre begivenheder.

Hvis man har sans derfor, skænker Grønland store glæde gennem de sjældne naturoplevelser landet byder paa, o det var en kilde til stadig fornyelse og forfriskelse for os a tage ud paa ture, saa snart tid og lejlighed gaves. Blot e god travetur op i fjeldene, der rejser sig langs Grønnedale aabenbarer et vældigt udsyn mod indlandsisens hvid uendelige flade, og til den anden side fjordens azurblaa van Langt ude ser man det fjerne hav, besat med smaa hvid prikker, der i realiteten er vældige isfjelde, der med storise driver nordpaa. At landet ikke bærer sit navn uden grund, i al fald det sydlige Grønland et bevis for, thi om sommere er dale og fjeldskraaninger klædt i grønt med en rig væk af krat og buske. Mest overraskende er det rige blomsterflo som udfolder sig i den uendelig karrige grund, og langs d brusende elve, som Grønnedal er begunstiget med, er de om sommeren en straalende farvepragt. Med den klare o rene luft er der paa Grønland en forbavsende sigtbarhe samtidig med at farverne staar stærkt og klart og ofte me voldsom effekt. Solnedgangsbelysningerne, som man ka opleve dem der, har jeg ikke set mage til noget andet ste i verden, og dog er maaske den største naturoplevelse at s nordlysene flamme henover himlen. Dette mærkelige og pa en særlig maade gribende naturfænomen virker aldeles ove vældende.

Om søndagen var der i reglen en sand valfart ud fra sta tionen, ikke mindst af de mange ihærdige lystfiskere, d drog ud pr. baad for at finde frem til en særlig god fiskeel Min kone og jeg hørte til nogle af de mest passionered fiskere, og vore ofte strabadserende og iskolde, men alti spændende og morsomme fisketure hører uden sammenlig ning til de lykkeligste erindringer fra vor Grønlandsti Ogsaa vore børn fik heldigvis del i den store oplevelse, so et ophold i Grønland er og blev ligesom deres forældr aldeles tryllebunden af dette store og skønne land.

Den der ikke kan glæde sig over naturen og friluftslive

Kongebesøg i Grønnedal, Grønland 1952.

Admiral Mc Cormick besøger som overstkommanderende for NATO's Atlanter havskommando »Island Commander Greenland« i Grønnedal 1952.

Dansk fregat i grønlandske farvande.

ilraades det dog ikke at tage til Grønland, thi der, eller naaske rettere i Grønnedal, gives »kun sunde glæder«, som n ung ugift officer med en vis resignation engang udtrykte ig. Nogen større nydelse er rejserne til og fra Grønland eller ikke, saadan som vi oplevede dem, nemlig enten en ang barsk rejse til søs over Nordatlanten eller de iskolde lyveture over Danmarksstrædet via Island i et gammelt atalinaluftfartøj. Ofte havde man ventet i dage, ja, uger ør vejret tillod at flyve de lange stræk med meget faa alterative flyvepladser, som forholdene nu er i disse øde og arske egne af kloden.

Sommerhalvaaret bragte som nævnt mange besøg, og landt disse var kongeparrets grønlandsrejse i juli 1952 aade det festligste og mest betydningsfulde. Ganske vist sregnede det, da kongeskibet DANNEBROG eskorteret af fregatten HOLGER DANSKE den 27. juli rundede Ivigtutpynten, g salutbatteriet paa Grønnedal hilste kongeflaget med de eglementerede 27 salutskud, saaledes at alle vi, der var optillet til paradering paa marinestationen, blev drivvaade. Til gengæld straalede solen over fjorden i al sin pragt den æste dag, da kongen inspicerede Grønlands kommandos ovedkvarter, og dronningen ledsaget af min kone gik rundt g saa paa Grønnedal og hilste paa nogle af familierne. Der lev under opholdet holdt stor middag i officersmessen og unch i admiralsmessen for kongeparret med følge, hvorilandt ogsaa var viceadmiral Vedel. Bortset fra at kyllingere til vor frokost, bestilt maaneder før fra Danmark, som ædvanlig og traditionen tro, af Grønlands Handel var afeveret i en forkert havn, hvilket gav anledning til visse inerne sindsbevægelser, som gæsterne dog forhaabentlig ikke mærkede, og at radiooffi ceren fik et nervøst sammenbrud aa grund af overanstrengelse, var besøget meget vellykket, g kongen gav udtryk for sin tilfredshed med, hvad han aa. Jeg kan dog ikke nægte, at jeg trak vejret lettere, da eg et par dage senere modtog melding om, at kongedelingen

for hjemgaaende velbeholden var kommet klar af Skov
fjordens is, thi det havde været en ansvarsfuld og travl ti
for os alle; men alt klappede, det lunefulde grønlandsk
sommervejr var os naadigt, og tiderne kunne overholde
som planlagt.

Umiddelbart efter kongebesøget kom forsvarschefen, ad
miral Qvistgaard flyvende med departementschefen og andr
fra forsvarsministeriet; vi aflagde besøg paa et par af for
svarsomraaderne og fløj til Island for at føre forhandlinge
med nogle amerikanske søofficerer om Grønlands kommar
dos tilknytning til NATO. Ogsaa dette besøg forløb plan
mæssigt, dog maatte jeg selv, efter at have sagt farvel til for
svarschefen, vente over otte dage, før vejret tillod tilbageflyv
ning til Grønland. Tre gange forsøgte vi at flyve over Dan
markstrædet, men hver gang maatte maskinen vende om pa
grund af daarligt vejr, og da vi tredje gang blev kaldt ti
bage til Keflavik Air Base, fordi samtlige andre alternativ
flyvepladser var lukket paa grund af vejret, oplevede je
en yderst dramatisk landing, som jeg nødig vil gøre om igen
I storm med sigtbarhed nul, lykkedes det dog den dygtig
pilot, kaptajn i flyvevaabnet Kjeld Pedersen, udelukkend
ved hjælp af blindlandingsinstrumenter at bringe catalina
maskinen ned paa landingsbanen, blot med et par mindr
havarier paa næsehjulet.

Foruden adskillige besøg af danske og amerikanske orlogs
skibe, fortrinsvis isbrydere og fregatter fra U.S. Navy og U.S
Coast Guard, havde vi hver sommer fornøjelsen af at se den
franske fregat L'AVENTURE, som til afveksling bragte et me
get velkomment pust fra Frankrig med sig. Alle disse orlogs
besøg var meget velsete og bragte liv til Grønnedal, hvo
mandskabet forlystede sig med sportskampe og udflugter, o
officererne ved gensidige invitationer i messerne. Ved en be
stemt lejlighed i sommeren 1954 havde vi samtidig hele tr
fregatter, en dansk, en fransk og en amerikansk, saaledes a
alle tre nationalmelodier blev spillet ved det traditionell

rlogsceremoniel ved flagets hejsning og nedhaling morgen
g aften, der foregik som det sig hør og bør med vagtskud
g skansevagt fra Grønnedals højtliggende flagbatteri Sextus.
sommeren 1953 kom statsminister Erik Eriksen med fiske-
minister Knud Rée og biskop Fuglsang-Damgaard og for-
ellige medlemmer af Grønlands styrelsesraad paa besøg
Grønnedal. Ved den afsluttende frokost hos mig udtrykte
atsministeren i en venlig tale sin tilfredshed med, hvad han
avde set, og hvad der var udrettet i Grønlands kommando.
aret efter optraadte finansminister Kampmann paa et
oget forjasket besøg; i det store selskab, der ledsagede ham
a finansudvalget og grønlandsudvalget, var ogsaa fhv.
nansminister, professor Thorkil Kristensen, der havde et
abnet blik for de udenrigspolitiske problemer i forbindelse
ed Grønland. I sommeren 1955 gæstede indenrigs- og
oligminister Johannes Kjærbøl Grønnedal, et besøg der var
l stor opmuntring, og som medførte, at vore hyppige an-
odninger om bedre boligforhold for det menige mandskab
ndelig bar frugt, takket være ministerens energiske indsats
erfor ved sin tilbagekomst til København.

Vi kunne saaledes ikke mere klage paa manglende interesse
a hjemlige politikeres side, en interesse, der selvfølgelig
gsaa var afledet af, at Grønland ifølge grundlovsændringen
f 5. juni 1953 nu var blevet en del af Danmarks rige. I
uli 1954 inspicerede viceadmiral Vedel kommandoen, hvil-
et i høj grad var til glæde og opmuntring for alle paa
Grønnedal.

Blandt de mange amerikanske officerer, der aflagde besøg
ed Grønlands kommando, var de mest prominente de to
verstkommanderende for den allierede Atlanterhavskom-
ando. I juli 1953 ankom den distingverede og meget sym-
atiske admiral Lynde McCormick, der med sin stab af-
gde officielt besøg paa Grønnedal, og med ham fulgte
hefen for North East Air Command, generalløjtnant Char-
s T. Myer fra U.S. Air Force, og senere i 1955 kom hans

efterfølger admiral Jerauld Wright flyvende med to luftfa tøjer fra Norfolk i USA med en stab paa ikke mindre end t kontreadmiraler og ni kommandører og oberster, der lig ledes overnattede paa stationen. Foruden disse officielle v sitter havde vi en livlig flyvetrafik med amerikanere, d kom til konferencer eller paa besøg af mere personlig karak ter, saaledes var chefer og officerer fra det nærliggend Narsarssuak Air Base hyppige gæster hos os.

Som tidligere omtalt har chefen for Grønlands kommand foruden sine nationale opgaver ogsaa et ansvarsomraad der henhører under NATO. Dette sidste blev aktuelt, d Atlantkommandoen blev etableret i begyndelsen af 1952, o admiral McCormick i april officielt hejse sit flag og ti traadte stillingen som »Supreme Allied Commander Atla tic« (SACLANT) med et kommandoomraade, som omfa tede Nordatlanten fra Nordpolen til Krebsens Vendekred Hans opgave var at forsvare disse omraader, altsaa ogsa Grønland, og sikre forbindelsen og tilførselslinierne imelle det amerikanske kontinent og Europa i tilfælde af kri Denne øverstkommanderende til søs svarer indenfor NAT til »SACEUR«-kommandoen til lands i Paris og indehav af en amerikansk admiral med hovedkvarter i Norfolk, Vi ginia, USA.

Den 15. august tiltraadte jeg efter den danske regerin og SACLANT's bestemmelse stillingen som »Island Com mander Greenland« (ISCOM Greenland), og skulle de efter gaa i gang med løsningen af de nye og interessan opgaver indenfor NATO-forsvaret. Det er Grønlands kom mando's opgave i krig indenfor NATO at forsvare Grønlan og i fredstid at planlægge dette forsvar, begge dele i sam arbejde med vore allierede, og kommandomæssig, so nævnt, være underlagt chefen for det vestlige Atlanterhav omraade. Paa denne maade vil Grønland i krig blive fo svaret af hele Atlantpagten med de styrker, som dette ind bærer, hvilket er i Danmarks interesse. Til gengæld er d

aade i USA's og Canadas interesse, at Amerikas mest
itale industrielle centre i de nordlige og østlige stater og i
Middle-West nu vil kunne sikres mod fjendtlige indflyvnin-
er fra nordøst, gennem Grønlands indlemmelse i NATO's
orsvarssystem.

Hvad angaar de styrker, hvormed dette skal udføres,
estaar de dels af mindre nationale styrker, som kan stilles
l raadighed af Danmark, og dels af saadanne styrker,
g de er naturligvis de væsentligste, som i krig og afhængig
f situationen vil blive tildelt af NATO eller USA. Arbejdet
ed hele denne planlægning, som nu maatte skabes paa
ar bund, gav selvfølgelig anledning til talrige overvejelser
denfor min lille stab, og saa mange problemer opstod
eraf, at jeg i oktober 1952 maatte rejse til USA og i Nor-
olk forelægge en lang række spørgsmaal for den ameri-
anske admiral. Det var en meget udbytterig rejse, og med
esultaterne herfra kunne den grønlandske forsvarsplan
darbejdes. Inden disse planer endelig kunne færdiggøres,
aatte imidlertid henholdsvis den danske forsvarschef og
in amerikanske NATO-chef formulere den nærmere
nsvarsfordeling i krig imellem Island Commander Green-
and og NATO-myndighederne. Dette tog lang tid og
apirerne kunne først endelig underskrives af forsvarschefen,
a jeg var i København ved nytaarstid 1955, hvorefter
eg maatte rejse tilbage til Grønland via USA. I Norfolk
ndertegnede den lige udnævnte øverstkommanderende,
dmiral Jerauld Wright overenskomsten om ansvarsforde-
ngen, og derefter kunne jeg flyve til Canada til afsluttende
onferencer med de derværende militære myndigheder, med
vem jeg ogsaa skulle samarbejde. Vi kunne nu i komman-
ostaben i Grønnedal afslutte operationsplanen for Grøn-
nds forsvar, som jeg underskrev og hjemsendte til appro-
ation i løbet af sommeren.

Samarbejdet imellem Grønlands kommando og de ame-
ikanske myndigheder paa forsvarsomraaderne i Grønland

var fortrinligt og præget af stor velvilje og gensidig hjælp somhed. Især har de amerikanske chefer paa det nærlig gende Narsarssuak Air Base vist stor imødekommenhed ve at lade luftfartøjer assistere med isrekognoscering, postdro og passagertransporter, naar vore egne sparsomt tildelte fl vemaskiner ikke kunne magte de talrige opgaver. Det var dc med en vis beklagelse, at vi saa ofte fra dansk side var nø til at anmode amerikanerne om assistance for at efterkomm de hyppige krav om flyvning, saavel fra militær side, so de der meget ofte kom fra civile myndigheder i Grønland administrationen. Kommandoens egne udslidte catalin maskiner kom i aarenes løb i en stadig daarligere forfa ning og krævede hyppigt langvarige eftersyn, saa vi of kun havde eet og til tider slet intet luftfartøj til dispositio hvilket selvsagt var højst uheldigt for tjenesten.

Men ogsaa paa anden maade hjalp de amerikanske mil tære myndigheder os. Ved en bestemt lejlighed overlod c marinestationen et større parti reservedele, som ganske vi ikke mere var gangbar hos dem selv, men som vi i høj gra kunne bruge til stationens mer eller mindre udslidte amer kanske materiel, – reservedele, som i nyanskaffelse repræse terede en værdi paa over et par millioner kroner. Til ge gæld gjorde vi selvfølgelig, hvad vi kunne for at give e hjælpende haand, naar dette var muligt, og specielt ve én lejlighed lykkedes dette paa afgørende vis. Det var efteraaret 1952, hvor det takket være en fremragende in sats fra vore flyvere lykkedes at finde og bjærge besætninge paa 8 mand fra et forulykket amerikansk luftfartøj. Det v fløjet vild i en forrygende snestorm, havde mistet orient ringen, da radioen var brækket ned, og var nødlandet brændingen ved en lille øde klippeø Tigsaluk, der li ger ude i skærgaarden imellem Frederikshaab og Arsu Vi havde haft alt vort disponible sejlende og flyvende m teriel ude paa eftersøgning, som vanskeliggjordes af d værst tænkelige flyvevejr, og gang paa gang gik catalina

aa vingerne under stor risiko. Endelig lykkedes det at pejle
en meget svage nødsender fra en saakaldt »Gibson Girl«,
om de forulykkede havde faaet i land fra det ødelagte luft-
artøj og rigget til, hvorpaa alle de nødstedte amerikanere
irkelig blev fundet og bjærget. Naar man forestiller sig
Grønlands uendelige og øde strækninger med de utallige
lippeskær i storm og usigtbart vejr, saa aner man svagt,
vilken præstation det er at finde mennesker fra luften
nder de forhold, for ikke at tale om at lande sin maskine
aa et uroligt hav. Ved et mirakuløst held viste det sig, at
lle var sluppet levende og uskadt fra crash'et, bortset fra
hok og mindre skrammer, og da piloten, en ung ameri-
kansk major med sit mandskab var bragt til Grønnedal,
ar hans første ord: »Thank you with all my heart.«
Han fortalte mig, hvorledes han under flyvningen i sidste
jeblik havde manøvreret sit luftfartøj klar af en fjeldvæg,
om rejste sig lige foran ham i snetykningen, og sluttede sin
eskrivelse med følgende udbrud: »Oh, that mountain,
hat mountain, I will never forget it in my whole life, – even
f I should be as old as you are, sir!«

Men langt overvejende var det amerikanerne, der ydede os
ærdifuld hjælp, enten det nu gjaldt strandede trawlere,
er udsendte nødsignaler ved Kap Farvel, fiskefartøjer,
er var drevet til søs i storm med grønlændere ombord,
ller lægehjælp, der skulle ydes. Paa efterretningsomraadet
ar vi i stadig kontakt og underrettedes gensidig, hvis frem-
nede luftfartøjer eller ukendte u-baade rapporteredes i grøn-
andske farvande eller luftrum.

De uhyre primitive beboelsesforhold, som raadede paa
tationen, da vi overtog den i 1951, blev efterhaanden lang-
omt forbedret, og barakker og »Quonset«-huse blev nogen-
unde beboelige, dels ved egen arbejdsindsats, dels takket
være en mindre, civil arbejdsstyrke, der blev sendt op fra
København. Virkelig fremgang kom dog først, da 6 af 12
projekterede beboelseshuse blev færdige til indflytning. Des-

værre gik det ofte noget langsomt med bevillingerne t
opbygningsarbejdet, og naar det tog for lang tid at fa
vore sager ekspederet af de hjemlige myndigheder, og Grøn
land tilsyneladende glemtes helt, rejste jeg til København fo
ved saakaldte »vækkelsesmøder« i forsvarsministeriet at fo
søge at sætte lidt gang i sagerne. At netop boligforholdene bø
være gode paa Grønland for det indkaldte mandskab og d
befalingsmænd, der bliver udkommanderet til tjeneste un
der saa særprægede forhold, synes temmeligt indlysend
for os, der boede der, men aabenbart ikke altid for de hjem
lige bevilgende myndigheder, hvis fantasi somme tider ikk
rakte længere end til kaserneforhold i Næstved. Hertil kom
at spareøksen, som følge af den økonomiske krise i 1954
ramte vort lille samfund i Grønland og medførte et følelig
afbræk i vore langtidsplaner, og bygningen af den haard
tiltrængte mandskabskaserne blev udskudt gang paa gang
indtil som nævnt minister Kjærbøl tog affære.

En morsom opgave udenfor det rent militære havde v
ved at kunne assistere Nationalmuseet i dets virksomhed
Grønland. Grønlandsforskeren, greve Eigil Knuth havd
under et besøg paa Grønnedal gjort mig opmærksom paa, a
der paa selve stationsomraadet fandtes spor af nordboruine
Dette gav anledning til en henvendelse fra mig til museums
direktør, professor Brøndsted, der resulterede i, at museet
sommeren 1954 sendte en arkæologisk-topografisk eksped
tion til Grønland under museumsinspektør Vebæk's ledels
med det formaal at kortlægge og udgrave nordboruiner i de
hidtil lidet udforskede Arsukomraade. Da sommeren va
forbi, var ikke mindre end 8 tomter af vikingetidens gaard
udgravet og kortlagt i selve Grønnedal, foruden flere andr
syd og nord for Arsukfjorden. For vor ældste søn var de
som historiestuderende morsomt paa en gang at deltage
ekspeditionen og aflægge sine forældre et besøg i Grønland

Indenfor marinedistriktet havde orlogskutterne nok a
gøre med fiskeriinspektion og besejling af de over 1500 sø

Chefen for Grønlands kommando 1955.

il lange kyststrækninger, der om sommeren skulle be-
ejles baade paa vestkysten helt nordpaa til Thule og paa
stkysten til Scoresbysund. Opgaverne var saa mangfoldige,
t antallet af skibe, som var til disposition, viste sig at være
ldeles utilstrækkeligt. Det var med berettiget stolthed, at
en kyndige grønlandsfarer, orlogskaptajn Janus Sørensen,
om leder af marinedistriktet i september 1954 kunne melde,
t baake*) nr. 500 var opstillet til hjælp for den inden-
kærs sejlads. Selv deltog jeg flere gange i orlogskutternes
nspektionsture, særlig i det sydlige omraade omkring Ju-
anehaabdistriktet. Paa en saadan sejlads passerede vi en-
ang gennem det overordentlig smukke Prins Christians-
und, der ved Kap Farvel danner en smal farbar passage fra
est- til østkysten, og alle ombord beundrede de mægtige
neklædte tinder, der som gotiske kirkespir rejser sig stejlt
p mod himlen paa begge sider af det snævre sund. I min
egejstring spurgte jeg en ung værnepligtig orlogsgast, der
tod og farvefotograferede ved siden af mig, om han ikke
yntes her var smukt. »Jo,« det syntes han da og tilføjede,
t der ikke var nær saa smukt, hvor han kom fra. Paa mit
eraf følgende spørgsmaal om hans hjemstavn, faldt svaret:
Buddinge«, og jeg maatte derefter ubetinget give ham ret!

Bortset fra de unge grønlændere, der havde meldt sig til
rivillig tjeneste og som kom ombord i orlogskutterne, var
er ingen grønlændere paa selve marinestationen; men paa
nden vis havde vi hyppig kontakt med den grønlandske
efolkning, enten ved besøg hos os paa gennemrejse eller
nder vore egne rejser rundt i landet, og min hustru og jeg
ærte heldigvis paa den maade adskillige grønlændere at
ende. Især med de yngre tjenstemænd i administrationen
avde kommandoen et udmærket samarbejde, men desværre
avde vi ogsaa enkelte mindre gode erfaringer. Jeg tænker
er specielt paa departementschefen for det daværende

*) D.v.s. sømærke, som opstilles i land eller paa et skær.

Grønlandsdepartement, der ved flere lejligheder viste man lende vilje til samarbejde med Grønlands kommando.

Vor nærmeste nabo, kryolitbruddet Ivigtut laa kun fa kilometer fra Grønnedal, og her kunne vi altid regne me driftslederen, civilingeniør Juhl's hjælpsomme indstillin og forholdet var det bedst mulige mellem de to smaa sam fund. Naar vore beholdninger af kartofler slap op eller manglede vigtige reservedele, var Ivigtut altid den goc nabo, og til gengæld kunne vi hjælpe paa forskellig vis me transport af personer og gods etc.

Naar man har fuldt op at gøre paa enhver maade og t alle aarstider, iler tiden. Den 29. september 1953 kunne je fejre min 60-aars fødselsdag, og da vi skrev 1955, havde je tilbragt hele fire aar i Grønland. Den kendsgerning var ikl til at komme udenom, at det efteraar stod for døren, da je fyldte 62 og derfor efter det høje forsvarsministeriums ac ministrative bestemmelse var naaet en saadan alder, at je skulle afskediges med pension. Allerede i sommerens lø maatte vi forberede vor afrejse og tiden til september, d den skulle finde sted, var fuldt besat ikke alene tjenstligt me overlevering til min efterfølger, men ogsaa med mege afskedstagen. Min meget værdsatte stabschef, oberstløjtnan Holger Westenholz, var primus motor i den festlige c smukke afsked, som Grønnedal beredte min kone og mig, c som vi tænker paa med glæde og taknemlighed. Lige fø afrejsen fik jeg en tjenstlig tilkendegivelse og et personli brev fra viceadmiralen, hvis indhold ogsaa glædene os begg meget.

Efter at der var taget afsked officielt med alle tilsted værende besætninger paa Grønnedal og personligt me familierne, modtog jeg den 9. september min sidste admiral salut paa 13 skud, som drønede udover fjorden fra Grønn dals salutbatteri, og efter at jeg havde gaaet den opmarch rede skansevagts front af, fløj min hustru og jeg fra d kendte Grønnedal, hvortil der knyttede sig saa mange mind

g oplevelser. Turen gik foreløbig kun til Narsarssuak Air ase, hvor der ventede os nye festligheder hos den amerikan-ke oberst Baker og kommandoens dygtige danske forbin-elsesofficer, kaptajn Kirkegaard og hans frue, med hvem i fik tid til at gøre det sidste kast i elven og lande min dste laksørred i Grønland, inden vi gik ombord i den ame-ikanske general Barcus' personlige luftfartøj, som generalen avde stillet til vor disposition. Med det fløj vi til New oundland og saa for sidste gang Grønlands sneklædte fjelde ed Kap Thorvaldsen forsvinde i det fjerne.

Efter afsked med general Barcus i hans hovedkvarter Fort Pepperell fløj vi som U.S. Air Force's gæster til Eu-opa for at lande paa Rhein-Main Air-Field ved Frankfurt m Main; den sidste rejseetape herfra foretog vi med tog, g den 15. september var vi atter i vort gamle hjem i Ny-oder og kunne fejre et glad gensyn med vore børn, som i ikke havde set i Grønland det sidste aar.

Efter frameldinger i forsvarsministeriet, hos forsvars-hefen og i søværnskommandoen blev jeg modtaget, for dste gang som tjenstgørende kontreadmiral i linien, af kongen privataudiens paa Amalienborg, og her havde jeg den læde, at Hans Majestæt overrakte mig brystkorset som ommandør af 1. grad af dannebrogordenen. Den paa-ølgende dag rundede jeg de 62, og paa den sidste dag i naaneden blev jeg ifølge ministeriel kundgørelse afskediget aa grund af alder i naade med pension fra søværnets linie g fratraadte samtidig som chef for Grønlands kommando, 6 aar, 2 maaneder og 23 dage efter, at jeg i sin tid for ørste gang havde meldt mig til tjeneste ombord i fregatten JÆLLAND.

Min sidste kommando var endt.

»Den første og den midterste del af v
levetid skylder vi fædrelandet, den sid
skylder vi os selv«.

PLINIUS DEN YNGRE (62–113)

Forord til slut

Min motivering for at skrive denne erindringsbog har før
og fremmest været ønsket om at belyse de af mit livs vig
tigste begivenheder og tildragelser, som maaske kunne paa
regne en vis interesse hos en videre kreds, og her tænker je
naturligvis ikke mindst paa begivenhederne omkring 9. apr
1940 og 29. august 1943 samt arbejdet med forsvarets ge
opbygning efter den anden verdenskrig baade herhjemme o
i Grønland. En medvirkende grund har ogsaa været ønsk
om overfor offentligheden at gøre rede for hvorledes e
minister, selv i vort demokratiske land, egenmægtig og pa
trods af sagkundskaben diktatorisk kan anvende sin mag
hvilket ikke kan være i almenhedens interesse.

Naar denne bog ifølge undertitlen omfatter baade e
søofficers og en diplomats erindringer, skyldes det min hy
pige tjeneste under udenrigsministeriet, som gav anledni
til nogle af de mest handlingsmættede aar i mit liv, ude
at jeg dog nogensinde af den grund har glemt, at min liv
gerning først og fremmest har været en søofficers. Den lev
vej, som jeg i sin tid valgte, har jeg ej heller nogensind
fortrudt. Baade den gode og lykkelige uddannelsestid pa
kadetskolen og tiden der fulgte med stadig skiftende u
kommandoer og stigende ansvar, var udviklende og sun
ligesom kammeratlivet i marinen har været berigende
menneskelig og faglig henseende. Efter min opfattelse
en livsgerning, der hviler paa personlig interesse og paa vis

ealer, langt det mest tilfredsstillende, selvom man maa noncere paa de store indtjeningsmuligheder, som andre hverv giver, thi som admiral Zahrtmann skrev i 1817 til ven: »Penge bidrage til lykken, men ej at de udgøre enne«. Selvom det i mine unge aar ikke var anset for nske passende at tale om, hvad noget kostede, eller som ældre hofmand engang sagde til mig: »Penge, det er get man har, dem taler man ikke om«, saa kan jeg modtningsvis maaske tillade mig at sige, at de begrænsede idler, som vi har kunnet disponere over, har været andt først og fremmest til at investere i reelle værdier, som uberørt af inflation og andre triste moderne foreteelser, mlig vore tre børns uddannelse. Resultatet har da ogsaa eret, at vi har set en magister artium, en forstkandidat og boligkonsulent som et foreløbigt godt udbytte heraf, sultater som til vor glæde forelaa omtrent samtidig med in egen afgang fra tjenesten.

Tiderne skifter, og ingensinde før har de skiftet hurtigere d i den periode, i hvilken jeg har levet. Blot indenfor det lativt korte spand af tid, hvor jeg har gjort tjeneste i manen, har sejlads og teknik i alle maader ændret karakter. ddannet i den aand, der raadede i begyndelsen af aarhunredet, har jeg først set vor flaade, effektiv og krigsberedt, dføre sin neutralitetsvagt til søs under hele den første verenskrig, dernæst oplevet mellemkrigsaarenes ulykkelige nedstning med et stadig daarligere og mere udslidt materiel, en edgangs- og depressionsperiode, der kulminerede i 9. aprils agedie. Kort efter fulgte dog den 29. august, som det rste varsel om en ny tid, og faa aar efter krigen kunne anmark som led i NATO og ved vore allieredes hjælp aabegynde genopbygningen af vore egne værn og dermed saa bidrage til den vestlige verdens forsvar. Forhaabentlig l det moderne materiel, der er stillet til vor raadighed, vel emandet og udrustet give os et virkeligt kampdygtigt værn igen.

Selve livet ombord og i land, baade i messer og pa
banjer, har som naturligt er ogsaa ændret sig uhyre meg
i denne periode, hvor tendensen har været at overgaa fr
datidens større og mere ensartede skibstyper med relativ
mange mand ombord til flere og mindre enheder af forske
lig art med smaa besætninger. Tidligere tiders maaske nu d
da lidt for glade og sorgløse tilværelse har maattet vige pla
sen for et mere maalbevidst livssyn med et stærkt koncentr
ret arbejdstempo, ikke mindst indenfor de større stab
der nu er oprettet, efter at NATO-tidsalderen er rykk
frem, men til trods for skiftende tider og ydre kaar i v
ældgamle marines liv, er aanden, »the spirit of the Fleet
og glæden ved at tjene under orlogsflaget ombord og i lan
dog stadig levende.

Maatte denne aand bevares i fremtiden, saaledes at all
der tjener i vor flaade, vil kunne hente kraft og inspiratio
fra hæderfulde minder, og belært af tunge tiders modgan
med en ny tids vilje og beslutsomhed være i stand til
vove en dyst for Danmarks frihed og ret.

:ren har ved udarbejdelsen af bilag I og II villet imødekomme et lt ønske fra den læser, som maatte være interesseret dels i en over- oversigt over forløbet af en 46-aarig karriere i den danske marine, orfatterens øvrige produktion behandlende maritime, historiske og politiske emner.

BILAG I

Kronologisk oversigt over udkommandoer og grader

Forkortelser: Chef = (1), næstkommanderende = (2).

IANDO	GRAD	FRA	TIL
ND	Frivillig lærling	7/7 1909	10/7 1909
		10/7 1909	24/7 1909
l kadetskolen		2/10 1909	27/4 1910
AL	Kadetaspirant	27/4 1910	30/9 1910
len (4 vintersemestre) / AL (4 sommertogter)	Kadet	1/10 1910	1/8 1914
ØRN		1/8 1914	1/10 1914
ØRN	Sekondløjtnant	12/8 1914	
RAND (2)		2/10 1914	18/11 1914
		19/11 1914	5/12 1914
ØRN		7/12 1914	9/6 1915
ØRN	Premierløjtnant	1/6 1915	
EN (2)		10/6 1915	3/2 1916
overkommando og elev i			
e		4/2 1916	4/4 1917
F TROLLE		5/4 1917	30/9 1917
		1/10 1917	8/4 1918
		9/4 1918	22/6 1918
(2)		22/6 1918	4/8 1918
ıef for u-baade og flaadens			
mmando		4/8 1918	1/10 1919
sministeriet		1/8 1919	15/11 1919
N (1)		1/10 1919	5/12 1919
ghed for udenrigsministeriet			
eneste i legationen i Berlin			
eralkonsulatet i Hamborg		5/12 1919	30/9 1920
olen (elev)		1/10 1920	23/4 1921
olen HAVHESTEN (elev)		2/5 1921	28/5 1921
tationen og observator			
aade		28/5 1921	6/8 1921

UDKOMMANDO	GRAD	FRA	TIL
SØHUNDEN (2)		6/8 1921	24/9
TRITON (1)		1/10 1921	14/9
Orlov S/S UNITED STATES (til USA)		14/9 1922	18/1
TRITON (1)		18/10 1922	10/1
TRITON	Kaptajnløjtnant	1/1 1923	
NIELS JUEL (til Sydamerika)		16/10 1923	1/3
U-baadsdivisionen		1/3 1924	20/1
GRØNSUND (1)		10/3 1924	30/3
FLORA (2)		29/6 1924	30/7
Orlov		20/1 1925	1/2
FLORA (1)		1/2 1925	5/1
LOSSEN (2)		8/10 1925	19/1
Under viceadmiralen		19/12 1925	1/4
Orlov (rejse til Paris)		1/4 1926	1/5
Marineministeriet		1/5 1926	5/7
Adjudant hos H.K.H. Kronprins Frederik		5/5 1926	1/5
HAVØRNEN (1)		10/7 1926	6/1
HAVØRNEN (1) Gruppechef		1/6 1927	27/7
FLYVEFISKEN (1)		23/6 1928	21/8
HVIDBJØRNEN (2)		1/5 1929	21/1
HVIDBJØRNEN (2)		1/4 1930	30/9
Under viceadmiralen	Kaptajn	15/10 1930	
Stabskursus i Paris: Ecole de Guerre Navale. Session: 30/31		15/11 1930	23/1
Marineministeriet		24/11 1931	16/1
HEKLA (1) og interimchef u-baade		16/12 1931	26/5
HENRIK GERNER (1)		26/5 1932	25/8
HENRIK GERNER	Orlogskaptajn	1/7 1932	
Adjudant hos H.K.H. Kronprins Frederik		1/9 1932	14/1
HEKLA (1) og interimchef u-baade		18/10 1932	7/2
Orlov (rejse til Østrig og Ungarn)		23/4 1933	5/5
HENRIK GERNER (1)		8/2 1933	4/7
Flotillechef u-baade		5/7 1933	2/9
HEKLA (1) og interimchef u-baade		3/9 1933	14/2
Flotillechef u-baade		15/2 1934	27/3
Skibsdivision (2)		23/3 1934	12/7
PEDER SKRAM (2)		12/7 1934	28/9
Søofficersskolen (2)		28/9 1934	13/6
BESKYTTEREN (1). Kadettogt		23/5 1935	18/9
Adjudant hos H.K.H. Kronprins Frederik		Fungerende ved for heder i maj og no	
Søofficersskolen (2)	Kommandørkaptajn	1/10 1937	

MMANDO	GRAD	FRA	TIL
NDS FALK (1) Chef for fiske-pektionen i danske farvande Iordsøen samt ved Færøerne		13/6 1938	23/3 1939
LF (1)		27/4 1939	16/12 1939
e- og luftattaché i Tyskland		16/12 1939	30/11 1941
aadens stab		1/12 1941	30/6 1942
hef i kystflaaden		1/7 1942	29/8 1943
eret af tysk militær		29/8 1943	22/10 1943
or Danske Brigades marineaf-ng i Sverige		22/10 1943	7/5 1945
nskommandoen		14/5 1945	1/2 1946
nskommandoen	Kommandør	1/9 1945	
eattaché i U.S.A.		1/2 1946	15/12 1949
eattaché i Canada		18/3 1947	15/12 1949
tlantisk planlægningsgruppe i shington (1)	Midl. kontreadmiral	25/10 1949	20/12 1949
nskommandoen		20/12 1949	16/8 1951
for Grønlands kommando og nlands marinedistrikt		16/8 1951	30/9 1955
for Grønlands kommando og nlands marinedistrikt	Midl. kontreadmiral	2/1 1952	
Commander Greenland		15/8 1952	30/9 1955
fra søværnets linie ved opnaaet rsgrænse			30/9 1955

Kronologisk oversigt over publikationer og foredrag

PUBLIKATIONER

r: Tidskrift for Søvæsen = T.f.S. *Anm.:* Boganmeldelser og lign. er ikke anført.

t i den tyske Marine 1918	Maj	1920	T.f.S. 91. aarg.
plysninger om U.S.Naval Academy	Dec.	1922	T.f.S. 93. aarg.
i danske Eskadre i Østersøen	Sep.	1925	Under Dannebrog
Milit. Kaart-Archiv og Bibl.-Sel- Fortid, Nutid og Fremtid	Mar.	1926	T.f.S. 97. aarg.
evolutionen i Rusland og Sovjet- n	Feb.	1929	T.f.S. 100. aarg.
: de Sortie des Officiers Etrangers	Sep.	1931	Ecole de Guerre Navale, Paris
re de 1848–50 entre le Danemark et nagne	Okt.	1931	Ecole de Guerre Navale, Paris
Gjølsen		1931	Bog. Kbhvn. Eget forlag. 56 sider.
e og franske U-baades Deltagelse i Dar- erfelttoget	Juni	1932	T.f.S. 103. aarg.
-baade igennem 25 Aar	Maj	1933	T.f.S. 104. aarg.
ninger til den militære Straffelov	Jan.	1934	T.f.S. 105. aarg.
Troppetransporter ved Verdenskri- Udbrud	Maj	1934	T.f.S. 105. aarg.
utenant-Selskabets Historie 1784–		1934	Bog. Levin og Munksgaards Forlag, Kbhvn. 569 sider. Medarbejder.
avisk Forsvarsforbund	19/6	1934	Berlingske Tidende
avisk Forsvarsforbund	Sep.	1934	Militær Tidskrift
ere		1935	Bog. Kbhvn. 333 sider. Medarbejder
nske Forsvarskommissions Betænkning	Dec.	1935	T.f.S. 106. aarg.
edstjenesten i vore Artilleriskibe	Aug.	1935	Søe-Lieutenant-Selskabets prisafhandling
ildt Chance	Nov.	1936	T.f.S. 107. aarg.
nie fra Tordenskjold	13/12	1936	Berlingske Søndag
plysninger vedr. Søofficersskolen og historiske Inventar		1936	Søofficersskolen
rd om Admiral Godfred Hansen	23/5	1937	Berlingske Tidende
over Legater m.m.		1937	Søofficersskolen
ddannelsen og vor nye Søkrigsskole	Juni	1938	T.f.S. 109. aarg.
værns Hæders- og Mindedage	1939 til 1945		T.f.S. 110. aarg. til 116. aarg.
kjold-Filmen	4/2	1942	Berlingske Tidende
erns Hæders- og Mindedage		1942	Bog. H. Hagerups Forlag. Kbhvn. 76 sider
til Søs	Aug.	1942	Dansk mil. maanedshæfte
til Søs	Nov. 42 til aug.	1943	Dansk mil. maanedshæfte

Exposé vedr. en fremtidig dansk Søværnsplan som Led i fælles nordisk Forsvarsfællesskab	Sep.	1942	Kredsen for Nord arbejde
Den svenske Flaade under Oprustning	Okt.	1942	Det frie Nord
»Hvor Minderne taler«	Feb.	1943	Bog. Ejnar Mun Forlag. Kbhvn. 1 sider. Medarbejd
Nogle Oplysninger vedr. Sløring og dens Anvendelse i Krigen	Mar.	1943	T.f.S. 114. aarg.
Vort Flag		1943	Bog. Forlaget C Kbhvn. 198 side arbejder.
Det forenede Norden		1943	Bog. Arthur Jens lag. Kbhvn. 68 Medarbejder.
Vor Orlogsmarine gennem 75 Aar	27/9	1943	Nationaltidende
Norden som militærpolitisk Enhed	Jan.	1944	Svensk Tidskrift XXXI aarg.
Optakten til 9. April	22/6	1944	Danskeren nr. 15
Da Danmarks Flaade blev sænket	Jule-nr.	1944	Danmark kæmpe
Optakten til 9. April		1945	Pjece. H. Hageru lag. Kbhvn. 45 s
Da Danmarks Flaade blev sænket		1945	Bog. H. Hagerup Kbhvn. 71 sider
Den Danske Brigade		1945	Bog. H. Hirch Forlag. Kbhvn. 2 Medarbejder.
Atlantpagten		1950	Hjemmeværnet n
Vor Marines Historie	Apr.	1950	T.f.S. 121. aarg.
Uniformsfarve – Uniformssnit	Jan.	1951	T.f.S. 122. aarg.
Vort Søværns Hædersdage	Jan.-Dec.	1951	Berlingske Aften stk. forsk. historis sigter.
Islands strategiske Betydning for NATO	Aug.	1956	Fremtiden.
Søforsvarsproblemer i Norge	Jan.	1957	T.f.S. 128. aarg.
MIT LIVS LOGBOG		1957	Bog. Berlingske Kbhvn. 286 Side

FOREDRAG

Forkortelser: Søe-Lieutenant-Selskabet = S.L.S.

Sømagtens Indflydelse paa Historien	4/2	1921	Søværnets Offic København.
U-baade, deres Udvikling og Anvendelse	9/5	1922	Marineforeninger Helsingør
Kampen ved Helgoland	9/5	1924	Marineforeninger København.
Orlogsskibet »Niels Juel«s Togt til Sydamerika	Vinter	1925	Livjæger Skydes af 1817, Københ
Søofficerers Stabsuddannelse belyst paa Baggrund af Udlandets Erfaringer	4/2	1933	S.L.S.
Et skandinavisk Forsvars-Forbund	8/1	1935	S.L.S.
Strategiske og taktiske Overvejelser	10/11	1936	S.L.S.
Flaadens Genopbygning	22/2	1938	S.L S.
Kampen ved Helgoland	9/5	1939	Radiotransmissio
Meddelelser fra Marineattachéen i Berlin	4/3	1941	S.L.S.

ommando	25/11	1941	S.L.S.
Fremtid	20/1	1942	S.L.S.
de sidste Maaneder	14/12	1942	Krigsvidenskabelig Selskab.
iral Olfert Fischer	4/2	1943	Afsløring af mindeplade, St. Kongensgade 40.
belyst af Eksempler fra Verdens-	19/3	1943	Søofficersskolen
i de sidste Maaneder	30/3	1943	S.L.S.
som militærpolitisk Enhed	13/5	1943	Skandinavisk Selskab, København
i de sidste Maaneder	30/5	1943	Nordisk Kollegium, København

marks Flaade blev sænket 11/11 1943 Marinledningen, Stockholm. 22/11 1943 Kustflottan, Karlskrona. 2/12 1943 Svenske Rigsdags udenrigspolitiske forening. 6/12 1943 Den danske Nation, Lund. 6/12 1943 Utrikespolitiske Föreningen, Lund.

som militærpolitisk Enhed 7/12 1943 Utrikespolitiske Föreningen, Lund

marks Flaade blev sænket 10/12 1943 Sjöofficerssälskapet, Karlskrona. 5/1 1944 Militärselskapet, Stockholm. 11/1 1944 Rotary Klubb, Stockholm. 9/2 1944 Folkpartiet i Stockholm. 5/3 1944 Universitetet i Stockholm. 9/3 1944 Universitetet i Upsala. 23/3 1944 Den danske Ungdomsklub i Stockholm. 2/5 1944 Nordisk Handling, Stockholm. 29/8 1944 Stadshuset, Stockholm. 4/10 1944 Politiska Klubb, Göteborg. 9/10 1944 Fru Dr. phil. Lis Jacobsens kreds, Stockholm. 27/10 1944 Radiotjänst hist. Arkiv, Stockholm. 13/11 1944 Danske Klub, Södertälje. 27/11 1944 Norsk Politiforlägning, Färnabruk. 1/12 1944 Norsk Selskab, Stockholm. 12/12 1944 Norsk Politiforlägning, Torrestad. 14/12 1944 Danske Klub, Hälsingborg. 15/2 1945 Norsk Politiforlägning, Gotröta.

ne Oplevelser som Marineattaché 2/10 1945 Det frie Nord, Haslev. 15/1 1946 Herlufsholm.

pagten, dens Tilblivelse og Organisation 29/10 1950 Sjællandske Konvent, Krogerup. 2/11 1950 Folk og Værn, København. 16/11 1950 Sømilitær Foredragsudvalg, København. 23/11 1950 Gruppen 29. August, København. 8/12 1950 Sorø Amts Landøkonomiske Selskab. 13/12 1950 Universitetet, Århus. 24/1 1951 Politisk Forening, Helsinge. 2/2 1951 Søofficersskolen, København. 7/2 1951 Rotary Klub, Aalborg. 7/2 1951 Haandværkerforeningen, Aalborg. 19/2 1951 Haandværkerforeningen, Hørsholm. 13/3 1951 Polyteknisk Forening, København. 19/3 1951 S.L.S. 14/4 1951 Hjemmeværnsforening, Skælskør. 1/6 1951 Søofficersskolen, København

nd og Atlantpagten 23/8 1951 Radio-Interview til Grønl. Radio.

nds Kommando 3/2 1954. Radiotransmission.

nds Kommando gennem de 4 første Aar 15/11 1955 S.L.S.

ɔrahamsen, T. C. F., overhornblæser, 31
bshagen, K. H., tysk forfatter, 129
cheson, D., am. udenrigsminister, 250
ckermann, K. E., kommandør, 90, 91, 92
hlefeldt-Laurvig, M., grevinde, f. de Gohr, 67
hlefeldt-Laurvig, P. G., greve, gesandt, 67, 68
lbert I, belgiernes konge, 65
lexander III, zar, 17
lexander, A., Governor General i Canada, 238
lexander Michailowitch, russisk storfyrste, 74
lexandra, britisk dronning, 17
lexandrine, dronning, 64, 69, 71, 72, 75, 76
lfonso XIII, konge af Spanien, 66
mundsen, L. O. G., generalkonsul, 55
mundsen, R. E., norsk opdagelsesrejsende, 94
nastasia, Michailovna, storhertuginde af Mecklenburg-Schwerin, 69
ndersen, Alsing, fhv. forsvarsminister, 115, 121, 220, 221
ndersen, B. H., kontreadmiral, 225, 256, 257, 258
ndersen, Holger, fhv. præsident, 163, 185
Andersen, Vilh., dr. phil., professor, 34
Anderson, Eugenie, am. ambassadør, 262
Angelin, O. F., svensk kommandør, marineattaché, 257
Araldsen, O. P., norsk kommandørkaptajn, marineattaché, 240, *241*
Axel, C. G., prins, viceadmiral, 50, 123

Baker, W. S., am. oberst, 283
Baldwin, Stanley, britisk premierminister, 67
Bang-Jensen, P., embedsmand ved F.N. 230, 240
Bangsbøll, F. C. S., kommandør, 206
Bardenfleth, F. C. C., kontreadmiral, 22
Barcus, G. O., am. generalløjtnant, 283
Beatty, D., Admiral of the Fleet R. N., 258
Beck, L., tysk generaloberst, 128
Berg, O., norsk generalløjtnant, 202
Berthelsen, O., kgl. balletdanser, 35
Besobrasov, russik general, 74
Best, W., tysk rigsbefuldmægtiget, 167, 169
Besthorn, Kapitän zur See, 144, 159
Blauenfeldt, H. N., legationspræst, 149

Blædel, Inger, f. Velschou, 165
Blædel, Nic., redaktør, 163, 165
Bohr, Margrethe, f. Nørlund, 165
Bohr, N., professor, 165, 232
Bojesen, Aa., kommandør, 44, 45, 49, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 86
Bomholt, J. L., undervisningsminister, 221
Borchsenius, P., præst, 203
Bosse, P., oberst, 199
v. Brauchitsch, W., tysk generaloberst, 125, 151
Briand de Crèvecoeur, E., kontreadmiral, 35, 186
Brind, sir Patrick, Vice-Admiral, R. N., 262
Brorsen, S., fhv. forsvarsminister, 138, 145, 148, 161, 162, 163, 173, 222, 223
Brudenell-Bruce, C., britisk diplomat, 68
Brun, C. A. C., ambassadør, 230
Brun, E., departementschef, 269, 281
Bræstrup, P. C., kommandør, 22
Brøndsted, J., professor, direktør for Nationalmuseet, 280
Bürkner, L., tysk kontreadmiral, 126, 147

Canaris, W. W., tysk admiral, 126, 127, 128, *129*, 147, 158
Carl, svensk prins, 71
Carlos I, konge af Portugal, 41
Carls, R., tysk admiral, 99
Cecilie, ekskronprinsesse af Tyskland, 71
Chalmers, W. S., Rear Admiral, R. N., 258
Chamberlain, Neville, britisk premierminister, 98, 126
Chamberlain, lady, 68
Christian IX, 12, 17, 71, 74
Christian X, 60, 63, 64, 72, 75, 76, 104, 133, 138, 145, 166, 241
Christiansen, C. P. O., højskolef stander, 165
Christiansen, C. V. T., Hassage kommandørkaptajn, 194
Clan, H. J. C. T., kammerherre, departementschef, 53
Clausen, V., kaptajn i marinen,
Clutterbuck, sir, britisk Highcoi missioner, 238
Cold, F., kontreadmiral, 35
Conrad, J., britisk forfatter, 62
Constantinides, T. C. P., græsk søofficer, marineattaché, 109
Cormick, L. D. Mc, Admiral, U.S.N., *273*, 275, 276.
la Cour, Asbjörg, f. Nilssen, 165
la Cour, V., dr. phil., 115, 166, 20 213
de Croneborg, R. O., svensk kom mandør, marineattaché, 200, 240 *241*

Dagmar, enkekejserinde af Rusland, 17, 74
Danner, Louise, grevinde, 25
Dehlgren, S. F., svensk chefredaktør, søofficer, 198
Dekanosow, W., russisk ambassadør, 153
Demer, B., redaktør, 195
Denfeld, L. E., Admiral, U. S. N. 254
Denham, J., Captain R.N., marineattaché, 192
Dessau, B., direktør, *65*
Dewing, R. H., britisk generalmajor, 200
Dimitri, Paulovitch, russisk storfyrste, 74
Dolgoruckij, russisk fyrste, hofchef, 74
Doumer, P., Frankrigs præsident 93
Døssing, Th., biblioteksdirektør, 204

'ard VII, britisk konge, 17
'ard VIII, britisk konge, 66
ensvärd, G. C. A., greve, svensk
ontreadmiral, 196
nhower, D. D., general, præsi-
ent for U. S. A., 200, 226, 227,
40, 242, 243, 262
abeth, belgiernes dronning, 65
ll, H., svensk oberst, 153
'ström, K. H. A., svensk kap-
ajn, 207
:son, Stig H:son, svensk vice-
dmiral, 93, 193
tsen, E., fhv. statsminister, 269
ogios, russisk metropolit, 74
rs, A. F. M., viceadmiral, 35

er, P., presseattaché, 102
Falkenhausen, A., tysk general-
berst, 142
ager, H. M., Holmens provst,
3, 62
ris, F. F., Rear Admiral, U.S.N.,
30
sen, familien, 26
her of Kilverstone, lord, Admi-
al of the Fleet R. N., 189, 258
k, E., læge, 214
k, Karen Munk, f. Wilhjelm,
3, 214
rshell, A., svensk kommandør,
narineattaché, 112, 113, 117,
193, 221
s, E., civilingeniør, 202
anco, B. F., spansk statschef, ge-
neral, 128
derik VII, 25, 26
derik VIII, 17, 28, 29, 30, 71
derik IX, 33, 62–*64*, *65*–76,
104, 138, 269, *272*, 273, 283
is, Aa., professor, 166
js, Krag-Juel-Vind-, J., greve,
staldmester, 73
glsang-Damgaard, H., biskop,
275
rst, slægten, 22

Førslev, C., generalløjtnant, 230, 246, 250, 251, 252, 254, 256, 258

Gad, H. C., kommandør, 35, *65*
v. Galen, C. A., greve, tysk biskop, 143
George V, britisk konge, 67
Gerner, H. S., kommandørkaptajn, 95
Giraud, H., fransk general, 129
Glinkov, E., russisk kontreadmiral, marineattaché, 237, 244, 245
Goebbels, J., tysk propagandaminister, 151, 207
Goerdeler, C., tysk overborgmester, 128
Graff, H., russisk søofficer og hofchef, 75
Grandjean, A. E. V., kommandør, 139
Graubart, A. H., Captain U. S. N., 107
Grove, A. W., orlogskaptajn, 28
Grunnet, N., chefredaktør, 195
Gustav V, konge af Sverige, 71
Gustav VI Adolf, konge af Sverige, 71, 194
Göring, H., tysk rigsminister, generalfeltmarskal, 119, 120, 123, 151
Görtz, E., generalløjtnant, 133, 142, 192

Haakon VII, Norges konge, 77
Halder, F., tysk generaloberst, 103
Halsey, W. F., Fleet Admiral U.S.N., 101
Hammer, slægten, 11, 26
Hammer, F. A., distriktskommissær, 25
Hammer, F. L. H., kommandør, 18, 27
Hammer, Henriette, f. Hastrup, 18, 19, 23, 25, 26
Hammer, J. C., ejer af Asminderød kro, 25

Hammer, O. C., capitain i marinen, 23, 25, 26, 60
Hammer, R. R. J., kommandør, 18, 25, 27
Hammerich, C., kontreadmiral, 164, 183
Hammerich, Borghild, 164
Hamilton, C., friherre, svensk gesandt, landshøvding, 117
v. Hanneken, H., tysk general, 167, 170
Hansen, C. P. M., kabinetssekretær, kammerherre, 73, 182
Hansen, Godfred, kontreadmiral, 94, 95, 96
Hansen, H. P., politiker, 213, 214, 217, 218, 219, 221
Hansen, Rasmus, socialdemokratisk politiker, fhv. forsvarsminister, 216, 221, 223, 245, 246, 251–259, 263, 264, 284
v. Harbou, tysk oberst, 142
Hartmann, S., norsk samtidshistoriker, 117
Hartz, Aa. C. J. A., oberst, 222
v. Hassel, U., tysk ambassadør, 108
Hastie, W. H., am. guvernør over Virgin Islands, 247
Hastrup, slægten, 24, 26
Hastrup, Cäcilie, f. Høffding, 25
Hastrup, J., godsejer, 25
Haushofer, K., tysk general, geopolitiker, 248
Hedtoft(-Hansen), H., statsminister, 165, 182, 249
Heegaard, dr. phil., professor, 34
Heiberg, C. V. T., kommandørkaptajn, 140, 142
Heiberg, W., le Roy, Captain, U. S. N., marineattaché, 192
v. Heidenstam, C. G. V., svensk digter, 161
Henning, H., Kapitän zur See, 145, 156
Henriksen, H. P., norsk kommandør, marineattaché, 192
Hertz, J., professor, 206
Hess, R., Hitlers stedfortræde 151
Hessellund Jensen, Aa., udenr raad, 252
Heydrich, R., tysk SS-general,
Himmler, H., tysk minister, 129, 151, 169, 223, 235
v. Hindenburg, v. Beneckendo und, tysk rigspræsident, 72
Hitler, A., tysk diktator og r kansler, 72, 98, 99, 101–160,
Hoeck, A., premierløjtnant i m nen, 49
Hoffmann, E., generalmajor, 1
Hohlenberg, J. S., kaptajn i m nen, 35
Hohler, Th., sir, britisk gesandt,
Holloway, J. L., Rear Admiral, U. S. N., 233, 234
Holt, R. V., Rear Admiral R. N 211
Horn, portner ved kadetskolen,
Hurwitz, S., professor, 194
Hvalkof, F. L., generalmajor,
Hvass, F., ambassadør, 248
Høeberg, G., kapelmester, 65
Høffding, familien, 26
Høst, N. J. W., søofficer, gesan 163

Ingeborg, prinsesse, 71
Inglis, Th. B., Rear Admiral U. S. N., 230, 236, 246
Ingrid, dronning, 71, 273
Ipsen, P., kommandør, 161, 174, 175, 176, 177, 179, 183
Irina Alexandrovna, russisk fy inde, 74
Iversen, J., guvernør paa De V indiske Øer, 247

Jacobsen, Frode, fhv. minister,
Jacobsen, Lis, dr. phil., 202
Jarl, C. F., civilingeniør, 65, 1

, Nanni, f. Wilhjelm, 63, *65*
89
strup, J. H. J., kommandør, 01
icoe, J. R., Earl, Admiral of ıe Fleet, R. N., 89
sen, C. J., 1. hoffurer, 66
en, S. A., kaptajn i flaaden, 54
re, J. J. C., Maréchal de France, 3
nson, am. forsvarsminister, 254
nson, F., Rear Admiral U.S.N., 55
l-Brockdorff, N., baron, søoffier, 50
l, E., civilingeniør, 282
lin-Dannfelt, C., svensk generalmajor, militærattaché, 102, 03, 108, 157, 234, 235
g, H. V., svensk generalløjtant, 204
supow, Felix, russisk fyrste, 74
Kaiserling, lettisk flaadechef, 90
levig, slægten, 22
npmann, V., finansminister, 75
uffmann, H., ambassadør, 54, 29, 230, 236, 237, 238, *240*, 41, 246, 248, 256, 262
Kaupisch, L., tysk general, 125
tel, W., tysk feltmarskal, 151
lgren, H., svensk generalmajor, 97
lland, Alex., forfatter, 22
g, W. L. Mackenzie, canadisk remierminister, 238
ill, V., russisk storfyrste, 74, 75
k, amerikansk chargé d'affaires, 23
kegaard, K. K., kaptajn, forindelsesofficer, 267, 283
imäki, T. M., professor, fhv. nsk statsminister, 205
er, H. F., kommandør, 42
er, H. F., kommandørkaptajn, 8
Kjærbøl, J., fhv. minister, 275, 280
Kjølsen, slægten, 24, 26
Kjølsen, Claus Wilhjelm Hammer, mag. art., 63, 76, 92, 119, 137, 142, 187, 189, 190, 194, 207, 212, 228, 243, 248, 272, 280, 285
Kjølsen, Eline, f. Wilhjelm, 37, 62, 92, 93, 94, 108, 118, 120, 122, 131, 142, *145*, 158, 162, 171, 182, 187, 188, 189, 194, 198, 207, 209, 212, 224, 227, 231, 238, 243, 244, 248, 271, 273, 282
Kjølsen, Frederikke, f. Hammer, 11, *12*, 20, 21, 24, 25, 26, 60
Kjølsen, Frederikke Wilhjelm Hammer, boligkonsulent, 63, 119, 137, 142, 171, 187, 189, 190, 194, 195, 228, 231, 248, 272, 285
Kjølsen, Hans Berg Hammer, civilingeniør, direktør, *12*, 15, 19, 20, 21, 24
Kjølsen, Nils Wilhjelm Hammer, forstkandidat, 63, 92, 119, 137, 142, 171, 187, 189, 190, 194, 228, 243, 248, 272, 285
Kjølsen, Rørdam Hans, kaptain i marinen, bureauchef, 11, *12*, 19, 21, 22, 23, 26
Kleen, W., svensk oberst, 164
de Klöcker, slægten, 22
Knudsen, H., ambassaderaad, 111, 119, 126, 131, 161, 215, 221
Knuth, E., greve, forfatter, 280
Knudtzon, K., generalmajor, 192, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 207, 208
Koch, familien, 26
Kofoed-Hansen, O. J. M., viceadmiral, 30, 45, 50
Kollontay, Alexandra, russisk ambassadør, 204, 205
Kraft, O. B., fhv. udenrigsminister, 28, 220, 262

Krieger, A., kabinetssekretær, kammerherre, 73
Kristensen, Th., professor, fhv. finansminister, 275
Kronika, J., redaktør, 119, 131, 161, 215, 221
v. Krosigk, baron, Kapitänleutnant, 160
Kröyer-Kielberg, sir, Michael, forretningsmand, 68

Lagergreen, pavelig markis, 70
Lange, H., norsk udenrigsminister, 250, 251
Larsen, Alf, norsk forfatter, 162
Larsen, Gunnar, fhv. minister, 137, 143, 222
Larsen, J. P., folketingsmand, 91
Laub, F. V. H., søofficer, havnedirektør, 42
Layton, sir Geoffrey, Admiral R. N., 226
Lemvigh, familien, 26
Leschly, N. E., oberst, 199
de Lichtenberg, G. E. C., kommandør, 264
Liebknecht, K., tysk spartakist, 56
Liedig, F., Korvettenkapitän, 126
Linvald, A., rigsarkivar, 203
Lorentzen, Vilh., dr. phil., kunsthistoriker, 34
Louise, dronning af Sverige, 71
v. Ludendorff, E., tysk general, 56
Luiz, kronprins af Portugal, 41
Lukas, czekisk oberst, militærattaché, 239
Lund, S., kunstmaler, *16*
Lunding, H. M., oberst, 224
Lundsteen, P. H., landshøvding, 267
Luxemburg, Rosa, tysk spartakist, 56
Lyautey, L. H. G., Maréchal de France, 93
Lüdke, S., tysk general, 167

MacDonald, Ramsay, britisk pr
mierminister, 67
Maegaard, familien, 26
Maegaard, Anna, E., f. Hamm
18
Maegaard, Chr. F., kommand
18, 27
Maegaard, J. H., orlogskaptajn
19, 28, 94
Mainguy, E. R., Vice Admiral,
R.C.N., 239
Maria Christine, enkedronning
Spanien, 73
Marie, prinsesse, 18
Marie-José, belgisk prinsesse, 6
Marshall, G. C. amerikansk gene
udenrigsminister, 235
Mary, britisk dronning, 67
Masaryk, J., czekoslovakisk mi
ster, 67
Meissner, O., tysk minister, 150
Michelangelo, ital. maler og bil
hugger m.m., 70
Mikkelsen, T. Th., kgl. kapelm
kus, 34
Milch, E., tysk feltmarskal, 102
Mirow, Kapitän zur See, 122
Mohr, O. C., gesandt, 54, 110 1
145, 156, 157, 167
Molotov, V. M., russisk udenrig
minister, 244
Moltke, C. C., greve, søofficer
gesandt, udenrigsminister, 54
Montgomery, lord Bernhard, bri
feltmarskal, 227
Mouget, G. J. S., fransk kontre
miral, 92
Munch, P., dr. phil., fhv. udenr
minister, 32, 110, 111, 112, 1
115, 117, 118, 121, 123, 1
166, 215, 220, 221, 223
Munch-Petersen, A. student, 65
Munck, E., ambassaderaad, 19
199
Munk, J., admiral, 91
Munk, K., digter, præst, 203

, Ch. T., amerikansk general-
tnant, 275
ter, H., kaptajn i marinen,
, 45, 48, 49
er, A. P., skibsreder, 163, 164
er, J. Christmas, fhv. udenrigs-
nister, 28, 162, 202
:h, P. A., kommandør, 139,
1

oleon I, kejser, 41
eergaard, Majse Munk, f. Wil-
elm, 63, 137
Jeergaard, W., kammerherre,
37
on, H., lord, britisk admiral, 33
o, L. D., romersk kejser, 70
Jeurath, C., tysk rigsprotektor,
51
sen, Amalie, husbestyrerinde,
34, 231
olaj II, zar, 29, 74
nitz, C. W., Fleet Admiral,
J.S.N. 240, 242
rdentoft, E. M., generalmajor,
91
nolm, H. A., kontreadmiral, 258
rgaard, J. L., kommandørkap-
ajn 28, 140
rlund, P., direktør for National-
nuseet, 261

ebrecht, W., tysk herskabstjener,
35
er, H., tysk general, 116, 126,
27, 128
tze, B., chefredaktør, 202

Papen, F., tysk ambassadør, 151
lersen, K. C. J., kaptajn, 274
ander, K., svensk rektor, 164
er den Store, zar, 29
ersen, Korvettenkapitän, 180
81
ersen-Foss, Birgitte, 23
rov, V., russisk spionagechef,
05

Pius XI, pave, 70
Plesner, familien, 26
Plinius, den yngre, romersk konsul,
284
Pompejus, G., romersk konsul, 77
Pontoppidan, Sv. E., kontreadmiral
139
Primo de Rivera y Orbanéja, M.,
spansk general og diktator, 78
Prior, W. W., generalløjtnant, 115,
133
v. Puttkamer, K. J., tysk admiral,
152

Quisling, V., norsk landssviger, 108
Qvam, E. H., norsk generalstabs-
officer, 163
Qvistgaard. E. J. C., admiral, 255,
258, 263, 275, 283

Raeder, E., Grossadmiral, dr. h. c.,
99, 102, 138, 139, 144, 145
Rager, K. E. S., politiker, 221
Ramsay, A. R. M., Vice Admiral,
R.N., 227
Rannow, W., dr. phil., 34
Rasmussen, Gustav, udenrigsmini-
ster, 240, 242, 249
Rasputin, G., russisk munk, 74
Rechnitzer, H., viceadmiral, 112,
115, 120, 123, 132, 148, 220,
221
Rée, K., fhv. fiskeriminister, 275
Relander, L. K., Finlands præsi-
dent, 65
v. Renthe-Fink, C., tysk gesandt,
139, 145, 147, 167
Reventlow, E., greve, ambassadør,
52
v. Ribbentrop, J., tysk udenrigs-
minister, 127, 139, 151, 153
Richardt, Chr., digter, 11
Richert, A., svensk gesandt, lands-
høvding, 117, 118, 130, 157, 159
Rodholm, I. B., orlogskaptajn, 207
Romanoff, slægten, 74

Roshestvenskij, Z. P., russisk admiral, 90

Saint Laurent, L., canadisk udenrigsminister, 238
Sandler, R., fhv. svensk udenrigsminister, 193
Sas, J. G., hollandsk generalmajor, militærattaché, 113, 116, 117, 121, 127, *129*, 130, 224
Scavenius, E., fhv. stats- og udenrigsminister, 52, 115, 137, 138, 143, 145, 159, 167, 169, 222, 223
Schack, E. H., greve, generalkonsul 55
Schaffalitzsky de Muckadell, C., baron, søofficer, forfatter, 35, 50
Scharffenberg, J., norsk overlæge og skribent, 116
Scheel, A., norsk gesandt, 116, 130
Scheibel, P., kommandør, 101
v. Schiller, J. Chr. F., digter, 42
Schniewind, O., tysk viceadmiral, 103
Schoch, Aa., direktør, 164, 165
Schrader, A. E., Captain U.S.N., marineattaché, 121, 122, *144*
Schulte Mönting, tysk viceadmiral, 138, 144, 145, 156, 158
Schultz, J. H., kommandør, 30
Schuman, R., fransk udenrigsminister, 250
Schøn, F., generalkonsul, 102, 114, 116, 122, 131, 214
Segerstedt, T., professor, svensk chefredaktør, 198
Seidenfaden, E., redaktør, 202
Sforza, C., greve, ital. udenrigsminister, 250
de Skilondz, Adelaide A., russisk operasangerinde, 194
Skov, P., gesandt, 204
Skriagin, N. A., russisk kommandør, marineattaché, 237
Slepenkov, russisk orlogskapt marineattaché, 192
Smuts, J. Chr., Field-Marshal, mierminister i Sydafrikansk Union, 213
Sneedorff, H. C., kontreadmi kadetchef, 28, 34
Spaak, P.-H., belgisk udenrigsr ster, 250
Stalin, J., Sovjetunionens rege ringschef, 153
Stang, U., norsk legationsraad 116, 117
Stauning, Th., statsminister, 7 92, 143
Steensen-Leth, Alf Teodora, f. strøm, 159
Steensen-Leth, V., ambassadø 102, 114, 116, 120, 131, 13 149, 150, 157, 159, 215
Stein, H., chefredaktør, 163
Steman, J. D., generalmajor, 2 224
Styhr, K. S., direktør, 143
Sundorph, Th., mag. scient., a junkt, 34
Svendsen, Christine, danse- og gymnastiklærerinde, 21
Svenningen, N., ambassadør, 11
Söderman, H., svensk kriminol 196
Sölling, E. T., kommandørkapta 201
Sørensen, A., fhv. minister og fr 203
Sørensen, J. G. V., orlogskaptaj 281

Tamm, C. F., svensk viceadmira 193, 200
Taradin, russisk orlogskaptajn, marineattaché, 192
Taylor, C. R. H., Rear Admiral R.C.N., og lady Taylor, 239
Thomsen, H. C., skipper, frihed kæmper, 190, 191

:rup, S. S., kommandørkap-
n, 200
a, hertuginde af Cumberland,
:pitz, A., Grossadmiral, 108
)queville, A., fransk historiker,
9
bridge, Th. H., Vice Admiral,
N., 99
nan, H. S., fhv. præsident for
S. A., 239, 241, 242, 250
akste, J., lettisk præsident, 90
natchevskij, M. M., russisk
arskal, 129
lkov, W., russisk general, mili-
:rattaché, 106
in-Reviszky, ungarsk gesandt,
)5
;ner, W. R., tysk komponist, 64
demar, prins, viceadmiral, 18
es, prins af, 17, 66, 67
sh, E. A., katolsk præst, S. J.,
48
æk, C. L. P., museumsinspek-
)r, 280
el, Aa. H., viceadmiral, 81,
39, 148, 156, 169, 171, 172,
74, 175, 176, *177*, 183, 187,
92, 214, 219, 246, 254, 256,
57, 258, 263, 269, 273, 275
Veizsäcker, E., friherre, tysk
atssekretær, 118, 157
ıck, H. L. E., viceadmiral, 50,
7
t, J. V. F., kommandørkaptajn,
)fmarskal, 28
tenholz, H., oberstløjtnant, 282
termann, C. A. S., kommandør,
13, 214, 218
ygand, M., fransk general, 129
tten, L. P., amerikansk general-
ıajor, 267
Wilhelm I, tysk kejser, 58
Wilhelm II, tysk kejser, 26, 40, 55, 149
Wilhelm, ekskronprins af Tyskland 71
Wilhjelm, J. M. F., kunstmaler, 62, 63, 163
Wilhjelm, J. N. K., landsretssagfører, 63, 168
Wilhjelm, Johanne Marie Munk, f. v. Klöcker, 62, 63, 163
Willemoes, P., premierlieutenant i søetaten, 46
Windsor, hertug af, 66
With, E., generalløjtnant, 163
de With, H. Th. van H., hollandsk gesandt, *129*, 130
v. Witzleben, E., tysk feltmarskal, 122
Wolfhagen, J., kommandør, 50, 88, 89, 96
Woronzow, M., russisk admiral, 152, 153, 154, 193
Wright, J., Admiral, U.S.N., 276, 277
Vyshinsky, A. J., russisk udenrigsminister, 244

Xenia, russisk storfyrstinde, 74

Yendo, J., japansk admiral, marineattaché, 154
York, hertug og hertuginde af, 67
Young, Commander, U.S.N. og U. S. C. G., 244

Zahle, H., gesandt, kammerherre, 53, 71, 102–*128*–159, 214, 215, 223, 224
Zahle, Lillan, f. Hauge, 149, 150
Zahrtmann, C. C., viceadmiral, marineminister, 34, 285
Örne, A., svensk generaldirektør, 164

Mit livs logbog

En søofficers og diplomats erindringer

Frits Hammer Kjølsens navn kendes i videre kredse vel bedst fra hans tid som marineattaché i Berlin efter krigsudbruddet i 1939 og begivenhederne omkring Danmarks og Norges besættelse 9. april 1940. Med henblik paa den fornyede interesse for, hvad der virkelig skete dengang, kan ingen give bedre besked end forfatteren, hvis lod det faldt at formidle de skæbnetunge advarsler til den daværende regering Stauning–Munch, og det er ikke for meget sagt, at man læser den Parlamentariske Kommissions Betænkning med en dybere forstaaelse paa dette punkt efter at have stiftet bekendtskab med forfatterens synspunkter.

Seksogfyrretyve aars tjeneste i den danske marine danner grundlaget for denne bog, og undertitlen tjener til at give en antydning af omfanget af forfatterens virke. Han har gjort den for søværnet i mange henseender revolutionerende udvikling med, fra tiden før 1. verdenskrig til det genopbyggede søforsvar af i dag inden for NATO's politiske og strategiske rammer, samtidig med at have befundet sig i saa mange afgørende begivenheders centrum. Kun et faatal er det forundt at se tilbage paa en saa spændende karriere: forfatteren sluttede sin aktive tjeneste i marinen i 1955 som kontreadmiral og chef for Grønlands Kommando, hvor han organiserede forsvaret under NATO.

Ved læsningen af disse erindringer lærer man en mand at kende, som ikke blot har historisk sans og egne meninger, men ogsaa lune og sine meningers mod, og man introduceres og engageres paa dybt personlig maade i vægtige spørgsmaal i dette aarhundredes danske maritime og politiske historie.

Det er en bog, som giver værdifulde nationale traditioner i arv, men den indebærer ogsaa en advarsel for den kommende slægt. For at sige det med den spansk-amerikanske filosof Santayanas ord:

»De, der er ude af stand til at erindre fortiden, er dømt til at gentage den«.

BERLINGSKE FORLAG

DET BERLINGSKE BOGTRYKKERI